This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Google

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

1078.75

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

VE RI TAS

From the Bequest of
MARY P. C. NASH
IN MEMORY OF HER HUSBAND
BENNETT HUBBARD NASH
Instructor and Professor of Italian and Spanish
1866-1894

Historiska texter för akademiska öfningar

MEDELTIDENS STATSSKICK

OMKR. 800–1350

VALDA TEXTER

UTGIFNA

AF

HARALD HJÄRNE

UPSALA
HISTORISKA FÖRENINGEN

Historiska texter för akademiska öfningar

MEDELTIDENS STATSSKICK

OMKR. 800—1350

VALDA TEXTER

UTGIFNA

AF

HARALD HJÄRNE

UPSALA
HISTORISKA FÖRENINGEN

Gov 1078.95

HARVARD UNIVERSITY LIBRARY MAY 4 1933

UPSALA 1895
Almqvist & Wiksells Boktr.-Aktieb.

Företal.

Att de historiska universitetsstudierna ej kunna leda till en verklig vetenskaplig utbildning, så framt de inskränkas till endast läsning af handböcker och andra redogörelser för utvecklingens förlopp, huru förträffliga dessa än må vara, det är numera en allmänt erkänd sanning. Åtminstone inom ett eller annat område kräfves tillika en viss bekantskap med de viktigaste källorna, genom hvilkas jämförelse med moderne forskares framställningar och undersökningar den historiska uppfattningen öfvas och skärpes ungefär på samma sätt som den naturvetenskapliga åskådningen genom förtrogenhet med det verkliga arbetsmaterialet. Efter hand förvärfvas sålunda vanan att betrakta den historiska vetenskapens resultat icke såsom en gång för alla fastställda lärosatser, utan såsom mer eller mindre lyckade försök att tolka de tillgängliga urkunderna och ursprungliga vittnesbörden. Därigenom alstras ock någon förmåga att med metodisk granskning af källornas värde och inbördes förhållande lösa anvisade eller självständigt valda forskningsuppgifter. Till vägledning vid ett sådant akademiskt studium, som afser att vara något mer än en dilettantisk sträfvan efter minneskunskap eller på sin höjd allmänna öfversikter af ett lands eller ett tidehvarfs historia, tjäna nu för tiden icke blott orienterande föreläsningar, utan äfven öfningar och seminarier, som motsvara de naturvetenskapliga experimenterna och laboratorierna.

Men liksom de naturvetenskapliga studierna ej med framgång kunna omedelbart riktas på det förefintliga

materialet i dess tillfälligtvis gifna skick, utan till en början tarfva dess urval och någon föregående bearbetning däraf i form af ordnade samlingar, preparater m. m., så måste äfven för akademiska öfningar inom de historiska forskningsgrenarna källorna göras lättare användbara genom därtill lämpliga editioner, utdragssamlingar, i vissa fall öfversättningar eller kommenterade texter. Facsimiletryck (för att ej tala om originalhandskrifter, hvilkas begagnande företrädesvis tillhör den egentliga källforskningen) ega sin betydelse närmast för paleografiska studier, som visserligen också till någon del böra ingå i en blifvande historikers förberedande bildning, men ej få för mycket inkräkta på intresset för andra sidor af det omfattande ämnet. De monumentala publikationerna af urkunder, akter och krönikor äro alldeles för vidlyftiga, svårhandterliga och dyra för att kunna uteslutande rådfrågas för diskussioner och föredrag inom ett seminarium, där det ofta är nödvändigt, att hvarje deltagare har att förfoga öfver ett eget exemplar af den text, som underkastas gemensam behandling. De böra jämte systematiska eller encyklopediska uppslagsböcker och monografiska undersökningar efter omständigheterna nyttjas vid utarbetningen af inledande eller sammanfattande uppsatser, som af någon särskild, mera försigkommen deltagare författas. Men sådana större verk kunna först då med fördel och utan förvirring eller onödig tidspillan anlitas, sedan begynnaren genom öfningar med underlag af texter, som anordnats på ett enklare och öfverskådligare sätt, erhållit tillräckliga anvisningar för att uppsöka källcitat och vetenskaplig litteratur till de framställda frågornas ytterligare belysning.

De klassiska studierna hafva för den historiska bildningen särskildt den betydelsen, liksom äfven för den historiska forskningens utveckling i nyare tider, att de redan genom sina egna arbetsvillkor framför andra äro egnade att väcka intresset och skärpa iakttagelsen, hvad förhållandet emellan källor och afledda framställningar

angår. Men på den historiska vetenskapens nuvarande ståndpunkt kan till en viss grad samma syfte vinnas äfven genom sysselsättningen med sådana källor, som tillhöra de yngre skedena af Europas kulturutveckling.

På flere moderna språk finnas goda öfversättningar af äldre källskrifter, som för dylika ändamål kunna till en början begagnas och i synnerhet lämpa sig för kursorisk läsning, då det mera gäller att förvärfva en allmän föreställning om ett visst tidehvarfs karakteristiska historiografi än att företaga en grundligare undersökning af någon specialfråga. Inom vissa gränser torde till och med, såsom man i Tyskland och annorstädes på senare tider föreslagit och delvis försökt, dylika öfversatta källor vara af nytta för den historiska undervisningen äfven på lägre stadier än det akademiska och i någon mån kunna ersätta sådana läseböcker, som endast genom en modern populariserande framställning eller, kanske rättare, parafrasering söka åskådliggöra de schematiska läroböckernas innehåll. Från båda dessa synpunkter kan det för en blifvande lärare i historia vara af intresse att göra bekantskap med sådana samlingar som t. ex. *Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit,* de af det danska *Selskabet for Kildeskrifters Oversættelse* föranstaltade tolkningarna af latinska medeltidskrönikor m. m., de af *Zeller* för Frankrike, af *York-Powell* för England, af *Erler, Schilling* m. fl. utgifna mer eller mindre utförliga utdragen. Något liknande företag på svenska, som väl vore af behofvet påkalladt, finns ty värr ej att tillgå.

Men för vetenskapliga öfningar äro naturligtvis själfva originaltexterna i de flesta fall att föredraga. De billiga handeditionerna af åtskillige tyske medeltidsauktorer i *Monumenta Germaniae in usum scholarum,* flere nummer af den franska *Collection de textes pour servir à l'enseignement de l'histoire* kunna användas vid studiet af något särskildt, mera begränsadt tidehvarf. Ännu mer praktiska äro dock de historiska krestomatier, som afse att meddela det viktigaste källmaterialet till orientering

inom något vidsträcktare område af den historiska utvecklingen. Flere häften af ofvannämnda *Collection de textes* hafva en sådan krestomatisk karakter, om också blott med afseende på vissa perioder och grenar af Frankrikes (och äfven Englands) historia. För den engelska statsförfattningens historia har man *Stubbs' Select Charters* (till Edvard I) och de efter samma plan anordnade textsamlingarna af *Prothero* (Tudorska tiden) och *Gardiner* (puritanska revolutionen). För Tysklands historia har man bl. a. *Doeberls Monumenta Germaniae selecta* (dock blott för en del af medeltiden) och, hvad statsskicket angår, *Altmann-Bernheims Ausgewählte Urkunden,* hvaraf nyligen en betydligt förökad upplaga har utkommit. *Erslevs Udvalg af Kildesteder* är närmast beräknadt att tjäna som underlag för öfningar i kritisk pröfning af vissa speciella omtvistade frågor inom den nordiska och särskildt inom den danska medeltidshistorien. *Mirbts Quellen zur Geschichte des Papstthums* och några andra kyrkohistoriska excerptsamlingar (t. e. *Preuschens Analecta)* kunna vara af gagn äfven för den allmänna historiens studium. Icke blott språkliga, utan ock litteraturhistoriska och delvis kulturhistoriska behof tillgodoses af *Noreen-Meyers Valda stycken af svenska författare 1526—1732* (äfvensom i viss mån af *Noreens* fornsvenska och *Wimmers* isländska läseböcker). För Sveriges politiska historia finns ännu blott *Hildebrands* handupplaga af de äldre regeringsformerna.

Det urval af medeltidstexter, som här föreligger, är i främsta rummet ämnadt att läggas till grund för akademiska öfningar med hänsyn till den historiska studieplanens kraf vid våra universitet, men torde möjligen också kunna användas af någon historiskt intresserad teolog eller jurist, lärare vid de allmänna läroverken och andra personer, som funne det bekvämare att inom ett måttligt stort band hafva tillgång till åtskilliga af de mest karakteristiska urkunderna rörande hierarkiens och de världsliga författningarnas utveckling i vissa europeiska

länder och särskildt Sverige under det romersk-katolska statssystemets fulla utprägling, i stället för att nödgas sammanleta dem i talrika olikartade, för mången svåråtkomliga verk. Angående det sätt, hvarpå detta urval blifvit verkställdt, kunna meningarna utan tvifvel vara delade. För ett billigt bedömande däraf må dock betonas, att afsikten ingalunda varit att meddela fullständiga serier af ens de allra betydelsefullaste texterna, utan endast vissa profstycken, till hvilkas studium och diskussion uppsökandet af andra kompletterande och belysande källor skulle kunna ansluta sig. Åtminstone finnas här t. ex. några af de store juristpåfvarnes epokgörande stadgar och programuttalanden, af de mest betecknande karolingiska kapitularierna, af Kapetingernas förnämsta styrelsereglementen, Gyllene Bullan i den ursprungliga redaktionen, Magna Charta enligt dess första kungliga bekräftelse, de båda viktigaste svenska konungsbalkarne, m. m.

För en grundlig och konkret insikt i den europeiska statsutvecklingens historia är det ändamålsenligare att enligt en i någon mån komparativ metod arbeta sig fram till en klar uppfattning af några få valda statsrättsliga dokumenters verkliga innebörd än att från perm till perm genomläsa sådana vidlyftiga och med detaljer öfverfyllda handböcker i de särskilda ländernas författningshistoria som t. ex. Sohms, Waitz' eller Stubbs' bekanta, onekligen i sitt slag utmärkta arbeten. För begynnaren kunna de hopade, lösryckta citaten i desse författares noter och polemiska exkurser på intet vis ersättta den sammanhängande tolkningen af ett enda *capitulare* eller en enda *assisa*, hvarvid de förekommande ämbetsbenämningarna och öfriga termer noggrant förklaras med användning af nödiga hjälpmedel och under hänvisning till motsvarigheter i andra länder, särskildt i Sverige. Medeltidens politiska och sociala förhållanden öfver hela Europa förete så påtagliga inre och yttre analogier, äfven om man bortser från frågorna om direkta lån af lagar och institutioner, att den komparativa behandlingen

äfven från undervisningens synpunkt måste föredragas framför det så ofta fruktlösa bemödandet att genom en isolerad betraktelse af en enda stats utveckling begripa dess förutsättningar och förlopp. Konungadömets uppgifter och maktbefogenheter, dess ställning till förvaltningen och ämbetsmännen enligt naturahushållningens villkor, sträfvandena att häfda landsfriden, härtjänstens och rättskipningens organisation, valreglerna inom olika offentliga institutioner, de politiska mötena m. m. återfinnas öfver allt under liknande former, som ömsesidigt belysa hvarandra, äfven där afvikelser framträda både i sak och i de skenbart så underliga, för minnet ej sällan så betungande beteckningarna.

För att vinna ett riktigt perspektiv är det ej mindre nödigt att något så när förstå den kyrkliga organisationen, som under detta tidehvarf utgör på samma gång uppränningen till den kristna universalstaten och förebilden för de särskilda världsliga förvaltningsordningarna. Äfven kejsardömet med dess ledande grundsatser och traditionella, från antiken och kyrkan härledda anspråk har egt en dylik universell betydelse, om också ej samma faktiskt ingripande maktutöfning, för de politiska förhållandenas utdaning äfven utom dess egentliga öfverhöghetsområde. Slutligen gäller det enkannerligen om medeltidens statsutveckling, som försiggår under en ständig spänning emellan ideal och verklighet, emellan mer eller mindre erkända rättskraf och gifna eller eftersträfvade maktförhållanden, att den positiva lagstiftningens syften icke kunna rätt fattas utan hänsyn till de statsteorier och publicistiska partiläror, som i en så mångskiftande utbildning bröto sig emot hvarandra och dels påverkade, dels framkallades af de kyrkliga och världsliga institutionernas omgestaltning. På sätt och vis befryndade med dessa teoretiska arbeten äro flerfaldiga tendentiösa förfalskningar, som naturligtvis alls icke duga såsom källor för deras föregifna härkomsttid, men förtjäna största uppmärksamhet såsom vittnesbörd om ideal och stämningar

inom de kretsar, där de verkligen uppstått och vunnit tilltro. De hafva äfven i vissa fall kommit att utöfva stort praktiskt inflytande på de offentliga förhållandena under senare tider, då de liksom äkta urkunder verkligen förpliktat regeringar och domstolar.

De här utgifna texterna (som allesammans äro förut tryckta) äro fördelade och anordnade på följande sätt. Under rubrikerna Påfvedömet och Kejsardömet upptages hvad som kan belysa vissa af den allmänna utvecklingens bestämmande grundtankar och betydelsefullare skeden. Under Kejsardömet, äfvensom under Frankrike och England, förekomma tillika dels texter angående några karakteristiska sidor af Tysklands och de båda nyssnämnda ländernas författningshistoria (territoriernas frigörelse från kejsarmakten och statsskickets omdaning i federativ riktning; den franska fogdeförvaltningens och byråkratiens uppkomst; öfvergången från den normanniska absolutismen till parlamentsförfattningen), dels sådana, som illustrera vissa epokgörande konflikter emellan kyrklig och världslig öfverhet. I senare afseendet har ringare vikt blifvit lagd på de, hvad de principiella spörsmålen angår, mindre skarpt formulerade tvisterna emellan påfvedömet och de tyske kejsarne än på de fullt utpräglade motsatserna under det förras strid med de franske och engelske envåldskonungarne. I synnerhet konflikten emellan Filip den Sköne och Bonifacius VIII kan betraktas såsom i egentlig mening typisk, liksom därigenom äfven det stora omslaget i medeltidens kyrkopolitiska makttäflan omedelbart förbereddes. Under Sverige upptagas, utom lagar och bref rörande det inhemska statsskicket, äfven åtskilliga urkunder, som åskådliggöra de anmärkningsvärdaste detaljerna af kyrkans för hela kristenheten gällande administration (utlysning af kyrkomöten, biskopsval, påflig skatteuppbörd, romerska kurians arbetsordning, m. m.), hvarigenom denna i sitt konkreta inflytande på äfven de aflägsnaste länder kan erbjuda större intresse för en svensk historiker. De kyrkliga

och världsliga urkunderna hafva därjämte blifvit så valda, att de kunna tjäna till uppslag för elementära studier inom medeltidsdiplomatikens område genom prof på olika slag af adressformler, titulaturer och dateringar, skiljaktigheter emellan original, koncept och transsumt, registraturkopior jämte tillhörande anteckningar, m. m.

Blott fornsvenska och latinska texter äro upptagna. En viss latinkunskap är naturligtvis oundgänglig för hvarje vetenskapligt historiskt studium. Men man kan ej af en svensk historiker begära, att han skall vara hemmastadd i medelhögtyska, fornfranska o. s. v., så vida han ej vill göra vederbörande lands historia till sitt specialstudium. Det är kanske redan mycket nog, om han kan t. ex. arbeta sig in i det barbariserade, ännu merovingiska latinet i det första af Karl den Stores här tryckta kapitularier. Hufvudsakligen af enahanda skäl har den eljes för Sveriges historia så upplysande paralleliseringen med Danmarks och Norges statsutveckling här icke kunnat tillämpas. Ty därtill erfordrades ovillkorligen utdrag ur dessa länders medeltidslagar, som ej kunna studeras utan grundlig kunskap i de nordiska fornspråken.

Det är således endast vissa, på samma gång företrädesvis viktiga och för ett begynnelsestudium lättare tillgängliga sidor af medeltidens statsskick, som här kunnat komma i fråga vid texturvalet. Hvad som icke kunnat upptagas till behandling utan att föranleda allt för invecklade, specielt rättshistoriska undersökningar af strängare juridisk art har blifvit uteslutet, liksom äfven sådana ämnen, som för närvarande befinna sig under allt för svårfattlig kontrovers, t. ex. de agrariska förhållandena och stadsväsendet. Just på grund af dessa skäl har tidsbegränsningen blifvit så fixerad, att å ena sidan folkvandringstiden och de germanska staternas begynnelser, å andra sidan medeltidskulturens upplösning under kyrkoschismerna och den moderna dynastipolitikens förberedelser fått falla utanför samlingens ram. Anknytningspunkter till den föregående och den efterföljande utvecklingen

äro icke alldeles utelemnade (t. ex. i Karl den Stores kapitularier, i det fjortonde århundradets kyrkopolitiska texter), men med afsikt hafva de blifvit tillbakaträngda till förmån för andra ämnen af större vikt.

I synnerhet den oproportionerligt bedrifna sysselsättningen med den äldre medeltiden måste för de historiska studierna medföra den stora olägenheten, att tid och intresse icke räcka till för de efterkarolingiska, ojämförligt viktigare århundradena, hvadan man lätt kommer att göra sig en öfverdrifven och skef föreställning om hvad som plägar sammanfattas under den s. k. "feodalismen", ett för den nutida forskningen tämligen föråldradt begrepp eller, för att nyttja ett uttryck af den berömde rättshistorikern Brunner, *das Wort, das sich stets zur rechten Zeit einstellt, wo juristische Begriffe fehlen.* Tysk, fransk och engelsk *länsrätt* (hvars allmännaste principer kunna utredas i sammanhang med några här meddelade urkunder) är visserligen i sina detaljer föremålet för en särskild rättshistorisk disciplin af mera underordnadt värde för den egentliga historiska bildningen, men "feodalismens uppkomst" är blott och bart en oklar beteckning för det frankiska väldets upplösningsprocess, hvarvid många andra moment måste tagas i betraktande jämte länsförhållandenas fixering. Detta specialstudium är dock af mindre betydelse än en allmän kunskap om den utvecklade medeltidskulturens statsåskådningar, som utan svårighet kunna göras tillgängliga med hjälp af den omfattande och inflytelserika literaturen. Redan en uppmärksam genomläsning af den svenska Konunga- och Höfdingastyrelsen (helst i samband med Södervalls undersökningar om dess källor) är i detta afseende egnad att reda begreppen. Hvad som här meddelas ur denna skrift kan sammanställas med utdragen ur Thomas ab Aquino, Dante, Marsilius och Petrus de Bosco (jämte *Constitutum Constantini,* de påfliga programmen och, från en särskild synpunkt, den engelska *Modus tenendi parliamentum* i jämförelse med den svenska *Modus celebrandi synodum dio-*

cesanam och de påfliga och franska skrifvelserna om koncilierna) för att åskådliggöra de stridiga meningarna om andlig och världslig statsordning, om de olika öfverheternas självständiga eller härledda rättigheter, om deras oberoende eller bundenhet af undersåtarnes och tjänstemännens medverkan, m. m.

De editioner, efter hvilka texterna äro återgifna, omnämnas i innehållsförteckningen. Det faller af sig självt, att så stor omsorg som möjligt blifvit använd vid valet af de tillförlitligaste och nyaste aftrycken. I flere fall har det dock visat sig oundgängligt att anlita några mindre tillfredsställande editioner. Detta gäller framför allt om några af de franska urkunderna, som öfver hufvud taget ännu ej varit underkastade en fullt kritisk bearbetning. Dessutom ega våra bibliotek hvarken den stora officiella publikationen af de franska konungaförordningarna (de s. k. *Ordonnances du Louvre*) eller Dupuys *Histoire du différend d'entre Boniface VIII et Philippe le Bel* (med bihang), som ännu, oaktadt deras brister, måste begagnas såsom de ursprungliga texteditionerna, af hvilka alla yngre samlingar endast utgöra aftryck.

Alla texter äro försedda med en så vidt möjligt tydlig interpunktion, hvarvid utgifvaren hellre velat göra för mycket än för litet. Hvad stafningen angår, har den begagnade editionen blifvit följd, så vida denna varit verkställd enligt moderna kritiska grundsatser; eljes har en viss normalisering blifvit tillämpad enligt den numera brukliga latinska ortografien (dock med särskiljande af *i* och *j*, *u* och *v*). Inom klammer [ ] angifvas dels sådana rubriker, som icke upprinneligen tillhöra det aftryckta dokumentet, dels några viktigare afvikande läsarter eller af utgifvaren för den riktiga uppfattningens underlättande föreslagna ändringar. Öfver allt användas för den typografiska öfverskådlighetens skull stora begynnelsebokstäfver för egennamn och derivater af dem (utom *christianus*), äfvensom för *Deus* och *Dominus* (om Gud). Dateringarna angifvas i öfverskrifterna, de osäkra eller om-

tvistade med frågetecken; i senare fallet häntyder årtalet på en förmodan af utgifvaren (så t. ex. betecknar "omkr. 750 (?)" för *Constitutum Constantini* en anslutning till Friedrichs åsikt om förfalskningens romerska ursprung i samband med förhandlingarna emellan påfvedömet och den frankiska makten; "1285 (?)" för Magnus Birgerssons fridsstadgar antyder ett tvifvel på den bindande kraften, hvad de *svenska* texterna angår, af Kjelléns i öfrigt förtjänstfulla undersökning, som blifvit följd i fråga om en namngruppering under den s. k. Skeninge stadga; "1296 (?)" för Uplandslagen innebär en tvekan om den rätta kalendariska beräkningen af årtalet; o. s. v.).

Oaktadt all uppmärksamhet vid korrekturläsningen hafva dock först efter tryckningen några fel blifvit upptäckta, som finnas rättade efter innehållsförteckningen.

Upsala i november 1895.

Harald Hjärne.

Sid.

Decretales). — [*Corpus Juris Canonici*, ed. *Pithoeus*, s. l. 1695 (eftertryck); II, sid. 59.] ... 37

XI. INNOCENTIUS III. — **Transsubstantiationsdogmen.** — Fjärde Laterankonciliet, 1215. — Utdrag. — [*Mansi:* XXII, Venedig 1778; sp. 981, 982.] ... 39

XII. INNOCENTIUS III. — **Dekret om inkvisitionen.** — Fjärde Laterankonciliet, 1215. — Utdrag. — [*Ibid.* sp. 986 ff.] ... 39

XIII. GREGORIUS IX. — **Dekret mot bibelläsning.** — Synod i Toulouse, 1229. — Utdrag. — [*Mansi:* XXIII, Venedig 1779; sp. 197.] ... 42

XIV. THOMAS AB AQUINO. — **De regimine principum.** — Omkr. 1270. — Utdrag. — [*Opera,* XVII, ed. Antwerpen 1612; sidd. 169 ff.] 43

XV. GREGORIUS X. — **Dekret om påfvevalet.** — Konciliet i Lyon, 1274. — Utdrag. — [*Mansi:* XXIV, Venedig 1780; sp. 81 ff.] 46

XVI. BONIFACIUS VIII. — **Constitutio de libertate ecclesiastica.** — Rom, 24 febr. 1296. — [*Sv. Dipl.* 1160; jämf. med *Faucon-Thomas: Les Registres de Boniface VIII* (fasc. 2, Paris 1885); sp. 584.] ... 49

XVII. BONIFACIUS VIII. — **Kyrkans världsvälde.** — Rom, 18 nov. 1302 (efter Extravagantes communes). — [*Corp. Jur. Canon.* II, sid. 384.] ... 51

Kejsardömet.

I. KARL DEN STORE. — **Capitulare missorum generale.** — 802. — [*Boretius: Capitularia regum Francorum:* I; i *Monum. Germ. Leg. Sect.* II: 1, Hannover 1883; sidd. 91 ff.] ... 54

II. KARL DEN STORE. — **Brevis capitulorum, quam missi dominici habere debent ad exercitum promovendum.** — Efter 805. — [*Ibid.* sidd. 137 ff.] ... 66

III. KARL DEN STORE. — **Capitula, quae pro iustitiis infra patriam faciendis constituta sunt.** — 811—813. — [*Ibid.* sidd. 176 ff.] 69

IV. LUDVIG I. — **Divisio (ordinatio) imperii.** — Riksmötet i Aachen, juli 817. — [*Ibid.* sidd. 270 ff.] ... 71

V. LUDVIG I. — **Capitulare missorum.** — 819. — [*Ibid.* sidd. 289 ff.] 76

VI. LOTHAR I. — **Constitutio Romana.** — Nov. 824. — [*Ibid.* sidd. 323 ff.] ... 80

VII. KARL II. — **Capitulare Carisiacense.** — Carisiacum (Kierzy-sur-Oise), 14 juni 877. — Utdrag. [*Ibid.* II (Hannover 1893); sidd. 356 ff.] ... 82

VIII. OTTO I. — **Pactum (privilegium) om påfvestolens rättigheter.** — Rom, 13 febr. 962. — [Ed. *Sickel,* i *Monum. Germ. Dipl.* I, Hannover 1879—84; sidd. 324 ff.] ... 85

IX. KONRAD II. — **Edictum de beneficiis.** — Vid Milano, 28 maj 1037. — [*Monum. Germ. Leg.* II: 1, Hannover 1837; sidd. 39 ff.] 90

X. HENRIK IV. — **Fridseder.** — [*Ibid.* sidd. 60 ff.] ... 91

Sid.

XI. Fredrik I. — **Encyclica imperatoris (mot påfvens länshöghet).** — Okt. 1157. — [*Ragewin: Gesta Friderici,* III: 11; ed. *Monum. Germ. Script.* XX; sidd. 422 ff.] 94
XII. **Constitutio de expeditione Romana.** — Omkr. 1190 (?). — [*Monum. Germ. Leg.* II: 2; sidd. 3 ff.] 95
XIII. Fredrik II. — **Confoederatio cum principibus ecclesiasticis.** — Frankfurt, 26 april 1220. — [*Ibid.* II: 1; sidd. 236 ff.] 98
XIV. Fredrik II. — **Statutum in favorem principum.** — Cividale, maj 1232 (?). — [*Ibid.* sidd. 291 ff.] 102
XV. Dante Alighieri. — **De Monarchia.** — Omkr. 1310 (?). — Utdrag. — [Ed. *Schard: De jurisdictione — — — imperiali ac potestate ecclesiastica,* Basel 1566; sidd. 276 ff.] 105
XVI. Marsilius Patavinus. — **Defensor pacis.** — Omkr. 1324. — Utdrag. — [*Ed. princeps* (s. n.), (Basel) 1522.] 108
XVII. Ludvig IV. — **Lag om kejsarvalet.** — Riksdagen i Frankfurt, aug. 1338. — [*Altmann-Bernheim,* sid. 38.] 114
XVIII. Karl IV. — **Bulla aurea.** — Riksdagarne i Nürnberg, 10 jan. 1356; i Metz, 25 dec. 1356. — [*Harnack: Das Kurfürstenkollegium,* Giessen 1883; sidd. 202 ff.] 115

Frankrike.

I. **Kyrkliga fridseder.** — [*Huberti: Gottesfrieden und Landfrieden,* Ansbach 1892; sidd. 217 ff., 489 ff.] 156
II. Ludvig VII. — **Konungens och stormännens fridslöften.** — Soissons, 10 juni 1155. — [*Ibid.* sidd. 540 ff.] 159
III. Filip II. — **Testamentum et regni totius ordinatio.** — Paris, 1190. — [*Rigordus: Gesta Philippi Augusti;* ed. *Delaborde,* Paris 1882; sidd. 100 ff.] 160
IV. Filip II. — **Stabilimentum cruce signatorum.** — Paris, mars 1214 (?). — [*Isambert* m. fl.: *Recueil général des Anciennes Lois Françaises,* I, Paris 1822; sidd. 207 ff.] 165
V. **Lekmannaprotester mot prelaternas öfvergrepp.** — [*Dupuy: Preuves des libertez de l'Eglise Gallicane,* (Paris) 1651; sidd. 93 ff.] 167
VI. Ludvig den helige. — **Förklaring om feodala skyldigheter.** — Orléans, maj 1246. — [*Isambert,* I; sidd. 249 ff.] 170
VII. Ludvig den helige. — **Ordinatio pro reformatione morum.** — Paris, dec. 1254. — [*Ibid.* sidd. 264 ff.] 171
VIII. Ludvig den helige. — **Förbud mot fejder.** — St. Germain en Laye, jan. 1257. — [*Huberti,* sid. 551.] 179
IX. Filip IV. — **Parlamentets arbetsordning.** — Paris, 1291. — [*Langlois: Textes relatifs à l'Histoire du Parlement,* Paris 1888; sidd. 156 ff.; komplett. efter *Isambert,* II; sidd. 686 ff.] 179
X. Filip IV. — **Domar och stadgar, utfärdade genom parlamentet.** — Utdrag (ur Olim-registren.) — [*Beugnot: Les Olim,* II, Paris 1842; sidd. 269 ff., 397 ff.] 183

Sid.

XI. BONIFACIUS VIII. — **Franska prästerskapets kallelse till möte i Rom.** — Rom, 5 dec. 1301. — [*Bulæus: Historia Universitatis Parisiensis,* IV, Paris 1768; sidd. 11 ff.] 185

XII. BONIFACIUS VIII. — **Franske konungens stämning till ansvar i Rom.** — Rom, 5 dec. 1301. — [*Rousset: Supplément au Corps Universel Diplomatique (Dumont),* I: 2, Amsterdam 1739; sidd. 5 ff.] 186

XIII. **Föregifven brefväxling mellan Bonifacius VIII och Filip IV.** — [*Ibid.* sid. 5.] 195

XIV. **Franska prästerskapets ursäkt för sin olydnad mot påfvens kallelse.** — Paris, 10 april 1302. — [*Bulæus,* sidd. 19 ff.]... 196

XV. FILIP IV. — **Kvarstad å bortresande prelaters gods.** — Paris, 18 okt. 1302. — [*Dupuy,* sid. 333.] 202

XVI. BONIFACIUS VIII. — **Fullmakt till kungörelse af konungens bannlysning.** — Rom, 13 april 1303. — [*Bulæus,* sidd. 38 ff.] 203

XVII. FILIP IV. — **Fullmakt till anordningar för allmänt kyrkomöte.** — Paris, 1 juli 1303. — [*Dupuy,* sidd. 221 ff.] 205

XVIII. PETRUS DE BOSCO. — **De recuperatione Terrae Sanctae.** — 1305—1307. — Utdrag. — [Ed. *Langlois,* Paris 1891.] 208

England.

I. HENRIK I. — **Handfästning.** — 1100 (?). — [*Bémont: Chartes des Libertés Anglaises,* Paris 1892; sidd. 3 ff.; kröningseden efter *Stubbs: Select Charters,* ed. 7, London 1890, sid. 99.]... 220

II. HENRIK II. — **Handfästning.** — 1154 (?). — [*Ibid.,* sidd. 12 ff.] 223

III. HADRIANUS IV. — **Irlands förläning åt engelska kronan.** — 1155(?). — [*Mansi,* XXI, Venedig 1776; sp. 788.] 223

IV. HENRIK II. — **Clarendonsartiklarne.** — 1164. — [*Robertson: Materials for the History of Thomas Becket* (*Rer. Brit. Script.* 67), V, London 1881; sidd. 71 ff.] 225

V. HENRIK II. — **Assisa de Clarenduna.** — 1166. — [*Stubbs,* sidd. 143 ff.] 229

VI. HENRIK II. — **Assisa de armis habendis in Anglia.** — 1181. — [*Benedictus Abbas: Gesta regis Henrici Secundi;* ed. *Stubbs* (*Rer. Brit. Script.* 49), I, London 1867; sidd. 278 ff.] 233

VII. JOHAN. — **Kungörelse om länsförpliktelse till påfven.** — Dover, 15 maj 1213. — [*Makower: Die Verfassung der Kirche von England,* Berlin 1894; sidd. 486 ff. (efter *Rymer: Foedera,* ed. 4); komplett. efter *Stubbs* (vittnesnamnen), sid. 286.] 236

VIII. JOHAN. — **Magna Charta.** — Runnymede, 15 juni 1215. — [*Bémont,* sidd. 26 ff.] 238

IX. JOHAN. — **Åtgärder för Magna Chartas verkställighet.** — Runnymede, 19 juni 1215. — [*Stubbs,* sidd. 306 ff.] 251

X. INNOCENTIUS III. — **Magna Chartas ogiltighet.** — Anagni, 24 aug. 1215. — [*Bémont,* sidd. 41 ff.] 252

Sid

XI. **Kallelser till riksmöten.** — [*Stubbs*, sidd. 282, 405, 411, 415, 418, 465, 480, 486.] 255

XII. **Engelska ständernas protest mot påfvens anspråk på länshöghet öfver Skotland.** — Lincoln, 12 febr. 1301. — [*Walther de Hemingburgh: Chronicon;* ed. *Hamilton*, II, London 1849; sidd. 209 ff.] 262

XIII. **Modus tenendi parliamentum.** — Omkr. 1350 (?). — [*Stubbs*, sidd. 502 ff.] 264

Sverige.

I. Gregorius VII. — **Sveriges lydnadsplikt under romerska stolen.** — 1081 (?). — [*Jaffé*, sid. 488.] 277

II. Anastasius IV. — **Stadfästelse af legatstatut för svenska kyrkan.** — Rom, 18 nov. 1154. — [*Sveriges Traktater:* 38.] 278

III. Alexander III. — **Upsala ärkesätes instiftelse.** — Sens, 5 aug. 1164. — [*Ibid.* 43; *Svenskt Diplomatarium:* 50.] 280

IV. Alexander III. — **Kyrkans oberoende af världslig rättskipning.** — Benevent, 8 nov. 1169. — [*Sv. Trakt.* 45.] 284

V. Alexander III. — **Stadfästelse af biskopsval.** — Tusculanum, 8 sept. 1171 (?). — [*Sv. Dipl.* 57.] 285

VI. Sverker Karlsson. — **Kyrkans frälse.** — 1200. — [*Ibid.* 115.] 286

VII. Innocentius III. — **Kyrkans oberoende af världslig rättskipning.** — 1206. — [*Ibid.* 127, 129, 131.] 287

VIII. Innocentius III. — **Kallelser till allmänt kyrkomöte.** — Rom, 19 april 1213. — [*Ibid.* 145, 146.] 289

IX. Innocentius III. — **Sverige under påfligt skydd.** — Rom, 4 april 1216. — [*Sv. Trakt.* 64.] 292

X. Honorius III. — **Stadfästelse af kyrkans frälse.** — Rom, 4 nov. 1220. — [*Ibid.* 67.] 293

XI. Gregorius IX. — **Finland under påfligt skydd.** — Perugia, 23 jan. 1229. — [*Ibid.* 74.] 294

XII. **Vestgötalagens Rättlösabalk.** — Omkr. 1240 (?). — Utdrag. — [Ed. *Schlyter*, Stockholm 1827: sidd. 36 ff., 151.] 294

XIII. Innocentius IV. — **Legatförordnande.** — Lyon, 3 nov. 1246. [*Sv. Dipl.* 337, 338.] 295

XIV. **Legatstatut för svenska kyrkan.** — Skeninge, 1 mars 1248. — [*Sv. Trakt.* 90.] 296

XV. Innocentius IV. — **Stadfästelse af legatstatut för svenska kyrkan.** — Lyon, 7 dec. 1250. — [*Ibid.* 92.] 301

XVI. Gregorius X. — **Sverige under påflig öfverhöghet.** — Lyon, 9 jan. 1275. — [*Ibid.* 122.] 303

XVII. **Domkapitelsdekret om biskopsval per compromissum.** — Skara, 20 aug. 1278. — [*Sv. Dipl.* 650.] 303

XVIII. Magnus Birgersson. — **Fattigtiondens öfverlåtelse åt domkapitlet.** — Alsnö, 15 maj 1279. — [*Ibid.* 669.] 306

Sid.

XIX. NICOLAUS III. — **Påflig skatteuppbörd i Sverige.** — 1279. — [*Ibid.* 673, 674, 680, 681.] 307

XX. **Provinskonciliestatut om krönt konungs okränkbarhet.** — Telge, okt. 1279. — Utdrag. — [*Ibid.* 692.] 309

XXI. **Gärd af kyrkan till kronan.** — Telge, 16 okt. 1279. — [*Ibid.* 691.] 310

XXII. MAGNUS BIRGERSSON. — **Kyrkans frälse.** — 1276, 1281. — [*Ibid.* 613, 725.] 311

XXIII. MAGNUS BIRGERSSON. — **Fridsstadgar.** — [*Schlyter: Vestgötalagen,* sidd. 310 ff.; *Sv. Dipl.* 813.] 314

XXIV. **Gotland under svenskt välde.** — [*Schlyter: Gotlandslagen,* Lund, 1852, sidd. 96 ff.; *Sv. Trakt.* 126, 141.] 322

XXV. BIRGER MAGNUSSON. — **Uplandslagens stadfästelse.** — Stockholm, 2 jan. 1296 (?). — [*Schlyter: Uplandslagen,* Stockholm 1834; sidd. 1 ff.] 327

XXVI. BIRGER MAGNUSSON. — **Uplandslagens företal.** — 1296 (?). — Utdrag. — [*Ibid.* sidd. 6 ff.] 331

XXXII. **Uplandslagens Konungsbalk.** — 1296 (?). — [*Ibid.* sidd. 87 ff.] 332

XXVIII. BONIFACIUS. VIII. — **Gotland under påfligt skydd.** — Anagni, 9 aug. 1296. — [*Sv. Dipl.* 1170, 1171.] 340

XXIX. BIRGER MAGNUSSON. — **Frälse för biskopsbord.** — 24 sept. 1302. — [*Ibid.* 1368.] 341

XXX. BIRGER MAGNUSSON. — **Frälse för domkyrkogods.** — [Alsnö], 29 juli 1304. — [*Ibid.* 1437.] 342

XXXI. HERTIGARNE ERIK OCH VALDEMAR. — **Utskrifning af gärd.** — Skärf, 20 dec. 1309. — [*Ibid.* 1646.] 344

XXXII. **Helsingelagen.** — Omkr. 1330 (?). — Utdrag. — [Ed. *Schlyter,* Lund 1844; sidd. 22 ff., 85 ff.] 344

XXXIII. **Um styrilsi kununga ok höfþinga.** — Omkr. 1330 (?). — Utdrag. — [Ed. *Geete,* Stockholm 1878.] 348

XXXIV. MAGNUS ERIKSSON. — **Fullmakt för ombud till räfst och vapensyn.** — Telge, 6 maj 1330 — [*Sv. Dipl.* 2773.] 364

XXXV. MAGNUS ERIKSSON. — **Lån af kyrkotionden.** — Örebro, 16 jan. 1333. — [*Ibid.* 2959.] 365

XXXVI. MAGNUS ERIKSSON. — **Drotsfullmakt.** — Stockholm, 18 maj 1335. — [*Ibid.* 3140.] 366

XXXVII. MAGNUS ERIKSSON. — **Fullmakt för slottshöfvitsman.** — Stockholm, 8 sept. 1340. — [*Ibid.* 3513.] 367

XXXVIII. MAGNUS ERIKSSON. — **Förpantning af kronointäkter.** — Stockholm, 22 maj 1341. — [*Ibid.* 3568.] 368

XXXIX. CLEMENS VI. — **Ärkebiskopsutnämning genom påflig provision.** — Avignon, 15 nov. 1342. — [*Ibid.* 3666.] 369

XL. **Domkapitelsdekret om biskopsval per scrutinium.** — Strängnäs, 6 juli 1343. — [*Ibid.* 3714.] 372

Sid.

XLI. **Modus celebrandi synodum diocesanam.** — Upsala 1344 (?). — [*Ibid.* 3844.] 377

XLII. Magnus Eriksson. — **Fullmakt för tillförordnad regering.** — Upsala, 6 dec. 1344. [*Ibid.* 3863.] 379

XLIII. Magnus Eriksson. — **Privilegiebref till undersåtarnes skydd mot olaga skattebördor.** — Akersborg, 7 april 1346. — [*Ibid.* 4059.] 381

XLIV. Magnus Eriksson. — **Frälse för vissa socknar.** — Lödöse, 3 maj 1346. — [*Ibid.* 4071.] 384

XLV. Magnus Eriksson. — **Fullmakt för konungsnämnd.** — 26 aug. 1346. — [*Ibid.* 4108.] 384

XLVI. Clemens vi. — **Kanikutnämning genom påflig provision.** — Avignon, 2 mars 1347. — [*Ibid.* 4145.] 386

XLVII. **Kyrklig protest mot världsliga rättskränkningar vid Landslagens utarbetning.** — Örebro, 8 mars 1347. — [*Ibid.* 4148.] 386

XLVIII. Clemens vi. — **Påfliga resolutioner å kungliga suppliker.** — Avignon, 8 sept. 1347. — [*Ibid.* 4226.] 387

XLIX. **Landslagen.** — Omkr. 1350. — Utdrag. — [*Schlyter: Konung Magnus Erikssons Landslag,* Lund 1862.] 394

L. Magnus Eriksson. — **Kallelse till riksmöte.** — Lund, 29 aug. 1359. — [*Sv. Trakt.* II, sidd. 269 ff.] 424

LI. Innocentius vi. — **Fullmakt till kungörelse af interdikt.** — Villeneuve vid Avignon, 18 maj 1360. — [*Sv. Trakt.* 347.] ... 426

Anmärkta tryckfel.

Sid.	39	rad.	6	uppifrån	*står:*	**Transsubstantionsdogmen**	*läs:*	**Transsubstantiationsdogmen**
„	102	„	3	„	„	indictione,	*läs:*	, indictione
„	108	„	17	„	„	quarundum	„	quarundam
„	112	„	21	„	„	autoritate	„	auctoritate
„	115	„	25	„	„	15 dec.	„	25 dec.
„	128	„	7	„	„	Statuimus	„	1. Statuimus
„	128	„	24	„	„	Ceterum	„	2. Ceterum
„	160	„	30	„	„	**Testamentnm**	„	**Testamentum**
„	214	„	26	„	„	misreicorditer	„	misericorditer
„	291	„	12	„	„	itaqee	„	itaque

Påfvedömet.

I. Constitutum (donatio) Constantini imperatoris. — Omkr. 750 (?). — Utdrag.

11. Et dum hec predicante beato Silvestrio agnoscerem et beneficiis ipsius beati Petri integre me sanitati comperi restitutum, utile iudicavimus una cum omnibus nostris satrapibus et universo senatu, optimatibus etiam et cuncto populo Romano, gloriae imperii nostri subiacenti, ut, sicut in terris vicarius filii Dei esse videtur constitutus, etiam et pontifices, qui ipsius principis apostolorum gerunt vices, principatus potestatem amplius, quam terrena imperialis nostrae serenitatis mansuetudo habere videtur concessam, a nobis nostroque imperio obtineant; eligentes nobis ipsum principem apostolorum vel eius vicarios firmos apud Deum adesse patronos. Et sicut nostra est terrena imperialis potentia, eius sacrosanctam Romanam ecclesiam decrevimus veneranter honorare, et amplius quam nostrum imperium et terrenum thronum sedem sacratissimam beati Petri gloriose exaltari, tribuentes ei potestatem et gloriae dignitatem atque vigorem et honorificentiam imperialem.

12. Atque decernentes sancimus, ut principatum teneat, tam super quattuor precipuas sedes Antiochenam, Alexandrinam, Constantinopolitanam et Hierosolimitanam, quamque etiam super omnes universo orbe terrarum Dei ecclesias; et pontifex, qui pro tempore ipsius sacrosanctae

Romanae ecclesiae extiterit, celsior et princeps cunctis sacerdotibus totius mundi exsistat, et eius iudicio, quaeque ad cultum Dei vel fidei christianorum stabilitate procuranda fuerint, disponantur. Iustum quippe est, ut ibi lex sancta caput teneat principatus, ubi sanctarum legum institutor, salvator noster, beatum Petrum apostolatus obtinere praecepit cathedram, ubi et crucis patibulum sustenens beate mortis sumpsit poculum suique magistri et domini imitator apparuit, et ibi gentes pro Christi nominis confessione colla flectant, ubi eorum doctor beatus Paulus apostolus pro Christo extenso collo martyrio coronatus est; illic usque in finem quaerant doctorem, ubi sanctum doctoris quiescit corpus, et ibi proni ac humiliati caelestis regis, Dei salvatoris nostri Jesu Christi, famulentur officio, ubi superbi terreni regis serviebant imperio.

13. Interea nosse volumus omnem populum universarum gentium ac nationum per totum orbem terrarum, construxisse nos intra palatium nostrum Lateranense eidem salvatori nostro Domino Deo Jesu Christo ecclesiam a fundamentis cum baptisterio, et duodecim nos sciatis de eius fundamentis secundum numerum duodecim apostolorum cofinos terra onustatos propriis asportasse humeris; quam sacrosanctam ecclesiam caput et verticem omnium ecclesiarum in universo orbe terrarum dici, coli, venerari ac predicari sancimus, sicut per alia nostra imperialia decreta statuimus. Construximus itaque et ecclesias beatorum Petri et Pauli, principum apostolorum, quos auro et argento locupletavimus, ubi et sacratissima eorum corpora cum magno honore recondentes, thecas ipsorum ex electro, cui nulla fortitudo prevalet elementorum, construximus et crucem ex auro purissimo et gemmis preciocis per singulas eorum thecas posuimus et clavis aureis confiximus, quibus pro concinnatione luminariorum predia contulimus, et rebus diversis eas ditavimus, et per nostras imperialium iussionum sacras tam in oriente quam in occidente vel etiam septentriali et meridiana plaga, videlicet in Judea, Grecia, Asia, Thracia, Africa

et Italia vel diversis insulis nostram largitatem eis concessimus, ea prorsus ratione, ut per manus beatissimi patris nostri Silvestrii pontificis successorumque eius omnia disponantur.

14. Gaudeat enim una nobiscum omnis populus et gentium nationes in universo orbe terrarum; exortantes omnes, ut Deo nostro et salvatori Jesu Christo inmensas una nobiscum referatis grates, quoniam ipse Deus in caelis desuper et in terra deorsum, qui nos per suos sanctos visitans apostolos sanctum baptismatis sacramentum percipere et corporis sanitatem dignos efficit. Pro quo concedimus ipsis sanctis apostolis, dominis meis, beatissimis Petro et Paulo et per eos etiam beato Silvestrio patri nostro, summo pontifici et universali urbis Romae papae, et omnibus eius successoribus pontificibus, qui usque in finem mundi in sede beati Petri erunt sessuri, atque de presenti contradimus palatium imperii nostri Lateranense, quod omnibus in toto orbe terrarum prefertur atque precellet palatiis, deinde diadema videlicet coronam capitis nostri simulque frigium nec non et superhumeralem, videlicet lorum, qui imperiale circumdare adsolet collum, verum etiam et clamidem purpuream atque tunicam coccineam et omnia imperialia indumenta seu et dignitatem imperialium presedentium [precedentium] equitum, conferentes etiam et imperialia sceptra, simulque et conta atque signa, banda etiam et diversa ornamenta imperialia et omnem processionem imperialis culminis et gloriam potestatis nostrae.

15. Viris enim reverentissimis, clericis diversis ordinibus eidem sacrosanctae Romanae ecclesiae servientibus illud culmen, singularitatem, potentiam et precellentiam habere sancimus, cuius amplissimus noster senatus videtur gloria adornari, id est patricios atque consules effici, nec non et ceteris dignitatibus imperialibus eos promulgantes decorari; et sicut imperialis militia, ita et clerum sacrosanctae Romanae ecclesiae ornari decernimus; et quemadmodum imperialis potentia officiis diversis, cubiculario-

rum nempe et ostiariorum atque omnium excubiorum ornatu, ita et sanctam Romanam ecclesiam decorari volumus; et ut amplissime pontificale decus prefulgeat, decernimus et hoc, ut clerici eiusdem sanctae Romanae ecclesiae mappulis ex lenteaminibus, id est candidissimo colore, eorum decorari equos et ita equitari, et sicut noster senatus calciamenta uti cum udonibus, id est candido linteamine inlustrari: ut sicut celestia ita et terrena ad laudem Dei decorentur; pre omnibus autem licentiam tribuentes ipso sanctissimo patri nostro Silvestrio, urbis Romae episcopo et papa, et omnibus, qui post eum in successum et perpetuis temporibus advenerint, beatissimis pontificibus, pro honore et gloria Christi Dei nostri in eadem magna Dei catholica et apostolica ecclesia ex nostra synclitu, quem placatus proprio consilio clericare voluerit et in numero religiosorum clericorum connumerare, nullum ex omnibus presumentem superbe agere.

16. Decrevimus itaque et hoc, ut isdem venerabilis pater noster Silvester, summus pontifex, vel omnes eius successores pontifices diadema, videlicet coronam, quam ex capite nostro illi concessimus, ex auro purissimo et gemmis pretiosis uti debeant et eorum capite ad laudem Dei pro honore beati Petri gestare; ipse vero sanctissimus papa super coronam clericatus, quam gerit ad gloriam beati Petri, omnino ipsa ex auro non est passus uti corona, frygium vero candido nitore splendidam resurrectionem dominicam designans eius sacratissimo vertici manibus nostris posuimus, et tenentes frenum equi ipsius pro reverentia beati Petri stratoris officium illi exhibuimus; statuentes, eundem frygium omnes eius successores pontifices singularitur uti in processionibus.

17. Ad imitationem imperii nostri, unde ut non pontificalis apex vilescat, sed magis amplius quam terreni imperii dignitas et gloriae potentia decoretur, ecce tam palatium nostrum, ut prelatum est, quamque Romae urbis et omnes Italiae seu occidentalium regionum provintias, loca et civitates sepefato beatissimo pontifici, patri nostro

Silvestrio, universali papae, contradentes atque relinquentes eius vel successorum ipsius pontificum potestati et ditioni firma imperiali censura per hanc nostram divalem sacram et pragmaticam[-um] constitutum decernimus disponendam[-um] atque iure sanctae Romanae ecclesiae concedimus permanendam[-surum].

18. Unde congruum prospeximus, nostrum imperium et regni potestatem orientalibus transferri ac transmutari regionibus et in Byzantiae provintia in optimo loco nomini nostro civitatem aedificari et nostrum illic constitui imperium; quoniam, ubi principatus sacerdotum et Christianae religionis caput ab imperatore celeste constitutum est, iustum non est, ut illic imperator terrenus habeat potestatem.

II. NICOLAUS II. — **Dekret om påfvevalet.** — Synod i Rom, april 1059.

In nomine Domini Dei salvatoris nostri Iesu Christi, anno ab incarnatione eius MLIX, mense aprili, indictione XII, praepositis sacrosanctis evangeliis, praesidente quoque reverendissimo ac beatissimo Nicolao apostolico papa, in basilica Lateranensi patriarchi[-ii], quae cognominatur Constantiniana, considentibus etiam reverendissimis archiepiscopis, episcopis, abbatibus seu venerabilibus presbyteris atque diaconibus, idem venerabilis pontifex, auctoritate apostolica decernens, de electione summi pontificis inquit:

Novit beatitudo vestra, dilectissimi fratres et coepiscopi, inferiora quoque membra non latuit, defuncto piae memoriae domino Stephano decessore nostro, haec apostolica sedes, cui auctore Deo deservio, quot adversa pertulerit, quot denique per simoniacae haeresis trapezitas malleis crebrisque tunsionibus subiacuerit, adeo ut columna Dei viventis iamiam paene videretur nutare et sagena summi piscatoris procellis intumescentibus cogeretur in naufragii profunda submergi. Unde, si placet fraternitati vestrae, debemus auxiliante Deo futuris casibus

prudenter occurrere et ecclesiastico statui, ne rediviva — quod absit — mala praevaleant, in posterum praevidere [providere]. Quapropter instructi praedecessorum nostrorum aliorumque sanctorum patrum auctoritate decernimus atque statuimus:

§ 1. Ut, obeunte huius Romanae universalis ecclesiae pontifice, inprimis cardinales episcopi, diligentissima simul consideratione tractantes, mox sibi clericos cardinales adhibeant, sicque reliquus clerus et populus ad consensum novae electionis accedant.

§ 2. Ut — nimirum ne venalitatis morbus qualibet occasione surripiat [subrepat], — religiosi viri praeduces sint in promovendi pontificis electione, reliqui autem sequaces.

Et certe rectus atque legitimus hic electionis ordo perpenditur, si, perspectis diversorum patrum regulis sive gestis, etiam illa beati praedecessoris Leonis sententia recolatur: *Nulla,* inquit, *ratio sinit, ut inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a comprovincialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrati.* Quia vero sedes apostolica cunctis in orbe terrarum praefertur ecclesiis atque ideo super se metropolitanum habere non potest, cardinales episcopi procul dubio metropolitani vice funguntur, qui videlicet electum antistitem ad apostolici culminis apicem provehunt.

§ 3. Eligant autem de ipsius ecclesiae gremio, si reperitur idoneus, vel, si de ipsa non invenitur, ex alia assumatur.

§ 4. Salvo debito honore et reverentia dilecti filii nostri Henrici, qui inpraesentiarum rex habetur et futurus imperator Deo concedente speratur, sicut iam sibi concessimus et successoribus illius, qui ab hac apostolica sede personaliter hoc ius impetraverint.

§ 5. Quodsi pravorum atque iniquorum hominum ita perversitas invaluerit, ut pura, sincera atque gratuita electio fieri in Urbe non possit, cardinales episcopi cum

religiosis clericis catholicisque laicis, licet paucis, ius potestatis obtineant eligere apostolicae sedis pontificem, ubi congruentius iudicaverint.

§ 6. Plane postquam electio fuerit facta, si bellica tempestas, vel qualiscunque hominum conatus malignitatis studio restiterit, ut is qui electus est in apostolica sede iuxta consuetudinem intronizari non valeat, electus tamen sicut papa auctoritatem obtineat regendi sanctam Romanam ecclesiam et disponendi omnes facultates illius, quod beatum Gregorium ante consecrationem suam fecisse cognoscimus.

Quodsi quis contra hoc nostrum decretum synodali sententia promulgatum per seditionem vel praesumptionem aut quodlibet ingenium electus aut etiam ordinatus seu intronizatus fuerit*, auctoritate divina et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, perpetuo anathemate cum suis auctoribus, fautoribus, sequacibus a liminibus sanctae Dei ecclesiae separatus subiiciatur [abiiciatur], sicut Antichristus et invasor atque destructor totius christianitatis; nec aliqua super hoc audientia aliquando ei reservetur, sed ab omni ecclesiastico gradu, in quocunque prius fuerat, sine retractatione deponatur. Cui quisquis adhaeserit vel qualemcunque tanquam pontifici reverentiam exhibuerit aut in aliquo illum defendere praesumpserit, pari sententia sit mancipatus. Quisquis autem huius nostrae decretalis sententiae temerator extiterit et Romanam ecclesiam sua praesumptione confundere et perturbare contra hoc statutum tentaverit, perpetuo anathemate atque excommunicatione damnetur et cum impiis, qui non resurgent in iudicio, reputetur [deputetur]. Omnipotentis scilicet Dei patris et filii et spiritus sancti contra se iram sentiat et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, quorum praesumit confundere ecclesiam, in hac vita et in futura furorem reperiat. Fiat habitatio eius deserta, et in tabernaculis eius non sit qui inhabitet. Fiant filii eius orphani et uxor eius vidua. Commotus amoveatur ipse atque filii eius et mendicent et eiiciantur habitationibus

eius. Scrutetur foenerator omnem substantiam eius, et diripiant alieni labores eius. Orbis terrarum pugnet contra eum, et cuncta elementa sint ei contraria, et omnium sanctorum quiescentium merita illum confundant et in hac vita super eum apertam vindictam ostendant. Observatores autem huius nostri decreti Dei omnipotentis gratia protegat, et auctoritate [auctoritas] beatorum apostolorum Petri et Pauli ab omnium peccatorum vinculis absolvat.

Ego Nicolaus episcopus sanctae catholicae et apostolicae Romanae ecclesiae huic decreto a nobis promulgato, sicut superius legitur, subscripsi. Bonifacius Dei gratia Albanensis episcopus subscripsi. Humbertus sanctae ecclesiae Silvae Candidae episcopus subscripsi. Petrus Ostiensis ecclesiae episcopus subscripsi. Et caeteri episcopi numero LXXVI cum presbyteris et diaconibus subscripserunt.

Afvikelser i kejserliga redaktionen.

§ 1. Ut, obeunte huius Romanae universalis ecclesiae pontifice, inprimis cardinales, diligentissima simul consideratione tractantes, salvo debito honore et reverentia dilecti filii nostri Heinrici, qui in praesentiarum rex habetur et futurus imperator Deo concedente speratur, sicut iam sibi mediante eius nuntio Longobardiae cancellario W. concessimus, et sucessorum illius, qui ab hac apostolica sede personaliter hoc ius impetraverint, ad consensum novae electionis accedant.

§ 2. Ut — nimirum ne venalitatis morbus qualibet occasione surripiat, — religiosi viri cum serenissimo filio nostro rege Heinrico praeduces sint in promovendi pontificis electione, reliqui autem sequaces.

§ 3 = § 3 ofvan.

§ 4. Quodsi pravorum atque iniquorum hominum ita perversitas invaluerit, ut pura, sincera atque gratuita electio fieri in Urbe non possit, licet pauci sint, ius tamen potestatis obtineant eligere apostolicae sedi pontificem, ubi cum invictissimo rege Heinrico congruentius iudicaverint.

§ 5 = § 6 ofvan.

* *Tillägg:* Non papa sed sathanas, non apostolicus sed apostaticus ab omnibus habeatur et teneatur.

III. Gregorius VII. — **Dictatus papae.** — 1075 (?).

Quid valeant pontifices Romani.

1. Quod Romana ecclesia a solo Domino sit fundata.

2. Quod solus Romanus pontifex iure dicatur universalis.

3. Quod ille solus possit deponere episcopos vel reconciliare.

4. Quod legatus eius omnibus episcopis praesit in concilio, etiam inferioris gradus; et adversus eos sententiam depositionis possit dare.

5. Quod absentes papa possit deponere.

6. Quod cum excommunicatis ab illo inter cetera nec in eadem domo debemus manere.

7. Quod illi soli licet pro temporis necessitate novas leges condere, novas plebes congregare, de canonica abbatiam facere, et e contra divitem episcopatum dividere et inopes unire.

8. Quod solus possit uti imperialibus insigniis.

9. Quod solius papae pedes omnes principes deosculentur.

10. Quod illius solius nomen in ecclesiis recitetur.

11. Quod hoc unicum est nomen in mundo.

12. Quod illi liceat imperatores deponere.

13. Quod illi liceat de sede ad sedem, necessitate cogente, episcopos transmutare.

14. Quod de omni ecclesia, quocumque voluerit, clericum valeat ordinare.

15. Quod ab illo ordinatus alii ecclesiae praeesse potest, sed non militare; et quod ab aliquo episcopo non debet superiorem gradum accipere.

16. Quod nulla synodus absque praecepto eius debet generalis vocari.

17. Quod nullum capitulum nullusque liber canonicus habeatur absque illius auctoritate.

18. Quod sententia illius a nullo debeat retractari, et ipse omnium solus retractare possit.

19. Quod a nemine ipse iudicari debet.

20. Quod nullus audeat condemnare apostolicam sedem apellantem.

21. Quod maiores causae cuiuscumque ecclesiae ad eam referri debeant.

22. Quod Romana ecclesia numquam erravit nec in perpetuum, scriptura testante, errabit.

23. Quod Romanus pontifex, si canonice fuerit ordinatus, meritis beati Petri indubitanter efficitur sanctus, testante sancto Ennodio Papiensi episcopo, ei multis sanctis patribus faventibus, sicut in decretis beati Symachi papae continetur.

24. Quod illius praecepto et licentia subiectis liceat accusare.

25. Quod absque synodali conventu possit episcopos deponere et reconciliare.

26. Quod catholicus non habeatur, qui non concordat Romanae ecclesiae.

27. Quod a fidelitate iniquorum subiectos potest absolvere.

IV. Gregorius vii. — **Contra illos. qui stulte dicunt, imperatorem excommunicari non posse a Romano pontifice.** — Mars 1081.

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri Herimanno Metensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem.

Quod ad perferendos labores ac pericula pro defensione veritatis te paratum intelligimus, divini muneris esse non dubitamus. Cuius haec est ineffabilis gratia et mira clementia, quod nunquam electos suos penitus aberrare permittit, nunquam funditus labefactari aut deici sinit; dum eos, persecutionis tempore quadam utili probatione discussos, etiam post trepidationem aliquam semet ipsis fortiores facit. Quoniam autem — sicut inter ignavos alium, quo turpius alio fugiat, timor exanimat — ita etiam inter strenuos alium, quo fortius alio agat, quo ardentius prorumpat, virile pectus inflammat, hoc caritati tuae exhortationis voce curavimus commendare: ut eo magis in acie christianae religionis stare te delectet inter

primos, quo eos non dubitas victori Deo proximos atque dignissimos.

Quod autem postulasti, te quasi nostris scriptis iuvari ac praemuniri contra illorum insaniam, qui nefando ore garriunt: auctoritatem sanctae et apostolicae sedis non potuisse regem Henricum, hominem christianae legis contemptorem, ecclesiarum videlicet et imperii destructorem atque hereticorum auctorem et consentaneum, excommunicare, nec quemquam a sacramento fidelitatis eius absolvere, non adeo necessarium nobis videtur; cum huius rei tam multa ac certissima documenta in sacrarum scripturarum paginis reperiantur. Neque enim credimus, eos, qui ad cumulum suae dampnationis veritati impudenter detrahunt et contradicunt, haec ad suae defensionis audaciam tam ignorantia, quam miserae desperationis vecordia, coaptasse. Nec mirum. Mos est enim reproborum, ob suae nequitiae protectionem niti, consimiles sibi defendere; quia pro nichilo habent, mendatii perditionem incurrere.

Nam, ut de multis pauca dicamus, quis ignorat vocem domini ac salvatoris nostri Iesu Christi dicentis in euangelio: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni coelorum; et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis.* Nunquid sunt hic reges excepti? aut non sunt de ovibus, quas filius Dei beato Petro commisit? Quis, rogo, in hac universali concessione ligandi atque solvendi a potestate Petri se exclusum existimat, nisi forte infelix ille, qui, iugum Domini portare nolens, diaboli se subicit oneri et in numero ovium Christi esse recusat? Cui tamen hoc ad miseram libertatem minime proficit, quod potestatem Petri, divinitus sibi concessam, a superba cervice excutit, quoniam, quanto eam quisque per elationem ferre abnegat, tanto durius ad damnationem suam in iudicio portat.

Hanc igitur divinae voluntatis institutionem, hoc firmamentum dispensationis ecclesiae, hoc privilegium, beato

Petro apostolorum principi coelesti decreto principaliter traditum atque firmatum, sancti patres cum magna veneratione suscipientes atque servantes, sanctam Romanam ecclesiam tam in generalibus conciliis quam etiam in ceteris scriptis et gestis suis universalem matrem appellaverunt. Et sicut eius documenta in confirmatione fidei et eruditione sacrae religionis, ita etiam iudicia susceperunt; in hoc consentientes et quasi uno spiritu et una voce concordantes: omnes maiores res et praecipua negocia nec non omnium ecclesiarum iudicia ad eam quasi ad matrem et caput debere referri; ab ea nusquam appellari, iudicia eius a nemine retractari aut refelli debere vel posse. Unde beatus Gelasius papa Anastasio imperatori scribens, divina fultus auctoritate, quid et qualiter de principatu sanctae et apostolicae sedis sentire deberet, hoc modo eum instruxit: *Etsi,* inquit, *cunctis generaliter sacerdotibus recte divina tractantibus fidelium convenit colla submitti, quanto potius sedis illius praesuli consensus est adhibendus, quem cunctis sacerdotibus et divinitas summa voluit praeminere, et subsequens ecclesiae generalis iugiter pietas celebravit. Ubi prudentia tua evidenter advertit, nunquam quolibet penitus humano consilio aequare se quemquam posse illius privilegio vel confessioni, quem Christi vox praetulit universis, quem ecclesia veneranda confessa semper est et habet devota primatem.* Item Iulius papa, orientalibus episcopis scribens, de potestate eiusdem sanctae et apostolicae sedis ait: *Decuerat vos, fratres, adversus sanctam Romanam et apostolicam ecclesiam limate et non yronice loqui; quoniam et ipse dominus noster Iesus Christus, eam decenter allocutus, ait: "Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni coelorum". Habet enim potestatem singulari privilegio concessam, aperire et claudere ianuas regni coelestis, quibus voluerit.* Cui ergo aperiendi claudendique coeli data potestas est, de terra iudicare non licet? Absit. Num retinetis, quod ait beatissimus Paulus apostolus: *Nescitis, quia angelos iudi-*

cabimus? quanto magis saecularia. Beatus quoque Gregorius papa reges a sua dignitate cadere statuit, qui apostolicae sedis decreta violare praesumpserint, scribens ad quendam Senatorem abbatem his verbis: *Si quis vero regum, sacerdotum, iudicum atque saecularium personarum, hanc constitutionis nostrae paginam agnoscens, contra eam venire temptaverit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reumque se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat; et nisi ea, quae ab illo sunt male ablata, restituerit, vel digna poenitentia illicite acta defleverit, a sacratissimo corpore ac sanguine domini redemptoris nostri Iesu Christi alienus fiat atque in aeterno examine districtae ultioni subiaceat.*

Quodsi beatus Gregorius, doctor utique mitissimus, reges, qui statuta sua super unum xenodochium violarent, non modo deponi sed etiam excommunicari atque in aeterno examine dampnari decrevit, quis nos H(enricum), non solum apostolicorum iudiciorum contemptorem verum etiam ipsius matris ecclesiae, quantum in ipso est, conculcatorem totiusque regni et ecclesiarum improbissimum praedonem et atrocissimum destructorem, deposuisse et excommunicasse reprehendat, nisi forte similis eius? Sicut beato Petro docente cognovimus in epistola de ordinatione Clementis, in qua sic ait: *Si quis amicus fuerit iis, quibus ipse* — de eodem Clemente dicens — *non loquitur, unus est et ipse ex illis, qui exterminare Dei ecclesiam volunt; et cum corpore nobiscum esse videatur, mente et animo contra nos est, et est multo nequior hostis hic, quam illi, qui foris sunt et evidenter inimici. Hic enim per amicitiarum speciem, quae inimica sunt, gerit; et ecclesiam dispergit et vastat.* Nota ergo, carissime, si eum, qui amicitia vel colloquio iis, quibus papa pro actibus suis aversus est, sociatur, tam graviter iudicat, quanta illum ipsum, cui pro actibus suis aversus est, animadversione dampnat.

Sed ut ad rem redeamus; itane dignitas, a saecularibus — etiam Deum ignorantibus — inventa, non sub-

icietur ei dignitati, quam omnipotentis Dei providentia ad honorem suum invenit mundoque misericorditer tribuit? cuius filius — sicut Deus et homo indubitanter creditur — ita summus sacerdos, caput omnium sacerdotum, ad dexteram patris sedens et pro nobis semper interpellans, habetur; qui saeculare regnum, unde filii saeculi tument, despexit et ad sacerdotium crucis spontaneus venit. Quis nesciat: reges et duces ab iis habuisse principium, qui, Deum ignorantes, superbia, rapinis, perfidia, homicidiis, postremo universis pene sceleribus, mundi principe diabolo videlicet agitante, super pares, scilicet homines, dominari caeca cupidine et intolerabili praesumptione affectaverunt. Qui videlicet, dum sacerdotes Domini ad vestigia sua inclinare contendunt, cui rectius comparentur quam ei, qui est caput super omnes filios superbiae? qui ipsum summum pontificem, sacerdotum caput, Altissimi filium, temptans et omnia illi mundi regna promittens, ait: *Haec omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me?* Quis dubitet: sacerdotes Christi regum et principum omniumque fidelium patres et magistros censeri. Nonne miserabilis insaniae esse cognoscitur: si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subiugare, et iniquis obligationibus illum suae potestati subicere, a quo credit non solum in terra sed etiam in coelis se ligari posse et solvi. Haec, sicut beatus Gregorius in epistola ad Mauritium imperatorem directa commemorat, Constantinus Magnus imperator, omnium regum et principum fere totius orbis dominus, evidenter intelligens, in sancta Nycena synodo post omnes episcopos ultimus residens, nullam iudicii sententiam super eos dare praesumpsit; sed illos etiam deos vocans, non suo debere subesse iudicio, verum se ad illorum pendere arbitrium iudicavit. Supra dicto quoque Anastasio imperatori praelibatus papa Gelasius persuadens, ne ille intimatam suis sensibus veritatem arbitraretur iniuriam, subintulit dicens: *Duo sunt quippe, imperator auguste, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacrata pontificum et regalis potestas; in quibus*

tanto gravius pondus est sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus hominum in divino reddituri sunt examine rationem. Et paucis interpositis, inquit: *Nosti itaque inter haec, ex illorum te pendere iudicio, non illos ad tuam velle redigi voluntatem.*

Talibus ergo institutis talibusque fulti auctoritatibus, alii reges, alii imperatores excommunicaverunt. Nam, si speciale aliquod de personis principum requiritur exemplum, beatus Innocentius papa Archadium imperatorem, quia consensit, ut sanctus Iohannes Chrisostomus a sede sua pelleretur, excommunicavit. Alius item Romanus pontifex, Zacharias videlicet, regem Francorum, non tam pro suis iniquitatibus quam pro eo, quod tantae potestati non erat utilis, a regno deposuit; et Pipinum Caroli Magni imperatoris patrem in eius loco substituit; omnesque Francigenas a iuramento fidelitatis, quod illi fecerant, absolvit. Quod etiam ex frequenti auctoritate saepe agit sancta ecclesia, cum milites absolvit a vinculo iuramenti, quod factum est his episcopis, qui apostolica auctoritate a pontificali gradu deponuntur. Et beatus Ambrosius, licet sanctus non tamen universalis ecclesiae episcopus, pro culpa, quae ab aliis sacerdotibus non adeo gravis videbatur, Theodosium Magnum imperatorem excommunicans ab ecclesia exclusit. Qui etiam in suis scriptis ostendit, quod aurum non tam pretiosius sit plumbo, quam regia potestate sit altior dignitas sacerdotalis, hoc modo circa principium sui pastoralis scribens: *Honor, fratres, et sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adaequari. Si regum fulgori compares et principum diademati, longe erit inferius, quam si plumbi metallum ad auri fulgorem compares; quippe cum videas regum colla et principum submitti genibus sacerdotum et, exosculata eorum dextera, orationibus eorum credant se communiri.* Et post pauca: *Haec cuncta, fratres, ideo nos praemisisse debetis cognoscere, ut ostenderemus: nichil esse in hoc saeculo excellentius sacerdotibus, nichil sublimius episcopis reperiri.*

Meminisse etiam debet fraternitas tua: quia maior potestas exorcistae conceditur, cum spiritualis imperator ad abiciendos demones constituitur, quam alicui laicorum causa saecularis dominationis tribui possit. Omnibus nempe regibus et principibus terrae, qui religiose non vivunt et in actibus suis Deum ut oportet non metuunt, demones (heu proh dolor) dominantur et misera eos servitute confundunt. Tales enim non divino ducti amore sicut religiosi sacerdotes ad honorem Dei et utilitatem animarum praeesse cupiunt; sed ut intolerabilem superbiam ostentent animique libidinem expleant, ceteris dominari affectant. De quibus beatus Augustinus in libro primo de doctrina christiana dicit: *Cum vero etiam eis, qui sibi naturaliter pares sunt, hoc est hominibus, quilibet dominari affectat, intolerabilis omnino superbia est.* Porro exorcistae, ut diximus, super demones a Deo imperium habent; quanto igitur magis super eos, qui demonibus subiecti et membra sunt demonum. Si ergo his tantum praeminent exorcistae, quanto amplius sacerdotes.

Praeterea omnis rex christianus ad exitum veniens, ut inferni carcerem evadat, ut de tenebris in lucem tendat, ut de peccatorum vinculis in Dei iudicio absolutus appareat, sacerdotis opem supplex ac miserandus requirit. Quis autem non modo sacerdotum verum etiam laicorum, in extremis positus, pro suae animae salute terreni regis imploravit auxilium? Quis vero regum vel imperatorum aliquem christianum ex imposito sibi officio valet sacro baptismate ex diaboli potestate eripere et inter filios Dei connumerare sanctoque chrismate praemunire? Et quod maximum est in christiana religione, quis eorum valet proprio ore corpus et sanguinem Domini conficere? vel cui eorum data est potestas ligandi solvendique in coelo et in terra? Ex quibus aperte colligitur, quanta potestate praecellat dignitas sacerdotum. Aut quis eorum potest aliquem clericum in sancta ecclesia ordinare? quanto minus pro aliqua culpa eum deponere? Namque in ecclesiasticis ordinibus maioris est

potestatis, deponere quam ordinare. Episcopi enim possunt alios episcopos ordinare, sed nullo modo sine auctoritate apostolicae sedis deponere. Quis igitur, vel tenuiter sciolus, sacerdotes dubitet regibus anteferri? Quodsi reges pro peccatis suis a sacerdotibus sunt iudicandi, a quo rectius quam a Romano pontifice iudicari debent?

Ad summam, quoslibet bonos christianos multo convenientius, quam malos principes, reges intelligi decet. Isti enim, gloriam Dei querendo, se ipsos strenue regunt; at illi, non quae Dei sunt sed sua quaerentes, sibimet hostes, alios tyrannice opprimunt. Hi veri regis Christi, illi vero diaboli corpus sunt. Isti ad hoc sibi imperant, ut cum summo imperatore aeternaliter regnent; illorum vero id potestas agit, ut cum tenebrarum principe, qui rex est super omnes filios superbie, aeterna dampnatione dispereant.

Nec valde sane mirandum est, quod mali pontifices iniquo regi — quem, adeptis male per eum honoribus, diligunt metuuntque — consentiunt; qui, symoniace quoslibet ordinando, Deum pro vili etiam pretio vendunt. Nam, sicut electi insolubiliter suo capiti uniuntur, ita et reprobi. maxime contra bonos, ei, qui malitiae caput est, pertinaciter foederantur. Contra quos profecto non tam disserendum quam pro eis est lacrimosis planctibus ingemendum: ut omnipotens Deus illos a laqueis sathanae, quibus captivi tenentur, eripiat et, vel post pericula, ad agnitionem veritatis tandem aliquando perducat.

Haec de regibus et imperatoribus, qui, saeculari gloria nimium tumidi, non Deo sed sibi regnant. Sed quia nostri est officii, unicuique secundum ordinem vel dignitatem, qua videtur vigere, exortationem distribuere, imperatoribus et regibus ceterisque principibus, ut elationes maris et superbiae fluctus comprimere valeant, arma humilitatis Deo auctore providere curamus. Scimus enim: quia mundana gloria et saecularis cura eos permaxime, qui praesunt, ad elationem trahere solet; qua semper, neglecta humilitate, propriam querendo gloriam, fratribus cupiant

praeminere. Proinde videtur utile maxime imperatoribus et regibus: ut, cum mens illorum se ad alta erigere et pro singulari vult gloria oblectare, inveniat, quibus se modis humiliet, atque unde gaudebat, sentiat plus timendum. Perspiciat ergo diligenter: quam periculosa quamve timenda sit imperatoria vel regia dignitas; in qua paucissimi salvantur, et illi, qui Deo miserante ad salutem veniunt, non aeque ut multi pauperum iudicio sancti spiritus in sancta ecclesia clarificantur. A mundi enim principio usque ad haec nostra tempora in tota autentica scriptura non invenimus septem imperatores vel reges, quorum vita adeo fuerit religione praecipua et virtute signorum decorata, sicut innumerabilis multitudinis saeculi contemptorum; licet plures eorum credamus apud omnipotentem Deum misericordiae salutem invenisse. Namque, ut de apostolis et martyribus taceamus, quis imperatorum vel regum aeque ut beatus Martinus, Antonius et Benedictus miraculis claruit? Quis enim imperator aut rex mortuos suscitavit, leprosos mundavit, cecos illuminavit? Ecce Constantinum piae memoriae imperatorem, Theodosium et Honorium, Carolum et Lodoicum, iustitiae amatores, christianae religionis propagatores, ecclesiarum defensores, sancta quidem ecclesia laudat et veneratur; non tamen eos fulsisse tanta miraculorum gloria indicat. Praeterea, ad quot nomina regum vel imperatorum basilicas seu altaria dedicari, vel ad eorum honorem sancta ecclesia missas statuit celebrari? Timeant reges aliique principes: ne, quanto se ceteris hominibus in hac vita praeferri gaudent, tanto amplius aeternis incendiis subiciantur. Unde scriptum est: *Potentes potenter tormenta patientur.* De tot enim hominibus Deo reddituri sunt rationem, quot suae dominationi subditos habuerunt. Quodsi alicui religioso privato non parvus labor est, unam suam animam custodire, quantus labor imminet principibus super multis milibus animarum. Praeterea, si iudicium sanctae ecclesiae valde constringit peccatorem pro unius hominis interfectione, quod erit de iis, qui multa milia morti tradunt pro

huius mundi honore? Qui, licet ore aliquando dicant: *Mea culpa* pro multorum occisione, tamen corde gaudent in sui quasi honoris extensione; noluntque non fecisse, quod egerunt; neque dolent, quod fratres suos in Tartarum compulerunt. Cumque ex toto corde eos non penitet neque volunt humano sanguine adquisita vel detenta omittere, illorum penitentia apud Deum sine digno penitentiae fructu manet. Unde profecto valde est timendum; atque ad memoriam eorum crebro revocandum: quod, sicut praefati sumus, a mundi principio paucissimi per diversa terrarum regna reges sancti ex innumerabili eorum multitudine reperiuntur; cum in una tantum pontificum seriatim succedentium sede, videlicet Romana, a tempore Petri apostoli ferme centum inter sanctissimos computentur. Cur autem hoc, nisi quia reges terrae et principes, vana gloria illecti, sicut praelibatum est, quae sua sunt spiritualibus rebus praeferunt; religiosi autem pontifices, vanam gloriam despicientes, quae Dei sunt carnalibus rebus praeponunt. Illi in se delinquentes facile puniunt, in Deum peccantes aequo animo ferunt; isti in se peccantibus cito ignoscunt, Deum offendentibus non leviter parcunt. Illi, terrenis actibus nimium dediti, spiritualia parvi pendunt; isti, coelestia sedulo meditantes, quae sunt terrena, contemnunt.

Admonendi ergo sunt omnes christiani, qui cum Christo regnare cupiunt: ne ambitione saecularis potestatis regnare affectent; sed potius prae oculis habeant, quod beatus Gregorius papa sanctissimus in libro pastorali admonet, dicens: *Inter haec itaque quid sequendum est, quid tenendum, nisi ut virtutibus pollens coactus ad regimen veniat, virtutibus vacuus nec coactus accedat?* Quodsi ad apostolicam sedem, in qua rite ordinati meritis beati Petri apostoli meliores efficiuntur, qui Deum timent coacti cum magno timore veniunt; ad regni solium cum quanto timore ac tremore accedendum est, in quo etiam boni et humiles — sicut in Saul et David cognoscitur — deteriores fiunt. Nam quod de apostolica sede praelibavimus,

in decretis beati Symachi papa — licet experimento sciamus — sic continetur: *Ille,* scilicet beatus P(etrus), *perennem meritorum dotem cum haereditate innocentiae misit ad posteros;* et post pauca: *Quis enim sanctum esse dubitet, quem apex tantae dignitatis attollit; in quo, si desint bona adquisita per meritum, sufficiunt, quae a loci decessore praestantur. Aut enim claros ad haec fastigia erigit, aut eos qui eriguntur illustrat.*

Quapropter, quos sancta ecclesia sua sponte ad regimen vel imperium deliberato consilio advocat, non pro transitoria gloria, sed pro multorum salute, humiliter oboediant; et semper caveant, quod beatus Gregorius in eodem libro pastorali testatur: *Apostata quippe angelo similis efficitur, dum homo hominibus esse similis dedignatur. Sic Saul post humilitatis meritum in tumorem superbiae culmine potestatis excrevit. Per humilitatem quippe praelatus est, per superbiam reprobatus, Domino attestante, qui ait: "Nonne cum esses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israel?"* Et paulo inferius: *Miro autem modo cum apud se parvulus, apud Dominum magnus, cum vero apud se magnus apparuit, apud Dominum parvulus fuit.* Vigilanter quoque retineant, quod Dominus in evangelio dicit: *Ego gloriam meam non quaero,* et: *Qui vult inter vos esse primus, sit omnium servus.* Honorem Dei semper suo praeponant; iustitiam, unicuique suum servando ius, amplectantur atque custodiant; non eant in consilio impiorum, sed religiosis semper adquiescendo corde adhaereant. Sanctam ecclesiam non quaerant sicut ancillam sibi subicere vel subiugare; sed permaxime oculos illius, videlicet Domini sacerdotes, magistros et patres recognoscendo, decenter studeant honorare. Nam, si carnales patres et matres honorare iubemur, quanto magis spirituales? Et si ille, qui carnali patri vel matri maledixerit, morte mulctandus est, quid ille, qui maledicit spirituali patri vel matri, meretur? Non, carnali amore illecti, studeant filium suum gregi, pro quo Christus sanguinem suum fudit, praeponere, si meliorem illo et utiliorem possunt invenire;

ne, plus Deo diligendo filium, maximum sanctae ecclesiae inferant detrimentum. Patenter enim Deum et proximum, sicut christianum oportet, non amare convincitur, qui tantae utilitati tamque necessariae sanctae matri ecclesiae, prout melius potest, negligit providere. Hac namque virtute, id est caritate, neglecta, quicquid boni aliquis fecerit, omni salutis fructu carebit. Haec itaque humiliter agendo et amorem Dei et proximi sicut oportet servando, praesumant de illius misericordia, qui dixit: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Quem si humiliter imitati fuerint, de regno servili et transituro ad regnum vere libertatis et aeternitatis transibunt.

V. Calixtus II, kejsar Henrik V. — **Konkordatet i Worms.** — 23 sept. 1122.

Påfvens fördragsbref *(privilegium).*

Ego Calixtus episcopus, servus servorum Dei, tibi, dilecto filio Heinrico, Dei gratia Romanorum imperatori augusto, concedo electiones episcoporum et abbatum Teutonici regni, qui ad regnum pertinent, in presentia tua fieri, absque symonia et aliqua violentia; ut, si qua inter partes discordia emerserit, metropolitani et comprovincialium consilio vel iudicio, saniori parti assensum et auxilium prebeas. Electus autem regalia, absque omni exactione, per sceptrum a te recipiat, et que ex his iure tibi debet faciat.

Ex aliis vero partibus imperii consecratus, infra sex menses, regalia absque omni exactione per sceptrum a te recipiat, et que ex his iure tibi debet faciat. Exceptis omnibus, que ad Romanam ecclesiam pertinere noscuntur.

De quibus vero mihi querimoniam feceris et auxilium postulaveris, secundum officii mei debitum auxilium tibi prestabo. Do tibi veram pacem et omnibus, qui in parte tua sunt vel fuerunt tempore huius discordiae.

Kejsarens fördragsbref *(preceptum).*

In nomine sancte et indiuidue trinitatis. Ego Heinricus, Dei gratia Romanorum imperator augustus, pro amore Dei et sancte Romane ecclesie et domini pape Calixti, et pro remedio anime mee, dimitto Deo et sanctis Dei apostolis Petro et Paulo sancteque catholice ecclesie omnem investituram per anulum et baculum, et concedo in omnibus ecclesiis, que in regno vel imperio meo sunt, canonicam fieri electionem et liberam consecrationem.

Possessiones et regalia beati Petri, que a principio huius discordie usque ad hodiernam diem siue tempore patris mei siue etiam meo ablata sunt, que habeo eidem sancte Romane ecclesie restituo, que autem non habeo ut restituantur fideliter iuuabo. Possessiones etiam aliarum omnium ecclesiarum et principum, et aliorum tam clericorum quam laicorum, que in werra ista amisse sunt, consilio principum vel iusticia, que habeo reddam, que non habeo ut reddantur fideliter iuuabo.

Et do veram pacem domino pape Calixto sancteque Romane ecclesie et omnibus, qui in parte ipsius sunt vel fuerunt; et in quibus sancta Romana ecclesia auxilium postulauerit, fideliter iuuabo, et de quibus mihi fecerit querimoniam, debitam sibi faciam iusticiam.

Hec omnia acta sunt consensu et consilio principum, quorum nomina subscripta sunt: Adelbertus archiepiscopus Mogontinus, F. Coloniensis archiepiscopus, H. Ratisbonensis episcopus, O. Bauenbergensis episcopus, B. Spirensis episcopus, H. Augustensis, G. Traiectensis, Ou. Constanciensis, E. abbas Vuldensis, Heinricus dux, Fridericus dux, S. dux, Pertolfus dux, marchio Teipoldus, marchio Engelbertus, Godefridus palatinus, Otto palatinus comes, Beringarius comes.

Ego Fridericus Coloniensis archiepiscopus et archicancellarius recognovi.

VI. Hadrianus IV. — **Kejsarkronans förläning af påfven.** — Anagni, 20 sept. 1157.

Adrianus episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Friderico, illustri Romanorum imperatori, salutem et apostolicam benedictionem. Imperatoriae maiestati paucis retroactis diebus recolimus nos scripsisse, illud horrendum et execrabile facinus et piaculare flagitium tempore nostro commissum, in Teutonicis partibus, sicut credimus, aliquando intemptatum, excellentiae tuae ad memoriam revocantes, non sine grandi admiratione ferentes, quod absque digna severitate vindictae usque nunc transire passus sis tam perniciosi sceleris feritatem. Qualiter enim venerabilis frater noster E(skillus) Lundenensis archiepiscopus, dum a sede apostolica remearet, a quibusdam impiis et scelestis, quod sine grandi animi moerore non dicimus, in partibus illis captus fuerit et adhuc in custodia teneatur, qualiter etiam in ipsa captione praedicta viri impietatis, semen nequam, filii scelerati, in eum et in suos evaginatis gladiis violenter exarserint et eos, ablatis omnibus, quam turpiter atque inhoneste tractaverint, et tua serenissima celsitudo cognoscit, atque ad longinquas et remotissimas regiones fama tanti sceleris iam pervenit. Ad cuius utique vehementissimi facinoris ultionem, sicut is, cui bona placere, mala vero displicere credimus, constantius exurgere debuisti, et gladium, qui tibi ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum est ex divina provisione concessus, in cervicem desaevire oportuit impiorum, et gravissime conterere praesumptores. Tu vero id ipsum ita dissimulasse diceris, seu etiam neglexisse, quod eosdem non est quare poeniteat commisisse reatum, quia [se] impunitatem sacrilegii, quod gesserunt, iamiam sentiunt invenisse. Cuius quidem dissimulationis et negligentiae causam penitus ignoramus, quoniam nos in aliquo serenitatis tuae gloriam offendisse, conscientiae scrupulus nostrum animum non accusat,

sed personam tuam sicut karissimi et specialis filii nostri et principis christianissimi, quem in apostolicae confessionis petra non ambigimus per Dei gratiam solidatum, [sine causa] sincera semper dileximus caritate et debitae tractavimus benignitatis affectu. Debes enim, gloriosissime fili, ante oculos mentis reducere, quam gratanter et quam iocunde alio anno mater tua sacrosancta Romana ecclesia te susceperit, quanta cordis affectione tractaverit, quantam tibi dignitatis plenitudinem contulerit et honoris, et qualiter imperialis insigne coronae libentissime conferens, benignissimo gremio suo tuae sublimitatis speciem studuerit confovere, nichil prorsus efficiens, quod regiae voluntati in minimo cognosceret obviare. Neque tamen poeniteret[-tet] nos tuae desideria voluntatis in omnibus implevisse, sed, si maiora beneficia excellentia tua de manu nostra suscepisset, si fieri posset, considerantes, quanta ecclesiae Dei et nobis per te incrementa possint et commoda provenire. non immerito gauderemus. Nunc autem, quia tam immensum facinus, quod in contumeliam universalis ecclesiae et imperii tui noscitur etiam commissum, negligere ac dissimulare videris, suspicamur utique ac veremur, ne forte in hanc dissimulationem et negligentiam propter hoc tuus animus sit inductus, quod, suggestione perversi hominis zizania seminantis, adversus clementissimam matrem tuam sacrosanctam Romanam ecclesiam et nos ipsos indignationem (quod absit) aliquam conceperis vel rancorem. Ob hoc igitur et ob alia omnia negocia, quae cognoscimus imminere, duos de melioribus et carioribus, quos circa nos habemus, dilectos scilicet filios nostros, Bernhardum Sancti Clementis presbyterum cardinalem et Rolandum Sancti Marci presbyterum cardinalem et cancellarium nostrum, viros utique religione, prudentia et honestate conspicuos, serenitati tuae de latere nostro ad praesens duximus destinandos, excellentiam tuam rogantes attentius, quatenus eos tam honorifice quam benigne recipias, honeste tractes, et ea quae ipsi super hoc et super aliis ad honorem Dei et sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ, ad decus

etiam et exaltationem imperii pertinentia ex parte nostra imperatoriae proposuerint dignitati, sicut ab ore nostro procedant, absque ulla haesitatione suscipias et ipsorum verbis, tamquam si ea contingeret nos proferre, fidem non dubites adhibere. Datum Anagniae 12. kal. octobris.

VII. Alexander iii. — **Dekret om påfvevalet.** — Tredje Laterankonciliet, 1179. — Utdrag.

Cap. I: *De electione summi pontificis.* — Licet de evitanda discordia in electione summi pontificis manifesta satis a nostris praedecessoribus constituta manaverint, tamen quia saepe post illa per improbae ambitionis audaciam gravem passa est ecclesia scissuram, nos etiam ad malum hoc evitandum, de consilio fratrum nostrorum et sacri approbatione concilii, aliquid decrevimus adjungendum. Statuimus igitur, ut, si forte, inimico homine superseminante zizania, inter cardinales de substituendo pontifice non potuerit concordia plena esse, et duabus partibus concordantibus tertia pars noluerit concordare, aut sibi alium præsumpserit nominare [vel ordinare], ille [absque ulla exceptione ab universa ecclesia] Romanus pontifex habeatur, qui a duabus partibus fuerit electus et receptus. Si quis autem de tertiae partis nominatione confisus, quia de ratione esse non potest, sibi nomen episcopi usurpaverit, tam ipse, quam qui eum receperint, excommunicationi subjaceant et totius sacri ordinis privatione mulctentur, ita ut viatici eis etiam, nisi tantum in ultimis, communio denegetur, et nisi resipuerint, cum Dathan et Abiron, quos terra vivos absorbuit, accipiant portionem. Praeterea, si a paucioribus aliquis quam a duabus partibus fuerit electus ad apostolatus officium, nisi major concordia intercesserit, nullatenus assumatur et praedictae poenae subjaceat, si humiliter noluerit abstinere. Ex hoc tamen nullum canonicis constitutionibus et aliis ecclesiasticis [ecclesiis] praejudicium generetur, in quibus majoris et sanioris partis debet sententia praevalere, quia

quod in eis dubium venerit superioris poterit judicio diffiniri. In Romana vero ecclesia aliquid speciale constituitur, quia non potest recursus ad superiorem haberi.

VIII. Innocentius iii. — **Deliberatio super facto imperii de tribus electis.** — 1200.

In nomine patris et filii et spiritus sancti. Interest apostolicae sedis diligenter et prudenter de imperii Romani provisione tractare, cum imperium noscatur ad eam principaliter et finaliter pertinere: principaliter, cum per ipsam et propter ipsam de Graecia sit translatum, per ipsam translationis actrîcem propter ipsam melius defendendam; finaliter, quoniam imperator a summo pontifice finalem sive ultimam manus impositionem promotionis proprie accipit, dum ab eo benedicitur, coronatur et de imperio investitur. Quod Henricus optime recognoscens a bonae memoriae Celestino papa praedecessore nostro, post susceptam ab eo coronam, cum aliquantulum abscessisset, rediens tandem ad se, ab ipso de imperio per pallam auream petiit investiri. Sicut autem nuper tres sunt in reges electi, puer, Philippus et Otto, sic tria sunt circa singulos attendenda: quid liceat, quid deceat, quid expediat.

Circa puerum quidem filium imperatoris Henrici facie prima videtur, quod non liceat contra ejus electionem venire, quae juramento est principum roborata. Nam etsi juramentum istud videatur violenter extortum, non est tamen ideo non servandum, cum, licet juramentum, quod Gabaonitis praestiterunt filii Israel, fuerit per fraudem subreptum, illud tamen nihilominus decreverint observandum. Praeterea, etsi a principio fuerit sic extortum, postmodum tamen pater ejus, intelligens se perperam processisse, juramentum relaxavit principibus et literas super ipsius electione remisit; qui postmodum puerum ipsum patre absente sponte ac concorditer elegerunt, fidelitatem ei pene penitus omnes et quidam hominium ex-

hibentes. Unde non videtur licere contra licita juramenta venire. Videtur etiam non decere, ut, cum ipse apostolicae sedis sit tutelae commissus et sub ejus protectione receptus, per eam privetur imperio, per quam in jure suo fuerat confovendus, maxime cum sit scriptum: *Pupillo tu eris adjutor.* Quod non expediat contra ipsum venire, illa praesertim ratione videtur, quod, cum idem puer ad annos discretionis perveniens intellexerit per Romanam ecclesiam imperii se honore privatum, non tantum non exhibebit ei reverentiam consuetam, sed ipsam potius modis quibus poterit impugnabit et regnum Siciliae retrahet a devotione ipsius et negabit ei obsequium consuetum. Verum contrarium e contra videtur, quod liceat videlicet, deceat et expediat venire contra electionem ipsius. Quod liceat, videtur ex eo, quod juramenta illa fuerunt illicita et electio indiscreta. Elegerunt enim personam non idoneam nec non solum imperio, sed nec alicui officio congruentem, puerum videlicet vix duorum annorum et nondum sacri baptismatis unda renatum. Unde non videntur tam illicita et indiscreta juramenta servanda. Nec obest quod de Gabaonitis objicitur, cum juramentum illud potuerit sine Israelitici populi laesione servari; haec autem servari nequeant absque gravi jactura non unius gentis, sed ecclesiae damno et dispendio populi Christiani. Nec obstat quod opponitur, juramenta illa licita secundum intentionem jurantium extitisse. Intelligebant enim, quod, etsi eum tunc in imperatorem eligerent, non tamen ut tunc imperaret, sed postquam ad legitimam perveniret aetatem. Sed qualiter de ipsius idoneitate poterant judicare? Nonne potuisset esse stultus vel usque adeo improvidus, ut esset indignus minori etiam dignitate? Sed pone illos intellexisse, ut tandem imperaret, cum esset idoneus ad imperium gubernandum, interim autem pater reipublicae provideret. Casus postmodum intervenit, propter quem non potest nec debet juramentum hujusmodi observari, de quo principes nullatenus cogitabant, scilicet patris decessus. Unde, cum per procuratorem non

possit imperium procurari, nec imperator debeat fieri temporaliter, nec possit aut velit ecclesia imperatore carere, videtur, quod liceat imperio in alio providere. Quod non deceat ipsum imperare, patet omnibus manifeste. Numquid enim regeret alios, qui regimine indiget aliorum? Numquid tueretur populum christianum, qui est alienae tutelae commissus? Sed nec obstat quod objicitur, ipsum esse tutelae nostrae commissum, cum non sit nobis commissus, ut ei obtineamus imperium, sed regnum Siciliae potius defendamus. Patet enim illud idem ex verbo scripturae dicentis: *Ve terrae, cujus rex puer est,* et rursus: *cujus principes mane comedunt.* Quod non expediat ipsum imperium obtinere, patet ex eo, quod per hoc regnum Siciliae uniretur imperio et ex ipsa unione confunderetur ecclesia. Nam, ut cetera pericula taceamus, ipse propter dignitatem imperii nollet ecclesiae de regno Siciliae fidelitatem et hominium exhibere, sicut noluit pater ejus. Nec valet quod opponitur, quod non expediat venire contra electionem ipsius, ne postmodum molestet ecclesiam, per quam imperium se cognoverit amisisse. Nunquam enim vere dicere poterit, quod ecclesia imperialem ei abstulit dignitatem, cum potius patruus ejus non solum imperium, sed et paternam hereditatem invaserit et maternam possessionem occupare per suos satellites machinetur, ad cujus defensionem ecclesia Romana non sine multis laboribus et expensis prudenter et potenter intendit.

De Philippo videtur similiter, quod non liceat contra ejus electionem venire. Cum enim in electionibus circa electores zelus, dignitas et numerus attendatur, et de zelo non sit facile judicare, cum ipse a pluribus et dignioribus sit electus, et adhuc plures et digniores principes sequantur eundem, juste videtur electus. Unde contra justam et legitimam electionem non videtur licere venire. Quod non deceat, videtur similiter, ne videlicet videremur nostrarum injuriarum ultores, si, quia pater et frater ejus fuerunt ecclesiam persecuti, eum persequi nos vellemus et aliorum culpam in poenam ejus praeter officii nostri de-

bitum immutare, cum potius praecipiatur a Domino: *Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos.* Quod non expediat, patenter apparet. Cum enim potens sit tam terra quam opibus et personis, non videtur expedire, ut contra torrentem brachia dirigamus, tam potenti nos taliter opponentes, ut eum reddamus nobis et ecclesiae inimicum, et ne majorem videamur discordiam suscitare, fieretque novissimus error pejor priore, cum nos potius pacem inquirere et persequi et evangelizare aliis debeamus, quae fovendo illum posset de facili provenire. Verum e contra videtur, quod liceat nos ei opponere. Fuit enim juste ac solemniter per praedecessorem nostrum excommunicationis sententia innodatus: juste, quia beati Petri patrimonium partim per violentiam occuparat, partim damnificarat incendiis et rapinis, et super hoc commonitus semel et iterum per fratres nostros satisfacere non curarat; solemniter, quoniam in celebratione missarum in ecclesia beati Petri in festivitate non parva, quod ipse postmodum recognovit, cum pro absolutione sua nuntium ad sedem apostolicam destinavit, et cum tandem per delegatos nostros contra formam mandati nostri post electionem suam se fecit absolvi. Unde patet, quod fuerit excommunicatus electus. Videtur quoque forsan aliquibus, quod nondum sit ab excommunicationis vinculo absolutus, cum quondam Sutrinus episcopus in absolutione ipsius formam non servaverit sibi datam, cum forma data eidem fuerit haec, ut pro absolutione venerabilis fratris nostri Salernitani archiepiscopi, quem ante absolutionem ipsius mandabamus ab ergastulo suae captivitatis absolvi, ei laborem itineris veniendi ad sedem apostolicam relaxaret, et postmodum recepto ab eo publice secundum formam ecclesiae juramento, quod super iis, pro quibus excommunicatus fuerat, mandato nostro pareret, munus ei absolutionis impenderet; sed ipse, nondum archiepiscopo absoluto, et nullo ab eo juramento recepto, non in publico, sed clam ipsum absolvere de facto solummodo, quia de jure non potuit, est

conatus; propter quem ejus excessum, cum ipsum rediens recognoverit, ab episcopatu remotus in monasterio diem clausit extremum. Praeterea, cum nos Marcualdum et omnes fautores ipsius, tam Theutonicos quam Latinos, excommunicationis sententia saepius innodemus, et ipse non solum fautor, sed auctor iniquitatis ejus exsistat, patet eum excommunicationis sententiae subjacere. Praeterea, cum notorium sit, ipsum juramentum fidelitatis puero praestitisse, et nunc regnum Theutonicum et, quantum in eo est, imperium occupasse, constat eum perjurii esse reum. Sed objicitur, quod, si, quemadmodum superius est expressum, juramentum illud illicitum reputemus, quomodo dicimus eum esse reum perjurii et transgressorem praestiti juramenti, quod dicitur non servandum? Sed respondetur, quod, etsi juramentum illud illicitum fuerit, non tamen ab eo temeritate propria resilire, sed nostram prius debuisset consulere voluntatem, ad exemplum illius juramenti, quod filii Israel Gabaonitis praestiterant; quod licet fuerit per fraudem surreptum, non tamen sua temeritate resilierunt ab eo, sed Dominum consulere decreverunt. Praeterea, cum omne, quod contra conscientiam fit, aedificet ad gehennam, quia secundum apostolum *omne, quod non est ex fide, peccatum est,* et idem Philippus super hoc negotio taliter se excuset, quod regnum aliter nullatenus accepisset, nisi nosset, quod illud invadere alii disponebant, patet eum credidisse juramentum illud fuisse servandum et ex eo, quod venit taliter contra illud, ejus esse conscientiam vulneratam. Sic ergo videtur, quod licite nos excommunicato et perjuro debeamus opponere et ejus conatibus obviare. Quod ei nos opponere deceat, manifeste videtur ex eo, quod, si, prout olim patri filius, sic nunc immediate succederet frater fratri, videretur imperium ei non ex electione conferri, sed ex successione deberi, et sic efficeretur hereditarium quod debet esse gratuitum, praesertim cum non solum Fredericus substituerit sibi filium, sed Henricus etiam filium sibi voluerit subrogare, et per hoc forsan in posterum abusio traheretur in usum. Quod

autem expediat opponere nos Philippo, liquet omnibus manifeste. Cum enim persecutor sit et de genere persecutorum fuerit oriundus, si non opponeremus nos ei, videremur contra nos armare furentem et ei gladium in capita nostra dare.

Henricus enim, qui primus imperium de genere hoc accepit, persecutionem gravissimam in ecclesiam suscitavit, et bonae memoriae Paschalem papam, qui eum coronavit, cum episcopis, cardinalibus et multis nobilibus Romanorum cepit per violentiam et perfidiam et tamdiu tenere praesumpsit, donec pro liberatione non sua, sed eorum, qui fuerant capti secum, quos minabatur mutilare tyrannus, privilegium, quodcunque voluit, ei fecit. Cumque postmodum idem Paschalis, a detentionis suae vinculis liberatus, praedictum privilegium, quod dicendum erat potius pravilegium, revocasset, dictus Henricus praeter cardinalium electionem haeresiarchas quosdam dati sibi privilegii occasione creavit, et idolum contra ecclesiam Romanam erexit; et extunc schisma usque ad Calixtum tempore longo duravit. Huic de eodem genere successit in imperium Fridericus; qui cum Tybertinos tunc rebelles post coronationem suam promisisset ad subjectionem ecclesiae revocare, eos sibi postmodum vindicavit, dicens, quod civitatem ipsam vellet in specialem imperii cameram retinere; et sic eos contra ecclesiam Romanam armavit. Qui etiam, cum bonae memoriae Alexander praedecessor noster, tunc ecclesiae Romanae cancellarius, ad eum a felicis recordationis Adriano papa, qui eum coronaverat, destinatus fuisset, lectis litteris, in quibus continebatur, quod imperator deberet ecclesiae Romanae deferre, cum re ipsa ei coronae beneficium contulisset, dicitur cum furore et iracundia respondisse: *Nisi essemus in ecclesia, jam scirent, qualiter Theutonicorum enses incidant.* Et protinus eum, infecto negotio, pro quo iverat, terram suam jussit exire; et eundem Adrianum moliebatur, sed frustra, cum quibusdam deponere, opponens ei, quod esset filius sacerdotis. Ipse idem postmodum contra eundem Ale-

xandrum longo tempore schisma fovit, et quoscunque potuit contra eum conjurare coegit, in juramento opponens, quod nullo tempore poenitentiam reciperent de hujusmodi juramento; et ipse idem sub eadem forma juravit. Ipse quoque, cum Venetiis terram Cavalca comitis, quam occupaverat, et alia quaedam ecclesiae Romanae restituere per juramenta principum promisisset, ipsam postmodum fortius occupavit, et bonae memoriae Lucio praedecessori nostro accedenti in Lombardiam satis fraudulenter illusit, ipsum et successorem ipsius apud Veronam quasi obsessos tenens. Henricus autem filius et successor ipsius in ecclesiae persecutionem suae dominationis exsecravit primitias, cum, beati Petri patrimonium violenter ingressus, illud multipliciter devastavit; qui etiam quosdam familiares fratrum nostrorum naso fecit in injuriam ecclesiae mutilari. Ipse occisores bonae memoriae Alberti Leodiensis episcopi, quem ipse coegerat exulare, post interfectionem ipsius in multa familiaritate recepit, et publice participavit eisdem, et beneficia postmodum majora concessit. Ipse venerabilem fratrem nostrum Auximanum episcopum, quia confessus est coram eo, quod episcopatum per sedem apostolicam obtineret, alapis in praesentia sua caedi fecit et, de barba ejus pilis avulsis, ipsum inhoneste tractari. Conradus Musca in cerebro venerabilem fratrem nostrum Ostiensem episcopum cepit, et in vinculis posuit, et inhoneste tractavit de mandato ipsius, sicut idem Conradus publice testabatur, et sicut melius apparuit ex postfacto, cum non solum non fuerit evitatus aut punitus ab ipso, sed honoribus et possessionibus dilatatus. Ipse postmodum, Siciliae regnum adeptus, publice proponi fecit edictum, ut nullus vel clericus vel laicus ad ecclesiam Romanam accederet, nec ad eam aliquis appellaret. Philippus autem, de quo agitur, ab ecclesiae persecutione incepit, et adhuc in ea persistit. Olim enim patrimonium ecclesiae sibi usurpare contendens, ducem Tusciae et Campaniae se scribebat, asserens, quod usque ad portas Urbis acceperat potestatem, et etiam illa pars Urbis, quae Trans-

tyberim dicitur, ejus erat jurisdictioni concessa. Nunc etiam per Marcualdum, Diupuldum et fautores eorum nos et ecclesiam Romanam persequitur, et regnum Siciliae nobis auferre conatur.

Si ergo id facit in arido, in viridi quid faceret? Et si adhuc aridus et exsanguis, utpote cujus adhuc est messis in herba, nos et ecclesiam Romanam persequitur, quid faceret, si (quod absit) imperium obtineret? Unde videtur non irrationabiliter expedire, ut prius nos ejus violentiae opponamus, quam amplius invalescat. Quod autem etiam in regibus filii pro patribus sint puniti, divina pagina protestatur. Nonne propter peccatum Saulis dictum est a Domino per Samuelem: *Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quae praecepit tibi; quod si non egisses, jam nunc praeparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum; sed nequaquam regnum tuum ultra consurget.* Salomoni quoque legitur a Domino esse dictum: *Quia non custodisti pactum meum et praecepta mea, quae mandavi tibi, dirumpens scindam regnum tuum, et dabo illud servo tuo; verumtamen in diebus tuis non faciam propter David patrem tuum, de manu filii tui scindam illud.* De Ieroboam similiter dictum fuit a Domino per Achiam: *Ecce ego inducam mala super domum Ieroboam, et percutiam de Ieroboam mingentem ad parietem.* Et ibidem legitur, quod interfecit Baasa Nadab filium Ieroboam, et percussit omnem domum Ieroboam, non dimisit nec unam quidem animam de semine ejus, donec deleret eam propter peccata Ieroboam, quae peccaverat, et quibus peccare fecerat Israel, et propter delictum, quo irritaverat Dominum Deum Israel. De Baasa quoque scribitur dixisse Dominus: *Quia ambulasti in via Ieroboam, et peccare fecisti populum meum Israel, ecce ego demetam posteriora Baasa et posteriora domus ejus.* Achab etiam dictum invenitur a Domino per Eliam: *Ecce ego inducam super te malum, et demetam posteriora tua, et interficiam de Achab mingentem ad parietem.* Nam et Dominus dicit: *Ego sum Deus zelotes, vindicans peccata patrum in*

filios usque in tertiam et quartam progeniem in his, qui oderunt me, id est, in his, qui circa me paternum odium imitantur.

De Ottone videtur, quod non liceat ipsi favere, quoniam a paucioribus est electus; quod non deceat, ne videamur non ob gratiam ejus, sed alterius odium ipsi favorem apostolicum exhibere; quod non expediat, quia respectu alterius videtur pars ejus debilis et infirma. Verum, cum tot vel plures ex his, ad quos principaliter spectat imperatoris electio, in eum consensisse noscantur, quot in alterum consenserunt; cum non minus idoneitas seu dignitas electe persone, immo plus, quam eligentium numerus sit in talibus attendendus, nec tantum pluralitas quoad numerum, sed salubritas quoad consilium in eligentibus requiratur, et Otto magis sit idoneus ad regendum imperium quam Philippus; cum Dominus etiam puniat peccata patrum in filios usque in tertiam et quartam progeniem in his, qui oderunt eum, id est, in his, qui patrum peccata sequuntur, et Philippus progenitorum suorum peccata in ecclesiae persecutione sequatur; cum, etsi non debeamus reddere mala pro malis, sed benefacere maleficientibus nos, non tamen debeamus honorem pro injuria in his, qui in solita perseverant malitia, compensare aut contra nos armare furentes; cum Dominus, ut confunderet fortia, humilia elegisse legatur, utpote qui David in regem de postfoetante accepit; videtur, quod et liceat, deceat et expediat ipsi favorem apostolicum exhibere.

Absit enim, ut deferamus homini contra Deum aut timeamus vultum potentis, cum secundum apostolum non solum a malo, sed ab omni specie mala nos oporteat abstinere. Scriptum est enim: *Maledictus, qui confidit in homine et qui ponit carnem brachium suum.* Nos igitur ex praedictis causis pro puero non credimus insistendum, ut ad praesens debeat imperium obtinere. Personam vero Philippi propter impedimenta patentia penitus reprobamus et obsistendum ei dicimus, ne imperium valeat usur-

pare. De cetero vero agendum per legatum nostrum apud principes, ut vel conveniant in personam idoneam vel se judicio aut arbitrio nostro committant. Quod si neutrum elegerint, cum diu expectaverimus, cum monuerimus eos ad concordiam, cum instruxerimus eos per litteras et nuntium nostrum et consilium nostrum eis duxerimus exponendum; ne videamur eorum fovere discordiam et dicere cum Ezechia: *Sit pax et veritas in diebus nostris,* ne, si secuti fuerimus a longe, ut videamus finem, cum Petro tandem veritatem, quae Christus est, negare cogamur; cum negotium istud dilationem non capiat, cum Otto et per se devotus exsistat ecclesiae et ex utraque parte trahat originem ex genere devotorum, ex parte matris de domo regum Angliae, ex parte patris de prosapia ducum Saxoniae, qui omnes ecclesiae fuere devoti et specialiter Lotharius imperator, proavus ejus, qui bis pro apostolicae sedis honore Apuliam est ingressus et in obsequio ecclesiae Romanae decessit; [statuimus] ei manifeste favendum et ipsum recipiendum in regem et praemissis omnibus, quae pro honorificentia ecclesiae Romanae debent praemitti, ad coronam imperii evocandum.

IX. Innocentius iii. — **Prästadömets företräde framför konungadömet (kejsardömet).** — Rom, 30 okt. 1198.

Nobilibus viris Acerbo priori et aliis rectoribus Tusciae et Ducatus.

Sicut universitatis conditor Deus duo magna luminaria in firmamento coeli constituit, luminare majus, ut praeesset diei, et luminare minus, ut nocti praeesset, sic ad firmamentum universalis ecclesiae, quae coeli nomine nuncupatur, duas magnas instituit dignitates, majorem, quae quasi diebus animabus praeesset, et minorem, quae quasi noctibus praeesset corporibus: quae sunt pontificalis auctoritas et regalis potestas. Porro, sicut luna lumen suum a sole sortitur, quae re vera minor est illo quantitate simul et qualitate, situ pariter et effectu, sic regalis

potestas ab auctoritate pontificali suae sortitur dignitatis splendorem, cujus conspectui quanto magis inhaeret, tanto minori lumine decoratur, et quo plus ab ejus elongatur aspectu, eo plus proficit in splendore. Utraque vero potestas sive primatus sedem in Italia meruit obtinere, quae dispositione divina super universas provincias obtinuit principatum. Et ideo, licet ad universas provincias nostrae provisionis aciem extendere debeamus, specialiter tamen Italiae paterna nos convenit sollicitudine providere, in qua christianae religionis fundamentum exsistit, et per apostolicae sedis primatum sacerdotii simul et regni praeminet principatus. Hujus autem provisionis officium laudabiliter exercemus, si per nostrae sollicitudinis studium procuramus, ne filii fiant servi, neque minores a majoribus opprimantur; ut servata moderaminis aequitate sic isti serviant, quod illi non saeviant; ut nec isti subesse contemnant, nec illi contendant praeesse. Volentes ergo vos tanquam speciales filios apostolicae protectionis brachiis amplexari, firmum gerimus in deliberatione nostra propositum, ad divini nominis gloriam et apostolicae sedis honorem, quantum cum nostra possumus honestate, vobis adversus oppressionis incursum et gravaminis insolentiam nostrum patrocinium exhibere; quatenus per apostolicae protectionis auxilium in debito statu perseverare possitis, et inita jam concordia semper inter vos de bono in melius perseveret. Sperantes et pro certo tenentes, quod vos nobis et ecclesiae Romanae gratum semper devotionis et fidei debeatis obsequium impertiri; ut, dum vos a nobis protectionis patrocinium susceperitis, et nos a vobis devotionis obsequium receperimus, utrinque grata debeat utilitas procurari. Monemus igitur universitatem vestram et exhortamur in Domino, per apostolica scripta mandantes, quatenus certam et firmam de nobis fiduciam obtinentes, qui, sicut apostolicae convenit gravitati, plus facere pro vobis quam promittere vobis intendimus, ea semper agere studeatis, quae ad honorem et profectum ecclesiae Romanae proveniant, ut merito debeatis ipsius favo-

ris dextera communiri. Datum Laterani, III kal. novembris.

X. INNOCENTIUS III. — **Prästadömets företräde framför konungadömet (kejsardömet).** — 1198. — Utdrag (efter Gregorii IX:s Decretales).

C. 6 X (I: 33) *de majoritate et oboedientia.* — Illustrissimo Constantinopolitano imperatori.

Imperium non praeest sacerdotio, sed subest, et ei obedire tenetur. Vel sic: *Episcopus non debet subesse principibus, sed praeesse.* Hoc dicit, et est multum allegabile.

Solitae benignitatis affectu. § 1. Mirata est imperialis sublimitas, quod te visi fuimus in nostris literis increpare. Huic autem tuae admirationi non causam, sed occasionem praebuit, quod legisti beatum Petrum apostolorum principem sic scripsisse: *Subditi estote omni humanae creaturae propter Deum, sive regi tanquam praecellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum.* § 2. Verum, si personam loquentis et eorum, ad quos loquebatur, ac vim locutionis diligentius attendisses, scribentis non expressisses taliter intellectum. Scribebat enim apostolus subditis suis, et eos ad humilitatis meritum provocabat; nam si per hoc, quod dixit: *subditi estote,* sacerdotibus voluit imponere jugum subjectionis et eis praelationis auctoritatem afferre, quibus eos subjectos esse monebat, sequeretur ex hoc, quod etiam servus quilibet in sacerdotes imperium accepisset, cum dicatur, *omni creaturae.* Quod autem sequitur: *regi tanquam praecellenti,* non negamus, quin praecellat in temporalibus, illos dumtaxat, qui ab eo suscipiunt temporalia; sed pontifex in spiritualibus antecellit, quae tanto sunt temporalibus digniora, quanto anima praefertur corpori; licet non simpliciter dictum fuerit, *subditi estote,* sed additum fuit, *propter Deum,* nec pure sit subscriptum, *regi praecellenti,* sed interpositum forsitan non sine causa, *tanquam.* Quod autem sequitur: *ad vindictam ma-*

lefactorum, laudem vero bonorum, intelligendum non est, quod rex vel imperator super bonos et malos gladii accepit potestatem, sed in eos solummodo, qui, viventes gladio, ejus sunt jurisdictioni commissi. § 3. Potuisses autem praerogativam sacerdotii ex eo potius intelligere, quod dictum est, non a quolibet, sed a Deo, non regi, sed sacerdoti, non de regia stirpe, sed de sacerdotali prosapia descendenti, de sacerdotibus videlicet, qui erant in Anathot: *Ecce constitui te super gentes et regna, ut evellas et dissipes, aedifices et plantes.* § 4. Praeterea nosse debueras, quod fecit Deus duo magna luminaria in firmamento coeli: luminare majus, ut praeesset diei, et luminare minus, ut praeesset nocti, utrumque magnum, sed alterum majus. Ad firmamentum igitur coeli, hoc est universalis ecclesiae, fecit Deos duo magna luminaria, id est, duas instituit dignitates, quae sunt pontificalis auctoritas et regalis potestas. Sed illa, quae praeest diebus, id est, spiritualibus, major est, quae vero carnalibus, minor: ut quanta est inter solem et lunam, tanta inter pontifices et reges differentia cognoscatur. Haec autem si prudenter attenderet imperatoria celsitudo, non faceret aut permitteret Constantinopolitanum patriarcham, magnum quidem et honorabile membrum ecclesiae, juxta scabellum pedum suorum in sinistra parte sedere; cum alii reges et principes archiepiscopis et episcopis suis (sicut debent) reverenter assurgant, et eis juxta se venerabilem sedem assignent. § 5. Nos autem, etsi non increpando scripserimus, potuissemus tamen rationabiliter increpare. § 6. Nobis autem in beato Petro sunt oves Christi commissae, dicente Domino: *Pasce oves meas,* non distinguens inter has oves et alias, ut alienum a suo demonstraret ovili, qui Petrum et successores ipsius magistros non recognosceret et pastores; ut illud tamquam notissimum omittamus, quod Dominus dixit ad Petrum, et in Petro dixit ad successores ipsius: *Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis etc.,* nihil excipiens qui dixit, *quodcunque.* § 7. Utrum autem imperatoriam excellen-

tiam ad bonum et utile per literas nostras duxerimus invitandam, utrum tibi justa suggerimus et honesta, tua sollicitudo discernat; cum non nisi ad utilitatem ecclesiae et terrae Hierosolymitanae subsidium nos te meminerimus invitasse.

XI. Innocentius iii. — **Transsubstantionsdogmen.** — Fjärde Laterankonciliet, 1215. — Utdrag.

Cap. I: *De fide catholica.* — — — Una vero est fidelium universalis ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur. In qua idem ipse sacerdos et sacrificium Iesus Christus, cujus corpus et sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur, transsubstantiatis pane in corpus, et vino in sanguinem, potestate divina; ut ad perficiendum mysterium unitatis accipiamus ipsi de suo, quod accepit ipse de nostro. Et hoc utique sacramentum nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui fuerit rite ordinatus, secundum claves ecclesiae, quas ipse concessit apostolis et eorum successoribus Iesus Christus. — — —

XII. Innocentius iii. — **Dekret om inkvisitionen.** — Fjärde Laterankonciliet, 1215. — Utdrag.

Cap. III: *De hæreticis.* — Excommunicamus et anathematizamus omnem haeresim extollentem se adversus hanc sanctam, orthodoxam, catholicam fidem, quam superius exposuimus; condemnantes universos haereticos, quibuscunque nominibus censeantur, facies quidem habentes diversas, sed caudas ad invicem colligatas, quia de vanitate [varietate] conveniunt in id ipsum.

§ 1. Damnati vero saecularibus potestatibus praesentibus, aut eorum bailivis, relinquantur animadversione debita puniendi, clericis prius a suis ordinibus degradatis, ita quod bona hujusmodi damnatorum, si laici fuerint,

confiscentur, si vero clerici, applicentur ecclesiis, a quibus stipendia perceperunt.

§ 2. Qui autem inventi fuerint sola suspicione notabiles, nisi juxta considerationes[-m] suspicionis qualitatemque personae propriam innocentiam congrua purgatione monstraverint, anathematis gladio feriantur et usque ad satisfactionem condignam ab omnibus evitentur; ita quod, si per annum in excommunicatione perstiterint, extunc velut haeretici condemnentur.

§ 3. Moneantur autem et inducantur et, si necesse fuerit, per censuram ecclesiasticam compellantur saeculares potestates, quibuscunque fungantur officiis, ut, sicut reputari cupiunt et haberi fideles, ita pro defensione fidei praestent publice juramentum, quod de terris suae jurisdictioni subjectis universos haereticos ab ecclesia denotatos bona fide pro viribus exterminare studebunt; ita quod amodo, quandocunque quis fuerit in potestatem sive spiritalem [perpetuam] sive temporalem assumptus, hoc teneatur capitulum juramento firmare.

Si vero dominus temporalis, requisitus et monitus ab ecclesia, terram suam purgare neglexerit ab hac haeretica foeditate, per metropolitanum et ceteros comprovinciales episcopos excommunicationis vinculo innodetur. Et, si satisfacere contempserit infra annum, significetur hoc summo pontifici, ut extunc ipse vasallos ab ejus fidelitate denunciet absolutos et terram exponat catholicis occupandam, qui eam exterminatis haereticis sine ulla contradictione possideant et in fidei puritate conservent; salvo jure domini principalis, dummodo super hoc ipse nullum praestet obstaculum, nec aliquod impedimentum opponat; eadem nihilominus lege servata circa eos, qui non habent dominos principales.

§ 4. Catholici vero, qui crucis assumpto charactere ad haereticorum exterminium se accinxerint, illa gaudeant indulgentia, illoque sancto privilegio sint muniti, quod accedentibus in Terrae Sanctae subsidium conceditur.

§ 5. Credentes vero, praeterea receptores, defensores

et fautores haereticorum, excommunicationi decernimus subjacere, firmiter statuentes, ut, postquam quis talium fuerit excommunicatione notatus, si satisfacere contempserit infra annum, extunc ipso jure sit factus infamis, nec ad publica officia seu consilia, nec ad eligendos aliquos ad hujusmodi, nec ad testimonium admittatur. Sit etiam intestabilis, ut nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hereditatis successionem accedat. Nullus praeterea ipsi super quocumque negotio, sed ipse aliis respondere cogatur. Quod si forte judex exstiterit, ejus sententia nullam obtineat firmitatem, nec causae aliquae ad ejus audientiam perferantur. Si fuerit advocatus, ejus patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio, ejus instrumenta confecta per ipsum nullius penitus sint momenti, sed cum auctore damnato damnentur. Et in similibus idem praecipimus observari. Si vero clericus fuerit, ab omni officio et beneficio deponatur, ut in quo major est culpa, gravior exerceatur vindicta.

Si qui autem tales, postquam ab ecclesia denotati fuerint, evitare contempserint, excommunicationis sententia usque ad satisfactionem idoneam percellantur. Sane clerici non exhibeant hujusmodi pestilentibus ecclesiastica sacramenta, nec eos christianae praesumant sepulturae tradere, nec eleemosynas aut oblationes eorum accipiant; alioquin suo priventur officio, ad quod nunquam restituantur absque indulto sedis apostolicae specialis. Similiter quilibet regulares, quibus hoc etiam infligatur, ut eorum privilegia in illa dioecesi non serventur, in qua tales excessus praesumpserint perpetrare.

§ 6. Quia vero nonnulli, sub specie pietatis virtutem ejus, juxta quod ait apostolus, abnegantes, auctoritatem sibi vindicant praedicandi, cum idem apostolus dicat: *Quomodo praedicabunt, nisi mittantur?* omnes, qui, prohibiti vel non missi, praeter auctoritatem ab apostolica sede vel catholico episcopo loci susceptam, publice vel privatim praedicationis officium usurpare praesumpserint, excom-

municationis vinculo innodentur et, nisi quantocius resipuerint, alia competenti poena plectantur.

§ 7. Adjicimus insuper, ut quilibet archiepiscopus vel episcopus per se aut per archidiaconum suum, vel idoneas personas honestas, bis aut saltem semel in anno propriam parochiam, in qua fama fuerit haereticos habitare, circumeat et ibi tres vel plures boni testimonii viros, vel etiam, si expedire videbitur, totam viciniam, jurare compellat: quod, si quis ibidem haereticos sciverit, vel aliquos occulta conventicula celebrantes, seu a communi conversatione fidelium vita et moribus dissidentes, eos episcopo studeat indicare. Ipse autem episcopus ad praesentiam suam convocet accusatos, qui, nisi se ab objecto reatu purgaverint, vel si post purgationem exhibitam in pristinam fuerint relapsi perfidiam, canonice puniantur. Si qui vero ex eis, juramenti religionem obstinatione damnabili respuentes, jurare forte noluerint, ex hoc ipso tanquam haeretici reputentur.

§ 8. Volumus igitur et mandamus et in virtute oboedientiae districte praecipimus, ut ad haec efficaciter exsequenda episcopi per dioeceses suas diligenter invigilent, si canonicam effugere voluerint ultionem. Si quis enim episcopus super expurgando de sua dioecesi haereticae pravitatis fermento negligens fuerit vel remissus; cum id certis iudiciis apparuerit, et ab episcopali officio deponatur, et in locum ipsius alter substituatur idoneus, qui velit et possit haereticam confundere pravitatem.

XIII. Gregorius ix. — **Dekret mot bibelläsning.** — Synod i Toulouse, 1229. — Utdrag.

Cap. XIV. Prohibemus etiam, ne libros veteris testamenti aut novi laici permittantur habere, nisi forte psalterium vel breviarium pro divinis officiis aut horas beatae Mariae aliquis ex devotione habere velit. Sed ne praemissos libros habeant in vulgari translatos, arctissime inhibemus.

XIV. Thomas ab Aquino. — **De regimine principum.** — Omkr. 1270. — Utdrag.

I: 14. Sicut autem institutio civitatis aut regni ex forma institutionis mundi convenienter accipitur, sic et gubernationis ratio ex gubernatione sumenda est. Est tamen praeconsiderandum, quod gubernare est, id quod gubernatur convenienter ad debitum finem perducere. Sic etiam navis gubernari dicitur, dum per nautae industriam recto itinere ad portum illaesa perducitur. Si igitur aliquid ad finem extra se ordinetur, ut navis ad portum, ad gubernatoris officium pertinebit non solum, ut rem in se conservet illaesam, sed quod ulterius ad finem perducat. Si vero aliquid esset, cujus finis non esset extra ipsum, ad hoc solum intenderet gubernatoris intentio, ut rem illam sna perfectione conservaret illaesam. Et quamvis nihil tale inveniatur in rebus post ipsum Deum, qui est omnibus finis, erga id tamen, quod ad extrinsecum ordinatur, multipliciter cura impeditur a diversis. Nam forte alius erit qui curam gerit, ut res in suo esse conservetur, alius autem, ut ad ulteriorem perfectionem perveniat, ut in ipsa navi, unde gubernationis ratio assumitur, manifeste apparet. Faber enim lignarius curam habet restaurandi, si quid collapsum fuerit in navi, sed nauta sollicitudinem gerit, ut navem perducat ad portum. Sic etiam contingit in homine. Nam medicus curam gerit, ut vita hominis conservetur in sanitate, oeconomus, ut suppetant necessaria vitae, doctor autem curam gerit, ut veritatem cognoscat, institutor autem morum, ut secundum rationem vivat. Quod si homo non ordinaretur ad aliud exterius bonum, sufficerent homini curae praedictae. Sed est quoddam bonum extraneum homini, quamdiu mortaliter vivit, scilicet ultima beatitudo, quae in fruitione Dei exspectatur post mortem. Quia, ut apostolus ait, *quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino.* Unde homo christianus, cui beatitudo illa est per Christi sanguinem acquisita, et qui pro ea assequenda

spiritus sancti arrham accepit, indiget alia spirituali cura, per quam dirigatur ad portum salutis aeternae; haec autem cura per ministros ecclesiae Christi fidelibus exhibetur.

Idem autem oportet esse judicium de fine totius multitudinis et unius. Si igitur finis hominis esset bonum quodcunque in ipso existens, et regendae multitudinis finis ultimus esset similiter, ut tale bonum multitudo acquireret et in eo permaneret. Et si quidem talis ultimus sive unius hominis sive multitudinis finis esset corporalis, vita et sanitas corporalis, medici esset officium. Si autem ultimus finis esset divitiarum affluentia, oeconomus rex quidem multitudinis esset. Si vero bonum cognoscendae veritatis tale quid esset, ad quod posset multitudo pertingere, rex haberet doctoris officium. Videtur autem ultimus finis esse multitudinis congregatae, vivere secundum virtutem. Ad hoc enim homines congregantur, ut simul bene vivant; quod consequi non posset unusquisque singulariter vivens. Bona autem vita est secundum virtutem; virtuosa igitur vita est congregationis humanae finis. Hujus autem signum est, quod hi soli partes sunt multitudinis congregatae, qui sibi invicem communicant in bene vivendo. Si enim propter solum vivere homines convenirent, animalia et servi essent pars aliqua congregationis civilis. Si vero propter acquirendas divitias, omnes simul negotiantes ad unam civitatem pertinerent, sicut videmus eos solos sub una multitudine computari, qui sub eisdem legibus et eodem regimine diriguntur ad bene vivendum. Sed quia homo vivendo secundum virtutem ad ulteriorem finem ordinatur, qui consistit in fruitione divina, ut supra jam diximus, oportet eundem finem esse multitudinis humanae, qui est hominis unius. Non est ergo ultimus finis multitudinis congregatae, vivere secundum virtutem, sed per virtuosam vitam pervenire ad fruitionem divinam.

Si quidem autem ad hunc finem perveniri posset virtute humanae naturae, necesse esset, ut ad officium regis pertineret dirigere homines in hunc finem. Hunc enim

dici regem supponimus, cui summa regiminis in rebus humanis committitur. Tanto autem est regimen sublimius, quanto ad finem ulteriorem ordinatur. Semper enim invenitur ille, ad quem pertinet ultimus finis, imperare operantibus ea, quae ad finem ultimum ordinantur, sicut gubernator, ad quem pertinet navigationem disponere, imperat ei, qui navem constituit, qualem navem navigationi aptam facere debeat, civilis autem, qui utitur armis, imperat fabro, qualia arma fabricet. Sed quia finem fruitionis divinae non consequitur homo per virtutem humanam, sed virtute divina, juxta illud apostoli: *Gratia Dei, vita aeterna,* perducere ad illum finem non humani erit, sed divini regiminis. Ad illum igitur regem hujusmodi regimen pertinet, qui non est solum homo, sed etiam Deus, scilicet ad Dominum nostrum Iesum Christum, qui homines Dei filios faciens in coelestem gloriam introduxit. Hoc igitur est regimen ei traditum, quod non corrumpetur, propter quod non solum sacerdos, sed rex in scripturis sacris nominatur, dicente Hieremia: *Regnabit rex, et sapiens erit;* unde ab eo regale sacerdotium derivatur. Et quod est amplius, omnes Christi fideles, in quantum sunt membra ejus, reges et sacerdotes dicuntur.

Hujus ergo regni ministerium, ut a terrenis essent spiritualia distincta, non terrenis regibus, sed sacerdotibus est commissum, et praecipue summo sacerdoti, successori Petri, Christi vicario, Romano pontifici, cui omnes reges populi christiani oportet esse subditos, sicut ipsi Domino nostro Iesu Christo. Sic enim ei, ad quem finis ultimi cura pertinet, subdi debent illi, ad quos pertinet cura antecedentium finium, et ejus imperio dirigi. Quia igitur sacerdotium gentilium, et totus divinorum cultus, erat propter temporalia bona conquirenda, quae omnia ordinantur ad multitudinis bonum commune, cujus regi cura incumbit, convenienter sacerdotes gentilium regibus subdebantur. Sed et quia in veteri lege promittebantur bona terrena non a daemonibus, sed a Deo vero religioso populo exhibenda, inde et in lege veteri sacerdotes re-

gibus leguntur fuisse subjecti. Sed in nova lege est sacerdotium altius, per quod homines traducuntur ad bona coelestia; unde in lege Christi reges debent sacerdotibus esse subjecti. Propter quod mirabiliter ex divina providentia factum est, ut in Romana urbe, quam Deus praeviderat christiani populi principalem sedem futuram, hic mos paulatim inolesceret, ut civitatum rectores sacerdotibus subjacerent. Sicut enim Valerius Maximus refert, omnia post religionem ponenda semper nostra civitas duxit, etiam in quibus summae majestatis decus conspici voluit. Quapropter non dubitaverunt sacris imperia servire, ita se humanarum rerum habitura regimen existimantia, si divinae potentiae bene atque constanter fuissent famulata. Quia vero etiam futurum erat, ut in Gallia christiani sacerdotii plurimum vigeret religio, divinitus est permissum, ut etiam apud Gallos gentiles sacerdotes, quos Druidas nominabant, totius Galliae jus diffinirent, ut refert Julius Caesar in libro, quem de bello Gallico scripsit.

XV. Gregorius x. — **Dekret om påfvevalet.** — Konciliet i Lyon, 1274. — Utdrag.

Cap. II: *De electione et electi potestate.* — Ubi periculum majus intenditur, ibi procul dubio est plenius consulendum. Quam gravibus autem sit onusta dispendiis, quot et quantis sit plena periculis ecclesiae Romanae prolixa vacatio, exacti temporis consideratio edocet, et considerata prudenter illius discrimina manifestant. Hinc nos evidens evocat ratio, ut, dum reformandis etiam minoribus nostra sollerter vacat intentio, ea quae periculosiora sunt nequaquam absque remedio reformationis accommodae relinquamus. Ideoque omnia, quae pro vitanda discordia in electione Romani pontificis a nostris sunt praedecessoribus, et praecipue a felicis recordationis Alexandro papa tertio, salubriter instituta, omnino immota in sua firmitate manere censentes (nihil enim illis detrahere intendimus, sed

quod experientia deesse probavit, praesenti constitutione supplere); hoc sacro concilio approbante statuimus, ut, si eundem pontificem in civitate, in qua cum sua curia residebat, diem claudere contingat extremum, cardinales, qui fuerint in civitate ipsa praesentes, absentes exspectare decem diebus tantummodo teneantur. Quibus elapsis, sive absentes venerint sive non, extunc omnes conveniant in palatio, in quo idem pontifex habitabat, contenti singuli singulis tantummodo servientibus, clericis vel laicis, prout duxerint eligendum. Illis tamen, quibus potens necessitas id suggerit indulgeri, duos habere permittimus, ejusdem electionis arbitrio reservato. In eodem autem palatio unum conclave, nullo intermedio pariete seu alio velamine, omnes habitent in commune. Quod (servato libero ad secretam cameram aditu) ita claudatur undique, ut nullus illuc intrare valeat vel exire, nulli ad eosdem cardinales aditus pateat vel facultas secrete loquendi cum eis; nec ipsi aliquos ad se venientes admittant nisi eos, qui de voluntate omnium cardinalium inibi praesentium, pro iis tantum, quae ad electionis instantis negotium pertinent, vocarentur. Nulli etiam fas sit, ipsis cardinalibus, vel eorum alicui, nuntium mittere vel scripturam. Qui vero contra fecerit, scripturam mittendo vel nuntium aut cum aliquo ipsorum secreto loquendo, ipso facto sententiam excommunicationis incurrat. In conclavi tamen praedicto aliqua fenestra competens dimittatur, per quam eisdem cardinalibus ad victum necessaria commode ministrentur, sed per eam nulli ad ipsos patere possit ingressus. Verum si (quod absit) infra tres dies, postquam, ut praedicitur, conclave praedictum iidem cardinales intraverint, non fuerit ipsi ecclesiae de pastore provisum, per spatium quinque dierum immediate sequentium, singulis diebus, tam in prandio quam in coena, uno solo ferculo sint contenti. Quibus provisione non facta decursis, extunc tantummodo panis, vinum et aqua ministrentur eisdem, donec eadem provisio subsequatur. Provisionis quoque hujusmodi pendente negotio, dicti cardi-

nales nihil de camera papae recipiant nec de aliis eidem ecclesiae tempore vacationis obvenientibus undecunque; sed ea omnia ipsa vacatione durante sub ejus, cujus fidei et diligentiae camera eadem est commissa, custodia maneat, per eum dispositioni futuri pontificis reservanda. Qui autem aliquid receperint, teneantur extunc a perceptione quorumlibet redituum ad ipsos spectantium abstinere, donec de receptis taliter plenariam satisfactionem impendant. Iidem quoque cardinales accelerandae provisioni sic vacent attentius, quod se nequaquam de alio negotio intromittant, nisi forsan necessitas adeo urgens incideret, quod eos oporteret de terra ipsius ecclesiae deferenda, vel ejus parte aliqua, providere; vel nisi aliquod tam grande, tam evidens periculum immineret, quod omnibus et singulis cardinalibus praesentibus concorditer videreter illi celeriter occurendum. Sane si aliquis de praedictis cardinalibus conclave praedictum, ut supra exprimitur, non intraverit aut intrans absque manifesta causa infirmitatis exierit, ipso minime requisito, nec in ejusdem electionis negotio ulterius admittendo, per alios ad eligendum summum pontificem libere procedatur. Si vero infirmitate superveniente idem conclave aliquem ex eis exire contingat, ipsa etiam infirmitate durante poterit, ejus suffragio non requisito, ad electionem procedi. Sed si ad alios post sanitatem sibi redditam seu antea redire voluerit, vel etiam si alii absentes, quos per decem dies diximus expectandos, supervenerint re integra, videlicet antequam eidem ecclesiae sit de pastore provisum, in eodem negotio, in illo statu, in quo ipsum invenerint, admittantur, praemissa tam de clausura quam de servientibus, cibo ac potu et reliquis, cum aliis servaturi. Porro, si quando Romanum pontificem extra civitatem praedictam, in qua erat cum sua cura residens, contigerit ab hac luce migrare, teneantur cardinales in civitate, in cujus territorio seu districtu idem pontifex obiit, convenire, nisi sit forsitan interdicta vel contra ecclesiam Romanam in aperta rebellione persistat. Quo casu in alia viciniori

conveniant, quae similiter nec interdicto subjaceat, nec sit, ut praedicitur, aperte rebellis. In hac etiam civitate, tam quoad expectationem absentium, quam quoad habitationem communem, clausuram, et cetera omnia, in domo episcopali, vel alia qualibet eisdem cardinalibus deputanda, eadem observentur, quae superius, obeunte dicto pontifice in ea, in qua cum sua residebat curia, sunt expressa.

Praeterea, quia parum est jura condere, nisi sit qui eadem tueatur, adjiciendo sancimus, ut dominus, aliique rectores, et officiales civitatis illius, in qua Romani pontificis celebranda fuerit electio, auctoritate nostra, et ejusdem approbatione concilii, potestate sibi tradita praemissa omnia et singula plene ac inviolabiliter sine fraude ac dolo aliquo faciant observari, nec cardinales ultra quam praemittitur arcere praesumant. — — —

XVI. Bonifacius viii. — **Constitutio de libertate ecclesiastica.** — Rom, 24 febr. 1296.

Bonifacius episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Clericis laicos infestos opido tradit antiquitas; quod et presentium experimenta temporum manifeste declarant, dum, suis finibus non contenti, nituntur in vetitum, ad illicita frena relaxant nec prudenter attendunt, quam sit eis in clericos ecclesiasticasve personas et bona interdicta potestas, ecclesiarum prelatis, ecclesiis ecclesiasticisque personis, regularibus et secularibus, imponunt onera grauia, ipsosque talliant et [eis] collectas imponunt, ab ipsis suorum prouentuum vel bonorum dimidiam, decimam seu vicesimam vel quamuis aliam portionem aut quotam exigunt et extorquent, eosque moliuntur multifarie subicere seruituti sueque submittere ditioni. Et (quod dolenter referimus) nonnulli ecclesiarum prelati ecclesiasticeque persone, trepidantes ubi trepidandum non est, transitoriam pacem querentes, plus timentes maiestatem temporalem offendere quam eter-

nam, talium abusibus non tam temerarie quam improuide acquiescunt, sedis apostolice auctoritate seu licentia non obtenta. Nos igitur, talibus iniquis actibus obuiare volentes, de fratrum nostrorum consilio, apostolica auctoritate statuimus, quod quicumque prelati ecclesiasticeque persone, religiose vel seculares, quorumcumque ordinum, conditionis seu statuum, collectas vel tallias, decimam, vicesimam, [tricesimam] seu centesimam suorum et [vel] ecclesiarum prouentuum vel bonorum, laicis soluerint vel promiserint vel se soluturos consenserint; aut quamvis aliam quantitatem, portionem aut quotam ipsorum prouentuum vel bonorum, extimationis vel valoris ipsorum, sub adjutorii, mutui, subuentionis, subsidii vel doni nomine, seu quovis alio titulo, modo vel quesito colore, absque auctoritate sedis eiusdem; nec non imperatores, reges seu principes, duces, comites vel barones, potestates, capitanei, officiales, vel rectores, quocumque nomine censeantur, ciuitatum, castrorum seu quorumcumque locorum, constitutorum vbilibet, et quivis alius, cuiuscumque preminentie, conditionis et status, qui talia imposuerint, exegerint vel receperint, aut apud edes sacras deposita ecclesiarum vel ecclesiasticarum personarum, vbilibet arrestauerint, sasiuerint seu occupare presumpserint, vel arrestari, sasiri aut occupari mandauerint, aut occupata, sasita seu arrestata receperint; nec non omnes, qui scienter in predictis dederint auxilium, consilium vel fauorem, publice vel occulte; eo ipso sententiam excommunicationis incurrant. Uniuersitates quoque, que in hiis culpabiles fuerint, ecclesiastico supponimus interdicto; prelatis et personis ecclesiasticis supradictis, in virtute obedientie et sub depositionis pena, districte mandantes, vt talibus, absque expressa licentia dicte sedis, nullatenus acquiescant; quodque, pretextu cuiuscumque obligationis, promissionis et concessionis, factarum hactenus vel faciendarum inantea, priusquam huiusmodi constitutio, prohibitio seu preceptum ad notitiam ipsorum pervenerit, nichil soluant, nec supradicti seculares quoquo modo recipiant. Et si soluerint, vel

predicti receperint, in excommunicationis sententiam incidant ipso facto. A supradictis autem excommunicationum et interdicti sententiis nullus absolui valeat, preterquam in mortis articulo, absque sedis apostolice auctoritate et licentia speciali, cum nostre intentionis existat, tam horrendum secularium potestatum abusum nullatenus sub dissimulatione transire; non obstantibus quibuscumque priuilegiis, sub quibuscumque tenoribus, formis seu modis, aut verborum conceptione, concessis imperatoribus, regibus et aliis supradictis, que contra premissa in nullo uolumus alicui vel aliquibus suffragari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre constitutionis, prohibitionis seu precepti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Rome apud Sanctum Petrum, VI kalend. martii, pontificatus nostri anno secundo.

XVII. BONIFACIUS VIII. — **Kyrkans världsvälde.** — Rom, 18 nov. 1302 (efter Extravagantes communes).

Xvag. com. c. 3 *de major. et oboed.* (I: 8). [Bonifacius, etc.] Unam sanctam ecclesiam catholicam, et ipsam apostolicam, urgente fide credere cogimur et tenere. Nosque hanc firmiter credimus et simpliciter confitemur; extra quam nec salus est nec remissio peccatorum, sponso in canticis proclamante: *Una est columba mea, perfecta mea. Una est matri suae, electa genitrici suae.* Quae unum corpus mysticum repraesentat, cujus caput Christus; Christi vero Deus. In qua unus Dominus, una fides, unum baptisma. Una nempe fuit diluvii tempore arca Noe, unam ecclesiam praefigurans, quae, in uno cubito consummata, unum, Noe videlicet, gubernatorem habuit et rectorem; extra quam omnia subsistentia super terram legimus fuisse deleta. Hanc autem veneramur et unicam, dicente Domino in propheta: *erue a framea Deus animam*

meam et de manu canis unicam meam. Pro anima enim, id est pro se ipso, capite simul oravit et corpore, quod corpus unicam, scilicet ecclesiam, nominavit, propter sponsi, fidei, sacramentorum et caritatis ecclesiae unitatem. Haec est tunica illa Domini inconsutilis, quae scissa non fuit, sed forte provenit. Igitur ecclesiae unius et unicae unum corpus, unum caput, non duo capita quasi monstrum, Christus videlicet et Christi vicarius Petrus Petrique successor, dicente Domino ipsi Petro: *Pasce oves meas,* [meas] inquit, et generaliter, non singulariter has vel illas, per quod commisisse sibi intelligitur universas. Sive ergo Graeci sive alii se dicant Petro ejusque successoribus non esse commissos, fateantur necesse, se de ovibus Christi non esse, dicente Domino in Ioanne, unum ovile et unicum esse pastorem. In hac ejusque potestate duos esse gladios, spiritalem videlicet et temporalem, evangelicis dictis instruimur. Nam dicentibus apostolis: *Ecce gladii duo hic,* in ecclesia scilicet; cum apostoli loquerentur, non respondit Dominus, nimis esse, sed satis. Certe, qui in potestate Petri temporalem gladium esse negat, male verbum attendit Domini proferentis: *Converte gladium tuum in vaginam.* Uterque ergo est in potestate ecclesiae, spiritalis scilicet gladius et materialis. Sed is quidem pro ecclesia, ille vero ab ecclesia exercendus. Ille sacerdotis, is manu regum et militum, sed ad nutum et patientiam sacerdotis. Oportet autem gladium esse sub gladio, et temporalem auctoritatem spiritali subjici potestati. Nam cum dicat apostolus: *Non est potestas nisi a Deo; quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt;* non autem ordinatae essent, nisi gladius esset sub gladio et tanquam inferior reduceretur per alium in suprema. Nam, secundum beatum Dionysium, lex divinitatis est, infima per media in suprema reduci. Non ergo, secundum ordinem universi, omnia aeque ac immediate, sed infima per media et inferiora per superiora ad ordinem reducuntur. Spiritalem autem et dignitate et nobilitate terrenam quamlibet praecellere potestatem, oportet tanto clarius nos fateri, quanto spiritalia temporalia antecel-

lunt. Quod etiam ex decimarum datione et benedictione et sanctificatione, ex ipsius potestatis acceptione, ex ipsarum rerum gubernatione, claris oculis intuemur. Nam, veritate testante, spiritalis potestas terrenam potestatem instituere habet, et judicare, si bona non fuerit. Sic de ecclesia et ecclesiastica potestate verificatur vaticinium Hieremiae prophetae: *Ecce constitui te hodie super gentes et regna* et cetera, quae sequuntur. Ergo, si deviat terrena potestas, judicabitur a potestate spiritali; sed si deviat spiritalis minor, a suo superiori. Si vero suprema, a solo Deo, non ab homine, poterit judicari, testante apostolo: *Spiritalis homo judicat omnia, ipse autem a nemine judicatur.* Est autem haec auctoritas (etsi data sit homini et exerceatur per hominem) non humana, sed potius divina, ore divino Petro data, sibique suisque successoribus in ipso, quem confessus fuit petra, firmata, dicente Domino ipsi Petro: *Quodcunque ligaveris etc.* Quicunque igitur huic potestati a Deo sic ordinatae resistit, Dei ordinationi resistit, nisi duo, sicut Manichaeus, fingat esse principia; quod falsum et haereticum judicamus, quia, testante Mose, non in principiis, sed in principio coelum Deus creavit et terram. Porro subesse Romano pontifici omni[-em] humanae[-am] creaturae[-am] declaramus, dicimus, definimus et pronuntiamus omnino esse de necessitate salutis. Datum Laterani, [XIV kalend. decembris] pontificatus nostri anno VIII.

Kejsardömet.

I. Karl den store. — **Capitulare missorum generale.** — 802.

Primum cap. *De legatione a domno imperatore directa.* — Serenissimus igitur et christianissimus domnus imperator Karolus elegit ex optimatibus suis prudentissimis et sapientissimos viros, tam archiepiscopis quam et reliqui episcopis simulque et abbates venerabiles laicosque religiosos, et direxit in universum regnum suum, et per eos cunctis subsequentibus secundum rectam legem vivere concessit. Ubi autem aliter quam recte et iuste in lege aliquit esse constitutum, hoc diligentissimo animo exquirere iussit et sibi innotescere; quod ipse donante Deo meliorare cupit. Et nemo per ingenium suum vel astutiam perscriptam legem, ut multi solent, vel sibi suam iustitiam marrire audeat vel prevaleat, neque ecclesiis Dei neque pauperibus nec viduis nec pupillis nullique homini christiano. Sed omnes omnino secundum Dei praeceptum iusta viverent rationem iusto iudicio, et unusquisque in suo proposito vel professione unianimiter permanere ammonere: canonici vita canonica absque turpis lucris negotio pleniter observassent, sanctemoniales sub diligenti custodia vitam suam custodirent, laici et seculares recte legibus suis uterentur absque fraude maligno, omnem in invicem in caritate et pace perfecte viverent. Et ut ipsi missi diligenter perquirere, ubicumque aliquis homo

sibi iniustitiam factam ab aliquo reclamasset, sicut Dei omnipotentis gratiam sibi cupiant custodire et fidelitate sibi promissa conservare; ita ut omnino in omnibus ubicumque, sive in sanctis ecclesiis Dei vel etiam pauperibus, pupillis et viduis adque cuncto populo legem pleniter adque iustitia exhiberent secundum voluntatem et timorem Dei. Et si tale aliquit esset, quod ipsi per se cum comitibus provincialibus emendare et ad iustitiam reducere nequivissent, hoc absque ulla ambiguitate cum brebitariis suis ad suum referent iudicium; et per nullius hominis adulationem vel praemium, nullius quoque consanguinitatis defensione vel timore potentum rectam iustitia via inpediretur ab aliquo.

2. *De fidelitate promittenda domno imperatori.* — Precepitque, ut omni homo in toto regno suo, sive ecclesiasticus sive laicus, unusquisque secundum votum et propositum suum, qui antea fidelitate sibi regis nomine promisissent, nunc ipsum promissum nominis cesaris faciat; et hii, qui adhuc ipsum promissum non perficerunt, omnes usque ad duodecimo aetatis annum similiter facerent. Et ut omnes traderetur publice, qualiter unusquisque intellegere posset, quam magna in isto sacramento et quam multa comprehensa sunt, non, ut multi usque nunc extimaverunt, tantum fidelitate domno imperatori usque in vita ipsius, et ne aliquem inimicum in suum regnum causa inimicitiae inducat, et ne alicui infidelitate illius consentiant aut retaciat, sed ut sciant omnes istam in se rationem hoc sacramentum habere:

3. Primum, ut unusquisque et persona propria se in sancto Dei servitio secundum Dei preceptum et secundum sponsionem suam pleniter conservare studeat secundum intellectum et vires suas, quia ipse domnus imperator non omnibus singulariter necessariam potest exhibere curam et disciplinam.

4. Secundo, ut nullus homo neque cum periuri neque alii ullo ingenio vel fraude per nullius umquam adolationem vel praemium neque servum domni imperatoris neque

terminum neque terram nihilque, quod iure potestativo permaneat, nullatenus contradicat neque abstrahere audeat vel celare; et ut nemo fugitivos fiscales suos, qui se iniuste et cum fraudes liberas dicunt, celare neque abstrahere cum periurio vel alio inienio presumat.

5. Ut sanctis ecclesiis Dei neque viduis neque orphanis neque peregrinis fraude vel rapinam vel aliquit iniuriae quis facere presumat; quia ipse domnus imperator, post Domini et sanctis eius, eorum et protector et defensor esse constitutus est.

6. Ut beneficium domni imperatoris desertare nemo audeat, propriam suam exinde construere.

7. Ut ostile bannum domni imperatori nemo pretermittere presumat, nullusque comis tam presumtiosum sit, ut ullum de his, qui hostem facere debiti sunt, exinde vel aliqua propinquitatis defensionem vel cuius muneris adolationem dimittere audeant.

8. Ut nullum bannum vel preceptum domni imperatori nullus omnino in nullo marrire praesumat, neque opus eius tricare vel inpedire vel minuere, vel in alia contrarius fierit voluntati vel praeceptis eius. Et ut nemo debitum suum vel censum marrire ausus sit.

9. Ut nemo in placito pro alio rationare usum habeat defensionem alterius iniuste, sive pro cupiditate aliqua, minus rationare valente vel pro ingenio rationis suae iustum iudicium marrire vel rationem suam minus valente opprimendi studio. Sed unusquisque pro sua causa vel censum vel debito ratione reddat, nisi aliquis isti infirmus aut rationes nescius, pro quibus missi vel priores, qui in ipso placito sunt, vel iudex, qui causa huius rationis sciat, rationetur con placito; vel si necessitas sit, talis personae largitur in rationem, qui omnibus provabilis sit et qui in ipsa bene noverit causa; quod tamen omnino fiat secundum convenientiam priorum vel missorum, qui praesentem adsunt. Quod et omnimodis secundum iustitiam legem fiat; adque praemium, mercedem vel aliquo malae adulationis ingenio vel defensione propinquitatis ut

nullatenus iustitia quis marrire praevaleat. Et ut nemo aliquit alicui iniuste consentiat, sed omni studio et voluntate omnes ad iustitia perficiendam praeparati sunt.

Hec enim omnia supradicta imperiali sacramento observari debetur.

[Kyrkliga ärenden.]

10. Ut episcopi et presbiteris secundum canones vibant et itaque caeteros doceant.

11. Ut episcopi, abbates adque abbatissae, que ceteris prelati sunt, cum summa veneratione hac diligentia subiectis sibi preesse studeat, non potentiva dominationem vel tyrannide sibi subiectos premant, sed simplici dilectionem cum mansuetudinem et caritatem vel exemplis bonorum operum commissa sibi grege sollicite custodiant.

12. Ut abbate, ubi monaci sunt, pleniter cum monachis secundum regula vibant adque canones diligenter discant et observent; similiter abbatissae faciant.

13. Ut episcopi, abbates adque abbatissae advocatos adque vicedomini centenariosque legem scientes et iustitiam diligentes pacificosque et mansuetus habeant, qualiter per illosque sanctae Dei ecclesiae magis profectum vel merces adcrescat; quia nullatenus neque praepositos neque advocatos damnosus et cupidus in monasteria habere volumus, a quibus magis nos blasphemia vel detrimenta oriantur. Sed tales sint, quale eos canonica vel regularis institutio fieri iubet, voluntati Dei subditos et ad omnes iustitia perficiendi semper paratos, legem pleniter observantes absque fraude maligno, iustum semper iudicium in omnibus exercentes, praepositos vero tales, quales sancta regula fieri docet. Et hoc omnino observent, ut nullatenus a quibus magis nobis a canonica vel regulari norma discendant, sed humilitatem in omnibus habeant. Si autem aliter praesumserint, regulare disciplina sentiant; et si se emendare noluerit, a praepositum removeantur, et qui digni sunt in loca eorum subrogentur.

14. Ut episcopi, abbates adque abbatissae comiteque unanimi invicem sint, consentientes legem ad iudicium

iustum terminandum cum omni caritate et concordia pacis, et ut fideliter vivant secundum voluntate Dei, ut semper ubique et propter illos et inter illos iustum iudicium ibique perficiantur. Pauperes, viduae, orphani et peregrini consolationem adque defensionem hab eis habent; ut et nos per eorum bona voluntatem magis premium vitae eternae quam supplicium mereamur.

15. Abbates autem et monachis omnis modis volumus et precipimus, ut episcopis suis omni humilitate et hobhedientia sint subiecti, sicut canonica constitutione mandat. Et omnis eclesiae adque basilicae in ecclesiastica defensione et potestatem permaneat. Et de rebus ipse basilicae nemo ausus sit in divisione aut in sorte mittere. Et quod semel offeritur, non revolvatur et sanctificetur et vindicetur. Et si autem aliter praesumpserit, presolvatur et bannum nostrum conponat. Et monachi ab episcopo provinciae ipsius corripiantur; quod si se non emendent, tunc archiepiscopus eos ad sinodum convocet; et si neque sic se correxerint, tunc ad nostra praesentiam simul cum episcopo suo veniant.

16. De ordinatione elegenda, ut domnus imperator iam olim ad Francorum banno concessit ut episcopi abbatibus [episcopis et abbatibus], ita etiam nunc et firmavit; eo tamen tinore, ut neque episcopus neque abbas in monasterio viliores meliori plus diligit et eum sibi propter consanguinitatem suam vel aliqua adolationem melioribus suis praeferre studeat, et talem nobis ducere ordinandum, cum meliorem eo habet occultato et oppressu: quod nequaquam fieri volumus, quia inrisio et delusio nostra hoc fieri videtur. Sed talis in monasteriis nutriantur ad ordinandum, in quo et nobis et merces et profectus adcrescat commendatoribus suis.

17. Monachi autem, ut firmiter ac fortiter secundum regula vivant, quia displicere Deo novimus quisquis in sua voluntate tepidus est, testante Iohanne in apocalypsin: *Utinam calidus esse aut frigidus; sed quia tepidus es, incipian te evomere ex ore meo.* Seculare sibi negotium

nullatenus usurpent. Foris monasterio nequaquam progrediendi licentiam habeant, nisi maxima cogente necessitatem; quod tamen episcopus, in cuius diocese erunt, omnino praecuret, ne foris monasterio vagandi usum habeant. Sed si necessitas sit aliquam obhedientiam aliquis foris pergere, et hoc cum consilio et consensum episcopi fiat, et tales personae cum testimonium foris mittantur, in quibus nulla sit suspitio mala, vel a quibus nulla oppinio mala oriatur. Foris vero peculium vel res monasterii abbas cum episcopi sui licentiam et consilium ordinet qui praevideat, non monachum, nisi alium fidelem. Quaestum verum seculare vel concupiscentia mundanarum rerum omnismodis devitent; quia avaritia vel concupiscentia huius mundi omnibus est devetanda christiani, maxime tamen in his qui mundo et concupiscentiis abrenuntiasse videtur. Lites et contentiones nequaquam, neque infra neque foris monasterio, movere praesumat. Qui autem presumserit, gravissima disciplina regulari corripiantur, et taliter caeteri metum habeant talia perpetranda. Ebrietatem et commessationem omnino fugiant, quia inde libidine maxime polluari omnibus notum est. Nam pervenit ad aures nostras oppinio perniciosissima, fornicationes et in habhominatione et inmunditia multas iam in monasteriis esse deprehensos. Maxime contristat et conturbat, quod sine errore magno dici potest, ut unde maxima spe salutis omnibus christianis orriri crederent, id est de vita et castitate monachorum, inde detrimentum, ut aliquis ex monachus sodomitas esse auditum. Unde etiam rogamus et contextamur, ut certissime amplius ex his diebus omni custodia se ex his malis conservare studeant, ut numquam amplius tale quid aures nostras perveniat. Et hoc omnibus notum sit, quia nullatenus in ista mala in nullo loco amplius in toto regno nostro consentire audeamus; quanto minus quidem inter eos, qui castitatis et sanctimoniae emendatiores esse cupimus. Certe si amplius quid tale ad aures nostras pervenerit, non solum in eos, sed etiam in ceteris, qui in talia consentiant, talem ul-

tionem facimus, ut nullus christianus, qui hoc audierit, nullatenus tale quid perpetrare amplius presumserit.

18. Monasteria puellarum firmiter observata sint, et nequaquam vagare sinantur, sed cum omni diligentia conserventur, neque litigationes vel contentione inter se movere praesumat, neque in nullo magistris et abbatissis inhobedientes vel contrariae fieri audeant. Ubi autem regulares sunt, omnino secundum regula observent, ne fornicatione deditae, non ebrietatis, non cupiditati servientes, sed omnimodis iuste et sobrie vivant. Et ut in claustra vel monasterium earum vir nullus intret, nisi presbiter propter visitationem infirmarum cum testimonio intret, vel ad missam tantum, et statim exeat. Et ut nemo alterius filiam suam in congregationem sanctemonialium recipiat absque notitia vel consideratione episcopi, ad cuius diocense pertinet locus ille; et ut ipse diligenter exquirat, qualiter in sancto ad Dei servitio permanere cupiat, et stabilitatem suam ibidem firmare vel professionem. Ancilla autem aliorum hominum, vel tales feminas, quae secundum more conversationis in sancta congregatione vivere volunt [nolunt], omnes pleniter de congregatione eiciantur.

19. Ut episcopi, abbates, presbiteri, diaconus nullusque ex omni clero canes ad venandum aut acceptores, falcones seu sparvarios habere presumant, sed pleniter se unusquisque in ordine suo canonice vel regulariter custodiant. Qui autem presumserit, sciat unusquisque honorem suum perdere. Caeteri vero tale exinde damnum patiatur, ut reliqui metum habeant talia sibi usurpare.

20. Ut abbatissae una cum sanctimonialibus suis se unianimiter aut diligenter infra claustra se custodiant et nullatenus foris claustra ire praesumant. Sed abbatissae, cum propter [proposuerint] aliquas de sanctimonialibus dirigere, hoc nequaquam absque licentiam et consilium episcopi sui faciant. Similiter et cum ordinationem aliqua in monasteriis agere debeant vel aliquas in monasteriis receptiones facere, et hoc cum episcopis suis pleniter

antea retractent; et quod salubrius vel utilius fieri disponat, episcopi archiepiscopo annuntient, et cum eius consilio quae agenda sunt perficiantur.

21. Ut presbiteros ac caeteros canonicos, quos comites sui in monasteriis habent, omnino eos episcopis suis subiectos exhibeant, ut canonica institutio iubet; de his episcopis suis pleniter sub sancta disciplina eos erudire sint consentientes, sicut nostra gratia vel suos honores habere desiderant.

22. Canonici autem pleniter vitam obserbent canonicam, et domo episcopali vel etiam monasteria cum omni diligentiam secundum canonica disciplina erudiantur. Nequaquam foris vagari sinantur, sed sub omni custodia vibant, non turpis lucri dediti, non fornicarii, non fures, non homicides, non raptores, non litigiosi, non iracundi, non elati, non ebriosi, sed casti corde et corpore, humiles, modesti, sobrii, mansueti, pacifici, ut filii Dei digni sint ad sacro ordine promovere; non per vicos neque per villas ad ecclesiam vicinas vel terminantes sine magisterio vel disciplina, qui sarabaiti dicuntur, luxoriando vel fornicando vel etiam caetera iniqua operando, quae consentiri absordum est.

23. Presbiteri cleros quos secum habent sollicite praevideant, ut canonice vivant: non inanis lusibus vel conviviis secularibus vel canticis vel luxoriosis usum habeant; sed caste et salubre vivant.

24. Si quis autem presbiter sive diaconos, qui post hoc in domo sua secum mulieres extra canonicam licentiam habere presumserit, honorem simul et hereditatem privetur usque ad nostram presentiam.

[Världsliga ärenden.]

25. Ut comites et centenarii ad omnem iustitiam faciendum conpellent et iuniores tales in ministeriis suis habeant, in quibus secure confident, qui legem adque iustitiam fideliter observent, pauperes nequaquam oppriment, fures latronesque et homicidas, adulteros, malificos adque incantatores vel auguriatrices omnesque sacrilegos nulla

adulatione vel praemium nulloque sub tegimine celare audeat, sed magis prodere, ut emendentur et castigentur secundum legem, ut Deo largiente omnia haec mala a christiano populo auferatur.

26. Ut iudices secundum scriptam legem iuste iudicent, non secundum arbitrium suum.

27. Precipimusque ut in omni regno nostro neque divitibus neque pauperibus neque peregrinis nemo hospitium denegare audeat, id est sive peregrinis propter Deum perambulantibus terram sive cuilibet iteranti propter amorem Dei et propter salutem animae suae tectum et focum et aquam illi nemo deneget. Si autem amplius eis aliquid boni facere voluerit, a Deo sibi sciat retributionem optimam, ut ipse dixit: *Qui autem susceperit unum parvulum propter me, me suscepit,* et alibi: *Hospes fui et suscepistis me.*

28. De legationibus ad domnum imperatorem venientibus. Missis directis ut comites et centenarii praevideant omni sollicitudine, sicut gratia domni imperatori cupiunt, ut absque ulla mora eant per ministeria eorum, omnibusque omnino praecepit, quia hoc debiti sunt praevidere, ut nullam moram nusquam patiatur, sed cum omni festinatione eos faciant ire viam suam, et taliter providentiam suam habeant, ut missi nostri disponant.

29. De pauperinis vero qui in sua elymosyna domnus imperator concedit qui pro banno suo solvere debent, ut eos iudices, comites vel missi nostri pro concesso non habeant constringere parte sua.

30. De his quos vult domnus imperator, Christo propitio, pacem defensionem habeant in regno suo, id sunt qui ad suam clementiam festinant, aliquo nuntiare cupientes sive ex christianis sive ex paganis, aut propter inopia vel propter famem suffragantia quaerunt, ut nullus eos sibi servitio constringere vel usurpare audeant neque alienare neque vindere; sed ubi sponte manere voluerint, sub defensione domni imperatoris ibi habeant subfragia in sua elymosina. Si quis hoc transgredere praesumpserit,

sciant se exinde damnum pati vitam [qui tam] praesumptiosus dispositum [dispexit] iussa domnum[-i] imperator[-ris].

31. Et his, qui iustitiam domni imperatoris annuntiant, nihil lesiones vel iniuria quis machinare praesumat, neque aliquid inimicitiae contra eos movere. Qui autem praesumpserit, bannum dominicum solvat, vel, si maioris debiti reus sit, ad sua praesentia perduci iussum est.

32. Homicidia, pro quibus multitudo perit populi christiani, omni contextatione deserere ac vetare mandamus; qui ipse Dominus odia et inimicitie suae fidelibus contradixit, multommagis homicidia. Quomodo enim secum Deum placatum fore confidit, qui filium suum proximum sibi occiderit? Qualiter vero Christum dominum sibi propitium esse arbitretur, qui fratrem suum interficerit? Magnum quoque et inhabitaculum periculum est cum Deo patre et Christo coeli terrae dominatore, inimicitias hominum movere: quos aliquit tempus latitando effugere potest, sed tamen casu aliquando in manus inimicorum suorum incidit; Deum autem ubi effugere valet, cui omnia secreta manifesta sunt? qua temeritate eius iram quis extimat evadere? Quapropter ne populus nobis ad regnum commissos hoc malo pereat, hoc omni disciplina devitare previdimus; quia nos nullo modo placatum vel propitius habere, qui sibi Deum iratum non formidaverit, sed saevissima districtione vindicare vellimus qui malum homicidii ausus fuerit perpetrare. Tamen ne etiam peccatum adcrescat, ut inimicitia maxima inter christianos non fiat, ubi suadentes diabulo homicidia contingant, statim reus ad suam emendationem recurrat, totaque celeritate perpetratum malum ad propinquos extincti digna conpositionem emendet. Et hoc firmiter banniamus, ut parentes interfecti nequaquam inimititia super commissum malum adaugere audeant neque pacem fieri petenti denegare, sed datam fidem paratam compositionem recipere et pacem perpetuam reddere, reum autem nulla moram compositionis facere. Ubi autem hoc peccatorum merito contingerit, ut quis vel fratres vel propinquum

suum occiderit, statim se ad penitentia sibi compositam sumit, et ita ut episcopus eius sibi disponat absque ulla ambiguitate; sed iuvante Domino perficere suum remedium studeat, et componat occisum secundum legem et cum propinquis suis se omnino complaceat, et data fidem ullam inimicitiam exinde movere nemo audeat. Qui autem digna emendationem facere contemserit, hereditatem privetur usque ad iudicium nostrum.

33. Incestuosum scelus omnino prohibemus. Si quis nefanda autem fornicatione contaminatus fuerit, nullatenus sine districtione gravi relaxetur, sed taliter ex hoc corripiantur, ut caeteri metum habeant talia perpetrandi, ut auferetur penitus et inmunditia populo christiano, et ut reus ex hoc per poenitentia ammittat pleniter, sicut ei ab episcopo suo disponatur; et eadem femina in manus parentum sit constituta usque ad iudicium nostrum. Si autem iudicium episcopi ad suam emendationem consentire noluerit, tunc ad nostra presentia perducantur, memores exemplo, quod de incestis factum est, quod Fricco perpetravit in sanctimoniali Dei.

34. Ut omnes pleniter bene parati sint, quandocunque iussio nostra vel annuntiatio advenerit. Si quis autem tunc se inparatum esse dixerit et praeterierit mandatum, ad palatium perducatur; et non solum ille, sed etiam omnes qui bannum vel praeceptum nostrum transgredere praesumunt.

35. Ut omnes omnino episcopus et presbiteros suos omni honore venerentur in servitio et voluntate Dei. Ne incestis nuptiis et se ipsos et caeteros maculare audeant; coniunctiones facere non praesumat, antequam episcopi, presbyteri cum senioribus populis consanguinitatem coniungentium diligenter exquirant; et tunc cum benedictionem iungantur. Ebrietatem devitant, rapacitatem fugiant, furtum non faciant; lites et contentiones adque blasphemia, sive in conviviis sive in conplacito, omnino devitentur, sed cum caritate et concordia vibant.

36. Et ut omnes omnino ad omnem iustitia exsequenda et missis nostris sint consentientes. Et usum per-

iurii omnino non permittant, qui hoc pessimum scelus christiano populo auferre necesse est. Si quis autem post hoc in periurio probatus fuerit, manum dextera se perdere sciat; tamen hereditatem propria priventur usque ad nostrum iudicium.

37. Ut hii, qui patricidia vel fratricidia fecerit, avunculum, patruum vel aliquem ex propinquis occiderint, et iudicium episcoporum, presbiterorum caeterorumque iudicium obhedire et consentire noluerint, quod ad salutem animae suae iustumque iudicium solvendum missi nostri et comitis in tali custodia coartent, ut salvi sint nec caeterum populum quoinquinent, usque dum in nostra presentia perducatur; et de res propria sua interim nihil habeant.

38. Similiter et his fiat, qui inlicitis et incestis coniunctionibus reprehensi sunt correcti et nec se emendare volunt neque episcopis neque presbiteris suis obtemperare et bannum nostrum praesumunt contempnere.

39. Ut in forestes nostras feramina nostra nemine furare audeat, quod iam multis vicibus fieri contradiximus; et nunc iterum banniamus firmiter, ut nemo amplius faciat, sicut fidelitatem nobis promissa unusquisque conservare cupiat, ita sibi caveat. Si quis autem comis vel centenarius aut bassus noster aut aliquis de ministerialibus nostris feramina nostra furaverit, omnino ad nostra presentia perducantur ad rationem. Caeteris autem vulgis, qui ipsum furtum de feraminibus fecerit, omnino quod iustum est conponat, nullatenusque eis exinde aliquis relaxetur. Si quis autem hoc sciente alicui perpetratum, in ea fidelitate conservatam, quam nobis promiserunt et nunc promittere habent, nullus hoc celare audeat.

40. Novissime igitur ex omnibus decretis nostris nosse cupimus in universo regno nostro per missos nostros nunc directos, sive inter ecclesiasticos viros, episcopos, abbates, presbiteros, diaconus, canonicos, omnes monachos sive sanctimoniales, qualiter unusquisque in suum ministerium vel professione nostrum bannum vel decretum habeat conservatum, vel ubi civibus ex his dig-

num sit ex bona voluntate sua gratias agere vel adiutoria inpendere vel ubi aliquid adhuc sit necessitatis emendare. Simili autem laicos et in omnibus ubicumque locis, si de mundeburde sanctorum ecclesiarum vel etiam viduarum et orphanorum seu minimum potentium adque rapina nec non de exercitali placito instituto et super ipsis causis, qualiter preceptum vel voluntate nostrae sint obhedientes, vel etiam qualiter bannum nostrum habeat conservatum, qualiterque super omnia unusquisque certamen habeat in sancto servitio Deo seipsum custodire: ut hec omnia bona et bene sint ad Dei omnipotentis laudem, et gratias referamus, ubi dignum est; ubi autem aliquid inultum esse credimus, sic ad emendandum omni studio et voluntate certamen habeamus, ut cum Dei adiutorio hoc ad emendationem perducamus et ad nostra eterna mercedem et omnium fidelium nostrum. Similiter et de comitibus vel centenariis, ministerialibus nostris, inter nos omnia supradicta nosse cupimus feliciter.

II. Karl den store. — **Brevis capitulorum, quam missi dominici habere debent ad exercitum promovendum.** — Efter 805.

1. Ut omnis liber homo, qui quatuor mansos vestitos de proprio suo sive de alicuius beneficio habet, ipse se praeparet et per se in hostem pergat sive cum seniore suo, si senior eius perrexerit, sive cum comite suo. Qui vero tres mansos de proprio habuerit, huic adiungatur, qui unum mansum habeat, et det illi adiutorium, ut ille pro ambobus possit. Qui autem duos habet de proprio tantum, iungatur illi alter, qui similiter duos mansos habeat, et unus ex eis, altero illum adiuvante, pergat in hostem. Qui etiam tantum unum mansum de proprio habet, adiungantur ei tres, qui similiter habeant, et dent ei adiutorium, et ille pergat tantum; tres vero, qui illi adiutorium dederunt, domi remaneant.

2. Volumus atque iubemus, ut idem missi nostri

diligenter iuquirant, qui anno praeterito de hoste bannito remansissent super illam ordinationem, quam modo superius comprehenso de liberis et pauperioribus hominibus fieri iussimus; et quicumque fuerit inventus, qui nec parem suum ad hostem suum faciendum secundum nostram iussionem adiuvit neque perrexit, haribannum nostrum pleniter rewadiet et de solvendo illo secundum legem fidem faciat.

3. Quod si forte talis homo inventus fuerit, qui dicat, quod iussione comitis vel vicarii aut centenarii sui hoc, quo ipse semetipsum praeparare debeat, eidem comiti vel vicario aut centenario vel quibuslibet hominibus eorum dedisset et propter hoc illud demisisset iter, et missi nostri hoc ita verum esse iuvestigare potuerint, is, per cuius iussionem ille remansit, bannum nostrum rewadiet atque persolvat, sive sit comes sive vicarius sive advocatus episcopi atque abbatis.

4. De hominibus comitum casatis isti sunt excipiendi et bannum rewadiare non iubeantur: duo, qui dimissi fuerunt cum uxore illius, et alii duo, qui propter ministerium eius custodiendum et servitium nostrum faciendum remanere iussi sunt. In qua causa modo praecipimus, ut, quanta ministeria unusquisque comes habuerit, totiens duos homines ad ea custodienda domi dimittat praeter illos duos, quos cum uxore sua; ceteros vero omnes secum pleniter habeat vel, si ipse domi remanserit, cum illo, qui pro eo in hostem proficiscitur, dirigat. Episcopus vero vel abbas duo tantum de casatis et laicis hominibus suis domi dimittant.

5. De hominibus nostris et episcoporum et abbatum, qui vel beneficia vel talia propria habent, ut ex eis secundum iussionem in hostem bene possunt pergere, exceptis his, quos eis secum domi remanere permisimus, si aliqui inventi fuerint, qui vel pretio se redemissent vel dominis suis permittentibus domi remansissent, bannum nostrum, sicut superius dictum est, [rewadient] et fidem fa-

ciant, ac [ut] persolvant. Domini vero eorum, qui eos domi remanere permiserint, vel ministeriales eorum, qui ab eis precium acceperunt, similiter bannum nostrum rewadient et fidem faciant, usque dum nobis nuntiatum fuerit.

6. Volumus, ut missi nostri diligenter inquirant, in quibus locis hoc factum sit, quod ad nos pervenit, quod quidam homines, postquam secundum nostram iussionem sociis suis, ·qui in hostem perrexerunt, de stipendia sua adiutorium fecerunt, iubente comite vel ministerialibus eius propter se redimendum pretium dederunt, ut eis domi remanere licuisset, cum illi in hostem ire non deberent, quia iam sociis suis constitutum a nobis adiutorium dederunt; hoc fiat investigatum et nobis nuntiatum.

7. Volumus, ut isti missi nostri, qui hac legatione fungi debent, ab his hominibus coniectum accipiant, qui in hostem pergere debuerunt et non perrexerunt; similiter et a comite vel vicario aut centenario, qui ad hoc consenserunt, ut domi remansissent, nec non et ab omnibus praedictum coniectum accipiant, qui anno praeterito constitutam a nobis exercitalis itineris iussionem irritam fecerunt.

8. Istius capitularii exemplaria quatuor volumus ut scribantur: et unum habeant missi nostri, alterum comes, in cuius ministeriis haec facienda sunt, ut aliter non faciant neque missus noster neque comes, nisi sicut a nobis capitulis ordinatum est; tertium habeant missi nostri, qui super exercitum nostrum constituendi sunt; quartum habeat cancellarius noster.

9. Volumus, ut homines fidelium nostrorum, quos nobiscum vel ad servitium nostrum domi remanere iussimus, in exercitum ire non compellantur, sed et ipsi domi remaneant vel in servitio dominorum suorum. Neque haribannum rewadiare iubeantur illi homines, qui anno praeterito nobiscum fuerunt.

III. Karl den store. — **Capitula, quae pro iustitiis infra patriam faciendis constituta sunt.** — 811—813.

1. De termino causarum et litium statuimus, ut, ex quo bonae memoriae domnus Pippinus rex obiit et nos regnare coepimus, causae vel lites inter partes factae atque exortae discutiantur et congruo sibi iudicio terminentur; prius vero, id est ante obitum praedicti domni Pippini regis, causae commissae vel omnino non moveantur vel salvae usque ad interrogationem nostram reserventur.

2. Ut episcopi, abbates, comites et potentiores quique, si causam inter se habuerint ac se pacificare noluerint, ad nostram iubeantur venire praesentiam, neque illorum contentio aliubi diiudicetur, neque propter hoc pauperum et minus potentium iustitiae remaneant. Neque comes palatii nostri potentiores causas sine nostra iussione finire praesumat, sed tantum ad pauperum et minus potentium iustitias faciendas sibi sciat esse vacandum.

3. Ut, quandocumque testes ad rem quamlibet discutiendam quaerendi atque eligendi sunt, a misso nostro et comite, in cuius ministerio de rebus qualibuscumque agendum est, tales eligantur, quales optimi in ipso pago inveniri possunt. Et non liceat litigatores per praemia falsos testes adducere, sicut actenus fieri solebat.

4. Ut nullus homo in placito centenarii neque ad mortem neque ad libertatem suam amittendam aut ad res reddendas vel mancipia iudicetur, sed ista aut in praesentia comitis vel missorum nostrorum iudicentur.

5. Ut missi nostri diligenter inquirant et describere faciant unusquisque in suo missatico, quid unusquisque de beneficio habeat vel quot homines casatos in ipso beneficio.

6. Quomodo eadem beneficia condricta sunt, aut quis de beneficio suo alodem comparavit vel struxit.

7. Ut non solum beneficia episcoporum, abbatum, abbatissarum atque comitum sive vassallorum nostrorum,

sed etiam fisci nostri describantur, ut scire possimus, quantum etiam de nostro in uniuscuiusque legatione habeamus.

8. Volumus, ut propter iustitias, quae usque modo de parte comitum remanserunt, quatuor tantum mensibus in anno missi nostri legationes suas exerceant, in hieme ianuario, in verno aprili, in aestate iulio, in autumno octobrio. Ceteris vero mensibus unusquisque comitum placitum suum habeat et iustitias faciat. Missi autem nostri quater in uno mense et in quatuor locis habeant placita sua cum illis comitibus, quibus congruum fuerit, ut ad eum locum possint convenire.

9. Ut, quicquid ille missus in illo missatico aliter factum invenerit, quam nostra sit iussio, non solum illud emendare iubeat, sed etiam ad nos ipsam rem, qualiter ab eo inventa est, deferat.

10. Ut missi nostri census nostros perquirant diligenter, undecumque antiquitus ad partem regis exire solebant, similiter et freda; et nobis renuntient, ut nos ordinemus, quid de his in futurum fieri debeat.

11. Ut de rebus, unde census ad partem regis exire solebat, si ad aliquam ecclesiam traditae sunt, aut reddantur propriis heredibus, aut qui eas retinuerit illum censum persolvat.

12. Ut unusquisque missorum nostrorum in placito suo notum faciat comitibus, qui ad eius missaticum pertinent, ut in illis mensibus, quibus ille legationem suam non exercet, conveniant inter se et communia placita faciant tam ad latrones distringendos quam ad ceteras iustitias faciendas.

13. Ut missi nostri populum nostrum iterum nobis fidelitatem promittere faciant secundum consuetudinem iamdudum ordinatam; et ipsi aperiant et interpretentur illis hominibus, qualiter ipsum sacramentum et fidelitatem erga nos servare debeant.

IV. Ludvig i. — **Divisio (ordinatio) imperii.** — Riksmötet i Aachen, juli 817.

In nomine domini Dei et salvatoris [nostri Iesu Christi. Hludowicus divina ordinante providentia imperator augustus]. Cum nos in Dei nomine anno incarnationis Domini octingentesimo septimo decimo, indictione decima, annoque imperii nostri quarto, mense iulio, Aquisgrani palatio nostro more solito sacrum conventum et generalitatem populi nostri propter ecclesiasticas vel totius imperii nostri utilitates pertractandas congregassemus et in his studeremus, subito divina inspiratione actum est, ut nos fideles nostri ammonerent, quatenus, manente nostra incolomitate et pace undique a Deo concessa, de statu totius regni et de filiorum nostrorum causa more parentum nostrorum tractaremus. Sed quamvis haec admonitio devote ac fideliter fieret, nequaquam nobis nec his, qui sanum sapiunt, visum fuit, ut amore filiorum aut gratia unitas imperii a Deo nobis conservati divisione humana scinderetur, ne forte hac occasione scandalum in sancta ecclesia oriretur, et offensam illius, in cuius potestate omnium iura regnorum consistunt, incurreremus. Idcirco necessarium duximus, ut ieiuniis et orationibus et elemosinarum largitionibus apud illum obtineremus, quod nostra infirmitas non praesumebat. Quibus rite per triduum celebratis, nutu omnipotentis Dei, ut credimus, actum est, ut et nostra et totius populi nostri in dilecti primogeniti nostri Hluthartii electione vota concurrerent. Itaque taliter divina dispensatione manifestatum placuit et nobis et omni populo nostro, more solemni imperiali diademate coronatum nobis et consortem et successorem imperii, si Dominus ita voluerit, communi voto constitui. Ceteros vero fratres eius, Pippinum videlicet et Hludowicum aequivocum nostrum, communi consilio placuit regiis insigniri nominibus, et loca inferius denominata constituere, in quibus post decessum nostrum sub seniore fratre regali potestate potiantur iuxta inferius adnotata

capitula, quibus, quam inter eos constituimus, conditio continetur. Quae capitula propter utilitatem imperii et perpetuam inter eos pacem conservandam et totius ecclesiae tutamen cum omnibus fidelibus nostris considerare placuit et considerata conscribere et conscripta propriis manibus firmare, ut Deo opem ferente, sicut ab omnibus communi voto actum est, ita communi devotione a cunctis inviolabiliter conserventur ad illorum et totius populi christiani perpetuam pacem; salva in omnibus nostra imperiali potestate super filios et populum nostrum, cum omni subiectione, quae patri a filiis et imperatori ac regi a suis populis exhibetur.

1. Volumus, ut Pippinus habeat A[e]quitaniam et Wasconiam et markam Tolosanam totam et insuper comitatos quatuor, id est in Septimania Carcassensem et in Burgundia Augustudunensem et Avalensem et Nivernensem.

2. Item Hludowicus volumus ut habeat Baioariam et Carentanos et Beheimos et Avaros atque Sclavos, qui ab orientali parte Baioariae sunt, et insuper duas villas dominicales ad suum servitium in pago Nortgaoe Luttraof et Ingoldesstat.

3. Volumus, ut hi duo fratres, qui regis nomine censentur, in cunctis honoribus intra suam potestatem distribuendis propria potestate potiantur; tantum ut in episcopatibus et abbatiis ecclesiasticus ordo teneatur, et in ceteris honoribus dandis honestas et utilitas servetur.

4. Item volumus, ut semel in anno, tempore oportuno, vel simul vel singillatim, iuxta quod rerum conditio permiserit, visitandi et videndi et de his, quae necessaria sunt et quae ad communem utilitatem vel ad perpetuam pacem pertinent, mutuo fraterno amore tractandi gratia ad seniorem fratrem cum donis suis veniant. Et si forte aliquis illorum, qualibet inevitabili necessitate impeditus, venire tempore solito et oportuno nequiverit, hoc seniori fratri legatos et dona mittendo significet; ita dum-

taxat, ut, cum primum possibilitas congruo tempore adfuerit, venire qualibet cabillatione non dissimulet.

5. Volumus atque monemus, ut senior frater, quando ad eum aut unus aut ambo fratres sui cum donis, sicut praedictum est, venerint, sicut ei maior potestas Deo annuente fuerit adtributa, ita et ipse illos pio fraternoque amore largiori dono remuneret.

6. Volumus atque iubemus, ut senior frater iunioribus fratribus suis, quando contra exteras nationes auxilium sibi ferre rationabiliter expetiverint, iuxta quod ratio dictaverit et temporis oportunitas permiserit, vel per se ipsum vel per fideles missos et exercitus suos oportunum eis auxilium ferat.

7. Item volumus, ut nec pacem nec bellum contra exteras et huic a Deo conservato imperio inimicas nationes absque consilio et consensu senioris fratris ullatenus suscipere praesumant. Impetum vero ostium subito insurgentium vel repentinas incursiones iuxta vires per se repellere studeant.

8. De legatis vero, si ab exteris nationibus vel propter pacem faciendam vel bellum suscipiendum vel civitates aut castella tradenda vel propter alias quaslibet maiores causas directi fuerint, nullatenus sine senioris fratris conscientia ei respondeant vel eos remittant. Si autem ad illum de quacumque parte missi directi fuerint, ad quemlibet illorum primo pervenerint, honorifice eos cum fidelibus missis usque ad eius praesentiam faciat pervenire. De levioribus sane causis iuxta qualitatem legationis per se respondeant. Illud tamen monemus, ut, quomodocumque se res in confinibus eorum habuerint, semper ad senioris fratris notitiam perferre non neglegant, ut ille semper sollicitus et paratus inveniatur, ad quaecumque necessitas et utilitas regni postulaverit.

9. Praecipiendum etiam nobis videtur, ut post decessum nostrum uniuscuiusque vasallus tantum in potestate domini sui beneficium propter discordias evitandas habeat, et non in alterius. Proprium autem suum et here-

ditatem, ubicumque fuerit, salva iustitia cum honore et securitate secundum suam legem unusquisque absque iniusta inquietudine possideat. Et licentiam habeat unusquisque liber homo, qui seniorem non habuerit, cuicumque ex his tribus fratribus voluerit, se commendandi.

10. Si autem, et quod Deus avertat et quod nos minime obtamus, evenerit, ut aliquis illorum propter cupiditatem rerum terrenarum, quae est radix omnium malorum, aut divisor aut obpressor ecclesiarum vel pauperum extiterit, aut tyrannidem, in qua omnis crudelitas consistit, exercuerit, primo secreto secundum Domini praeceptum per fideles legatos semel, bis et ter de sua emendatione commoneatur; ut, si his renisus fuerit, accersitus a fratre coram altero fratre paterno et fraterno amore moneatur et castigetur. Et si hanc salubrem admonitionem penitus spreverit, communi omnium sententia, quid de illo agendum sit, decernatur; ut, quem salubris ammonitio a nefandis actibus revocare non potuit, imperialis potentia communisque omnium sententia coherceat.

11. Rectores vero ecclesiarum de Francia talem potestatem habeant rerum ad illas pertinentium, sive in Aquitania sive in Italia sive in aliis regionibus ac provintiis huic imperio subiectis, qualem tempore genitoris nostri habuerunt vel nostro habere noscuntur.

12. De tributis vero et censibus vel metallis, quicquid in eorum potestate exigi vel haberi potuerit, ipsi habeant, ut ex his in suis necessitatibus consulant et dona seniori fratri deferenda melius praeparare valeant.

13. Volumus etiam, ut, si alicui illorum post decessum nostrum tempus nubendi venerit, ut cum consilio et consensu senioris fratris uxorem ducat. Illud tamen propter discordias evitandas et occasiones noxias auferendas cavendum decernimus, ut de exteris gentibus nullus illorum uxorem accipere praesumat. Omnium vero homines propter pacem artius conligandam, ubicumque inter partes elegerint, uxores ducant.

14. Si vero aliquis illorum decedens legitimos filios

reliquerit, non inter eos potestas ipsa dividatur; sed potius populus pariter conveniens unum ex eis, quem Dominus voluerit, eligat; et hunc senior frater in loco fratris et filii suscipiat et, honore paterno sublimato, hanc constitutionem erga illum modis omnibus conservet. De ceteris vero liberis pio amore pertractent, qualiter eos more parentum nostrorum salvent et cum consilio habeant.

15. Si vero absque legitimis liberis aliquis eorum decesserit, potestas illius ad seniorem fratrem revertatur. Et si contigerit illum habere liberos ex concubinis, monemus, ut erga illos misericorditer agat.

16. Si vero alicui illorum contigerit, nobis decedentibus, ad annos legitimos iuxta Ribuariam legem nondum pervenisse, volumus, ut, donec ad praefinitum annorum terminum veniat, quemadmodum modo a nobis, sic a seniore fratre et ipse et regnum eius procuretur atque gubernetur. Et cum ad legitimos annos pervenerit, iuxta taxatum modum sua potestate in omnibus potiatur.

17. Regnum vero Italiae eo modo praedicto filio nostro, si Deus voluerit, ut successor noster exsistat, per omnia subiectum sit, sicut et patri nostro fuit et nobis Deo volente praesenti tempore subiectum manet.

18. Monemus etiam totius populi nostri devotionem et sincerissimae fidei pene apud omnes gentes famosissimam firmitatem, ut, si is filius noster, qui nobis divino nutu successerit, absque legitimis liberis rebus humanis excesserit, propter omnium salutem et ecclesiae tranquillitatem et imperii unitatem in elegendo uno ex liberis nostris, si superstites fratri suo fuerint, eam, quam in illius electione fecimus, conditionem imitentur; quatenus in eo constituendo non humana, sed Dei quaeratur voluntas adimplenda.

V. Ludvig I. — **Capitulare missorum.** — 819.

Haec sunt capitula praecipue ad legationem missorum nostrorum ob memoriae causam pertinentia, de quibus videlicet causis ipsi agere debeant.

Legatio omnium missorum nostrorum haec est:

Primo ut, sicut iam aliis missis iniunctum fuit, iustitiam faciant de rebus et libertatibus iniuste ablatis; et si episcopus aut abbas aut vicarius aut advocatus aut quislibet de plebe hoc fecisse inventus fuerit, statim restituatur. Si vero vel comes vel actor dominicus vel alter missus palatinus hoc perpetravit et in nostram potestatem redegit, res diligenter investigata et descripta ad nostrum iudicium reservetur.

2. Volumus autem, ut de his libertatibus et rebus reddendis, quae in nostra vestitura sunt, primo per optimos quosque inquiratur; et si per illos inveniri non possit, tunc per eos, qui post illos in illa vicinia meliores sunt; et si nec per illos rei veritas inveniri potest, tunc liceat litigantibus ex utraque parte testes adhibere; et si discordaverint, secundum constitutionem a nobis promulgatam examinentur.

3. De pauperibus et viduis et pupillis iniuste oppressis, ut adiuventur et releventur.

4. De iniustis occasionibus et consuetudinibus noviter institutis, sicut sunt tributa et telonei in media via, ubi nec aqua nec palus nec pons nec aliquid tale fuerit, unde iuste census exigi possit, vel ubi naves subtus pontes transire solent, sive in medio flumine, ubi nullum est obstaculum, ut auferantur; antiquae autem ad nostram notitiam deferantur.

5. De honore ecclesiarum, ut per omnia eis exhibeatur, sicut nuper a nobis cum consensu omnium fidelium nostrorum constitutum est; et ut hoc missi nostri omnibus in sua legatione constitutis notum efficiant.

6. De nonis et decimis, ut secundum iussionem nostram dentur.

7. De locis dandis ad claustra canonicorum facienda, si de eiusdem ecclesiae rebus fuerit, reddatur ibi; si de alterius ecclesiae vel liberorum hominum, commutetur; si autem de fisco nostro fuerit, nostra liberalitate concedatur.

8. De observatione praeceptorum nostrorum et inmunitatum, ut ita observentur, sicut a nobis et ab antecessoribus nostris constitutum est.

9. De his, qui per occasionem inmunitatis iustitiam facere renuunt, ut hoc observetur, quod a nobis constitutum est.

10. De locis iamdudum sacris et nunc spurcitia foedatis, ut iuxta possibilitatem in antiquum statum reformentur.

11. De beneficiis nostris, quae destructa inveniuntur, hoc impleatur, quod nuper a nobis constitutum est.

12. De nova moneta et de falsa moneta et de dispectu litterarum nostrarum et de latronibus coercendis vel puniendis et de faidis pacandis, de homicidiis prohibendis, de periuriis et falsis textibus conpescendis, de his omnibus vel caeteris his similibus hoc, quod modo constituimus, omnibus adnuntietur et in futurum observetur.

13. Hoc volumus ut missi nostri observent, ut, quicquid de his causis vel simul vel singillatim emendare potuerint, emendent, et ea quae emendaverint diligenter scriptis notent; et hoc sic peragere curent, quatenus iuste reprehendi a quoquam nullatenus possint. Et quae facere debent aut possunt, nullatenus praetermittant, immo caveant, ne, quod absit, aut gratia alicuius aut honoris aut timoris sive odii causa illud, quod agere debent, omittant. Et summopere studeant, ut hoc, quod per se efficere non possunt, nobis notum faciant; et omnimodis praevideant, ut per singula capitula tam verbis quam scriptis de omnibus, quae illic peregerint, nobis rationem reddere valeant.

14. De placitis siquidem, quos liberi homines observare debent, constitutio genitoris nostri penitus observanda

atque tenenda est, ut videlicet in anno tria solummodo generalia placita observent, et nullus eos amplius placita observare compellat, nisi forte quilibet aut accusatus fuerit aut alium accusaverit aut ad testimonium perhibendum vocatus fuerit. Ad caetera vero, quae centenarii tenent, non alius venire iubeatur, nisi qui aut litigat aut iudicat aut testificatur.

15. Ut de debito, quod ad opus nostrum fuerit rewadiatum, talis consideratio fiat, ut is, qui ignoranter peccavit, non totum secundum legem conponere cogatur, sed iuxta quod possibile visum fuerit; is vero, qui tantum mala voluntate peccavit, totam legis conpositionem cogatur exsolvere.

16. Ut nullus ad palatium vel in hostem pergens vel de palatio vel de hoste rediens tributum, quod trasturas vocant, solvere cogatur.

17. Ut pontes publici, qui per bannum fieri solebant, anno praesente in omni loco restaurentur.

18. Ut clerici et monachi et servi fugitivi ad loca sua redire iubeantur.

19. Ut nullus episcopus nec abbas nec comis nec abbatissa centenarium comitis advocatum habeat.

20. Ut vicarii et centenarii, qui fures et latrones vel celaverint vel defenderint, secundum sibi datam sententiam diiudicentur.

21. Ut comites et vicarii et centenarii de constitutione legis ammoneantur, qua iubetur, ut propter iustitiam pervertendam munera non accipiant.

22. De forestibus nostris, ut, ubicumque fuerint, diligentissime inquirant, quomodo salvae sint et defensae, et ut comitibus denuntient, ne ullam forestem noviter instituant; et ubi noviter institutas sine nostra iussione invenerint, dimittere praecipiant.

23. Ut, ubicumque ipsi missi aut episcopum aut abbatem aut alium quemlibet quocumque honore praeditum invenerint, qui iustitiam facere vel noluit vel prohibuit,

de ipsius rebus vivant, quamdiu in eo loco iustitias facere debent.

24. Ut in illius comitis ministerio, qui bene iustitias factas habet, idem missi diutius non morentur neque illuc multitudinem convenire faciant, sed ibi moras faciant, ubi iustitia vel minus vel neglegenter facta est.

25. Ut in illius comitis ministerio idem missi nostri placitum non teneant, qui in aliquod missaticum directus est, donec ipse fuerit reversus.

Ut causa, quae adhuc coram comite non fuit, et is, qui se reclamat, propter suam stultitiam aut contumaciam comitem inde appellare noluit, iterum comiti commendetur.

26. Ut missi nostri, qui vel episcopi vel abbates vel comites sunt, quamdiu prope suum beneficium fuerint, nihil de aliorum coniecto accipiant; postquam vero inde longe recesserint, tunc accipiant secundum quod in sua tractoria continetur. Vassi vero nostri et ministeriales, qui missi sunt, ubicumque venerint, coniectum accipiant.

27. Ut vassi nostri et vassi episcoporum, abbatum, abbatissarum et comitum, qui anno praesente in hoste non fuerunt, heribannum rewadient; exceptis his, qui propter necessarias causas et a domno ac genitore nostro Karolo constitutas domi dimissi fuerunt, id est qui a comite propter pacem conservandam et propter coniugem ac domum eius custodiendam, et ab episcopo vel abbate vel abbatissa similiter propter pacem conservandam et propter fruges colligendas et familiam constringendam et missos recipiendos dimissi fuerint.

28. Ut omnis episcopus, abbas et comes, excepta infirmitate vel nostra iussione, nullam excusationem habeat, quin ad placitum missorum nostrorum veniat aut talem vicarium suum mittat, qui in omni causa pro illo rationem reddere possit.

29. De dispensa missorum nostrorum, qualiter unicuique iuxta suam qualitatem dandum vel accipiendum sit: videlicet episcopo panes quadraginta, friskingas tres, de potu modii tres, porcellus unus, pulli tres, ova quin-

decim, annona ad caballos modii quatuor. Abbati, comiti atque ministeriali nostro unicuique dentur cottidie panes triginta, friskingas duo, de potu modii duo, porcellum unum, pulli tres, ova quindecim, annona ad caballos modii tres. Vassallo nostro panes decem et septem, friskinga una, porcellus unus, de potu modius unus, pulli duo, ova decem, annona ad caballos modii duo.

VI. Kejsar Lothar i. — **Constitutio Romana.** — Nov. 824.

Constitutum habemus:

1. Ut omnes, qui sub speciali defensione domni apostolici seu nostra fuerint suscepti, impetrata inviolabiliter iusta utantur defensione; quod si quis in quocumque hoc contemptive violare praesumpserit, sciat se periculum vitae suae esse incursurum. Nam et hoc decernimus, ut domno apostolico in omnibus ipsi iustam observent oboedientiam seu ducibus ac iudicibus suis ad iustitiam faciendam. In hoc capitulo fiat commemoratum de viduis et orfanis Theodori, Floronis et Sergii.

2. Ut depraedationes, quae hactenus fieri solebant, prohibemus ne fiant, neque vivente pontifice neque defuncto; si quis vero ulterius hoc fecerit, sciat se legali sententia esse condemnandum. Quae autem retro actae sunt, placet nobis, ut per dispositionem nostram fiant legaliter emendatae.

3. Volumus, ut in electione pontificis nullus praesumat venire, neque liber neque servus, qui aliquod impedimentum faciat illis solummodo Romanis, quibus antiquitus fuit consuetudo concessa per constitutionem sanctorum patrum eligendi pontificem. Quod si quis contra hanc iussionem nostram facere praesumpserit, exilio tradatur.

4. Volumus, ut missi constituantur de parte domni apostolici et nostra, qui annuatim nobis renuntiare valeant, qualiter singuli duces et iudices iustitiam faciant

populo et quomodo nostram constitutionem observent. Qui missi, decernimus, ut primum cunctos clamores, qui per neglegentiam ducum aut iudicum fuerint inventi, ad notitiam domni apostolici deferant, et ipse unum e duobus eligat: aut statim per eosdem missos fiant ipsae necessitates emendatae, aut si non, per nostrum missum fiat nobis notum, ut per nostros missos a nobis directos iterum emendentur.

5. Volumus, ut cunctus populus Romanus interrogetur, qua lege vult vivere, ut tali, qua se professi fuerint vivere velle, vivant; illisque denuntietur, quod hoc unusquisque sciat, tam duces quam et iudices vel reliquus populus, quod, si in offensione sua contra eandem legem fecerint, eidem legi, quam profitentur, per dispositionem pontificis ac nostram subiacebunt.

6. De rebus ecclesiarum iniuste invasis sub occasione quasi licentia accepta a pontifice, et de his, quae necdum redditae sunt et tamen fuerunt iniuste a potestate pontificum invasae, volumus, ut per missos nostros fiat emendatum.

7. Prohibemus, ut depraedationes inter confinia nostra ultra non fiant, et quae factae sunt, secundum legem de utrisque partibus ordinamus, ut emendentur. Similiter volumus, ut ceterae iniustitiae de utrisque partibus fiant emendatae.

8. Placuit nobis, ut cuncti iudices sive hi, qui cunctis praeesse debent, per quos iudiciaria potestas in hac urbe Roma agi debet, in praesentia nostra veniant; volentes numerum et nomina eorum scire et singulos de ministerio sibi credito admonitionem facere.

9. Novissime admoneatur, ut omnis homo, sicut gratiam Dei et nostram habere desiderat, ita praestet in omnibus oboedientiam atque reverentiam huic pontifici.

[Sacramentum Romanorum].

Promitto ego ille per Deum omnipotentem et per ista sacra quattuor euangelia et per hanc crucem domini nostri Iesu Christi et per corpus beatissimi Petri princi-

pis apostolorum, quod ab hac die in futurum fidelis ero dominis nostris imperatoribus Hludowico et Hlothario diebus vitae meae, iuxta vires et intellectum meum, sine fraude atque malo ingenio, salva fide, quam repromisi domino apostolico; et quod non consentiam, ut aliter in hac sede Romana fiat electio pontificis nisi canonice et iuste, secundum vires et intellectum meum; et ille, qui electus fuerit, me consentiente consecratus pontifex non fiat, priusquam tale sacramentum faciat in praesentia missi domini imperatoris et populi, cum iuramento, quale dominus Eugenius papa sponte pro conservatione omnium factum habet per scriptum.

VII. Karl II. — **Capitulare Carisiacense.** — Carisiacum (Kierzy-sur-Oise), 14 juni 877. — Utdrag.

Haec capitula constituta sunt a domno Karolo glorioso imperatore cum consensu fidelium suorum apud Carisiacum anno incarnationis dominica DCCCLXXVII, regni vero ipsius XXXVII, imperi autem II, XVIII kalendas iulias, indictione X; de quibus quaedam ipse definivit, et de quibusdam a suis fidelibus responderi iussit.

3. Ut tales a vobis eligantur exceptis illis, quibus commendatum habemus, quorum speciali consilio et adiutorio in praesenti itinere utamur.

RP. De tertio vos, sicut melius Deo inspirante vidistis, regni vestri defensionem atque tuitionem et filii vestri custodiam per fideles vestros, tam per episcopos quam abbates et comites, dispositum habetis, et necessarium esse cognoscimus. Ipsam dispositionem nos disordinare non possumus nec debemus; et qualiter illam melius disponere possimus, non sapimus.

8. Si, antequam redeamus, aliqui honores interim aperti fuerint, considerandum, quid exinde agatur.

RP. Si, antequam iuvante Domino revertamini, aliquis archiepiscopus defunctus fuerit, vicinus episcopus ipsius dioeceseos cum comite ipsam sedem praevideat, us-

que dum obitus ipsius archiepiscopi ad vestram notitiam perveniat. Si aliquis episcopus interim obierit, archiepiscopus ipsi sedi visitatorem secundum sacros canones deputet, qui una cum comite ipsam ecclesiam, ne praedetur, custodiat, usque dum ipsius episcopi obitus ad vestram notitiam perveniat. Si abbas vel abbatissa obierit, episcopus, in cuius parochia monasterium illud est, una cum comite illud monasterium custodiat, usque dum vestra iussio inde fiat.

9. Si comes obierit, cuius filius nobiscum sit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet de his, qui illi plus familiores et propinquiores fuerint, qui cum ministerialibus ipsius comitatus et episcopo ipsum comitatum praevideat, usque dum nobis renuntietur. Si autem filium parvulum habuerit, isdem cum ministerialibus ipsius comitatus et episcopo, in cuius parochia consistit, eundem comitatum praevideat, donec ad nostram notitiam perveniat. Si vero filium non habuerit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet, qui cum ministerialibus ipsius comitatus et episcopo ipsum comitatem praevideat, donec iussio nostra inde fiat. Et pro hoc nullus irascatur, si eundem comitatum alteri, cui nobis placuerit, dederimus quam illi, qui eum hactenus praevidit. Similiter et de vassallis nostris faciendum est. Et volumus atque expresse iubemus, ut tam episcopi, quam abbates et comites, seu etiam ceteri fideles nostri hominibus suis similiter conservare studeant; et tam de episcopatibus, quam et de abbatiis vicinus episcopus et comes praevideant, ne aliquis res ecclesiasticas vel facultates diripiat, et nullus ad eorum eleemosynam faciendam impediat. Quodsi praesumpserit, et secundum leges humanas hoc componat, et secundum leges ecclesiasticas inde ecclesiae, quam laesit, satisfaciat, et nostram harmiscaram secundum modum culpae et ut nobis placuerit sustineat.

RP. Cetera capitula responsione non egent, quoniam a vestra sapientia sunt disposita et diffinita.

[Capitula excerpta in conventu Carisiacensi coram populo lecta].

3. Si comes de isto regno obierit, cuius filius nobiscum sit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet de his, qui eidem comiti plus familiares [et] propinquiores fuerunt, qui cum ministerialibus ipsius comitatus et cum episcopo, in cuius parrochia fuerit ipse comitatus, ipsum comitatum praevideant, usque dum nobis renuntietur, ut filium illius, qui nobiscum erit, de honoribus illius honoremus. Si autem filium parvulum habuerit, isdem filius eius cum ministerialibus ipsius comitatus et cum episcopo, in cuius parrochia consistit, eundem comitatum praevideant, donec obitus praefati comitis ad notitiam nostram perveniat et ipse filius eius per nostram concessionem de illius honoribus honoretur. Si vero filium non habuerit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet, qui cum ministerialibus ipsius comitatus et cum episcopo proprio ipsum comitatum praevideat, donec iussio nostra inde fiat. Et pro hoc ille non irascatur, qui illum comitatum praeviderit, si eundem comitatum alteri, cui nobis placuerit, dederimus quam illi, qui eum eatenus praevidit. Similiter et de vassallis nostris faciendum est. Et volumus atque praecipimus, ut tam episcopi quam abbates et comites seu etiam ceteri fideles nostri hoc erga homines suos studeant observare.

4. Volumus etiam et expresse praecipimus, quod, si aliquis episcopus vel abbas aut abbatissa vel comes aut vassallus noster obierit, nullus res ecclesiasticas aut facultates diripiat vel comitis aut vassalli nostri aut alicuius defuncti res aut facultates invadere vel usurpare praesumat vel uxoribus defunctorum laicorum ac filiis quamcumque violentiam inferat, et nullus ad illorum eleemosynam faciendam eleemosynarios eorum impediat. Quodsi aliquis praesumpserit, et secundum leges mundanas hoc cum banno nostro componat, et secundum leges ecclesiasticas inde ecclesiae, quam laesit, satisfaciat, in-

super nostram harmiscaram secundum modum culpae et ut nobis placuerit sustineat.

VIII. Otto i. — **Pactum (privilegium) om påfvestolens rättigheter.** — Rom, 13 febr. 962.

In nomine domini Dei omnipotentis patris et filii et spiritus sancti. Ego Otto, Dei gratia imperator augustus, una cum Ottone glorioso rege, filio nostro, divina ordinante providentia, spondemus atque promittimus per hoc pactum confirmationis nostrae tibi, beato Petro, principi apostolorum et clavigero regni caelorum et per te vicario tuo, domno Iohanni, summo pontifici et universali xii pape, sicut a predecessoribus vestris usque nunc in vestra potestate atque dicione tenuistis et disposuistis: civitatem Romanam cum ducatu suo et suburbanis suis atque viculis omnibus et territoriis eius montanis ac maritimis, litoribus ac portubus, seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis ac viculis Tusciae partibus, id est Portum, Centumcellas, Cerem, Bledam, Marturianum, Sutriam, Nepem, castellum Gallisem, Ortem, Polimartium, Ameriam, Tudam, Perusiam cum tribus insulis suis, id est maiore et minore, Puluensim, Narniam et Utriculum, cum omnibus finibus ac territoriis ad suprascriptas civitates pertinentibus. Nec non exarchatum Rauernatem sub integritate cum urbibus, civitatibus, oppidis et castellis, quae piae recordationis domnus Pippinus et domnus Karlus, excellentissimi imperatores, predecessores videlicet nostri, beato Petro apostolo et predecessoribus vestris iam dudum per donationis paginam contulerunt, hoc est civitatem Rauennam et Emeliam: Bobium, Cesenam, Forumpopuli, Forumliui, Fauentiam, Immolam, Bononiam, Ferrariam, Comiaclum et Adrianis atque Gabellum, cum omnibus finibus, territoriis atque insulis terra marique ad supradictas civitates pertinentibus. Simul et Pentapolim, videlicet Ariminum, Pensaurum, Phanum, Senogalliam, Anconam, Ausimum, Humanam, Hesim, Forumsimpronii, Montem-

feltri, Urbanum et territorium Balnense, Callis, Luciolis et Eugubium, cum omnibus finibus ac territoriis ad easdem civitates pertinentibus. Eodem modo territorium Sabinense, sicut a domno Karlo imperatore, antecessore nostro, beato Petro apostolo per donationis scriptum concessum est sub integritate. Item in partibus Tusciae Longobardorum castellum Felicitatis, Urbem ueterem, Balneum regis, Ferenti, Uiterbum, Orchem, Marcam, Tuscanam, Suanam, Popolonium, Roselles, cum suburbanis atque viculis omnibus et territoriis ac maritimis, oppidis ac viculis seu finibus omnibus. Itemque a Lunis cum insula Corsica, deinde in Suriano, deinde in monte Bardonis, deinde in Berceto, exinde in Parma, deinde in Regia, exinde in Mantua atque in monte Silicis atque provincia Uenetiarum et Istria nec non et cunctum ducatum Spolitanum seu Beneuentanum una cum aecclesia sanctae Cristinae posita prope Papiam iuxta Padum quarto miliario. Item in partibus Campaniae Soram, Arces, Aquinum, Arbinum, Teanum et Capuam. Nec non et patrimonia ad potestatem et ditionem vestram pertinentia, sicut est patrimonium Beneuentanum et patrimonium Neapolitanum atque patrimonia Calabriae superioris et inferioris — de civitate autem Neapolitana cum castellis et territoriis ac finibus et insulis suis sibi pertinentibus, sicuti ad easdem aspicere videntur — nec non patrimonium Siciliae, si Deus nostris illud tradiderit manibus. Simili modo civitatem Gaietam et Fundim cum omnibus earum pertinentiis.

Insuper offerimus tibi, beate Petre apostole, vicarioque tuo, domno Iohanni papae, et successoribus eius pro nostrae animae remedio nostrique filii et nostrorum parentum de proprio nostro regno civitates et oppida cum piscariis suis, id est Reatem, Amiternum, Furconem, Nursiam, Baluam et Marsim et alibi civitatem Teramnem cum pertinentiis suis.

Has omnes suprascriptas provintias, urbes et civitates, oppida atque castella, viculos ac territoria, simulque

et patrimonia, pro remedio animae nostrae et filii nostri sive parentum nostrorum ac successorum nostrorum et pro cuncto a Deo conservato atque conservando Francorum populo, iam dictae aecclesiae tuae, beate Petre apostole, et per te vicario tuo, spiritali patri nostro, domno Iohanni, summo pontifici et universali papae, eiusque successoribus usque in finem seculi eo modo confirmamus, ut in suo detineant iure, principatu atque dicione.

Simili modo per hoc nostrae delegationis pactum confirmamus donationes, quas piae recordationis domnus Pippinus rex et postea domnus Karlus, excellentissimus imperator, beato Petro apostolo spontanea voluntate contulerunt, nec non et censum vel pensionem seu ceteras dationes, quae annuatim in palacium regis Longobardorum inferri solebant, sive de Tuscia sive de ducatu Spoletano, sicut in suprascriptis donationibus continetur et inter sanctae memoriae Adrianum papam et domnum Karlum imperatorem convenit, quando idem pontifex eidem de suprascriptis ducatibus, id est Tuscano et Spolitano, suae auctoritatis preceptum confirmavit, eo scilicet modo, ut annis singulis predictus census ad partem aecclesiae beati Petri apostoli persolvatur, salva super eosdem ducatus nostra in omnibus dominatione et illorum ad nostram partem et filii nostri subiectione.

Ceterum, sicut diximus, omnia superius nominata ita ad vestram partem per hoc nostrae confirmationis pactum roboramus, ut in vestro permaneant iure, principatu atque ditione, et neque a nobis neque a successoribus nostris per quodlibet argumentum sive machinationem in quacumque parte vestra potestas imminuatur, aut a vobis inde aliquid subtrahatur de suprascriptis, videlicet provintiis, urbibus, civitatibus, oppidis, castris, viculis, insulis, territoriis atque patrimoniis, nec non et pensionibus atque censibus, ita ut neque nos ea facturi simus neque quibuslibet ea facere volentibus consenciamus, sed potius omnia, quae superius leguntur, id est provintie, civitates, urbes, oppida, castella, territoria et patrimonia atque in-

sulas censusque et pensiones ad partem aecclesiae beati Petri apostoli atque pontificum in sacratissima sede illius residentium nos, in quantum possumus, defensores esse testamur, ad hoc ut ea in illius ditione ad utendum et fruendum atque disponendum firmiter valeant optineri.

Salva in omnibus potestate nostra et filii nostri posterorumque nostrorum, secundum quod in pacto et constitutione ac promissionis firmitate Eugenii pontificis successorumque illius continetur, id est ut omnis clerus et universi populi Romani nobilitas propter diversas necessitates et pontificum inrationabiles erga populum sibi subiectum asperitates retundendas sacramento se obliget, quatinus futura pontificum electio, quantum uniuscuiusque intellectus fuerit, canonice et iuste fiat, et ut ille, qui ad hoc sanctum atque apostolicum regimen eligitur, nemine consentiente consecratus fiat pontifex, priusquam talem in presentia missorum nostrorum vel filii nostri seu universae generalitatis faciat promissionem pro omnium satisfactione atque futura conservatione, qualem domnus et venerandus spiritalis pater noster Leo sponte fecisse dinoscitur.

Preterea alia minora huic operi inserenda previdimus: videlicet ut in electione pontificum neque liber neque servus ad hoc venire praesumat, ut illis Romanis, quos ad hanc electionem per constitutionem sanctorum patrum antiqua admisit consuetudo, aliquod faciat impedimentum; quod si quis contra hanc nostram institutionem ire presumpserit, exilio tradatur. Insuper eciam, ut nullus missorum nostrorum cuiuscumque impeditionis argumentum componere in prefatam electionem audeat, prohibemus. Nam et hoc omnimodis instituere placuit, ut qui semel sub speciali defensione domni apostolici sive nostra fuerint suscepti, impetrata iuste utantur defensione; quod si quis in quemquam illorum, qui hoc promeruerint, violare presumpserit, sciat se periculum vitae suae esse incursurum. Illud etiam confirmamus, ut domno apostolico iustam in omnibus servent oboedientiam seu ducibus ac iudicibus

suis ad iusticiam faciendam. Huic enim institucioni hoc necessario adnectendum esse perspeximus, ut missi domni apostolici seu nostri semper sint constituti, qui annuatim nobis vel filio nostro renunciare valeant, qualiter singuli duces ac iudices populo iusticiam faciant, hanc imperialem constitucionem quomodo observent; qui missi, decernimus, ut primum cunctos clamores, qui per neglegentiam ducum seu iudicum fuerint inventi, ad notitiam domni apostolici deferant, et ipse unum e duobus eligat: aut statim per eosdem missos fiant ipse necessitates emendate aut, misso nostro nobis renunciante, per nostros missos a nobis directos emendentur.

Hoc ut ab omnibus fidelibus sanctae Dei aecclesiae et nostris firmum esse credatur, propriae manus signaculo et nobilium optimatum nostrorum subscriptionibus hoc pactum confirmationis nostrae roboravimus et bullae nostrae inpressioni adsignari iussimus.

(†) Signum domni Ottonis serenissimi imperatoris ac suorum episcoporum, abbatum et comitum.

(†) Signum Adaldagi Hamaburgiensis aecclesiae archiepiscopi. Signum Hartberti Curiensis aecclesiae episcopi. Signum Druogonis Osnabruguensis aecclesiae episcopi. Signum Votonis Argentenensis aecclesiae episcopi. Signum Otuuini Hiltinesemensis aecclesiae episcopi. Signum Landuuarti Mindonensis aecclesiae episcopi. Signum Otgeri Nemetinensis aecclesiae episcopi. Signum Gezonis Tortunensis aecclesiae episcopi. Signum Hucberti Parmanensis aecclesiae episcopi. Signum Vuidonis Mutunensis aecclesiae episcopi. Signum Hattonis Fuldensis monasterii abbatis. Signum Gunthარii Herolfesfeldensis monasterii abbatis. Signum Eberharti comitis. Signum Gunthარii comitis. Signum Burgharti comitis. Signum Vtonis comitis. Signum Cvonrates comitis. Signum Ernustes. Signum Thieteres, Ricdages, Liupen, Hartuuiges, Arnolues, Ingilthies, Burchartes, Retinges.

Anno dominice incarnationis DCCCCLXII, indictione V, mense feb., XIII die eiusdem mensis, anno vero domni

Ottonis imperii invictissimi imperatoris XXVII, facta est haec pactio feliciter.

IX. KONRAD II. — **Edictum de beneficiis.** — Vid Milano, 28 maj 1037.

In nomine sanctae et individuae trinitatis. Chuonradus Dei gratia Romanorum imperator augustus. Omnibus sanctae Dei ecclesiae nostrisque fidelibus, praesentibus scilicet et futuris, notum esse volumus, quod nos ad reconciliandos animos seniorum et militum, ut ad invicem semper inveniantur concordes, et ut fideliter et perseveranter nobis et suis senioribus serviant devote, praecipimus et firmiter statuimus, ut nullus miles episcoporum, abbatum, abbatissarum aut marchionum vel comitum vel omnium, qui beneficium de nostris publicis bonis aut de ecclesiarum praediis nunc tenet aut tenuerit vel hactenus iniuste perdidit, tam de nostris maioribus walvassoribus, quam et eorum militibus, sine certa et convicta culpa suum beneficium perdat, nisi secundum constitutionem antecessorum nostrorum et iudicium parium suorum. Si contentio fuerit inter seniores et milites, quamvis pares adiudicaverint illum suo beneficio carere debere, si ille dixerit hoc iniuste vel odio factum esse, ipse suum beneficium teneat, donec senior et ille, quem culpat, cum paribus suis ante praesentiam nostram veniant, et ibi causa iuste finiatur. Si autem pares culpati in iudicio senioribus defecerint, ille, qui culpatur, suum beneficium teneat, donec ipse cum suo seniore et paribus ante nostram praesentiam veniant. Senior autem aut miles, qui culpatur, qui ad nos venire decreverit, sex hebdomadas antequam iter incipiat ei, cum quo litigaverit, innotescat. Hoc autem de maioribus walvassoribus observetur. De minoribus vero in regno aut ante seniores aut ante nostrum missum eorum causa finiatur. Praecipimus etiam, ut, cum aliquis miles, sive de maioribus sive de minoribus, de hoc seculo migraverit, filius eius beneficium habeat.

Si vero filium non habuerit, et abiaticum ex masculo filio reliquerit, pari modo beneficium habeat, servato usu maiorum walvassorum in dandis equis et armis suis senioribus. Si forte abiaticum ex filio non reliquerit, et fratrem legitimum ex parte patris habuerit, si seniorem offensum habuit, et sibi vult satisfacere et miles eius effici, beneficium, quod patris sui fuit, habeat. Insuper etiam omnibus modis prohibemus, ut nullus senior de beneficio suorum militum cambium aut precariam aut libellum sine eorum consensu facere praesumat. Illa vero bona, quae tenet proprietario iure aut per praecepta aut per rectum libellum sive per precariam, nemo iniuste eos disvestire audeat. Fodrum de castellis, quod nostri antecessores habuerunt, habere volumus; illud vero, quod non habuerunt, nullo modo exigimus. Si quis hanc iussionem infregerit, auri libras centum componat, medietatem camerae nostrae, et medietatem illi, cui dampnum illatum est.

Signum domni Chuonradi, serenissimi Romanorum imperatoris augusti.

Kadolohus cancellarius vice Hermanni archicancellarii recognovi.

Datum 5 kalendas iunii, indictione 5, anno dominice incarnationis 1037, anno autem domni Chuonradi regis 13, imperatoris 11. Actum in obsidione Mediolani feliciter. Amen.

X. Henrik IV. — **Fridseder.**

a) Riksfrid. — Mainz; 6 jan. 1103. — Utdrag (ur Annales Augustani).

Anno ab incarnatione Domini 1103 Heinricus imperator Mogontiae pacem sua manu firmavit et instituit, et archiepiscopi et episcopi propriis manibus firmaverunt. Filius regis iuravit et primates totius regni, duces, marchiones, comites et alii quam multi. Dux Welfo et dux Pertolfus et dux Fridericus iuraverunt eandem pacem usque ad pentecosten et inde per quatuor annos. Iuraverunt, dico, pacem ecclesiis, clericis, monachis, laicis, mercatoribus, mulieribus ne vi rapiantur, Iudeis.

Iuramentum tale est:

Nullus alicuius domum hostiliter invadat, nec incendio devastet, nullus aliquem capiat propter pecuniam,

nec vulneret. nec percutiat, nec interficiat. Et si quis hoc fecerit, oculos vel manum amittat. Si quis eum defenderit, eandem poenam patiatur. Si in castrum fugerit, per tres dies obsessum a coniuratoribus disperdatur. Si quis effugerit hoc iudicium, beneficium si habet, dominus suus sibi auferat, patrimonium cognati sui illi auferant. Si quis furtum fecerit valens quinque solidos vel plus, oculos vel manum amittat. Si furtum commiserit valens minus quinque solidos, capillos amittat et virgis cedatur et furtum reddat; et si ter tale furtum fecerit, vel rapinam tercia vice, oculos vel manum amittat. Si in via decurrerit tibi inimicus tuus, si possis illi nocere, noceas; si fugerit in domum vel curtem alicuius, illesus maneat.

b) Landsfrid i Schwaben. — 1104.

Talis pax iurata est a duce Friderico et a multis comitibus, episcopo Augustensi et Eistetensi episcopo et utriusque prioribus consencientibus. Clerici et ecclesiae et cimiteria et dotes aecclesiarum pacem habeant, similiter omnes homines pacem habeant in domibus, et in quolibet aedificio, et in curiis etiam infra legitimas areas domuum, quas homestete vulgo vocamus, sive sint septae seu nulla sepe sint circumdatae. Mulieres nullius violentiam paciantur. Mercatores et agricolae pacem habeant; nullus omnino pro sola causa pecuniae capiatur. Si quis praedictam pacem infregerit, manum perdere debet. Si quis inculpatus fuerit pro furto vel pro aliqua culpa istius corruptae pacis, ille, in quo pax corrupta est, vadat ad parrochiam accusati, et dicat populo: *Ille N. in hac re corrupit pacem [in] me.* Et det sibi inducias per quatuordecim dies. Si non habuerit iusticiam infra quatuordecim dies, secundo inducietur sibi per quatuordecim dies, et tercio det sibi inducias per quatuordecim dies; et si inculpatus ad satisfactionem non venerit, reus sit corruptae pacis. Haec pax hinc usque pascha et a proximo pascha usque ad sequens pascha permanere debet.

Si quis minus quam sexaginta denarii valeant fure-

tur, depiletur et virgis excorietur, et in utraque maxilla ferro usque ad dentes uratur. Si quis sexaginta denarios vel plus quam sexaginta denarii valeant furetur, manus ei abcidatur. Hanc pacem unusquisque ante proximum festum sanctae Mariae debet iurare, vel cum iuramento septem veracium suae condicionis virorum debet se expurgare, quod ipse non audierit ab aliquo hanc pacem esse iuratam; qui hoc non fecerit, manum perdat. Si quis corruperit istam pacem, et aufugerit et latere voluerit, donec ista pax transierit, si quandoque reversus fuerit, eandem penam paciatur, quam modo pati deberet. Si quis noluerit iurare, dicens: *Nulli noceo, nec quisquam nocet mihi,* et qui sciens corruptorem pacis paverit vel receperit vel tutatus fuerit, vel pro pecunia vel aliquo modo aufugere eum permiserit, eandem penam quam violator pacis subire debet. Si quis corruptor pacis aufugerit, dux vel comes vel advocatus vel quilibet rector, sub cuius regimine prius fuerat, praedia violatoris pacis auferat et obtineat tam diu, quam diu corruptor pacis vivat, et post corruptoris pacis mortem hereditatem heredes eius assequantur. Dominus autem, a quo beneficia violator pacis obtinuit, beneficia auferat. Si corruptor pacis se in aliqua municione absconderit, ille, in quo pax fuit corrupta, faciat apud populum proclamationem, et persequatur reum per unum diem et per noctem, et cum populo municionem obsideat per tres dies et per tres noctes; et si municio expugnari non potest infra tres dies, dux vel comes cum maioribus ad destruendum castellum advocetur. Si quis cum laqueis vel cum pedica, quam vulgo drûch dicimus, silvestria animalia, scilicet cervos, hinulos, capreas, capreolos, lepores et cetera ceperit, dominus suus omnia, quae habet, ei auferat, possessor vero terrae, in qua fera capta fuerit, manum eidem vel dimidiam libram denariorum pro manu auferat. Excipiuntur advocatio — — —

XI. Fredrik i. — **Encyclica imperatoris (mot påfvens länshöghet).** — Okt. 1157.

Cum divina potentia, a qua omnis potestas in coelo et terra nobis, christo eius, regnum et imperium regendum commiserit, et pacem ecclesiarum imperialibus armis conservandam ordinaverit, non sine maximo dolore cordis conqueri cogimur dilectioni vestrae, quod a capite sanctae ecclesiae, cui Christus pacis ac dilectionis suae caracterem impressit, causae dissensionum, seminarium malorum, pestiferi morbi venenum manare videntur; de quibus, nisi Deus avertat, totum corpus ecclesiae commaculari, unitatem scindi, inter regnum et sacerdotium scisma fieri pertimescimus. Cum enim nuper in curia Bisuntii essemus et de honore imperii et salute ecclesiarum debita sollicitudine tractaremus, venerunt legati apostolici, asserentes, se talem legationem nostrae afferre maiestati, unde honor imperii non parvum accipere deberet incrementum. Quos cum prima die adventus sui honorifice suscepissemus, et secunda, ut mos est, ad audiendam legationem eorum cum principibus nostris consedissemus, ipsi, quasi de mammona iniquitatis inflati, de altitudine superbiae, de fastu arrogantiae, de execrabili tumidi cordis elatione, legationem apostolicis litteris conscriptam nobis praesentaverunt, quarum tenor talis erat, quod prae oculis mentis semper deberemus habere, qualiter domnus papa insigne imperialis coronae nobis contulerit, neque tamen poenitentia moveretur, si maiora excellentia nostra ab eo beneficia suscepisset. Haec erat illa paternae dulcedinis legatio, quae unitatem ecclesiae et imperii confovere debuit, quae vinculo pacis utrumque colligare studuit, quae ad utriusque concordiam et obedientiam animos audientium allexit. Certe ad vocem illam nefandam et omni veritate vacuam non solum imperialis maiestas debitam indignationem concepit, verum omnes principes, qui aderant, tanto furore et ira sunt repleti, quod sine dubio illos duos iniquos presbyteros mortis sententia dampnas-

sent, nisi hoc nostra intercepisset praesentia. Porro, quia multa paria litterarum apud eos reperta sunt et scedulae sigillatae, ad arbitrium eorum adhuc scribendae, quibus, sicut hactenus consuetudinis eorum fuit, per singulas ecclesias Teutonici regni conceptum iniquitatis suae virus respergere, altaria denudare, vasa domus Dei asportare, cruces excoriare nitebantur, ne ultra procedendi facultas eis daretur, eadem, qua venerint, via ad Urbem eos redire fecimus. Cumque per electionem principum a solo Deo regnum et imperium nostrum sit, qui in passione Christi filii sui duobus gladiis necessariis regendum orbem subiecit, cumque Petrus apostolus hac doctrina mundum informaverit: *Deum timete, regem honorificate,* quicunque nos imperialem coronam pro beneficio a domno papa suscepisse dixerit, divinae institutioni et doctrinae Petri contrarius est et mendacii reus erit. Quia vero hactenus honorem ac libertatem ecclesiarum, quae iam diu indebitae servitutis iugo depressa est, a manu Aegyptiorum studuimus eripere, et omnia eis dignitatum suarum iura conservare intendimus, universitatem vestram super tanta ignominia nobis et imperio condolere rogamus, sperantes, ne honorem imperii, qui a constitutione Urbis et christianae religionis institutione ad vestra usque tempora gloriosus et imminutus extitit, fidei vestrae indivisa sinceritas tam inaudita novitate, tam praesumptuosa elatione imminui patiatur, sciens, omni ambiguitate remota, quod mortis periculum ante vellemus incurrere, quam nostris temporibus tantae confusionis opprobrium sustinere.

XII. **Constitutio de expeditione Romana.** — Omkr. 1190 (?).

In nomine sanctae et individuae trinitatis. Karolus divina favente gratia rex Francorum et Romanorum. Si praedecessorum nostrorum morem sequimur, non solum praesentibus, sed et succedentibus snbvenire nitimur. Hac de causa universorum cognoscat experientia, qualiter, dum

pro nostra consecratione coronaeque perceptione proficiscendi tempus ad apostolicam sedem instaret, cum quam multis principibus annum Wormatiae transegimus ibique omnem reipublicae statum utilem et honestum confirmare, nocivum atque contrarium radicitus exstirpare decrevimus. Interim dum haec agerentur, casu contigit principibus cum militibus de Romana expeditione, quae tunc instabat, acerbe contendere, constringentes eos multo plures halspergas de beneficiis suis sibi ducere, quam illi faterentur se posse vel iure debere. Sed quoniam hoc non ab aliquo antecessorum nostrorum terminatum fuerit[-at], dignum duximus, ut eorum altercationi finem et modum imponeremus, atque decretum et certam aliquam legem super omni Romana expeditione concederemus.

Statuimus ergo et decrevimus cum consensu tam spiritualium quam secularium principum ibidem nobiscum assidentium, quando pro corona nostra vel aliqua regni utilitate aut honore Romana expeditio a nobis vel a successoribus nostris praeparetur, ad omnium nobiscum euntium praeparationem annus cum sex ebdomadibus pro induciis detur et taliter per totum regnum fidelibus nostris indicetur. Cuicumque autem secundum hanc legem eadem expeditio imperetur, si ad curiam Gallorum, hoc est in campum, qui vulgo Rungalle dicitur, dominum suum non comitetur et ibi cum militari apparatu non repraesentetur, feodo preter hos, qui cum gratia dominorum suorum remanserint, in conspectu nostro absque spe recuperationis privetur. Qui autem per hominium, sive liberi sive famuli, dominis suis adhaeserint, quot decem mansos in beneficio possideant, tot brunias cum duobus scutariis ducant, ita tamen, ut pro halsperga tres marcas et pro singulis scutariis singulas marcas accipiant; et sic eundo ac redeundo cum hoc stipendio sine omni dominorum damno vel expensa, nisi quantum ipsis dominis placuerit, fideliter serviant. Si autem forte (quod absit) accidat, ut idem milites diversos dominos propter diversa beneficia acquirant, ne aliquod beneficium indebitum vel sine

servitio remaneat, singuli singula debita singulis dominis persolvant; videlicet, quantum ab ipsis, si irent, accepturi erant, tantum se daturos cognoscant vel in praefato loco (ut dictum est) feodum amittant, nisi aliqui a nobis vel a regno sint inbeneficiati; hi si nobiscum vadant, nolumus, ut feodum amittant, set stipendia nisi voluntate dominorum non praetermittant. Similiter de ecclesiarum filiis vel domesticis, id est ministerialibus, vel quorumcunque principum clientela, qui cottidie ad serviendum parati esse debent, statuimus, ut quicunque quinque mansos in beneficio possideant, domino suo, ad quem pertinent, bruniam cum uno scutario ducant. Et hoc in arbitrio dominorum pendeat, quos ducant, a quibus stipendia accipiant, quibus etiam halspergas concedant. Ipsis etiam ad itineris praeparationem quinque librae suae monetae in stipendium tribuantur, et duo equi, unus currens, alter ambulans, addantur, ac duobus sociis soumarius victilibus bene oneratus committatur, qui ab ipsis ad opus dominorum diligenter custodiatur. Ipsi quoque in dominorum tamdiu vivant procuratione, quamdiu in incepta vadant expeditione; et quicquid a rebellibus regnis[-i] pugnando acquisierint, partes duas ad dominos deferant, tertiam sibi pro consolatione retineant. Quos autem non pascunt domini, ad ipsos reportent tertiam partem sui acquisiti. Singuli vero principes suos habeant officinarios speciales: marscalcum, dapiferum, pincernam et kamerarium. Qui quatuor quanto plus sunt laboraturi, tanto plus in stipendio, in vestitu, in equitura prae ceteris sunt honorandi, scilicet unicuique istorum decem librae cum tribus equis tribuantur, quartus marscalco addatur, quorum unum ad praecurrendum, alterum ad pugnandum, tertium ad spatiandum, quartum ad loricam portandum. Isti vero tales remanere cupientes, si apud dominos impetrare valeant, quot mansos possideant, tot libras suae monetae vel totum fructum feodi in illo anno pro stipendio persolvant. Ut autem nostrum imperium ab omnibus habeat supplementum, hoc constituimus et firmiter praecipimus, ut sin-

guli buringi decem cum duodecim funibus de canapo solidos dominis suis impendant et insuper soumarium cum capistro concedant, quem, si domini voluerint, ipsi ad primam navalem aquam usque perducant. Mansionarius quinque solidos, absarius triginta denarios, bunuarius quindecim, quorumlibet larum possessores sex suppleant.

Et ut haec nostri decreti auctoritas inviolabilem et incorruptam in Dei nomine apud omnes successores nostros obtineat emunitatem, cunctis principibus, qui aderant, astipulantibus, manu propria subter eam roborare decrevimus et annuli nostri signo assignari iussimus. Signum Karoli gloriosissimi regis. Hernustus notarius ad vicem Lutwardi cancellarii recognovi. Data 8 idus iunii, anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi 790, regni autem eius [nostri] 22 ante concecrationem. Actum Wormatiae feliciter amen.

XIII. Fredrik ii. — **Confoederatio cum principibus ecclesiasticis.** — Frankfurt, 26 april 1220.

In nomine sancte et individue trinitatis. Fridericus secundus, Dei gratia Romanorum rex semper augustus et rex Sicilie, omnibus in perpetuum. Digna recolentes animadversione, quanta efficacia et fide dilecti fideles nostri principes ecclesiastici nobis hactenus astiterunt, ad culmen imperii nos promovendo, promotos in ipso firmando, et demum filium nostrum Heinricum in regem sibi et dominum benivole atque concorditer eligendo, censuimus eos, per quos promoti sumus, semper promovendos et, per quos firmati sumus, una cum ipsorum ecclesiis semper fore nostra defensione contra noxia queque firmandos.

Igitur, quia in eorum gravamina quedam consuetudines et, ut verius dicamus, abusiones ex longa perturbatione imperii, que per Dei graciam nunc quievit et quiescit, inoleverant, in novis theloneis, in monetis, que se invicem ex similitudinibus ymaginum destruere consueverant, in guerris advocatorum, et aliis malis, quorum

non est numerus, statutis quibusdam eisdem abusionibus obviamus:

1. Primo promittentes, quod numquam deinceps in morte cuiusquam principis ecclesiastici reliquias suas fisco vendicabimus. Inhibentes etiam, ne laicus quisquam aliquo pretextu sibi eas vendicet, set cedant successori, si antecessor intestatus decesserit. Cuius testamentum, si quod inde fecerit, volumus esse ratum. [Si quis vero contra hanc constitucionem reliquias sibi vendicare presumpserit, proscriptus et exlex habeatur et feodo sive beneficio, si quod habet, permaneat destitutus].

2. Item nova thelonea et novas monetas in ipsorum territoriis sive iurisdictionibus, eis inconsultis seu nolentibus, non statuemus de cetero; set antiqua thelonea et iura monetarum, eorum ecclesiis concessa, inconvulsa et firma conservabimus et tuebimur; nec ipsi ea infringemus nec ab aliis ledi permittemus modis aliquibus, utpote monete turbari et vilificari solent similitudinibus ymaginum, quod penitus prohibemus.

3. Item homines, quocumque genere servitutis ipsis attinentes, quacumque causa se ab eorum obsequiis alienaverint, in nostris civitatibus non recipiemus in eorum preiudicium; et idem ab ipsis inter se, eisque a laicis omnibus, inviolabiliter volumus observari.

4. Item statuimus, ne quis ecclesiam aliquam in bonis suis dampnificet occasione advocatie eorumdem bonorum; set si dampnificaverit, dampnum in duplo restituat et centum marcas argenti camere nostre solvat.

5. Item si aliquis eorum vasallum suum, qui eum forte offendit, iure feodali convenerit et sic feodum evicerit, illud suis usibus tuebimur; et si ipse feodum de bona et liberali sua voluntate nobis conferre voluerit, recipiemus, amore vel odio non obstante. Quocumque autem modo, sive etiam ex morte infeodati, principi ecclesiastico feodum aliquod vacare contigerit, illud auctoritate propria, immo violentia, nullatenus invademus, nisi de bona voluntate liberalique concessione sua poterimus

optinere; set cum effectu suis usibus studebimus defensare.

6. Item, sicut iustum est, excommunicatos eorum, dum tamen ab ipsis viva voce vel per litteras eorum vel per honestos nuntios fide dignos nobis denuntiati fuerint, vitabimus; et nisi prius absolvantur, non concedemus eis personam standi in iudicio; sic distinguentes, quod excommunicatio non eximat eos a respondendo impetentibus, set sine advocatis, perimat autem in eis ius et potestatem ferendi sententias et testimonia et alios impetendi.

7. Et quia gladius materialis constitutus est in subsidium gladii spiritalis, excommunicationem, si excommunicatos in ea ultra sex septimanas perstitisse predictorum modorum aliquo nobis constiterit, nostra proscriptio consequetur, non revocanda, nisi prius excommunicatio revocetur.

8. Sic utique, aliisque modis omnibus, iusto videlicet et efficaci iudicio ipsis prodesse atque preesse firmiter compromisimus, et ipsi versa vice fide data promiserunt, quod contra omnem hominem, qui tali nostro iudicio ipsis exhibendo violenter restiterit, nobis pro viribus suis efficaciter assistent.

9. Item constituimus, ut nulla edificia, castra videlicet seu civitates, in fundis ecclesiarum vel occasione advocacie vel aliquo quoquam pretextu construantur; et si qua forte sunt constructa contra voluntatem eorum, quibus fundi attinent, diruantur regia potestate.

10. Item inhibemus, ad imitationem avi nostri felicis memorie imperatoris Frederici, ne quis officialium nostrorum in civitatibus eorumdem principiem iurisdictionem aliquam, sive in theloneis sive in monetis seu in aliis officiis quibuscumque, sibi vendicet, nisi per octo dies ante curiam nostram ibidem publice indictam et per octo dies post eam finitam. Nec etiam per eosdem dies in aliquo excedere presumant iurisdictionem principis et consuetudines civitatis. Quocienscumque autem ad aliquam civi-

tatum eorum accesserimus sine nomine publice curie, nichil in ea iuris habeant; set princeps et dominus eius plena in ea gaudeat potestate. Sane quanto fidem ampliorem predictorum principum circa nos intelleximus, tanto excellentius eorum profectibus semper intendimus prospicere.

11. Et quoniam acta hominum oblivio, inimica memorie, per longam temporum evolutionem sepelire solet, diligentia vigilantiori adhibita hec nostre gracie beneficia ecclesiis impensa perpetuari volumus, statuentes, ut heredes nostri et successores imperio ea rata conservent et exequantur et faciant in subsidium ecclesiis a laicis universaliter observari.

Et ut futuris innotescant et a presentium non excidant memoria sive noticia, ea fecimus huic pagine annotari et paginam subnotatione nominum eorum, qui interfuerunt, principum videlicet, et sigilli nostri munimine insigniri. Testes hii sunt: Sifridus Maguntinus archiepiscopus, Theodericus Treverenis archiepiscopus, Engelbertus Coloniensis archiepiscopus, Albertus Magdeburgensis archiepiscopus, Cuonradus Metensis et Spirensis episcopus, imperialis aule cancellarius, Eckbertus Babenbergensis episcopus, Cuonradus Ratisponensis episcopus, Hartwicus Eistetensis episcopus, Heinricus Wormatiensis episcopus, Otto Traiectensis episcopus, Theodericus Monasteriensis episcopus, Hugo Leodiensis episcopus, Engelhardus Nuvenburgensis episcopus, Heinricus Basiliensis episcopus, H. Havelbergensis episcopus, et alii quam plures.

[Signum domini Friderici secundi Romanorum regis invictissimi et regis Sicilie.]

Ego Chuonradus Metensis et Spirensis episcopus, imperialis aule cancellarius, vice domini [Sifridi] Maguntini [Maguntine sedis] archiepiscopi et tocius Germanie archicancellarii recognovi.

Acta sunt hec anno dominice incarnacionis 1220, indictione 9, regnante domino Friderico secundo Romano-

rum et Sicilie rege glorioso, anno regni eius in Germania 8, in Sicilia vero 23.

Datum apud Frankenfort, 6. kal. maii indictione, prescripta.

XIV. Fredrik II. — **Statutum in favorem principum.** — Cividale, maj 1232 (?).

In nomine sancte et individue trinitatis. Fridericus secundus, divina favente clementia Romanorum imperator semper augustus, Ierusalem et Sicilie rex.

Excelsa nostra sedes imperii exaltatur, ac principalia moderamina imperii in omni iusticia et pace disponimus, cum ad nostrorum iura principum et magnatum debita provisione prospicimus, in quibus, velut honorabilibus membris insidet caput, ita nostrum viget et consistit imperium, et tanta cesaree magnitudinis moles regit et evehit, quorum humeris innititur et portatur. Noverit igitur presens etas et futura posteritas, quod in Foro Iulii apud Sibidatum una cum dilecto filio nostro Heinrico Romanorum rege convenientes, rogati per principes et magnates, quorum ibidem diligenda nobis aderat multitudo, ut gratiam eis ab eodem rege filio nostro in generali curia Wormacie indultam nostre auctoritatis munimine prosequi dignaremur, dignum duximus eorum precibus favorabiliter annuendum, utpote qui non indigne in eorum promocione nostrum et imperii statum intendimus commode promovendum.

Concedimus igitur, iuxta quod idem rex filius noster noscitur concessisse, ac perpetue confirmacioni donamus, statuentes:

1. Quatenus nullum novum castrum vel civitas in fundis ecclesiarum vel occasione advocatie per nos vel per quemquam alium sub pretextu quolibet construantur.

2. Item: Quod nova fora non possint antiqua aliquatenus impedire.

3. Item: Nemo cogatur ad aliquod forum ire invitus.

4. Item: Strate antique non declinentur nisi de transeuncium voluntate.

5. Item: In civitatibus nostris novis bannitum miliare deponatur.

6. Item: Unusquisque principum libertatibus, iurisdictionibus, comitatibus, centis, sive liberis vel infeodatis, utatur quiete secundum terre sue consuetudinem approbatam.

7. Item: Centumgravii recipiant centas a domino terre vel ab eo, qui per dominum terre fuerit infeodatus.

8. Item: Locum cente nemo mutabit sine consensu domini terre.

9. Item: Ad centas nemo sinodalis vocetur.

10. Item: Cives, qui phalburgere dicuntur, penitus eiciantur.

11. Item: Census vini, pecunie, frumenti vel alii, quos rustici constituerunt hactenus se soluturos, relaxentur et ulterius non recipiantur.

12. Item: Principum, nobilium et ministerialium ecclesiarum homines proprii in civitatibus nostris non recipiantur.

13. Item: Principibus, nobilibus, ministerialibus et ecclesiis proprietates et feoda per civitates nostras occupata restituantur nec ulterius occupentur.

14. Item: Conductum principum per terram eorum, quam de manu nostra tenent in feodo, vel per nos vel per nostros non impediemus vel infringi paciemur.

15. Item: Non compellantur aliqui per scultetos nostros ad restitucionem eorum, que a longinquo tempore ab hominibus receperant, priusquam se in nostris civitatibus collocarent, nisi homines ipsi fuerint imperio immediate subiecti, quos tenebuntur iuvare super eorum iure in foro eorum, in quorum terris talia sunt percepta.

16. Item: In civitatibus nostris nullus terre damp-

nosus vel a iudice dampnatus vel proscriptus recipiatur scienter; recepti, convicti, eiciantur.

17. Item: Nullam novam monetam in terra alicuius principis cudi faciemus, per quam moneta eiusdem principis deterioretur.

18. Item: Civitates nostre iurisdictionem suam ultra civitatis ambitum non extendant, nisi ad nos pertineat iurisdictio specialis.

19. Item: In civitatibus nostris actor forum rei sequetur, nisi reus vel debitor principalis ibidem fuerit inventus; quo casu ibi tenebitur respondere.

20. Item: Nemo recipiat in pignore bona, quibus quis infeodatus sit, sine consensu et manu domini principalis.

21. Item: Ad opera civitatum nemo cogatur, nisi de iure teneatur.

22. Item: Homines in nostris civitatibus residentes consueta et debita iura de bonis extra civitatem suis dominis et advocatis persolvant, neque indebitis exactionibus molestentur.

23. Item: Homines proprii, advocaticii, feodales, qui ad dominos suos transire voluerint, ad manendum per officiales nostros non artentur.

Ad huius itaque concessionis et confirmacionis nostre memoriam et stabilem firmitatem presens privilegium fieri fecimus maiestatis nostre sigillo munitum.

Huius autem rei testes sunt S. Maguntinus archiepiscopus, B. patriarcha Aquilegensis, Salseburgensis, Magdeburgensis, archiepiscopi; E. Papimbergensis, S. Ratisponensis, imperialis aule cancellarius, Herbipolensis, H. Wormaciensis, episcopi; Frisingensis electus, abbas sancti Galli; A. Saxonie, O. Meranie, et B. Karinthie, duces; comes H. de Hortenberc, comes A. de Scovenburch, comes Seine; Gerlacus de Butingen, G. de Bollandia, Gunzelinus, G. et C. de Hohenloe, pincerna de Winterstet, pincerna de Clingeburc, Richardus camerarius; et alii quam plures.

Signum domini Friderici secundi, Dei gratia invictissimi Romanorum imperatoris semper augusti, Ierusalem et Sicilie regis.

Ego Siffridus Ratisponensis episcopus, imperialis aule cancellarius, vice domini Siffridi Maguntini archiepiscopi et totius Germanie archicancellarii recognovi.

Acta sunt hec anno dominice incarnationis 1232, mense maii, 5 indictionis, imperante domino nostro Friderico secundo, Dei gratia invictissimo Romanorum imperatore semper augusto, Ierusalem et Sicilie rege, anno Romani imperii eius duodecimo, regni Ierusalem septimo et regni Sicilie tricesimo quarto, feliciter amen.

Datum apud Sibidatum in Foro Iulii anno, mense et indictione prescriptis.

XV. Dante Alighieri. — **De Monarchia.** — Omkr. 1310(?). — Utdrag.

Lib. III. — — — Dicunt quidam adhuc, quod Constantinus imperator, mundatus a lepra intercessione Silvestri, tunc summi pontificis, imperii sedem, scilicet Romam, donavit ecclesiae, cum multis aliis imperii dignitatibus. Ex quo arguunt, dignitates illas posthac neminem assumere posse, nisi ab ecclesia recipiat, cujus eas esse dicunt. Et ex hoc bene sequeretur, auctoritatem unam ab alia dependere, ut ipsi volunt. Positis igitur et solutis argumentis, quae radices in divinis eloquiis habere videbantur, restant nunc illa ponenda et solvenda, quae in gestis humanis et ratione humana radicantur. Ex quibus primum est, quod praemittitur, quod sic syllogisant: ea, quae sunt ecclesiae, nemo de jure habere potest, nisi ab ecclesia. Et hoc conceditur. Romanum regimen est ecclesiae; ergo ipsum nemo habere potest de jure, nisi ab ecclesia. Et minorem probant per ea, quae de Constantino superius tacta sunt. Hanc ergo minorem interimo. Et cum probant, dico, quod sua probatio nulla est, quia Constantinus alienare non poterat imperii dignitatem, nec eccle-

sia recipere. Et cum pertinaciter instant, quod dico sic ostendi potest.

Nemini licet ea facere per officium sibi deputatum, quae sunt contra illud officium; quia sic idem, in quantum idem, esset contrarium sibi ipsi, quod est impossibile. Sed contra officium deputatum imperatori est, scindere imperium; cum officium ejus sit, humanum genus uni velle et uni nolle tenere subjectum, ut in primo hujus facile videri potest. Ergo, scindere imperium imperatori non licet. Si ergo aliquae dignitates per Constantinum essent alienatae (ut dicunt) ab imperio, et cessissent in potestate ecclesiae, scissa esset tunica inconsutilis, quam scindere ausi non sunt, qui Christum verum Deum lancea perforarunt. Praeterea, sicut ecclesia suum habet fundamentum, sic etiam imperium suum. Nam ecclesiae fundamentum Christus est. Unde apostolus ad Corinthios: *Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id, quod positum est, qui est Christus Iesus.* Ipse est petra, super quam aedificata est ecclesia. Imperii vero fundamentum jus humanum est. Modo dico, quod, sicut ecclesiae fundamento suo contrariari non licet, sed debet semper inniti super illud, iuxta illud canticum: *Quae est ista, quae ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super delectum?;* sic et imperio licitum non est, contra jus humanum aliquid facere. Sed contra jus humanum esset, si se ipsum imperium destrueret. Ergo, imperio se ipsum destruere non licet. Cum ergo scindere imperium esset destruere ipsum, consistente imperio in unitate monarchiae universalis, manifestum est, quod imperii auctoritate fungenti scindere imperium non licet. Quod autem destruere imperium sit contra jus humanum, ex superioribus est manifestum.

Praeterea, omnis jurisdictio prior est suo judice. Judex enim ad jurisdictionem ordinatur, et non e converso. Sed imperio est jurisdictio, omnem temporalem jurisdictionem ambitu suo comprehendens. Ergo, ipsa est prior suo judice, qui est imperator; quia ad ipsam imperator

est ordinatus, et non e converso. Ex quo patet, quod imperator ipsam permutare non potest, in quantum imperator, cum ab ea recipiat esse quod est. Modo dico sic: aut ille imperator erat, cum dicitur ecclesiae contulisse, aut non. Et si non, planum est, quod nihil poterat de imperio conferre. Si sic, cum talis collatio esset minoratio jurisdictionis, in quantum imperator, hoc facere non poterat. Amplius, si unus imperator aliquam particulam ab imperii jurisdictione discindere posset, eadem ratione et alius. Et cum jurisdictio temporalis finita sit, et omne finitum per finitas decisiones assumatur, sequeretur, quod jurisdictio prima posset annihilari; quod est irrationabile.

Adhuc, cum conferens habeat se per modum agentis, et cui confertur, per modum patientis, ut placet philosopho in quarto ad Nicomachum, non solum ad collationem esse licitam requiritur dispositio conferentis, sed etiam ejus, cui confertur. Videntur enim in patiente et disposito actus activorum inesse. Sed ecclesia omnino indisposita erat ad temporalia recipienda, per praeceptum prohibitivum expressum, ut habemus per Matthaeum sic: *Nolite possidere aurum neque argentum neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, etc.* Nam etsi per Lucam habemus relaxationem praecepti, quantum ad quaedam, ad possessionem tamen auri et argenti licentiatam ecclesiam post prohibitionem illam invenire non potui. Quare, si ecclesia recipere non poterat, dato quod Constantinus hoc facere potuisset de se, actio tamen illa non erat possibilis, propter patientis indispositionem. Patet igitur, quod nec ecclesia recipere per modum possessionis, nec ille conferre per modum alienationis poterat. Poterat tamen imperator in patrocinium ecclesiae patrimonium et alia deputare, immoto semper superiori dominio, cujus unitas divisionem non patitur. Poterat et vicarius Dei recipere, non tanquam possessor, sed tanquam fructuum pro ecclesia proque Christi pauperibus dispensator; quod apostolos fecisse, non ignoratur.

Adhuc dicunt, quod Adrianus papa Carolum Mag-

num sibi et ecclesiae advocavit Longobardorum tempore Desiderii regis eorum, et quod Carolus ab eo recepit imperii dignitatem; non obstante, quod Michael imperabat apud Constantinopolim. Propter quod dicunt, quod omnes, qui fuerunt Romanorum imperatores post ipsum, et ipse, advocati ecclesiae sunt, et debent ab ecclesia advocari. Ex quo etiam sequeretur illa dependentia, quam concludere volunt. Et ad hoc infringendum dico, quod nihil dicunt; usurpatio enim juris non facit jus. Nam si sic, eodem modo auctoritas ecclesiae probaretur dependere ab imperatore, postquam Otto imperator Leonem papam restituit et Benedictum deposuit nec non in exilium in Saxoniam duxit.

XVI. Marsilius Patavinus. — **Defensor pacis.** — Omkr. 1324, — Utdrag (hänvisningarna till den föregående bevisningen utelemnade).

Dict. III cap. 2. De conclusionum quarundum explicita illatione, ad determinata in prioribus dictionibus de necessitate sequentium, quarum attentione facilius assequi possunt principantes et subditi finem per hunc librum intentum. Harum autem inferendarum conclusionum hanc primam ponemus:

1. Solam divinam seu canonicam scripturam, et ad ipsam per necessitatem sequentem quamcunque, ipsiusque interpretationem ex communi concilio fidelium factam, veram esse, ad aeternam beatitudinem consequendam necesse credere, si alicui debite proponatur.

2. Legis divinae dubias diffinire sententias, in his praesertim, qui Christianae fidei vocantur articuli, reliquisque credendis de necessitate salutis aeternae, solum generale concilium fidelium aut illius valentiorem multitudinem sive partem determinare debere, nullumque aliud partiale collegium aut personam singularem, cujuscunque conditionis exsistat, iam dictae determinationis auctoritatem habere.

3. Ad observanda praecepta divinae legis poena vel supplicio temporali seu praesentis saeculi nemo evangelica scriptura compelli praecipitur.

4. Solius novae legis divinae praecepta, vel ad ipsa per necessitatem sequentia, et quae secundum rectam rationem fieri aut omitti convenit, propter aeternam salutem necesse servari, antiquae vero legis nequaquam omnia.

5. In divinis novae legis praeceptis aut prohibitis neminem mortalem dispensare posse, permissa vero prohibere, obligando ad culpam aut poenam pro statu praesentis saeculi vel venturi, solum posse generale concilium aut fidelem legislatorem humanum, nullumque aliud partiale collegium vel singularem personam, cujuscunque conditionis exsistat.

6. Legislatorem humanum, solam civium universitatem esse, aut valentiorem illius partem.

7. Decretales vel decreta Romanorum aut aliorum quorumlibet pontificum, communiter aut divisim absque concessione legislatoris humani constituta, neminem obligare poena vel supplicio temporali seu saeculi hujus.

8. In humanis legibus solum legislatorem vel illius auctoritate alterum dispensare posse.

9. Principatum electum aut alterum qualecunque officium a sola electione auctoritatem habentis ad illam, nullaque alia confirmatione seu approbatione, pendere.

10. Cujuslibet principatus aut alterius officii per electionem instituendi, praecipue vim coactivam habentis, electionem a solius legislatoris expressa voluntate pendere.

11. Solum unum numero supremum principatum esse debere in civitate vel regno.

12. Personas et ipsarum qualitatem ac numerum ad officia civitatis, sic quoque civilia omnia, determinare, ad principantis fidelis auctoritatem secundum leges aut probatas consuetudines tantummodo pertinere.

13. Nullum principantem, eoque minus collegium partiale vel singularem personam, cujuscunque conditionis exsistat, alienorum actuum, monasticorum aut civilium, absque

mortalis legislatoris determinatione, imperii plenitudinem seu potestatis habere.

14. Principatum seu jurisdictionem coactivam supra quemquam clericum aut laicum, etiam si haereticus exstet, nullum episcopum vel sacerdotem, in quantum hujusmodi, ullam habere.

15. Super omnem singularem personam mortalem, cujuscunque conditionis exsistat, atque collegium laicorum ac clericorum, auctoritate legislatoris solummodo principem jurisdictionem, tam realem quam personalem, coactivam habere.

16. Excommunicare quemquam aut divinorum officia interdicere, absque fidelis legislatoris auctoritate, nulli episcopo vel sacerdoti aut ipsorum collegio licere.

17. Omnes episcopos aequalis auctoritatis esse immediate per Christum, neque secundum legem divinam convinci posse, in spiritalibus aut temporalibus praeesse invicem vel subesse.

18. Auctoritate divina, legislatoris humani fidelis interveniente consensu seu concessione, sic alios episcopos communiter aut divisim excommunicare posse Romanum pontificem, et in ipsum auctoritatem aliam exercere, quemadmodum e converso.

19. Conjugia seu matrimonia divina lege, nova praesertim, prohibita per mortalem neminem dispensari posse; humana vero lege prohibita ad solius legislatoris vel per ipsius principantem [-is] auctoritate [-em] pertinere.

20. Natos non ex legitimo thoro seu matrimonio legitimos facere sic, ut hereditarie succedere possint, aliaque suscipere civilia et ecclesiastica officia et beneficia, ad solum fidelem legislatorem noscitur pertinere.

21. Ad ecclesiasticos ordines promovendos ipsorumque sufficientiam judicare judicio coactivo, ad solum legislatorem fidelem spectare; ac sine ipsius auctoritate quemquam promovere ad hoc, cuiquam sacerdoti vel episcopo non licere.

22. Numerum ecclesiarum sive templorum, ac in ipsis

ministrare debentium sacerdotum, diaconorum et reliquorum officialium, ad solum principantem secundum leges fidelium pertinet mensurare.

23. Ecclesiastica officia separabilia solius fidelis legislatoris auctoritate conferri et similiter auferri posse, sicut quoque beneficia et propter pias causas reliqua constituta.

24. Notarios aut alios officiales publicos civiles statuere, ad nullum episcopum pertinere, in quantum hujusmodi, communiter aut divisim.

25. Docendi aut operandi publice secundum artem aut disciplinam aliquam, neminem episcopum, communiter aut divisim, in quantum hujusmodi, licentiam concedere posse, sed haec ad legislatorem saltem fidelem aut ejus auctoritate principantem tantummodo pertinere.

26. Promotos ad diaconatum aut sacerdotium, reliquosque Deo irrevocabiliter consecratos in ecclesiasticis officiis et beneficiis ceteris non sic consecratis debere praeferri.

27. Ecclesiasticis temporalibus, expleta sacerdotum et aliorum evangelii ministrorum, et his, quae ad cultum divinum pertinent, ac impotentum pauperum necessitate, licite ac secundum legem divinam pro communibus seu publicis utilitatibus aut defensionibus uti posse legislatorem humanum totaliter et in parte.

28. Cuncta temporalia, quae ad pias causas seu misericordiae opera statuta sunt, ut quae testamentis legantur pro ultramarino transitu ad resistendum infidelibus, aut pro captivorum ab ipsis redemptione, vel pauperum impotentum sustentatione, ceterisque similibus, ad solum principantem secundum legislatoris determinationem ac legantis vel aliter largientis intentionem disponere pertinet.

29. Collegii cujuscunque vel religionis vacationem concedere, ipsamque approbare vel reprobare, ad auctoritatem pertinet solius legislatoris fidelis.

30. Haereticos, omnesque delinquentes et arcendos poena vel supplicio temporali, judicare judicio coactivo,

poenasque personales infligere, ac reales exigere, ipsasque applicare, ad solius principantis auctoritatem pertinet, secundum legislatoris humani determinationem.

31. Neminem subditum et per juramentum licitum alteri obligatum, absque causa rationabili per fidelem legislatorem tertiae significationis judicio judicanda, per episcopum aut presbyterum aliquem solvi posse, hujusque oppositum adversari sanae doctrinae.

32. Episcopum aut ecclesiam aliquam metropolitanam simpliciter omnium statuere, atque privare seu deponere ab hujusmodi officio, ad solum generale concilium fidelium omnium pertinere.

33. Generale concilium aut partiale sacerdotum et episcoporum ac reliquorum fidelium per coactivam potestatem congregare, ad fidelem legislatorem aut eius auctoritate principantem in communitatibus fidelium tantummodo pertinere, nec in aliter congregato determinata vim aut robur habere, ad observationem quoque neminem obligare temporali aut spirituali poena vel culpa.

34. Jejunia et aliquorum ciborum prohibitiones solius generalis concilii fidelium seu fidelis legislatoris autoritate fieri debere. Opera quoque mechanicarum artium ac doctrinas disciplinarum, quae lege divina nulla dierum exerceri prohibita fuerint, solum praedictum concilium seu legislatorem praedictum interdicere posse, ad observationem quoque talium arcere poena vel supplicio temporali, solum legislatorem fidelem aut ejus auctoritate principantem.

35. Canonizari aut tanquam sanctum adorari quempiam, per solum generale concilium statui et ordinari debere.

36. Episcopis aut presbyteris aliisque templorum ministris si uxores interdicere convenit, reliqua quoque circa ecclesiasticum ritum, per generale solum fidelium concilium id statui et ordinari; at illud solum collegium aut personam in hoc cum praedictis dispensare posse, cui data fuerit ejus auctoritas per concilium supradictum.

37. A judicio coactivo, episcopo vel sacerdoti concesso, semper ad legislatorem contendentem liceat appellare, vel ad ejus auctoritate principantem.

38. Perfectionem evangelicam summae paupertatis servare debentem nihil immobilium in sua potestate habere posse absque determinato proposito quodlibet tale habitum vendendi, cum primum potuerit, pretiumque pauperibus tribuendi, mobilis autem aut immobilis rei nullius habere dominium seu potestatem, cum proposito scilicet vindicandi eam coram judice coactivo ab auferente vel auferre volente.

39. Episcopis reliquisque ministris evangelicis quae ad alimentum et tegumentum necesse fuerint, saltem quotidianae vitae, quae ministrat evangelium, multitudo vel persona singularis secundum legem divinam et suam possibilitatem exhibere tenetur, decimas vero vel alterum quid aliud, si superfuerit dictorum ministrorum necessitati supplendae, nequaquam.

40. Legislatorem fidelem, aut ejus auctoritate principantem, in subjecta sibi provincia compellere posse tam episcopos quam reliquos evangelicos ministros, quibus de sufficientia victus et tegmenti provisum est, ad divina officia celebranda et sacramenta ecclesiastica ministranda.

41. Episcopum Romanum et alium quemlibet ecclesiasticum, seu spiritualem ministrum, secundum legem divinam per solum fidelem legislatorem, aut ejus auctoritate principantem, vel fidelium generale concilium ad officium ecclesiasticum separabile promoveri debere, ab eodem quoque suspendi atque privari, exigente delicto.

42. Possent autem aliae quam plures et utiles conclusiones ex prioribus divisionibus per necessitatem inferri; quas tamen deduximus, contenti sumus quoniam ad praedictam pestem cum ipsius causa succidendam facilem atque sufficientem praebent ingressum.

XVII. Ludvig iv. — **Lag om kejsarvalet.** — Riksdagen i Frankfurt, aug. 1338.

Licet juris utriusque testamenta manifeste declarent, imperialem dignitatem et potestatem immediate in filio Dei ab antiquo processisse et Deum per imperatorem et reges mundi jura humano generi aperte tribuisse; et quod imperator ex sola electione eorum, ad quos pertinet, verus efficitur imperator nec alicujus alterius eget confirmatione seu approbatione, quoniam in terris quoad temporalia non habet superiorem, sed eidem gentes subsunt et nationes, et ipse Dominus noster Jesus Christus mandavit, quae sunt Dei Deo, et quae sunt caesaris caesari reddenda; quia tamen nonnulli, avaritiae et ambitionis caecitate ducti et nullius scripturae intelligentiam habentes, sed divertentes a tramite recti sensus in quaedam iniqua et prava commenta et in assertiones detestabiles prorumpentes, contra potestatem et auctoritatem imperialem et jura imperatorum, electorum et aliorum principum et imperii fidelium committunt, fallaciter asserentes, quod imperialis dignitas et potestas est a papa, et quod electus in imperatorem non est verus imperator nec rex, nisi prius per papam sive sedem apostolicam confirmetur, approbetur et coronetur; et per hujusmodi pravas assertiones et pestifera dogmata hostis antiquus movet lites, jurgia suscitat, contentiones parit et seditiones procurat: ideo ad tantum malum evitandum de consilio et consensu electorum et aliorum principum imperii declaramus, quod imperialis dignitas et potestas est immediate a solo Deo; et quod de jure et imperii consuetudine antiquitus approbata, postquam aliquis eligitur in imperatorem sive regem ab electoribus imperii concorditer vel majori parte eorundem, statim ex sola electione est rex verus et imperator Romanorum censendus et nominandus et eidem debet ab omnibus imperio subjectis obediri; et administrandi jura imperii et cetera faciendi, quae ad imperatorem verum pertinent, plenariam habet potestatem, nec papae sive

sedis apostolicae aut alicujus alterius approbatione, confirmatione, auctoritate indiget vel consensu.

Et eapropter hac in perpetuum valitura lege decernimus, ut electus in imperatorem concorditer vel a majori parte electorum ex sola electione conseatur et habeatur ab omnibus pro vero et legitimo imperatore, et eidem ab omnibus subjectis imperio debeat obediri, et administrationem et iurisdictionem imperialem et imperialis potestatis plenitudinem habeat, et habere ac obtinere ab omnibus conseatur et firmiter asseratur.

Quicunque autem contra haec declarata decreta vel definita aut aliquid eorum asserere seu dicere aut asserentibus seu dicentibus consentire vel eorum mandatis vel literis vel praeceptis obedire praesumpserint, eos omnibus feudis, quae ab imperio detinent, et omnibus gratiis, jurisdictionibus, privilegiis et immunitatibus a nobis vel praedecessoribus nostris eis concessis ex nunc privamus et ipso jure et facto decernimus esse privatos. Insuper eos crimen laesae majestatis decernimus incurrisse et poenis omnibus impositis crimen laesae majestatis committentibus subjacere.

Datum in oppido nostro de Franckenfurt, die octava mensis augusti, anno Domini 1338.

XVIII. Karl IV. — **Bulla aurea.** — Riksdagarne i Nürnberg, 10 jan. 1356; i Metz, 15 dec. 1356.

[A. Kungörelser i Nürnberg, 10 jan. 1356].

Omnipotens eterne Deus, spes unica mundi!
Qui celi fabricator ades, qui conditor orbis:
Tu populi memor esto tui! sic mitis ab alto
Prospice, ne gressum faciat, ubi regnat Erinis,
Imperat Allecto, leges dictante Megera;
Sed potius virtute tui, quem diligis, hujus
Cesaris insignis Karoli, Deus alme, ministra,
Ut valeat ductore pio per amena virecta
Florentum semper nemorum sedesque beatas

Ad latices intrare pios, ubi semina vite
Divinis animantur aquis et fonte superno
Letificata seges spinis mundatur ademptis,
Ut messis queat esse Dei mercisque future
Maxima centenum cumulare per horrea fructum.

In nomine sancte et individue trinitatis feliciter amen. Karolus quartus divina favente clementia Romanorum imperator semper augustus et Boemie rex, ad perpetuam rei memoriam. Omne regnum in se ipsum divisum desolabitur; nam principes ejus facti sunt socii furum, ob quod dominus miscuit in medio eorum spiritum vertiginis, ut palpent in meridie sicut in tenebris, et candelabra eorum movit de loco suo, ut ceci sint et duces cecorum, et qui ambulant in tenebris offendunt et ceci mente scelera perpetrant, que in divisione contingunt. Dic, superbia, quomodo in Lucifero regnasses, si divisionem auxiliatricem non habuisses? Dic, Sathan invide, quomodo Adam de paradiso ejecisses, nisi eum ab obedientia divisisses? Dic, luxuria, quomodo Troyam destruxisses, nisi Helenam a viro suo divisisses? Dic, ira, quomodo Romanam rem publicam destruxisses, nisi in divisione Pompejum et Julium sevientibus gladiis ad intestina prelia concitasses? Tu quidem, invidia, christianum imperium a Deo ad instar sancte et individue trinitatis fide, spe et caritate, virtutibus theologicis, roboratum, cujus fundamentum super christianissimo regno feliciter stabilitur, antiquo veneno (velut serpens in palmites imperiales et membra ejus propinquiora) impio scelere vomuisti, ut concussis columpnis totum edificium ruine subiceres; divisionem inter septem electores sacri imperii, per quos velut septem candelabra lucentia in unitate spiritus septiformis sacrum illuminari debet imperium, multociens posuisti. Sane cum ex officio, quo cesarea dignitate potimur, futuris divisionum et dissensionum periculis inter electores ipsos, de quorum numero ut rex Boemie esse dinoscimur, ratione duplici, tam ex imperio quam electionis jure, quo fungimur, occurrere teneamur, infra

scriptas leges ad unitatem inter electores fovendam et electionem unanimem inducendam ac detestande divisioni predicte variisque periculis ex ea sequentibus aditum precludendum in solempni curia nostra Nurembergensi, assedentibus nobis omnibus principibus electoribus ecclesiasticis et secularibus ac aliorum principum, comitum, baronum, procerum, nobilium et civitatum multitudine numerosa, in solio majestatis cesaree, imperialibus infulis, insigniis et dyademate decorati, matura deliberatione previa, de imperialis potestatis plenitudine edidimus, statuimus et duximus sancciendas, sub anno millesimo trecentesimo quinquagesimo sexto, indictione nona, VI id. januarii, regnorum nostrorum anno decimo, imperii vero primo.

I. *Qualis esse debeat conductus electorum et a quibus.* — 1. Decernimus et presenti edicto imperiali perpetuo valituro sanccimus ex certa scientia et de imperialis plenitudine potestatis, ut, quotienscunque et quandocunque futuris temporibus necessitas sive casus electionis regis Romanorum in imperatorem promovendi emerserit, et principes electores ad electionem hujusmodi juxta antiquam laudabilem consuetudinem habuerint proficisci, unusquisque princeps elector, si et quando super hoc fuerit requisitus, quoslibet principes coelectores suos vel ipsorum nuncios, quos ad electionem ipsam transmiserint, per terras, territoria et loca sua et eciam ultra, sicut longius poterit, conducere teneatur et eis absque dolo prestare conductum versus civitatem, in qua talis electio fuerit celebranda, et ab illa eciam redeundo, sub pena perjurii ac perditionis pro illa duntaxat vice sue vocis, quam in electione hujusmodi fuerat habiturus; quas quidem penas eos vel eum, qui in prestando memorato conductu rebelles seu rebellem, negligentes vel negligentem se prebuerint, eo ipso decernimus incidisse.

2. Statuimus insuper et mandamus universis aliis principibus feuda a sacro imperio Romano tenentibus, quocumque nomine censeantur, necnon comitibus, baronibus, militibus, clientibus, nobilibus et ignobilibus, civibus

et communitatibus castrorum, civitatum et locorum sacri imperii universis, ut eodem tempore, dum videlicet regis Romanorum in imperatorem promovendi electio celebranda occurrerit, unumquemque principem electorem ab ipsis vel eorum aliquo conductum hujusmodi postulantem vel ejusdem nuncios, quos ad electionem ipsam direxerit, ut prefertur, per territoria sua et alias, quanto possint remotius, absque dolo modo predicto conducant. Si qui vero huic nostre constitutione contraire presumpserint, subscriptas ipso facto penas incurrant: omnes quidem principes et comites, barones, nobiles, milites et clientes et universi nobiles contrarium facientes reatum perjurii et privationem omnium feudorum, que a sacro Romano imperio et a quibuscunque aliis obtinent, et eciam omnium possessionum suarum a quocunque habitarum incurrant; omnes quoque cives et communitates contra premissa facere presumentes similiter sint perjuri et nichilominus universis suis juribus, libertatibus, privilegiis et graciis a sacro obtentis imperio sint omnino privati et cum personis et bonis suis omnibus bannum et proscriptionem imperialem incurrant. Et eosdem, quos ipso facto exnunc prout extunc omni jure privamus, deinceps cuilibet hominum auctoritate propria et sine judicio seu invocatione magistratus cujuslibet impune licebit invadere, nullamque penam propter hoc invadens ipsos debebit ab imperio aut quovis alio formidare, presertim cum contra rempublicam et sacri statum ac dignitatem imperii ac eciam contra honorem proprium et salutem tante rei temerarii neglectores tanquam rebelles inobedientes et perfidi infideliter et perverse agere convincantur.

3. Decernentes insuper et mandantes, ut omnium civitatum cives et communia jam dictis principibus electoribus et eorum cuilibet hoc poscenti eorumque nunciis victualia in communi precio atque cursu pro suis seu nunciorum predictorum hominumque suorum necessitatibus, dum ad predictam civitatem causa celebrande electionis predicte accesserint, et eciam dum discesserint ab eadem,

vendere seu vendi facere teneantur, nullam in premissis fraudem quomodolibet adhibendo; alioquin contrarium facientes penas illas volumus ipso facto incurrere, quas in precedentibus contra cives et communitates duximus promulgandas. Quisquis insuper ex principibus, comitibus, baronibus, militibus, clientibus, nobilibus seu ignobilibus, civibus seu communitatibus civitatum principi electori ad electionem de rege Romanorum celebrandam eunti vel ab ipsa denuo redeunti hostiles custodias tendere seu insidias parare presumpserit aut ipsos vel eorum aliquem in sua vel suorum personis aut rebus invadere vel turbare seu ipsorum vel alicujus eorum nuncios antedictos (sive conductum petierint sive eciam non duxerint exigendum), hunc unacum universis malitie sue complicibus ipso facto supradictas penas decernimus incurrisse, ita videlicet, quod quevis persona penam incidat sive penas, quas juxta premissa pro qualitate personarum duximus infligendas.

4. Si vero aliquis princeps elector cum aliquo suo coelectore inimicicias gereret, et inter eos quecunque contentio, controversia seu dissensio verteretur, hiis nequaquam obstantibus, alter alterum vel alterius nuncios ad electionem hujusmodi destinandos premisso modo conducere sit astrictus, sub pena perjurii ac perditionis ea vice dumtaxat sue vocis in electione, ut superius est expressum.

5. Si qui vero alii principes, comites, barones, milites, clientes, nobiles vel ignobiles, cives vel communia civitatum cum aliquo principe electore vel pluribus ex eisdem adversam gererent voluntatem, seu quevis discordia inter ipsos ad invicem vel guerra sive dissensio verteretur, nichilominus, omni contradictione et dolo cessantibus, principi electori vel principibus seu ejus vel ipsorum nunciis ad electionem hujusmodi destinandis, et redeuntibus ab eadem, talem debeant prestare conductum, prout singuli penas jamdictas per nos in se latas voluerint evitare, quas eos, qui secus fecerint, incurrisse decernimus eo ipso. Ad premissorum autem omnium firmitatem et certitudinem ampliorem jubemus et volumus, ut universi principes elec-

tores et ceteri principes, necnon comites, barones, nobiles, civitates seu ipsarum communitates premissa omnia literis et juramentis suis firmare et ad ea bona fide ac sine dolo implenda efficaciter se debeant obligare. Quicunque vero literas hujusmodi dare renuerit, penas illas ipso facto incidat, quas pro personarum conditione per premissa singulis duximus infligendas.

6. Si quis autem princeps elector aliusve princeps cujuscunque conditionis aut status, feudum vel feuda a sacro tenens imperio, aut comes, baro vel nobilis seu successores talium vel heredes supra et infra scriptas imperiales nostras constitutiones et leges adimplere noluerit aut eis contraire presumpserit, si quidem talis princeps elector constiterit, extunc ceteri sui coelectores a suo ipsum deinceps excludant consortio, ipseque voce electionis et aliorum principum electorum loco, dignitate careat atque jure, nec investiatur de feudis, que a sacro imperio visus fuerit obtinere. Alius vero princeps aut vir nobilis, ut prefertur, in has nostras leges committens similiter non investiatur de feudis, que a sacro imperio vel alias obtinet a quocumque, et nichilominus omnes penas premissas suam concernentes personam incidat eo ipso.

7. Quamvis autem universos principes, comites, barones, nobiles, milites, clientes, civitates quoque et communitates illarum ad prestandum cuilibet principi electori vel ejus nunciis prefatum conductum, ut predicitur, indistincte velimus et decreverimus obligari, nichilominus eorum cuilibet singulares conductus et conductores pro regionum et locorum adjacentia cuilibet magis aptos duximus designandos, ut statim per sequencia plenius apparebit.

8. Primo namque regem Boemie sacri imperii archipincernam conducent archiepiscopus Maguntinensis, Bambergensis et Herbipolensis episcopi, burgravii Nurembergenses; item illi de Hohenloch, de Wertheim, de

Brunecke et de Hanow; item civitates Nurembergensis, Rotemburg et Windesheim.

9. Deinde archiepiscopum Coloniensem sacri imperii per Italiam archicancellarium conducent et conducere tenebuntur Maguntinensis et Treverensis archiepiscopi, comes palatinus Reni, lantgravius Hassie; item de Katzenellebogen, de Nassow, de Dietz, comites; item de Isemburg, de Westirburg, de Runkel, de Limpurg et Falkenstein, item civitates Wetflaria, Geylnhusen et Fridberg.

10. Item archiepiscopum Treverensem sacri imperii per Galliam et regnum Arelatense archicancellarium conducent archiepiscopus Maguntinensis, comes palatinus Reni; item de Spanheim, de Veldenez, comites; item Ruhgraven, Wildegraven, de Nassow, de Isemburg, de Westirburg, de Runkel, de Limpurg, de Dietz, de Katzenellebogen, de Eppenstein, de Falkenstein; item civitas Maguntinensis.

11. Deinde comitem palatinum Reni sacri imperii archidapiferum conducere debebit archiepiscopus Maguntinensis.

12. Ducem vere Saxonie sacri imperii archimarescallum tenebitur conducere rex Boemie, Maguntinensis et Magdeburgensis archiepiscopi; item Bambergensis et Herbipolensis episcopi, marchio Misnensis, lantgravius Hassie; item Fuldensis et Hersfeldensis abbates, burgravii Nurembergenses; item illi de Hohenloch, de Wertheim, de Brunecke, de Hanow, de Falkensteyn; item civitates Erfordia, Molhusen, Nuremberg, Rotemburg et Windesheim. Et hii omnes proxime nominati marchionem Brandemburgensem sacri imperii archicamerarium similiter conducere tenebuntur.

13. Volumus autem et expresse statuimus, ut unusquisque princeps elector, qui talem voluerit habere conductum, hiis, a quibus ipsum postulare decreverit, hoc ipsum adeo tempestive viamque, qua fuerit transiturus, insinuet et talem conductum exposcat, ut illi, qui ad con-

ductum hujusmodi impendendum deputati et taliter fuerint requisiti, ad hoc oportune se valeant et comode preparare.

14. Premissas vero constituciones circa materiam conductus editas ita sane debere declaramus intelligi, ut unusquisque superius nominatus vel forsitan non expressus, a quo in casu premisso conductum requiri contigerit, ad prestandum ipsum per suas dumtaxat terras et territoria ac eciam ultra, quanto potest remotius, absque dolo sub penis contentis superius sit astrictus.

15. Preterea statuimus et eciam ordinamus, ut archiepiscopus Maguntinensis, qui fuerit pro tempore, singulis principibus coelectoribus suis ecclesiasticis et secularibus electionem eandem per suos nuncios patentibus debeat literis intimare; in quibus quidem literis talis dies et terminus exprimatur, infra quem eedem litere ad singulos eosdem principes verisimiliter possint pervenire; hujusmodi vero litere continebunt, ut a die in literis ipsis expressa infra tres menses continuos omnes et singuli principes electores Frankenfurd super Moganum esse debeant constituti, vel suos legales ad eundem terminum atque locum nuncios destinare cum plena et omnimodo potestate suisque patentibus literis, majori cujuslibet eorum sigillo signatis, ad eligendum Romanorum regem in cesarem promovendum. Qualiter autem et sub qua forma tales litere confici debeant, et que in eis solempnitas debeat immutabiliter observari, et in qua forma et modo principes electores nuncios ad electionem hujusmodi destinandos ac potestatem, mandatum seu procuratoria ordinare debuerint, ad finem presentis libri conscriptum invenitur clarius et expressum, et eandem formam illic traditam mandamus et de imperialis potestatis plenitudine usquequaque decernimus observari.

16. Cum autem ad hoc perventum fuerit, quod de imperatoris vel regis Romanorum obitu in diocesi Maguntina constiterit, extunc infra unum mensem a die noticie obitus hujusmodi continue numerandum singulis principibus electoribus obitum ipsum et intimationem, de qui-

bus premittitur, per archiepiscopum Maguntinensem jubemus et decernimus suis patentibus literis declarari; quod si idem archiepiscopus in executione et intimatione hujusmodi negligens aut remissus fortasse existeret, extunc iidem principes motu proprio, eciam non vocati, pro fidei sue virtute, qua sacrum prosequi tenentur imperium, post hoc infra tres menses, sicut in constitutione supra proxime posita continetur, in civitate Frankenford sepedicta convenient electuri regem Romanorum in cesarem promovendum.

17. Debet autem unusquisque princeps elector vel sui nuncii predictam civitatem Frankenford cum ducentis equitaturis tantummodo prefate electionis tempore introire, in quorum numero quinquaginta tantum armatos vel pauciores introducere secum poterit, sed non plures.

18. Princeps vero elector, ad electionem hujusmodi vocatus et requisitus, et ad ipsam non veniens, vel legales nuncios cum literis patentibus, sigillo suo majori sigillatis plenamque et liberam ac omnimodam potestatem continentibus ad eligendum Romanorum regem futurum imperatorem, non dirigens, aut veniens aut hujusmodi nuncios forte transmittens, si postea princeps ipse aut predicti nuncii a predicto electionis loco recederent, rege Romanorum futuro cesare non electo, nec ad premissa procuratore legitimo substituto solempniter et relicto, electionis voce seu jure, quod in eadem electione habuit et tali modo deseruit, careat ea vice.

19. Injungimus autem civibus de Frankenford et mandamus, ut ipsi universos principes electores in genere et quemlibet eorum ab invasione alterius, si quid inter eos adversitatis emergeret, et eciam ab omni homine, cum omnibus eorum hominibus, quos ipsi et eorum quilibet in prefato ducentorum equorum suorum numero ad prefatam duxerint civitatem, in virtute juramenti, quod super hoc ipsos ad sancta prestare statuimus, fideli studio et solerti diligentia protegant et defendant; alioquin perjurii reatum incurrant et nichilominus omnia jura

sua, libertates, privilegia, gracias et indulta, que a sacro obtinere noscuntur imperio, omnino amittant bannumque imperiale cum personis et bonis suis omnibus incidant eo ipso; et liceat extunc omni homini auctoritate propria ac sine judicio cives eosdem, quos eo casu exnunc prout extunc omni jure privamus, tanquam proditores, infideles et rebelles imperii impune invadere, ita quod invadentes hujusmodi penam quamcunque a sacro imperio vel quovis alio nequaquam debeant formidare.

20. Cives insuper antedicti de Frankenford per omne tempus illud, quo super electione sepedicta tractari et agi contigerit, neminem in prefatam civitatem, cujuscunque dignitatis, conditionis vel status extiterit, intromittant vel intrare quovis modo permittant, principibus electoribus et eorum nunciis et procuratoribus antedictis dumtaxat exceptis, quorum quilibet cum ducentis equis debebit, ut predicitur, intromitti. Si vero post ipsorum principum electorum introitum, seu in ipsorum presentia, in prefata civitate aliquem reperiri contigerit, illius exitum cives ipsi debebunt absque mora et cum effectu protinus ordinare, sub omnibus penis contra ipsos superius promulgatis ac eciam in virtute juramenti, quod cives ipsi de Frankenford super eo virtute presentis constitutionis prestare debebunt ad sancta, ut in precedentibus est expressum.

II. *De electione Romanorum regis.* — 1. Postquam autem sepedicti electores seu nuncii civitatem Frankenfordensem ingressi fuerint, statim sequenti die diluculo in ecclesia sancti Bartholomei apostoli ibidem in omnium suorum presentia missam de sancto spiritu faciant decantari, ut ipse sanctus spiritus corda ipsorum illustret et eorum sensibus lumen sue virtutis infundat, quatenus ipsi, suo fulti presidio, hominem justum, bonum et utilem eligere valeant in regem Romanorum futurumque cesarem ac pro salute populi christiani. Peracta quoque missa hujusmodi, omnes illi electores seu nuncii accedant ad altare, in quo missa eadem extitit celebrata, ubi principes

electores ecclesiastici coram ewangelio beati Johannis *In principio erat verbum,* quod illic ante ipsos poni debebit, manus suas pectori cum reverentia superponant; seculares vero principes electores dictum ewangelium corporaliter manibus suis tangant, qui omnes cum tota ipsorum familia ibi debebunt inermes assistere. Et archiepiscopus Maguntinensis formam juramenti eis dabit et una cum ipsis, et ipsi vel absentium nuncii una cum eo juramentum prestabunt vulgariter in hunc modum:

2. "Ego, archiepiscopus Maguntinensis sacri imperii per Germaniam archicancellarius ac princeps elector, juro ad hec sancta Dei ewangelia hic presentialiter eoram me posita, quod ego per fidem, qua Deo et sacro Romano imperio sum astrictus, secundum omnem discretionem et intellectum meum, cum Dei adjutorio eligere volo temporale caput populo christiano (id est regem Romanorum in cesarem promovendum, qui ad hoc existat ydoneus), in quantum discretio et sensus mei me dirigunt, et secundum fidem predictam; vocemque meam et votum seu electionem prefatam dabo absque omni pacto, stipendio, precio vel promisso, seu quocumque modo talia valeant appellari. Sic me Deus adjuvet et omnes sancti."

3. Prestito denique per electores seu nuncios in forma et modo predictis hujusmodi juramento, ad electionem procedant, nec amodo de jam dicta civitate Frankenford separentur, nisi prius major pars ipsorum temporale caput mundo elegerit seu populo christiano regem videlicet Romanorum in cesarem promovendum; quod si facere distulerint infra triginta dies a die prestiti juramenti prefati continuo numerandos, extunc, transactis eisdem triginta diebus, amodo panem manducent et aquam et nullatenus civitatem exeant antedictam, nisi prius per ipsos vel majorem partem ipsorum rector seu temporale caput fidelium electum fuerit, ut prefertur.

4. Postquam autem in eodem loco ipsi vel pars eorum major numero elegerit, talis electio perinde haberi

et reputari debebit, ac si foret ab ipsis omnibus, nemine discrepante, concorditer celebrata; sique per tempus aliquod morari, abesse et tardare contingeret aliquem de electoribus seu nunciis antedictis, dum tamen veniret, antequam predicta esset electio celebrata, hunc ad electionem ipsam in eo statu admitti debere decernimus, in quo ipsa adventus sui tempore consistebat. Et quia de antiqua approbata et laudabili consuetudine inconvulse, quod subscribitur, semper extitit hactenus observatum, ideoque et nos constituimus et de imperalis decernimus plenitudine potestatis, quod is, qui modo premisso in regem fuerit Romanorum electus, peracta statim electione hujusmodi, priusquam in aliquibus causis aliis sive negociis virtute sacri imperii administret, universis et singulis principibus electoribus ecclesiasticis et secularibus, qui propinquiora sacri imperii membra esse noscuntur, omnia ipsorum privilegia, literas, jura, libertates et concessiones, antiquas consuetudines et eciam dignitates, et quicquid ipsi ab imperio usque in diem electionis sue obtinuerunt et possederunt, absque dilatione et contradictione confirmare et approbare debeat per suas literas et sigilla, ipsisque premissa omnia innovare, postquam imperialibus fuerit infulis coronatus. Confirmationem autem hujusmodi electus ipse cuilibet principi electori in specie primo suo nomine regali faciet et deinde sub imperiali titulo innovabit, et in hiis ipsos principes omnes in genere et quemlibet eorum in specie nullatenus impedire, sed potius absque dolo graciose tenebitur promovere.

5. In casu denique, quo tres principes electores presentes seu absentium nuncii quartum ex se seu ipsorum consortio (videlicet principem electorem) presentem vel absentem in regem Romanorum eligerent, vocem illius electi, si presens affuerit, aut nunciorum ipsius, si eum abesse contingeret, plenum vigorem habere et eligentium augere numerum partemque majorem decernimus constituere ad instar ceterorum principum electorum.

III. *De sessione Treverensis, Coloniensis et Maguntinensis episcoporum.* — In nomine sancte et individue trinitatis feliciter amen. Karolus quartus divina favente clementia Romanorum imperator semper augustus et Boemie rex, ad perpetuam rei memoriam. Decor et gloria sacrosancti Romanorum imperii et honor cesareus et rei publice grata compendia venerabilium et illustrium principum electorum concordi voluntate foventur, qui velut columpne proceres sacrum edificium circumspecte prudentie solerti pietate sustentant, quorum presidio dextra imperialis potentie roboratur, et quanto mutui favoris ampliori benignitate stringuntur, tanto uberioris pacis et tranquillitatis commoda feliciter profluunt populo christiano. Ut igitur inter venerabiles Maguntinensem, Coloniensem necnon Treverensem archiepiscopos sacri imperii principes electores omnium litium et suspectuum [materie], que et qui de prioritate seu dignitate sessionum suarum in curiis imperialibus et regalibus suboriri valerent in posterum, perpetuis inantea temporibus amputentur, et ipsi, in cordis et animorum quieta conditione manentes, de oportunitatibus sacri imperii concordi favore et virtuose dilectionis studio convenientius meditari valeant pro consolatione populi christiani, habita deliberatione cum omnibus principibus electoribus tam ecclesiasticis quam secularibus, et de imperatorie potestatis plenitudine, hac edictali lege perpetua valitura sanccimus, quod supradicti venerabiles archiepiscopi: Treverensis videlicet ex opposito et lineari directione versus imperatoris faciem, Maguntinensis vero in suis diocesi et provincia et extra provinciam suam in toto cancellariatu suo Germanico, provincia Coloniensi dumtaxat excepta, et demum Coloniensis in suis diocesi et provincia et extra provinciam suam in tota Italia et Gallia, in dextro latere Romanorum cesaris sedere possint, valeant et debeant in omnibus publicis actibus imperialibus, puta judiciis, collationibus feudorum et in refectionibus mensarum ac eciam in consiliis et omnibus aliis agendis, propter que contingit seu

continget eosdem pro honore seu utilitate imperiali tractandis mutuo convenire. Et hunc modum sessionis sub omni eo ordine, sicut expressatur superius, ad praedictorum Coloniensis, Treverensis, Maguntini archiepiscoporum successores perpetuo extendi volumus, ut nullo unquam tempore super hiis quevis dubietas generetur.

IV. *De principibus electoribus in communi.* — Statuimus insuper, ut, quotienscunque imperialem curiam exnunc in antea celebrari contigerit (in qualibet sessione videlicet, tam in consilio quam in mensa et locis aliis quibuscunque, ubi imperatorem vel regem Romanorum cum principibus electoribus sedere contigerit), a dextro latere imperatoris vel regis Romanorum immediate post archiepiscopum Maguntinensem vel Coloniensem (illum videlicet, quem tunc temporis pro qualitate locorum et varietate provinciarum juxta privilegii sui tenorem dicto lateri dextro imperatoris assidere contigerit) rex Boemie, cum sit princeps coronatus et unctus, primum et post eum comes palatinus Reni secundum sedendi loca debeant obtinere; ad sinistram vero partem, immediate post illum, quem ex predictis archiepiscopis in latere sinistro sedere continget, primum locum dux Saxonie et post eum marchio Brandemburgensis alterum obtinebit.

Ceterum, quotiens et quando deinceps sacrum vacare continget imperium, extunc Maguntinensis archiepiscopus potestatem habebit, sicut potestatem habuisse dinoscitur ab antiquo, ceteros principes antedictos suos in dicta electione consortes literatorie convocandi, quibus omnibus seu hiis, qui poterunt et voluerint interesse, in electionis termino congregatis dictus archiepiscopus Maguntinensis, et non alter, eorundem coelectorum suorum vota singulariter habebit inquirere ordine subsequenti: primo quidem interrogabit a Treverensi archiepiscopo, cui primam vocem competere declaramus, sicut invenimus hactenus competisse, secundo a Coloniensi archiepiscopo, cui competit dignitas necnon officium Romanorum regi primum dyadema regium imponendi, tercio a rege Boemie,

qui inter electores laycos ex regie dignitatis fastigio jure et merito obtinet primaciam, quarto a comite palatino Reni, quinto a duce Saxonie, sexto a marchione Brandemburgensi; horum omnium vota premisso jam ordine dictus archiepiscopus Maguntinensis perquiret. Quo facto dicti principes sui consortes ipsum viceversa requirent, ut et ipse intentionem suam exprimat et ipsis aperiat votum suum. Preterea in celebratione imperialis curie marchio Brandemburgensis aquam lavandis imperatoris vel regis Romanorum manibus ministrabit; primum vero potum rex Boemie, quem tamen sub corona regali juxta privilegiorum regni sui continentiam nisi libera voluntate voluerit, non tenebitur ministrare; comes eciam palatinus cibum afferre tenebitur, et dux Saxonie marescallatus officium exercebit, ut solitum est fieri ab antiquo.

V. *De jure comitis palatini et eciam Saxonie ducis.* — 1. Quotiens insuper, ut premittitur, sacrum vacare continget imperium, illustris comes palatinus Reni sacri imperii archidapifer ad manus futuri regis Romanorum in partibus Reni et Suevie et in jure Franconico ratione principatus seu comitatus palatini privilegio esse debet provisor ipsius imperii cum potestate judicia exercendi, ad beneficia ecclesiastica presentandi, recolligendi redditus et proventus et investiendi de feudis, juramenta fidelitatis vice et nomine sacri imperii recipiendi, que tamen per regem Romanorum postea electum suo tempore omnia innovari et de novo sibi juramenta ipsa prestari debebunt, feudis principum dumtaxat exceptis et illis, que vanlehen vulgariter appellantur, quorum investituram et collationem soli imperatori vel regi Romanorum specialiter reservamus. Ipse tamen comes palatinus omne genus alienationis seu obligationis rerum imperialium hujusmodi provisionis tempore expresse sibi noverit interdictum. Et eodem jure provisionis illustrem ducem Saxonie sacri imperii archimarescallum frui volumus in illis locis, ubi Saxonica jura servantur, sub omnibus modis et conditionibus, sicut superius est expressum.

2. Et quamvis imperator sive rex Romanorum super causis, pro quibus impetitus fuerit, habeat, sicut ex consuetudine introductum dicitur, coram comite palatino Reni sacri imperii archidapifero electore principe respondere, illud tamen judicium comes ipse palatinus non alibi preterquam in imperiali curia, ubi imperator seu Romanorum rex presens extiterit, poterit exercere.

VI. *De comparatione principum electorum ad alios principes communes.* — Decernimus, ut in celebratione imperialis curie, quotienscunque illam deinceps perpetuo celebrari contigerit, antedicti principes electores ecclesiastici et seculares juxta prescriptum ordinem atque modum a dextris et a sinistris immutabiliter teneant loca sua, eisque vel eorum alicui in quibuscunque actibus ad curiam ipsam spectantibus, eundo, sedendo vel stando nullus princeps alius, cujuscunque status, dignitatis, preminentie vel conditionis existat, ullatenus preferatur, eo signanter expresso, quod nominatim rex Boemie in celebratione curiarum hujusmodi in omnibus et singulis locis et actibus antedictis quemcunque regem alium, quacunque eciam singulari dignitatis prerogativa fulgentem, quem quovis casu seu causa venire vel adesse forte contigerit, immutabiliter antecedat.

VII. *De successione principum.* — 1. Inter sollicitudines illas innumeras, quibus pro felici statu sacri imperii, cui auctore Domino feliciter presidemus, cor nostrum cotidie fatigatur, ad hoc precipue meditatio nostra dirigitur, qualiter desiderata et salubris semper unio inter sacri imperii principes electores jugiter vigeat et eorum corda in sincere caritatis concordia conserventur, quorum providentia suo tempore orbi fluctuanti tanto celerius tantoque facilius subvenitur, quanto inter eos nullus error surrepserit et purior fuerit caritas custodita, obscuritate succisa et jure cujuslibet dilucide declarato. Sane generaliter longe lateque est publicum et quasi per totum orbem notorie manifestum, illustres regem Boemie, necnon comitem palatinum Reni, ducem Saxonie et marchionem Brandem-

burgensem virtute regni et principatuum suorum in electione regis Romanorum in cesarem promovendi cum ceteris principibus ecclesiasticis suis coelectoribus jus, vocem et locum habere et unacum ipsis censeri et esse veros et legitimos sacri imperii principes electores. Ne inter eorundem principum secularium electorum filios super jure, voce et potestate prefata futuris temporibus scandalorum et dissensionum possit materia suscitari, et sic bonum commune periculosis dilationibus impediri, futuris auctore Deo cupientes periculis salubriter obviare, statuimus et imperiali auctoritate presenti lege perpetuis temporibus valitura decernimus, ut, postquam iidem principes electores seculares et eorum quilibet esse desierit, jus, vox et potestas electionis hujusmodi ad filium primogenitum legitimum laicum, illo vero non extante ad ejusdem primogeniti primogenitum similiter laicum libere et sine contradictione cujuspiam devolvatur. Si vero primogenitus hujusmodi absque heredibus masculis legitimis laicis ab hac luce migraret, virtute presentis imperialis edicti jus, vox et potestas electionis predicte ad seniorem fratrem laicum per veram paternalem lineam descendentem et deinceps ad illius primogenitum laicum devolvatur, et talis successio in primogenitis et heredibus principum eorundem in jure, voce et potestate premissis perpetuis temporibus observetur, ea tamen conditione et modo, ut si principem electorem seu ejus primogenitum aut filium seniorem laicum mori et heredes masculos legitimos laicos defectum etatis pacientis relinquere contingeret, tunc frater senior ejusdem primogeniti tutor eorum et administrator existat, donec senior ex eis legitimam etatem attigerit, quam in principe electore decem et octo annos completos censeri volumus et statuimus perpetuo et haberi; quam dum exegerit, jus, vocem et potestatem et omnia ab ipsis dependentia tutor ipse sibi totaliter cum officio teneatur protinus assignare.

2. Si vero aliquem ex hujusmodi principatibus ipsorum imperio sacro vacare contingeret, tunc imperator seu rex

Romanorum, qui pro tempore fuerit, de ipso providere debebit et poterit, tanquam de re ad se et imperium legitime devoluta, salvis semper privilegiis, juribus et consuetudinibus regni nostri Boemie super electione regis in casu vacationis per regnicolas, qui jus habent eligendi regem Boemie, facienda juxta continentiam eorundem privilegiorum et observatam consuetudinem diuturnam a divis Romanorum imperatoribus sive regibus obtentorum, quibus ex hujusmodi sanctione imperiali in nullo prejudicari volumus, ymo ipsa decernimus nunc et perpetuis futuris temporibus in omni suo tenore et forma indubiam tenere roboris firmitatem.

VIII. *De regis Boemie et regnicolarum ejus immunitate.* — Cum per divos Romanorum imperatores et reges predecessores nostros illustribus Boemie regibus progenitoribus et predecessoribus nostris, necnon regno Boemie ejusdemque regni corone, olim concessum fuerit graciosius et indultum sitque in regno eodem a tempore, cujus contrarii hodie non existit memoria, consuetudine laudabili inconvulse servata diuturnitate temporum et prescripta moribus utentium, sine contradictionis aut interruptionis obstaculo introductum, quod nullus princeps, baro, nobilis, miles, cliens, burgensis, civis, nulla denique persona ejusdem regni et pertinentiarum ejus ubicunque consistentium, cujuscunque status, dignitatis, preminencie vel conditionis existat, ad cujuscunque actoris instantiam extra regnum ipsum, ad quodcunque tribunal seu alterius preterquam regis Boemie et judicum regalis curie sue judicium citari potuerit sive trahi nec vocari debeat perpetuis inantea temporibus sive possit; ideoque privilegium, consuetudinem et indultum hujus auctoritate imperiali et de imperialis potestatis plenitudine ex certa scientia innovantes et eciam confirmantes hac presenti nostra constitutione imperiali perpetuis temporibus valitura statuimus, ut, si contra privilegium, consuetudinem vel indultum prefatum quispiam predictorum (puta princeps, baro, nobilis, miles, cliens, civis, burgensis seu rusticus aut alia

quecunque persona premissa) ad cujuscunque tribunal extra regnum predictum Boemie in quacunque causa criminali, civili vel mixta seu super quocunque negocio citatus fuerit quocunque tempore vel citata, comparere vel in judicio respondere minime teneatur. Quodsi adversus hujusmodi non comparentes vel comparentem a quocunque judice, cujuscunque auctoritatis existat, extra regnum Boemie constituto judicialiter procedi, processus fieri seu sententias interlocutorias vel diffinitivas, unam vel plures, in quibuscunque prenominatis causis sive negociis quovis modo ferri et promulgari continget, auctoritate premissa de plenitudine insuper antedicte imperatorie potestatis citationes, precepta, processus et sententias hujusmodi necnon executiones et omnia, que ex eis vel aliquo eorum quomodolibet sequi, attemptari possent vel fieri, irritamus penitus et cassamus, adiicientes expresse et edicto imperiali perpetuo valituro eadem auctoritate et de premisse potestatis plenitudine decernentes, ut, quemadmodum in predicto regno Boemie a tempore, cujus contrarii non habetur memoria, jugiter observatum existit, ita nulli prorsus principi, baroni, nobili, militi, clienti, civi, burgensi seu rustico, nulli demum persone seu incole regni Boemie sepedicti, cujuscunque status, preminentie, dignitatis vel condicionis existant vel existat, a quibuscunque processibus, sententiis interlocutoriis vel diffinitivis sive preceptis regis Boemie aut quorumcunque suorum judicum necnon executionibus eorundem contra se in regali judicio seu coram regis, regni seu predictorum judicum tribunalibus factis aut latis, habitis vel ferendis inantea seu fiendis liceat ad quodcunque aliud judicium appellare, provocaciones quoque seu appellationes hujusmodi, si quas contra hoc interponi contigerit, eo ipso viribus non subsistant, et appellantes ipsi penam perditionis causarum ipso facto se noverint incurrisse.

IX. *De auri, argenti et aliarum specierum mineris.* — Presenti constitutione imperpetuum valitura statuimus ac de certa scientia declaramus, quod successores nostri

Boemie reges necnon universi et singuli principes electores ecclesiastici et seculares, qui perpetuo fuerint, universas auri et argenti fodinas atque mineras stanni, cupri, ferri, plumbi et alterius cujuscunque generis metalli ac eciam salis tam inventas quam inveniendas in posterum quibuscunque temporibus in regno predicto ac terris et pertinentiis eidem regno subjectis, necnon supradicti principes in principatibus, terris, dominiis et pertinentiis suis, tenere juste possint et legitime possidere cum omnibus juribus, nullo prorsus excepto, prout possunt seu consueverunt talia possideri, necnon Judeos habere, tholonea in preterito statuta et indicta percipere, quodque progenitores nostri reges Boemie felicis memorie ipsique principes electores ac progenitores et predecessores eorum legitime potuerint usque in presens, sicut hoc antiqua laudabili et approbata consuetudine diuturnique ac longissimi temporis cursu prescripta noscitur observatum.

X. *De monetis.* — 1. Statuimus preterea, ut regi Boemie successori nostro, qui fuerit pro tempore, sicut constat ab antiquo illustribus Boemie regibus nostris predecessoribus licuisse et in possessione pacifica continua ipsos fuisse juris subsequentis: videlicet, monetas auri et argenti in omni loco et parte regni sui et subditarum ei terrarum et pertinentiarum omnium, ubi rex ipse decreverit sibique placuerit, cudi facere et mandare sub omni modo et forma in regno ipso Boemie in hiis ad hec usque tempora observatis; 2. quodque futuris perpetuo Boemie regibus hac nostra imperiale constitutione et gracia perpetuo valituris a quibuscunque principibus, magnatibus, comitibus ac personis aliis quascunque terras, castra, possessiones, predia sive bona liceat emere, comparare seu in donum vel donationem ex quacunque causa in obligationem recipere sub talium terrarum, castrorum, possessionum, prediorum seu bonorum conditione consueta, ut videlicet propria recipiantur vel comparentur ut propria, libera velut libera, et ea que dependent in feudum similiter emantur in feudum, seu comparata taliter teneantur;

ita tamen, quod ipsi reges Boemie de hiis, que hoc modo comparaverint vel receperint et regno Boemie duxerint applicanda, ad pristina ac consueta jura de talibus sacro explenda et reddenda imperio sint astricti. 3. Presentem nichilominus constitutionem et graciam virtute presentis legis nostre imperialis ad universos principes electores tam ecclesiasticos quam seculares, successores et legitimos heredes ipsorum plene extendi volumus, sub omnibus modis et conditionibus, ut prefertur.

XI. *De immunitate principum electorum.* — 1. Statuimus eciam, ut nulli comites, barones, nobiles, feudales, vasalli, castrenses, milites, clientes, cives, burgenses, nulle quoque persone Coloniensi, Maguntinensi et Treverensi ecclesiis subjecti vel subjecte, cujuscunque status, condicionis vel dignitatis existant, ad cujuscunque actoris instantiam extra territorium et terminos ac limites earundem ecclesiarum et pertinentiarum suarum ad quodcunque aliud tribunal seu cujusvis alterius preterquam archiepiscoporum Maguntinensis, Treverensis et Coloniensis et judicum suorum judicium citari potuerint temporibus retroactis vel trahi seu vocari debeant perpetuis inantea temporibus sive possint, sicut preteritis invenimus temporibus observatum; quod si contra presens edictum nostrum predictos ecclesiarum Treverensis, Maguntinensis seu Coloniensis subditos vel eorum aliquem seu aliquos ad cujuscunque instantiam seu ad cujuscunque tribunal pro quacunque causa criminali, civili vel mixta seu quocunque negotio extra territorium, limites seu terminos dictarum ecclesiarum vel alicujus earum citari contingeret, comparere vel respondere minime teneantur, et citatio[-onem] ac processus et sententie[-as] interlocutorie[-as] vel diffinitive[-as] contra non venientes a talibus judiciis extraneis late[-as] vel facte[-as], fiende[-as] vel ferende[-as] necnon precepta et premissorum executiones et omnia, que ex eis vel aliquo eorum quomodolibet sequi, attemptari possent vel fieri, irrita decernimus eo ipso, adjicientes expresse, quod nulli comiti, baroni, nobili, feudali, vasallo, castrensi,

militi, clienti, civi, rustico, nulli demum persone ecclesiis hujusmodi subjecte seu ejus incole, cujuscunque status, dignitatis vel condicionis existant, a processibus, sententiis interlocutoriis et diffinitivis sive preceptis archiepiscoporum et ecclesiarum hujusmodi vel suorum officiatorum temporalium aut executionibus eorundem contra se in archiepiscopali seu officiatorum predictorum judicio factis aut latis, habitis vel ferendis inantea seu fiendis ad quodcunque tribunal aliud liceat appellare, quamdiu in archiepiscoporum predictorum et suorum judicio querulantibus non fuerit justicia denegata; appellationes contra hoc factas non recipi statuimus cassasque et irritas nunciamus; in defectu vero justicie predictis omnibus ad imperialem dumtaxat curiam et tribunal seu judicis immediate in imperiali curia pro tempore presidentis audienciam, et eciam eo casu non ad quemvis alium judicem sive ordinarium sive eciam delegatum, hiis, quibus denegata fuerit justicia, liceat appellare. Quicquid vero contra premissa factum fuerit, sit irritum eo ipso. 2. Eandem constitutionem virtute presentis legis nostre imperialis ad illustres comitem palatinum Reni, ducem Saxonie et marchionem Brandeburgensem, principes electores seculares sive laicos heredes, successores et subditos eorum plene extendi volumus, sub omnibus modis et conditionibus, ut prefertur.

XII. *De congregatione principum.* — Inter illas multiplices rei publice curas, quibus assidue mens nostra distrahitur, multa consideratione necessarium fore prospexit nostra sublimitas, ut sacri imperii principes electores ad tractandum de ipsius imperii orbisque salute frequentius solito congregentur, qui solide bases imperii et columpne immobiles, quemadmodum per longinquas ad invicem terrarum consistunt distancias, ita de incumbentibus regionum sibi cognitarum defectibus referre simul et conferre noverunt sanisque providentie consiliis non ignorant accomodis talium reformationibus salubriter opem dare. Hinc est, quod in solempni curia nostra in Nuremberg cum venerabilibus ecclesiasticis et illustribus secularibus princi-

pibus electoribus et multis aliis principibus et proceribus per nostram celsitudinem celebrata, habita cum eisdem principibus electoribus deliberatione et de ipsorum consilio, pro bono et salute communi cum dictis principibus electoribus tam ecclesiasticis quam secularibus duximus ordinandum, quod iidem principes electores de cetero per singulos annos semel, transactis a festo pasche resurrectionis dominice quatuor septimanis continue numerandis, in aliqua civitatum sacri imperii personaliter congregentur, et ad idem tempus proxime affuturum seu anno presenti colloquium seu curia et congregatio hujusmodi in civitate nostra imperiali Metensi per nos et eosdem principes celebretur, ac tunc et deinceps die quolibet congregationis hujusmodi locus per nos, quo sequenti anno conveniant, ipsorum consilio statuatur, hac nostra ordinatione ad nostrum et ipsorum dumtaxat beneplacitum duratura. Qua durante ipsos sub nostro imperali conductu recipimus ad dictam curiam accedendo, stando et eciam recedendo. Preterea, ne tractatus communis salutis et pacis per tractum et moram solacii seu excessivam frequentationem convivii retardetur, ut aliquando fieri est consuetum, concordi voluntate duximus ordinandum, ut deinceps curia seu congregatione prefata durante generales omnium principum celebrare alicui non liceat invitatas, particulares vero, que agendorum expeditionem non impediant, cum moderamine sint permisse.

XIII. *De revocatione privilegiorum.* — Preterea statuimus et hoc imperiali perpetuo sanccimus edicto, quod universa privilegia et litere quibuscunque personis, cujuscunque status, preminentie vel dignitatis existant, seu civitatum, opidorum et quorumlibet locorum universitatibus super quibuscunque juribus, gratiis, emunitatibus, consuetudinibus seu rebus aliis eciam proprio motu seu alias a nobis vel recolende memorie divis Romanorum imperatoribus et regibus predecessoribus nostris sub quibuscunque verborum tenoribus concessa et concesse seu a nobis vel successoribus nostris Romanorum imperatoribus et regi-

bus inantea concedenda seu concedende non debeant aut possint libertatibus, jurisdictionibus, juribus, honoribus seu dominiis principum electorum sacri imperii ecclesiasticorum et secularium aut alicujus ipsorum in aliquo penitus derogare, eciam si in talibus privilegiis et literis quarumlibet personarum, cujuscunque preminentie, dignitatis aut status extiterint, ut prefertur, seu universitatum hujusmodi expresse cautum sit vel fuerit in futurum, quod revocabilia seu revocabiles esse non debeant, nisi de ipsis et toto in eis comprehenso tenore in tali revocatione fieret de verbo ad verbum seriatim mentio specialis. Hujusmodi namque privilegia et literas, si et in quantum libertatibus, jurisdictionibus, juribus, honoribus seu dominiis dictorum principum electorum aut alicujus ipsorum derogare censentur in aliquo, quoad hoc revocamus ex certa scientia et cassamus revocataque et revocatas intelligi et haberi decernimus de plenitudine imperatorie potestatis.

XIV. *De hiis, quibus ut indignis auferuntur bona feudalia.* — In plerisque partibus vasalli et feudo[a]tarii dominorum feuda seu beneficia, que a dominis ipsis obtinent, intempestive verbaliter et in fraude renunciant seu resignant eadem et facta resignatione hujusmodi dominos ipsos maliciose diffidant suasque inimicicias eis denunciant, dampna ipsis subsequenter gravia inferendo, et beneficia seu feuda sic relicta pretextu guerre seu inimicicie iterum invadunt et occupant ac detinent occupata. Ea propter presenti constitucione in perpetuum valitura sanccimus, quod talis resignacio seu renunciacio haberi debeat pro non facta, nisi libere et realiter facta fuerit per eosdem, ita quod possessio beneficiorum et feudorum hujusmodi dominis ipsis corporaliter et realiter assignetur, in tantum quod nullo unquam tempore diffidantes ipsi in bonis, feudis seu beneficiis resignatis dominos ipsos perturbent per se vel alios aut molestent nec ad hoc consilium prestent, auxilium vel favorem. Contrarium faciens seu dominos suos in beneficiis et feudis resignatis vel non resignatis invadens quomodolibet vel perturbans vel

dampna in ipsis inferens seu consilium, auxilium prestans talia facientibus vel favorem, feuda et beneficia hujusmodi eo ipso amittat, infamis existat et banno imperiali subjaceat, et nullus ad feuda vel beneficia hujusmodi pateat ei de cetero quocunque tempore aditus vel regressus, nec de novo concedi sibi valeant ullo modo, et facta eis contra hec illorum concessio seu investitura secuta viribus non subsistat. Postremo omnes penas predictas illos vel illum, qui predicta resignatione non facta contra dominos suos fraudulenter agentes vel agens scienter eos invaserint vel invaserit, diffidacione quacunque previa vel obmissa, vigore presentis sanccionis incurrere decernimus eo ipso.

XV. *De conspirationibus.* — Detestandas preterea et sacris legibus reprobatas conspirationes et conventiculas seu colligationes illicitas in civitatibus et extra, vel inter civitatem et civitatem, inter personam et personam sive inter personam et civitatem, pretextu parentele seu receptionis in cives vel alterius cujuscunque coloris conjurationes, insuper et confederationes et pacta necnon et consuetudinem circa hujusmodi introductam, quam censemus potius corruptelam, reprobamus, dampnamus et ex certa scientia irritamus, quas civitates seu persone cujuscunque dignitatis, condicionis aut status sive inter se sive cum aliis absque auctoritate dominorum, quorum subditi vel ministeriales seu in quorum districtu consistunt, eisdem dominis nominatim exceptis, fecerunt hactenus et facere presumpserint in futuro, sicut eas per sacras divorum augustorum predecessorum nostrorum leges prohibitas non ambigitur et cassatas, illis confederationibus et ligis dumtaxat exceptis, quas principes et civitates ac alii super generali pace provinciarum atque terrarum inter se firmasse noscuntur; illas enim nostre declarationis specialiter reservantes in suo decernimus vigore manere, donec de hiis aliud duxerimus ordinandum. Et personam singularem, que de cetero contra tenorem presentis constitutionis nostre et legis antique super hoc edite confe-

derationes, colligationes, conspirationes et pacta hujusmodi inire presumpserit, ultra penam legis ejusdem notam infamie et penam decem librarum auri, civitatem vero vel universitatem in hanc legem nostram similiter committentem centum librarum auri necnon amissionis et privationis libertatum et privilegiorum imperialium penas incurrere decernimus eo ipso, medietate pene hujusmodi pecuniarie fisco imperiali, reliqua vero domino districtus, in cujus prejudicium facte fuerint, applicanda.

XVI. *De pfalburgeriis.* — Ceterum, quia nonnulli cives et subditi principum, baronum et aliorum hominum, sicuti frequens ad nos querela perduxit, jugum originarie subjectionis quaerentes abjicere, ymo ausu temerario contempnentes, in aliarum civitatum cives recipi se procurant et frequentius in preterito procurarunt et nichilominus in priorum dominorum, quos tali fraude presumpserunt vel presumunt deserere, terris, civitatibus, opidis et villis corporaliter residentes, civitatum, ad quas hoc modo se transferunt, libertatibus gaudere et ab eis defensari contingunt, qui in partibus Alamannie pfalburgerii consueverunt vulgariter appellari: quoniam igitur patrocinari non debent alicui fraus et dolus, de imperatorie potestatis plenitudine, omnium principum electorum ecclesiasticorum et secularium sano accedente consilio, ex certa sciencia statuimus et presenti lege perpetuo valitura sanccimus, quod predicti cives et subditi, eis quibus subsunt taliter illudentes, in omnibus terris, locis et provinciis sacri imperii a presenti die imposterum civitatum, in quarum cives tali fraude recipi se procurant vel hactenus procurarunt, juribus et libertatibus in nullo potiantur, nisi ad hujusmodi civitates corporaliter et realiter transeuntes ibique larem foventes, et continue et vere ac non ficte residentiam facientes, debita onera et municipalia subeant munera in eisdem. Si qui vero contra presentis nostre legis tenorem recepti sunt vel fuerint in futurum, illorum receptio omni careat firmitate, et recepti, cujuscunque conditionis, dignitatis aut status existant, in nullo

casu penitus sive causa civitatum, ad quas recipi se procurant, juribus vel libertatibus gaudeant quomodolibet vel fruantur, non obstantibus quibuscunque juribus, privilegiis, consuetudinibus observatis quantocunque tempore et obtentis, quas et que, in quantum presenti nostre legi obviant, presentibus ex certa scientia revocamus de predicte imperialis plenitudine potestatis omnique carere decernimus robore firmitatis, circa premissa omnia principum, dominorum et aliorum hominum, quos taliter deseri contigit et continget in posterum, juribus circa personas et bona subditorum quorumcunque ipsos sepedicto modo deserentium semper salvis. Hos nichilominus, qui sepedictos cives et subditos alienos recipere contra presentis nostre legis dispositionem presumpserint vel recipere in preteritum presumpserunt, si eos omnino non dimiserint infra mensem post intimationem presentium eis factam, centum marcas auri puri pro transgressione hujusmodi tociens, quociens deinceps factum fuerit, incurrere decernentes, quarum medietas imperiali fisco nostro, reliqua vero dominis illorum, qui recepti fuerint, irremissibiliter applicetur.

XVII. *De diffidationibus.* — 1. Eos, qui de cetero adversus aliquos justam diffidationis causam se habere fingentes ipsos in locis, ubi domicilia non obtinent aut ea communiter non inhabitant, intempestive diffidant, declaramus dampna quecunque per incendia, spolia vel rapinas diffidatis ipsis cum honore suo inferre non posse. Et quia patrocinari non debent alicui fraus et dolus, presenti constitutione imperpetuum valitura sanccimus, diffidantes hujusmodi quibuscunque dominis aut personis, cum quibus aliqui fuerint in societate, familiaritate vel honesta quavis amicicia conversati, sic factas vel fiendas in posterum non valere nec licere pretextu diffidationis cujuslibet quempiam invadi per incendia, spolia vel rapinas, nisi diffidatio per tres dies naturales ipsi diffidando personaliter vel in loco, quo habitare consuevit, publice fuerit intimata, possitque de intimatione hujusmodi per testes ydoneos fieri plena

fides. Quisquis secus quempiam diffidare et invadere modo premisso presumpserit, infamiam eo ipso incurrat, ac si nulla diffidatio facta esset, quem eciam tanquam proditorem per quoscunque judices penis legalibus statuimus castigari.

2. Prohibemus eciam et dampnamus universas et singulas guerras et lites injustas, cuncta quoque injusta incendia, spolia et rapinas, indebita et inconsueta tholonea et conductus et exactiones pro ipsis conductibus extorqueri consuetas, sub penis, quibus sacre leges premissa et eorum quodlibet sancciunt punienda.

XVIII. *Litera intimationis.* — Vobis illustri et magnifico principi, domino marchioni Brandemburgensi sacri imperii archicamerario, coelectori et amico nostro carissimo, electionem Romanorum regis, que ex rationabilibus causis imminet facienda, presentibus intimamus vosque ex officio nostro debito ad electionem prefatam rite vocamus, quatenus a die tali etc. infra tres menses continuo computandos per vos seu nuncios aut procuratores vestros unum vel plures sufficiens mandatum habentes ad locum debitum juxta formam sacrarum legum super hoc editarum venire curetis, deliberaturi, tractaturi et concordaturi cum aliis principibus coelectoribus vestris et nostris de electione futuri regis Romanorum in imperatorem postmodum favente Domino promovendi, in eodem mansuri usque ad plenam consummationem electionis hujusmodi et alias facturi et processuri, prout in sacris legibus super hoc deliberate editis invenitur expressum; alias, non obstante vestra seu vestrorum absentia, in premissis una cum aliis conprincipibus et coelectoribus nostris, prout legum ipsarum sancivit auctoritas, finaliter procedemus.

XIX. *Forma procuratorii mittendi per eum principem electorem, qui nuncios suos ad electionem faciendam duxerit destinandos.* — Nos . . . talis Dei gracia etc. sacri imperii etc. notum facimus tenore presentium universis, quod, cum electio Romanorum regis ex rationabilibus causis imminet facienda, nos de honore et statu sacri imperii soli-

citudine debita intendere cupientes, ne tam gravibus dispendiis periculose subjaceat, de fide et circumspectionis industria dilectorum nobis . . . et . . . fidelium nostrorum obtinentes utique presumptionis indubie fiduciam singularem, ipsos et quemlibet eorum in solidum, ita quod non sit melior condicio occupantis, sed quod per unum inceptum fuerit, per alium finiri valeat et liceat terminari, omni jure, modo et forma, quibus melius et efficacius possumus seu valemus, nostros veros et legitimos procuratores et nuncios speciales facimus, constituimus et ordinamus ad tractandum ubilibet una cum aliis comprincipibus et coelectoribus nostris tam ecclesiasticis quam secularibus et cum ipsis concordandum, conveniendum et concludendum de persona quacunque habili ac ydonea in regem Romanorum eligenda, et ipsis tractatibus super electione talis persone habendis pro nobis loco et nomine nostro interessendum, tractandum et deliberandum, necnon vice et nomine nostris eandem personam nominandum et in ipsam consentiendum ac eciam in regem Romanorum promovendum ad sacrum imperium eligendum, ac in animam nostram prestandum, quodcunque juramentum necessarium debitum seu consuetum fuerit circa premissa et quodlibet premissorum, alium vel alios procuratores in solidum substituendum et revocandum et omnia et singula faciendum, que in premissis et circa premissa eciam usque ad consumationem tractatuum, nominationis, deliberationis et electionis hujusmodi de presenti faciende necessaria aut utilia fuerint seu eciam quomodolibet oportuna, eciam si premissa vel eorum quodlibet mandatum exigant speciale, eciamsi majora vel magis singularia fuerint supradictis, et que nosmetipsi facere possumus, si hujusmodi tractatuum, deliberationis, nominationis et electionis future negociis presentes et personaliter adessemus, gratum et ratum habentes et habere volentes et nos perpetuo habituros firmiter promittentes, quicquid per antedictos procuratores seu nuncios nostros necnon substitutos aut substituendos ab ipsis seu eorum altero in premissis seu premissorum

quolibet actum, gestum seu factum fuerit aut quomodolibet ordinatum.

XX. *De unione principatuum electorum et jurium eis connexorum.* — Cum universi et singuli principatus, quorum virtute seculares principes electores jus et vocem in electione regis Romanorum in cesarem promovendi obtinere noscuntur, cum jure hujusmodi necnon officiis, dignitatibus et juribus aliis, eis et cuilibet eorum annexis et dependentibus ab eisdem, adeo conjuncti et inseparabiliter sint uniti, quod jus, vox, officium et dignitas, alia quoque jura ad quemlibet principatuum eorundem spectantia cadere non possint in alium preter illum, qui principatum ipsum cum terra, vasallagiis, feudis et dominiis ad ejus pertinentiis universis dinoscitur possidere, presenti edicto imperiali perpetuo valituro sanccimus, unumquemque principatuum predictorum cum jure et voce electionis ac officio ceterisque omnibus dignitatibus, juribus et pertinentiis ad ipsum spectantibus ita perseverare et esse debere unitum perpetuis temporibus indivisibiliter et conjunctum, quod prossessor principatus cujuslibet eciam juris, vocis, officii et dignitatis et pertinentiarum omnium ad illum spectantium quieta debeat et libera possessione gaudere ac princeps elector ab omnibus reputari, ipseque et nemo alius per ceteros principes electores ad electionem et omnes actus alios pro sacri imperii honore vel oportunitate gerendos omni tempore assumi sine contradictione qualibet et admitti, nec aliquod premissorum ab altero, cum sint et esse debeant inseparabilia, dividi vel ullo tempore debeat separari aut in judicio vel extra divisim repeti valeat aut evinci vel eciam per sententiam separari, nec aliquis unum sine alio impetens audiatur. Quod si per errorem vel alias auditus quis fuerit, aut processus, judicium, sententia vel aliquid hujuscemodi contra presentem dispositionem nostram emanaverit seu quomodolibet attemptari contigerit, hoc totum et omnia ex hiis et quolibet eorum sequentia eo ipso viribus non subsistant.

XXI. *De ordine processionis inter archiepiscopos.* — Quoniam autem superius in principio constitutionum nostrarum presentium circa ordinem sessionis ecclesiasticorum principum electorum in consilio et in mensa et alias, quotiens imperialem curiam celebrari seu principes electores deinceps cum imperatore vel rege Romanorum congregari contigerit, sufficienter duximus providendum, super qua priscis audivimus temporibus pluries disceptatum, expedire credimus eciam processionis et deambulationis inter eos ordinem diffinire. Quapropter hoc perpetuo imperiali edicto decernimus, ut, quotienscunque in congregatione imperatoris vel regis Romanorum et principum predictorum imperatore vel rege ipso deambulante insignia ante faciem suam portari contigerit, archiepiscopo[-us] Treverensi[-is] in directa dyametrali linea ante imperatorem vel regem transeat, illique soli medii inter eos ambulent, quos imperialia vel regalia continget insigna deportare; dum autem imperator vel rex absque insigniis eisdem incesserit, ex tunc idem archiepiscopus imperatorem vel regem prefato modo precedat, ita quod nemo penitus inter eos medius habeatur, aliis duobus archiepiscopis electoribus loca sua juxta distinctionem provinciarum suarum circa sessionem superius declaratam eciam circa processionem perpetuo servaturis.

XXII. *De ordine processionis principum electorum, et per quos insignia deportentur.* — Ad declarandum autem in imperatoris vel regis Romanorum deambulantis presentia processionis ordinem principum electorum, de qua supra fecimus mentionem, statuimus, ut, quotienscunque in celebratione imperialis curie principes electores cum imperatore vel rege Romanorum in quibuscunque actibus vel solempnitatibus processionaliter ambulare contigerit, et imperalia vel regalia debuerint insignia deportari, dux Saxonie imperialem seu regalem ensem deferens imperatorem seu regem immediate precedat et inter illum et archiepiscopum Treverensem medius habeatur; comes vero palatinus pomum imperiale portans a latere dextro, et mar-

chio Brandemburgensis sceptrum deferens a sinistro latere ipsius ducis Saxonie lineariter gradiantur; rex autem Boemie imperatorem seu regem ipsum immediate nullo interveniente sequatur.

XXIII. *De benedictionibus archiepiscoporum in presentia imperatoris.* — Quotiens insuper in imperatoris vel regis Romanorum presentia missarum solempnia celebrari ac Maguntinensem, Treverensem et Coloniensem archiepiscopos vel duos ex eis adesse contigerit, in confessione, que ante missam dici consuerit ac in porrectione ewangelii osculandi et pace post *Agnus Dei* portanda necnon et in benedictionibus post finita missarum solempnia ac eciam ante mensam faciendis et in gratiis post cibum acceptum agendis is inter eos ordo servetur, prout de ipsorum consilio duximus ordinandum: quod prima die hec omnia et singula a primo, secunda die a secundo, tercia vero a tercio peragantur. Primum autem vel secundum seu tercium hoc casu, secundum quod prius vel posterius quilibet eorum consecratus existit, debere intelligi declaramus. Et ut se invicem honore condigno ac decenti preveniant et exemplum aliis prebeant invicem honorandi, is, quem circa premissa ordo tetigerit, ad hec alterum conniventia et caritativa inclinatione invitet et tunc demum ad premissa procedat seu quodlibet premissorum.

[Kungörelser i Metz, 25 dec. 1356.]

Infra scripte leges promulgate sunt in curia Metensi per dominum Karolum quartum, Romanorum imperatorem et Boemie regem augustum, anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo sexto, assistentibus sibi omnibus sacri Romani imperii electoribus, presentibus dominis venerabili in Christo patre, domino Talayrandio episcopo Albanensi, sancte Romane ecclesiae cardinali, ac Karolo regis Francie primogenito, Normandie duce illustri ac delphino Wiennensi, in die nativitatis Christi.

XXIV. 1. Si quis cum principibus, militibus vel privatis seu quibuscunque personis plebeis eciam scelestam factionem aut factionis ipsius inierit sacramentum vel

dederit de nece venerabilium et illustrium nostrorum et sacri Romani imperii tam ecclesiasticorum quam secularium principum electorum seu alterius eorundem (nam et ipsi pars corporis nostri sunt; eadem enim severitate voluntatem sceleris quam effectum puniri jura voluerunt), ipse quidem utpote majestatis reus gladio feriatur, bonis ejus omnibus fisco nostro addictis; 2. filii vero ejus, quibus vitam imperiali specialiter lenitate concedimus (paterno enim deberent perire supplicio, in quibus paterni, hoc est hereditarii, criminis meciuntur exempla), a materna vel avita, omni eciam proximorum hereditate et successione habeantur alieni, testamentis aliorum nihil capiant, sint perpetuo egentes et pauperes, infamia eos paterna semper comitetur, ad nullum unquam honorem, nulla prorsus sacramenta perveniant, sint postremo tales, ut hiis perpetua egestate sordentibus sit et mors solacium et vita supplicium. 3. Denique jubemus eos esse notabiles sine venia, qui pro talibus unquam apud nos intervenire temptaverint. 4. Ad filias sane eorum, quolibet numero fuerint, Falcidiam tantum ex bonis matris, sive intestata defecerit, volumus pervenire, ut habeant mediocrem pocius filie alimoniam quam integrum et emolumentum aut nomen heredis consequantur; mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras esse confidimus. 5. Emancipaciones quoque, que a predictis sive in filios post legem dumtaxat latam sive in filias fuerint collata, non valeant. 6. Dotes, donaciones quorumlibet, postremo item alienaciones, quas ex eo tempore qualibet fraude vel jure factas esse constiterit, quo primum memorati de ineunda faccione ac societate cogitaverint, nullius statuimus esse momenti; 7. Uxores sane predictorum recuperata dote (si in ea condicione fuerint, ut, que a viris titulo donacionis acceperint, filiis debeant reservare) tempore, quo usufructus absumitur, omnia ea fisco nostro se relicturas esse cognoscant, que juxta legem filiis debebantur; 8. Falcidia eciam ex hiis rebus filiabus tantum, non eciam filiis deputetur. 9. Id quod de predictis eorumque filiis cavimus,

eciam de satellitibus, consciis ac ministris filiisque eorum simili severitate censemus. 10. Sane si quis ex hiis in exordio inite factionis studio vere laudis accensus ipse prodiderit factionem, premio a nobis et honore donabitur; is vero, qui usus fuerit factione, si, vel sero, tamen incognita adhuc consiliorum archana patefecerit, absolutione tamen ac venia dignus habebitur. 11. Statuimus insuper, ut, si quid contra predictos principes electores ecclesiasticos vel seculares commissum dicatur, eciam post mortem rei id crimen instaurari posse [possit]. 12. In hoc item crimine, quod ad lesam in principibus electoribus suis majestatem pertinet, eciam in caput domini servi torquentur. 13. Volumus insuper et presenti imperiali sanx[cc]imus edicto, ut eciam post mortem nocencium hoc crimen inchoari possit, in convicto mortuo memoria ejus dampnetur, et bona ejus successoribus ejus eripiantur. 14. Nam ex quo sceleratissimum quis ceperit consilium, exinde quodam modo sua mente privatus [punitus] est; porro, ex quo quis tale crimen contraxit, neque alienare neque manumittere eum posse nec ei solvere jure debitorem decernimus. 15. In hac enim causa in caput domini servos torqueri statuimus, id est propter causam factionis dampnande contra principes electores ecclesiasticos et seculares, ut premittitur. 16. Et si decesserit quis propter insertam personam, successoris bona serventur, si in causa hujusmodi fuisse mortuus arguatur.

XXV. 1. Si ceteros principatus congruit in sua integritate servari, ut corroboretur justicia, [et subjecti] fideles pace gaudeant et quiete, multo magis magnifici principatus dominia, honores et jura electorum principum debent illesa servari (nam ubi majus incumbit periculum, majus debet remedium adhiberi), ne columpnis ruentibus basis totius edificii collidatur; decernimus igitur et hoc perpetuis temporibus valituro imperiali sanx[cc]imus edicto, quod exnunc in antea perpetuis futuris temporibus insignes et magnifici principatus, videlicet regnum Boemie, comitatus palatinus Reni, ducatus Saxonie et marchionatus Bran-

demburgensis, terre, districtus, homagia seu vasallagia et alia quevis ad ipsa spectancia scindi, dividi seu quavis condicione dimembrari non debeant, sed ut pocius in sua perfecta integritate perpetua maneant; 2. primogenitus filius succedat in eis sibique soli jus et dominum competat, nisi forsitan mente captus, fatuus seu alterius famosi et notabilis defectus existeret, propter quem non deberet seu posset hominibus principari, in quo casu inhibita sibi successione secundogenitum, si fuerit in ea progenie, seu alium seniorem fratrem vel consanguineum laicum, qui paterno stipiti in descendenti recta linea proximior fuerit, volumus successurum, qui tamen apud alios fratres et sorores se clementem et pium exhibebit, continuo juxta datam sibi a Deo gratiam et juxta suum beneplacitum et ipsius patrimonii facultates, divisione, scissione seu dimembracione principatus et pertinentiarum ejus sibi modis omnibus interdicta.

XXVI. 1. Die, qua solempnis curia imperialis vel regia fuerit celebranda, venient circa horam primam principes electores ecclesiastici et seculares ad domum habitacionis imperialis sive regalis, et ibi imperator vel rex ipse omnibus insigniis imperialibus induetur, et ascensis equis omnes vadant cum imperatore vel rege ad locum sessionis aptate, et ibit quilibet eorum in ordine et modo supra in lege de ordine processionis ipsorum principum electorum plenius diffinito, portabit eciam archicancellarius, in cujus archicancellatu[-ariatu] hec fuerint, super baculo argenteo omnia sigilla et typaria imperialia sive regalia; seculares vero principes electores sceptrum, pomum et ensem, secundum quod superius exprimitur, deportabunt; portabuntur eciam immediate ante archiepiscopum Treverensem suo loco transeuntes primo Aquisgranensis, secundo Mediolanensis corona, et hoc ante imperatorem dumtaxat, qui jam imperialibus infulis est decoratus, quas gestabunt aliqui principes inferiores ad hoc per imperatorem juxta placitum deputandi.

2. Imperatrix vero vel regina Romanorum suis augus-

talibus amicta insigniis post regem vel imperatorem Romanorum et eciam post regem Boemie, qui imperatorem immediate subsequitur, competentis spacii intervallo suis associata proceribus suisque comitata virginibus ad locum sessionis procedat.

XXVII. *De officiis principum electorum in solempnibus curiis imperatorum vel regum Romanorum.* — 1. Statuimus, ut, quandocunque imperator vel rex Romanorum solempnes curias suas celebraverit, in quibus principes electores sua deservire seu exercere debent officia, subscriptus in hiis ordo servetur: primo enim, imperatore vel rege ipso in sede regia sive solio imperiali sedente, dux Saxonie officium suum agat hoc modo: ponetur enim ante edificium sessionis imperialis vel regie acervus avene tante altitudinis, quod pertingat usque ad pectus vel antelam equi, super quo sedebit ipse dux, et habebit in manu baculum argenteum et mensuram argenteam, que simul faciant in pondere duodecim marcas argenti, et sedens super equo primo mensuram eandem de aveno plenam accipiet et famulo primitus venienti ministrabit eandem. Quo facto, figendo baculum in avenam recedet, et vicemareschallus ejus, puta de Papenheim, accedens vel eo absente mareschallus curie ulterius avenam ipsam distribuet. Ingresso vero imperatore vel rege ad mensam, principes electores ecclesiastici, videlicet archiepiscopi, stantes ante mensam cum ceteris prelatis, benedicent eandem secundum ordinem, qui circa hoc eis in superioribus est prescriptus; et benedictione completa iidem archiepiscopi omnes, si assunt, alioquin duo vel unus, sigilla ac typaria imperialia sive regalia a cancellario curie recipient eoque, in cujus archicancellatu[-ariatu] curiam ipsam celebrari continget, in medio procedente et aliis duobus ex alterutro latere sibi junctis, sigilla et typaria ipsa, omnes quidem baculum, in quo suspensa fuerint, manibus contingentes, ea portabunt et ante imperatorem vel regem reverenter ponent in mensa; imperator vero sive rex eadem ipsis statim restituet, et in cujus archicancellatu[-ariatu] hoc fuerit, ut pre-

fertur, is majus sigillum appensum usque ad finem mense gestabit et deinceps, donec ad hospicium suum perveniat ab imperiali sive regali curia equitando. Baculus vero, de quo premittitur, esse debebit argenteus, duodecim marcas argenti habens in pondere, cujus tam argenti quam precii partem terciam unusquisque archiepiscoporum ipsorum persolvet; et baculus ipse protinus una cum sigillis et typariis debet cancellario imperialis curie assignari in usus suos beneplacitos convertendus. Postquam autem is, quem ordo tetigerit, portando sigillum majus ab imperiali curia ad hospicium suum redierit, ut prefertur, statim sigillum ipsum per aliquem de suis familiaribus predicto imperialis curie cancellario [remittet super equo, quem juxta proprie dignitatis decenciam et amorem, quem ad cancellarium curie gesserit, ipsi cancellario] tenebitur elargiri.

2. Deinde marchio Brandemburgensis archicamerarius accedat super equo, habens argenteas pelves cum aqua in manibus ponderis duodecim marcharum argenti et pulchrum manutergium, et descendens ab equo dabit aquam domino imperatori vel regi Romanorum manibus abluendis.

3. Comes palatinus Reni intrabit similiter super equo, habens in manibus quatuor scutellas argenteas cibis impletas, quarum quelibet tres marchas habeat in statera, et descendens ab equo portabit et ponet ante imperatorem vel regem in mensam.

4. Post hec rex Boemie archipincerna veniet similiter super equo, portans in manibus cuppam seu cifum argenteum ponderis duodecim marcharum coopertum, vino et aqua permixtim impletum, et descendens de equo cifum ipsum imperatori vel regi Romanorum porriget ad bibendum.

5. Sicut autem hactenus observatum fuisse comperimus, ita statuimus, ut, peractis per principes electores seculares predictis eorum officiis, ille de Falkenstein subcamerarius equum et pelves marchionis Brandemburgensis pro se recipiat; magister coquine de Nortemberg equum

et scutellas comitis palatini, vicepincerna de Lymburg equum et cifum regis Boemie, vicemareschalcus de Papenheim equum, baculum et mensuram predictam ducis Saxonie, si tamen ipsi in tali imperiali seu regali curia presentes existant et eorum quilibet in officio suo ministret; si vero ipsi vel eorum aliquis a prefata curia se duxerint absentandos, extunc imperialis vel regalis curie cotidiani ministri vice absencium (puta quilibet in loco ejus absentis, cui in vocabulo seu officio communicat), sicut geret officium, sic tollat in premissis et fructum.

XXVIII. 1. Imperialis insuper mensa vel regia sic debet aptari, ut ultra alias aule tabulas sive mensas in altitudine sex pedum sit alcius elevata, in qua preter imperatorem Romanorum dumtaxat vel regem die solempnis curie nemo penitus collocetur.

2. Sedes vero et mensa imperatricis sive regine parabitur a latere in aula, ita quod ipsa mensa tribus pedibus imperiali sive regali mensa sit bassior et totidem pedibus eminencior supra sedes principum electorum, qui principes suas inter se in una eademque altitudine sedes habebunt et menses.

3. Infra sessionem imperialem mense pro septem principibus electoribus ecclesiasticis et secularibus preparentur: tres videlicet a dextris et tres alie a sinistris et septima directe versus faciem imperatoris vel regis, sicut superius in capitulo de sessionibus et ordine principum electorum per nos clarius est diffinitum; ita eciam, quod nullus alius, cujuscunque dignitatis vel status existat, sedeat inter ipsos vel ad mensas eorum.

4. Non liceat autem alicui predictorum secularium principum electorum, peracto oficii sui debito, se locare ad mensam sibi paratam, donec alicui suorum conprincipum electorum ejus officium restat agendum; sed cum aliquis eorum vel aliqui ministerium suum expleverint, ad preparatas sibi mensas transeant et juxta illas stando expectent, donec ceteri ministeria sua expleverint supradicta, et tunc

demum omnes et singuli pariter ad mensas sibi positas se locabunt.

XXIX. 1. Invenimus eciam ex clarissimis relatibus et tradicionibus antiquorum, illud a tempore, cujus contrarii[jam] non habeatur[-etur] memoria, per eos, qui nos precesserunt feliciter, esse jugiter observatum, ut regis Romanorum futuri imperatoris in civitate Frankenfordie celebraretur electio et prima coronacio Aquisgrani et in opido Nuremberg prima sua regalis curia haberetur; quaproper certis ex causis eciam futuris premissa servari debere temporibus declaramus, nisi premissis omnibus seu eorum alicui impedimentum legittimum obviaret. 2. Quandocunque insuper aliquis princeps elector ecclesiasticus vel secularis, justo impedimento detentus ad imperialem curiam vocatus venire non valens, nuncium vel procuratorem cujuscunque dignitatis vel status transmiserit, missus ipse licet loco mittentis juxta datum sibi a Deo mandatum admitti debeat; in mensa tamen vel sede, que illi, qui ipsum transmittit, deputata fuerit, non sedebit.

3. Preterea, consummatis hiis, que imperiali qualibet curia sive regali fuerint pro tempore disponenda, recipiet magister curie pro se totum edificium ligneum apparatum imperialis sive regalis sessionis, ubi sederit imperator vel rex Romanorum cum principibus electoribus ad celebrandas solempnes curias vel feuda, sicut premittitur, principibus conferenda.

XXX. *[De juribus officialium, dum principes feuda sua ab imperatore vel rege Romanorum recipiunt].* — 1. Decernimus hoc imperiali edicto, ut principes electores ecclesiastici et seculares, dum feuda sua sive regalia ab imperatore vel rege recipiunt, ad dandum vel solvendum aliquid nulli penitus sint astricti; nam pecunia, que tali pretextu persolvitur, officiatis debetur. Cum ergo ipsi principes electores cunctis imperialis curie presint officiis, suos eciam habentes in officiis hujusmodi substitutos, datos ad hoc a Romanis principibus et dotatos, videretur absurdum, quod substituti officiales a suis superioribus

quocunque quesito colore exenia postularent, nisi forte ipsi principes electores sponte et liberaliter hiis aliquid largirentur.

2. Porro, ceteri principes imperii ecclesiastici vel seculares, dum predicto modo eorum aliquis feuda sua ab imperatore Romanorum suscipit vel a rege, dabit officialibus imperialis sive regalis curie sexaginta tres marchas argenti cum uno fertone, nisi eorum aliquis privilegio seu indulto imperiali vel regali tueri se posset et probare se solutum vel exemptum a talibus aut eciam aliis quibuscunque, que solvi in suscepcione feudorum hujusmodi consuevissent. Predictarum insuper sexaginta trium marcharum et fertonis divisionem faciet magister curie imperialis sive regalis hoc modo: primo enim decem marchas pro semetipso reservans dabit cancellario imperialis sive regalis curie decem marchas, magistris notariis dictatoribus tres marchas et sigillatori pro cera et pergameno unum fertonem, ita videlicet, quod cancellarius et notarii principi recipienti feudum non ad aliud quam ad dandum sibi testimonialem recepti feudi seu simplicis investiture literam sint astricti.

3. Item dabit magister curie pincerne de Lymburg de prefata pecunia decem marchas, magistro coquine de Nortemberg decem marchas, vicemareschallo de Papenheim decem marchas et camerario de Falkenstein decem marchas, tali tamen condicione, si ipsi et eorum quilibet in hujusmodi curiis solempnibus presencialiter assunt in suis officiis ministrando; si vero ipsi vel aliqui eorum absentes fuerint, extunc officiales imperialis sive regalis curie, qui talibus presint officiis, eorum, quorum supplent absenciam, singuli singulorum, sicut vicem nomenque et laborem sufferunt, sic lucrum et commoda reportabunt.

4. Dum autem princeps aliquis equo vel alteri bestie insidens feuda sua ab imperatore recipiet vel rege, equus ille seu bestia, cujuscunque speciei sit, debetur superiori mareschallo, id est duci Saxonie, si presens affuerit, alio-

quin illi de Papenheim ejus vicemareschallo aut illo absente imperialis sive regalis curie mareschallo.

XXXI. Cum sacri Romani celsitudo imperii diversarum nacionum, moribus, vita et ydiomate distinctarum, leges habeat et gubernacula moderari, dignum est et cunctorum sapientium judicio censetur expediens, quod electores principes, ipsius imperii columpne et latera, diversorum ydiomatum et lingwarum differenciis instruantur, ut plures intelligant et intelligantur a pluribus, qui plurimorum necessitatibus relevandis cesaree sublimitati assistunt in partem sollicitudinis constituti; quapropter statuimus, ut illustrium principum, puta regis Boemie, comitis palatini Reni, ducis Saxonie et marchionis Brandemburgensis electorum filii vel heredes et successores, cum verisimiliter Teuthonicum ydioma sibi naturaliter inditum scire presumatur et ab infancia didicisse, incipiendo a septimo etatis sue anno in gramatica Italica ac Sclavica lingwis instruantur; ita quod infra quartum decimum etatis annum existant in talibus juxta datam sibi a Deo graciam conditi, cum illud non solum utile, ymo ex causis premissis summe necessarium habeatur, eo quod ille lingwe ut plurimum ad usum et necessitatem sacri imperii frequentari sint solite et in hiis plus ardua ipsius imperii negocia ventilentur. Hunc autem proficiendi modum in premissis ponimus observandum: ut relinquatur opcioni parentum in [ut] filios, si quos habuerint, seu proximos, quos in principatibus sibi credunt verisimiliter successuros, ad loca dirigu[-a]nt, in quibus de hujusmodi possint lingwagiis edoceri vel in propriis domibus pedagogos, instructores et pueros consocios in hiis peritos eis adjungant, quorum conversacione pariter et doctrina in lingwis ipsis valeant erudiri.

Frankrike.

I. Kyrkliga fridseder.

a) Provinsialsynod i Bourges. — 1038. — Utdrag (ur Miracula sancti Benedicti, af Andreas Floriacensis).

Eadem nihilominus tempestate, Aimo Bituricensium archiepiscopus pacem sub iurisiurandi sacramento in dioecesi voluit sua. Unde, comprovincialibus adscitis episcopis, suffraganeorum fretus consiliis, omnes a quinto decimo anno et supra hac lege constringit, ut contra violatorem compacti foederis unanimi corde hostes existant et distractioni rerum eorum nullo pacto se subducant, quin etiam, si necessitas posceret, armis exturbantes appeterent. Non excipiuntur ipsi sacrorum ministri, sed, a sanctuario Domini correptis frequenter vexillis, cum extera multitudine populi in corruptores invehuntur iuratae pacis. Unde multotiens perfidos exturbantes, castellaque eorum solo tenus evertentes, ita Dei adiutorio exterrebant rebelles, ut, dum fidelium adventus, fama longe lateque vulgante, diffunderetur, apertis municipia relinquentes portis, fugae praesidium expeterent, divino terrore perculsi. Cerneres hos, ac si alterum Israeliticum populum, in multitudinem desaevire Deum ignorantium, talique eos proterente insania, infectae pactionis eos cogebant redire ad iura. Et quae adstipulatio huius foederis fuerit, dignum duximus inserere scriptis, quam ipse archiepiscopus cum ceteris coepiscopos tali modo sub iureiurando corroboravit:

Ego, inquiens, Aimo, archiepiscopus Bituricensis Deo[-i] dono, hoc toto corde et ore Deo sanctisque eius promitto, quod absque ullius simultatis fuco haec, quae subter sunt, toto impleam animo. Hoc est, ut pervasores ecclesiasticarum rerum, incentores rapinarum, oppressores monachorum, sanctimonialium et clericorum, omnesque sanctae matris ecclesiae impugnatores, quousque resipi-

scant, expugnem unanimiter; non munerum inlectione decipi, aut parentum seu proximorum affinitate ulla ratione moveri, quominus exorbiter a tramite rectitudinis. Contra illos autem, qui huiusmodi sancita transgredi ausi fuerint, totis viribus venire promitto, nec ullo cedere modo, quousque praevaricatoris revincatur suasio.

Haec super reliquiis protomartyris Christi Stephani protestatus, ceteros, ut idem agerent, postea hortatur; qui unanimi corde obaudientes, universos, uti praemisimus, a quinto decimo anno et supra parochiales et comprovinciales per singula episcopia communefacientes, eadem subtitulant corroboratione. Quorum timor tremorque adeo infidelium corda pertrivit, ut multitudo inermis vulgi quasi armatorum acies pavescerentur ab illis; atque ita eorum cor emarcuerat, ut obliti militiae, humiles agrestes, ac si potentissimorum regum, relictis oppidis, fugerent cohortes.

b) Ärkebiskopsdekret i Auch. — Omkr. 1140.

Guillelmus, Dei gratia Auscitanus archiepiscopus, sedis apostolicae legatus, carissimis in Christo fratribus, venerabilibus episcopis aliisque ecclesiarum praelatis, et dilectis filiis, comitibus, vicecomitibus, aliisque baronibus, universo quoque clero et populo per Auscitanam provinciam constituto, salutem et benedictionem.

Cum ex officii nostri debito teneamur universis fidelibus curae nostrae commissis salubri dispositione providere, nunc praesertim, urgente apostolici mandati auctoritate, ad quem spectat totius populi profectibus invigilare, oportet nos super bono pacis et treugae Dei subditis nostris propensiorem curam impendere. Inde est, quod, iuxta statuta generalis consilii Romae nuper celebrati, pacem et treugam Dei in provincia nostra, ex parte Dei et domini papae et nostra, ab omnibus inconcusse et inviolabiliter praecipimus observari. Forma pacis et treugae Dei talis est:

1. Treugas a quarta feria post occasum solis usque ad secundam feriam post ortum solis, et ab adventu Domini usque ad octavas epiphaniae, et a septuagesima usque ad octavas paschae, ab omnibus inviolabiliter observari praecipimus. Si quis autem treugam violare tenta-

verit, post commonitionem factam, si non satisfecerit, princeps suus et episcopus cum clero et populo cogant eum iniuriam passis satisfacere, ad arbitrium episcopi et principis sui et aliorum vicinorum baronum. Quod si princeps seu barones vel populus dissimulaverint, tam princeps quam barones excommunicentur, et tota terra eorum interdicto subiiciatur, omni privilegio personae et ecclesiae cessante.

2. His vero temporibus, et omnibus festis beatae Mariae, cum praecedenti die et subsequenti, sancti quoque Joannis baptistae, et beatorum apostolorum Petri et Pauli, et a vigilia pentecostes usque ad octavas, et omnium sanctorum festo, omnia pacem et securitatem habebunt. Omni vero tempore perpetua pace et securitate gaudebunt canonici, monarchi, presbyteri, clerici, et omnes religiosae personae, conversi, peregrini, mercatores, rustici euntes et redeuntes et in agricultura existentes, et animalia, quibus arant, et quae semen portant ad agrum; dominae cum sociis suis inermibus, et omnes feminae, et omnes res clericorum et religiosorum ubique, et molendina. Principibus autem et dominis terrarum iura sua et consuetudines non contradicimus in terris suis. Ecclesiae salvitatem habeant triginta passuum circumcirca, monasteria vero sexaginta.

3. Haec vero ut firmius observentur, comites, vicecomites, barones, universum quoque clerum, in praesentia episcoporum, populum in praesentia clericorum, a septem annis et supra, iusiurandum praestare praecipimus.

Forma iuramenti talis erit: Iurabunt se pacem et treugam Dei iuxta praescriptum tenorem observaturos, et violatores pacis et treugae Dei persecuturos, et quod de rapina nihil scienter emant.

Quod si quis huic decreto contraire tentaverit in non iurando, vel in non persequendo, seu in conductitias gentes vel raptores tenendo aut favendo, vel rapinam emendo, princeps illius terrae, et tota eius terra, nisi debitam vin-

dictam exsequatur, omni interdicto et excommunicationi subiiciatur, omni privilegio personae et ecclesiae cessante.

4. Excommunicati non salutentur, non tondeantur capita eis, non abluantur, in mappa non comedant, neque ad aliam communionem christianam recipiantur praeter baptisma parvulorum et poenitentias in fine.

Princeps autem et cuncti fideles nostris obedientes mandatis, qui bonum pacis ope et consilio suo foverint, et contra violatores pacis fideliter decertaverint, et praesertim contra conductitias et pestilentes gentes, si in vera poenitentia in hoc Dei servitio decesserint, auctoritate Dei et domini papae et ecclesiae universalis, omnium peccatorum suorum indulgentiam et fructum mercedis aeternae se non dubitent habituros. Ceteris vero, qui contra eos arma susceperint, et ad episcoporum sive aliorum praelatorum consilium ad eos decertaverint expugnandos, biennium de iniuncta poenitentia relaxamus; aut, si longiorem ibi moram habuerint, episcoporum discretioni, quibus huius rei cura fuerit iniuncta, committimus, ut ad eorum arbitrium maior eis indulgentia tribuatur. Illos autem, qui admonitioni episcoporum in huiusmodi parere contempserint, a perceptione corporis et sanguinis Domini iubemus fieri alienos. Episcopi vero sive presbyteri, qui talibus fortiter non restiterint, officii sui suspensione mulctentur, donec apostolicae sedis misericordiam obtinuerint.

II. Ludvig vii. — **Konungens och stormännens fridslöften.** — Soissons, 10 juni 1155.

Ego Ludovicus Dei gratia Francorum rex.

Ad reprimendum fervorem malignantium et compescendum violentas praedonum manus, postulationibus cleri et assensu baroniae, toti regno pacem constituimus.

Ea causa anno incarnati verbi MCLV, IV idus iunii, Suessionense concilium celebre adunavimus. Et affuerunt

archiepiscopi Remensis, Senonensis, et eorum suffraganei. Item barones, comes Flandriae, Trecasinus et Nivernensis, et quamplures alii, et dux Burgundiae.

Ex quorum beneplacito ordinavimus a veniente pascha ad decem annos, ut omnes ecclesiae regni, et earum universae possessiones, et omnes agricolae, armenta similiter et greges, et, assecuritatis caminis, omnes ubique mercatores et homines, quicumque sint, quamdiu parati fuerint ad iustitiam stare ante eos, per quos iustitiam facere debuerint, omnes omnino pacem habeant et plenam securitatem.

In pleno concilio et coram omnibus in verbo regio diximus, quod pacem hanc infrangibiliter teneremus et, si qui essent violatores ordinatae pacis, de eis ad posse nostrum iustitiam faceremus.

In pacem istam iuraverunt dux Burgundiae, comes Flandriae, comes Henricus, comes Nivernensis, et comes Suessionensis, et reliqua baronia, quae aderat.

Et clerus similiter, archiepiscopi et episcopi et abbates, ante sacras reliquias, et in visu totius concilii, hanc ex parte sua pacem totis viribus se tenere promiserunt.

Et ut iustitia fieret de violentiis, ad posse suum se adiuturos promiserunt quidem, et in stabilitate sacrati oris edixerunt.

Ut res latius audiretur et a memoria non decideret, rei gestae ordinem et pacis tenorem monumentis literarum tradi, et sigilli nostri auctoritate praecepimus communiri.

III. Filip ii August. — **Testamentnm et regni totius ordinatio.** — Paris, 1190.

In nomine sancte et individue trinitatis, amen. Philippus, Dei gratia Francorum rex. Officium regium est subjectorum commodis modis omnibus providere et sue utilitati private publicam anteferre. Quoniam igi-

tur summo desiderio votum peregrinationis nostrae ad Sancte Terre subventionem totis viribus amplectimur, idcirco consilio Altissimi ordinare decrevimus, qualiter in absentia nostra regni negotia, quae agenda erunt, tractari debeant, et vitae nostrae, si quid in via humanitus accideret, extrema disponi:

1. In primis igitur precipimus, ut baillivi nostri per singulos prepositos in potestatibus nostris ponant quatuor homines prudentes, legitimos et boni testimonii, sine quorum, vel duorum ex eis ad minus, consilio, negotia ville non tractentur, excepto quod Parisius sex homines probos et legitimos constituimus, quorum nomina sunt hec: T. A. E. R. B. N.

2. Et in terris nostris, que propriis nominibus distincte sunt, baillivos nostros posuimus, qui in bailliviis suis singulis mensibus ponent unum diem, qui dicitur assisia, in quo omnes illi, qui clamorem facient, recipient jus suum per eos et justitiam sine dilatione, et nos nostra jura et nostram justitiam; et forefacta, que proprie nostra sunt, ibi scribentur.

3. Preterea volumus et precipimus, ut carissima mater nostra A[dela] regina statuat cum carissimo avunculo nostro et fideli Guillelmo Remensi archiepiscopo, singulis quatuor mensibus, unum diem Parisius, in quo audiant clamores hominum regni nostri et ibi eos finiant ad honorem Dei et utilitatem regni.

4. Precipimus insuper, ut eo die sint ante ipsos de singulis villis nostris et baillivi nostri, qui assisias tenebunt, ut coram eis recitent negotia terre nostre.

5. Si autem aliquis de baillivis nostris deliquerit, preterquam in murtro vel raptu vel homicidio vel proditione, et hoc constabit archiepiscopo et regine et aliis, qui aderunt, ut audiant forefacta baillivorum nostrorum, precipimus eis, ut nobis singulis annis, et hoc ter in anno, litteris suis nobis duobus [diebus] predictis significent, quis baillivus deliquerit, et quid fecerit, et quid acceperit, et

a quo, pecuniam vel munus vel servitium, propter quod homines nostri jus suum amitterent vel nos nostrum.

6. Similiter de prepositis nostris significent nobis baillivi nostri.

7. Baillivos autem nostros non poterunt amovere regina et archiepiscopus a bailliviis suis, nisi pro murtro vel raptu vel homicidio vel proditione; vel baillivi prepositos, nisi pro aliquo istorum. Nos autem consilio Dei talem faciemus de eo vindictam, postquam predicti viri nobis rei veritatem nunciaverint, per quam alii non immerito poterunt deterreri.

8. Similiter regina et archiepiscopus de statu regni nostri et negotiis ter in anno significent.

9. Si forte contigerit sedem episcopalem vel aliquam abbatiam regalem vacare, volumus, ut canonici ecclesie vel monachi monasterii vacantis veniant ad reginam et archiepiscopum, sicut ante nos venirent, et liberam electionem ab eis petant; et nos volumus, quod sine contradictione eis concedent.

10. Nos vero tam canonicos quam monachos monemus, ut talem pastorem eligant, qui Deo placeat et utilis sit regno.

11. Regina autem et archiepiscopus tamdiu regalia in manu sua teneant, donec electus consecratus sit vel benedictus, et tunc regalia sine contradictione ei reddantur.

12. Preterea precipimus, quod, si prebenda vel beneficium aliquod ecclesiasticum vacaverit, quando regalia in manu nostra venient, secundum quod melius et honestius poterunt, regina et archiepiscopus viris honestis et litteratis consilio fratris Bernardi conferant, salvis tamen donationibus nostris, quas per litteras nostras patentes quibusdam fecimus.

13. Prohibemus etiam universis prelatis ecclesiarum et hominibus nostris, ne talliam vel toltam donent, quamdiu in servitio Dei erimus.

14. Si vero Dominus Deus de nobis suam faceret

voluntatem, et nos mori contingeret, prohibemus districtissime omnibus hominibus terre nostre, tam clericis quam laicis, ne talliam vel toltam donent, donec filius noster (quem Deus servitio suo sanum et incolumem conservare dignetur) veniat ad etatem, in qua gratia sancti spiritus possit regere regnum.

15. Si autem aliquis filio nostro vellet movere guerram, et redditus sui, quos habet, non sufficerent, tunc omnes homines nostri adjuvent eum de corporibus suis et averis, et ecclesie tale faciant ei auxilium, quale solite sunt facere nobis.

16. Prepositis insuper nostris et baillivis prohibemus, ne aliquem hominem capiant neque averum suum, quamdiu bonos fidejussores dare voluerit de justitia prosequenda in curia nostra, nisi pro homicidio vel murtro vel raptu vel proditione.

17. Preterea precipimus, quod omnes redditus nostri et servitia et obventiones afferantur Parisius per tria tempora: primo ad festum sancti Remigii, secundo ad purificationem beate Virginis, tertio ad ascensionem; et tradatur burgensibus nostris predictis et P. marescallo. Si contingeret aliquem ex eis mori, G. de Garlandia alium in loco ejus substitueret.

18. In receptionibus averi nostri Adam clericus noster presens erit et eas scribet; et singuli habeant singulas claves de singulis archis, in quibus reponetur averum nostrum in Templo, et Templum unam. De isto avero tantum nobis mittetur, quantum litteris nostris mandabimus.

19. Si in via, quam facimus, nos mori contingeret, precipimus, quod regina et archiepiscopus et episcopus Parisiensis et abbates Sancti Victoris et de Sardenio et frater B. thesaurum nostrum in duas partes dividant. Unam medietatem pro arbitrio suo distribuant ad ecclesias reparandas, que per guerras nostras destructe sunt, ita quod servitium Dei possit in eis fieri; de eadem medietate donabunt illis, qui per tallias nostras aporiati

sunt, et de eadem dabunt residuum illis, quibus voluerint, et quos magis egere crediderint, ob remedium anime nostre et genitoris nostri regis Ludovici et antecessorum nostrorum. De altera medietate precipimus custodibus averi nostri et omnibus hominibus Parisiensibus, quod eam custodiant ad opus filii nostri, donec ad etatem veniat, in qua consilio Dei et sensu suo possit regere regnum.

20. Si autem tam nos quam filium nostrum mori contingeret, precipimus, quod averum nostrum per manum septem predictorum pro anima nostra et filii nostri pro arbitrio suo distribuatur. Quam cito etiam certum esset de morte nostra, volumus, quod averum nostrum, ubicumque foret, ad domum episcopi Parisiensis portaretur et ibi custodiretur, et postea de eodem fiet, quod disposuimus.

21. Precipimus etiam regine et archiepiscopo, ut omnes honores, qui, dum vacant, pertinent ad donationem nostram, quos honeste poterunt retinere, sicut abbatie nostre et decanatus et alie quedam dignitates, in manu sua teneant, donec a servitio Dei redierimus, et quos retinere non poterunt, donent secundum Deum et assignent consilio fratris B., et hoc faciant ad honorem Dei et utilitatem regni. Si autem in via moreremur, volumus, ut honores et dignitates ecclesiarum donent illis, quos magis dignos viderint.

Quod ut firmum et stabile permaneat, presentem paginam sigilli nostri auctoritate et regii nominis caractere inferius annotato precipimus confirmari.

Actum Parisius, anno verbi incarnati MCXC, regni nostri anno XI, adstantibus in palatio nostro, quorum nomina subposita sunt et signa. S. comitis Thibaldi dapiferi nostri. S. Guidonis buticularii. S. Matthei camerarii. S. Radulfi constabularii. Data vacante cancellaria.

IV. Filip II August. — **Stabilimentum cruce signatorum.** — Paris, mars 1214 (?).

Philippus, Dei gratia Francorum rex, amicis et fidelibus suis baronibus et aliis, ad quos presentes litterae pervenerint, salutem et dilectionem. Noveritis, quod nos per dilectos et fideles P. Parisiensem et G. Silvanectensem episcopos, ex assensu domini legati, fecimus diligenter inquiri, qualiter sancta ecclesia consuevit defendere cruce signatos, et ipsorum cruce signatorum libertates, qui facta inquisitione pro bono pacis inter regnum et sacerdotium usque ad instans concilium Romanum ista voluerunt observari:

1. Nullus cruce signatus burgensis vel rusticus, sive mercator fuerit sive non, primo anno, quo crucem assumpserit, tallietur, nisi tallia prius fuerit imposita, quam crucem assumeret. Quod si primo anno imposita fuerit, immunis erit secundo anno, nisi aliquid accipiatur pro exercitu. Tunc autem talliam esse impositam intelligimus, quando denuntiatum est alicui vel domui suae, quantum debeat solvere seu ponere in tallia.

2. Quia vero constat de consuetudine hactenus observata in regno Franciae, quod cruce signati debeant exercitum, nisi per speciale privilegium domini regis sint exempti, dicimus, quod in exercitum quilibet cruce signatus de supradictis ire tenetur, sive ante citationem sive post cruce signetur, si tamen debeat exercitum.

3. Et si rex viderit expedire, quod villa mittat in exercitum, et servientes potius quam illi, qui sunt de villa, vadant, poterit rex accipere pro exercitu de cruce signatis competenter, sed habebunt de cetero electionem cruce signati eundi in exercitum, si voluerint, vel ponendi portionem suam in prisia, pro redemptione exercitus facta. Et si gravati fuerint de prisia, ad diocesanum episcopum vel ejus officialem habebunt recursum.

4. Si vero cruce signatus habeat possessiones, quae

debeant talliam, reddet talliam, ac si non esset cruce signatus, et si neget possessiones debere talliam, probetur coram diocesano episcopo vel ejus officiali.

5. De cruce signatis manentibus in communiis dicimus, quod, si a communia aliquid accipiatur propter exercitum vel clausuram villae vel defensionem villae ab inimicis obsessae, vel communiae debitum factum et juratum reddi, antequam crucem assumerent, partem suam ponent in prisia, sicut et alii non cruce signati. De debito vero creato a communia post crucis assumptionem immunis erit cruce signatus usque ad praesentem motam, et quamdiu erit in peregrinatione.

6. Si baillivi domini regis aliquem cruce signatum deprehenderint ad praesens forefactum, pro quo debeat membris mutilari vel vitam amittere, secundum consuetudinem curiae saecularis, ecclesia non defendet eum vel res ejus. In aliis autem levioribus et minoribus forefactis, pro quibus non debeat membris mutilari vel vitam amittere, non debet baillivus corpus cruce signati vel res ejus capere vel captum detinere, immo reddat absolute ipsum et res suas ecclesiae requirenti pro jure faciendo.

7. Si autem in foro ecclesiae convictus fuerit de tali forefacto, pro quo debeat juxta judicis saecularis consuetudinem membris mutilari vel vitam amittere, ecclesia nec ipsum nec res ejus amplius defendet. De aliis convictus in foro ecclesiae, secundum consuetudinem villae, emendat laeso.

8. Quod si dominus rex alicui burgo vel civitati vel castello concesserit immunitatem exercitus, si petat rex aliquid de eis pro exercitu, cruce signati primo anno nihil ponent.

9. De feodis autem et censivis respondeat cruce signatus coram domino feodi vel censivae. Et si gravati fuerint, recurrant ad episcopum vel ejus officialem.

10. Si vero cruce signatus conveniat quemquam christianum super debito vel mobili vel injuria corporali sibi illata, vel conveniatur a christianis super praemissis,

electionem habet conveniendi eum sub judice saeculari vel ecclesiastico, sub quo maluerit.

11. Nullus cruce signatus tenetur respondere in foro saeculari, sed in ecclesiastico, exceptis feodis et censivis, de quibus litigabunt coram dominis feodorum et censivarum de possessione, quam pacifice tenuerint per diem et annum, donec perfecerit peregrinationem.

12. Si autem super negotio cruce signatorum aliquae novae dubitationes emerserint, ad duos praedictos episcopos recurratur.

13. Ista pro bono pacis per totum domanium domini regis de cruce signatis pro terra Jerosolymitana usque ad concilium volumus observari, salvis jure et consuetudinibus sanctae ecclesiae, et similiter salvis jure et consuetudinibus regni Franciae, et auctoritate sacrosanctae Romanae ecclesiae per omnia salva.

Actum Parisius, anno Domini 1214, mense martio.

V. Lekmannaprotester mot prelaternas öfvergrepp.

a) Klagomål till påfven. — S:t Denis, sept. 1235.

Sanctissimo patri in Domino G., Dei gratia summo pontifici, H. dux Burgundiae, P. comes Britanniae, H. comes Marchiae, A. comes Montisfortis, Francorum constabularius, comes Vindocinensis, S. comes Pontini, I. comes Carnotensis, L. comes Sacricaesarensis, H. comes Sancti Pauli, comes Rouciaci, H. comes Guinarensis, I. comes Marisconensis, Robertus de Curtineto, Franciae buticularius, Galterus de Auesnes, Ioannes de Nigella, Stephanus de Sacrocaesarensi, vicecomes Castriduni, vicecomes Bellimontis, vicecomes Castrieraudi, Archembaldus de Sorbonio, vicecomes Turennae, constabularius Normanniae, Buchardus de Montemorenciaco, Henricus de Soliaco, Guillelmus de Melloto, Droco de Melloto, Gaucherus de Iouignensi, Richardus de Harecourt, Ioannes de Toutensi, Adam de Bellomonte, Ioannes de Bellomonte, Ioannes marescallus Franciae, Hugo de Atheis, magister

panetarius Franciae, Gaufridus de Capella, Hugo de Bauceio, Gaufridus de Poenciaco, Robertus de Pissiaco, Gaeo de Pissiaco, Guido Maliuicini, Guido de Caprosia, et alii barones et milites, qui domini regis Franciae interfuerunt colloquio apud Sanctum Dionysium habito, salutem et reverentiam tam debitam quam devotam. Sanctitatem vestram volumus non latere, quod, cum dominus rex et antecessores ipsius et nostri jura ecclesiarum in regno Franciae servaverint fideliter et devote, in quo idem dominus rex et nos eorum studemus vestigiis inhaerere, nunc praelati et personae aliae ecclesiasticae novis gravaminibus contra eundem dominum regem, patronum ipsarum, insurgunt, ea, quae antecessoribus ejus et ipsi a longe retroactis temporibus debuerunt, voluntate propria denegantes et nova quaedam ab ipso et ejus hominibus extorquere volentes. Cum enim Rhemensis archiepiscopus et Bellovacensis episcopus homines ejus sint legii et fideles et ab ipso per homagium teneant sua temporalia in paritate et baronia, in hanc contra ipsum insurrexerunt audaciam, quod in sua curia jam nolunt de temporalibus respondere nec in sua curia jus facere vel etiam exspectare, archiepiscopum Turonensem, abbates et priores suae provinciae in ejusdem domini regis et aliorum dominorum curiis respondere de temporalibus non permittunt, eo modo quo regum aliorum, Henrici, Richardi, Philippi, Ludovici temporibus eos liquidum est respondisse in praedictis, et aliis pluribus, prout vestra paternitas per latores praesentium poterit edoceri, supradicti praelati atque alii et personae aliae ecclesiasticae regni Franciae eundem dominum regem, nos, homines nostros et alios nituntur multipliciter aggravare et novas consuetudines imponere, quae nos, qui jura ecclesiae cum eodem domino rege servare volumus, ut devoti filii, et fovere, non possemus aequanimiter sustinere. Idcirco vestrae supplicamus paternitati, quatenus dominum regem, regni dignitates et nostras illibatas servare velitis, eo modo quo nostrorum antecessorum fuerunt temporibus observatae, scientes, quod talia

gravamina dominus rex et nos non possemus ulterius tolerare. Actum apud Sanctum Dionysium, anno Domini millesimo ducentesimo trigesimo quinto, mense septembri. [Hae litterae sunt sigillatae viginti et octo sigillis.]

b) Baronernas förbund mot prelaterna. — 1246.

Quia clericorum superstitio, non attendens, quod bellis et quorundam sanguine sub Carolo Magno et aliis regnum Franciae de errore gentilium ad fidem catholicam sit conversum, primo quadam humilitate nos seduxit, quasi vulpes se nobis opponentes, ex ipsorum castrorum reliquiis, quae a nobis habuerant fundamentum, jurisdictionem saecularium principum sic absorbent, ut filii servorum secundum suas leges judicent liberos et filios liberorum, quamvis secundum leges priorum triumphatorum deberent a nobis potius judicari, et per novas constitutiones non deberet antecessorum nostrorum consuetudinibus derogari; cum nos deterioris conditionis faciant, quam Deus etiam voluit esse gentiles, cum dixerit: *Reddite quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo.* Nos omnes regni majores attento animo percipientes, quod regnum non per jus scriptum, nec per clericorum arrogantiam, sed per sudores bellicos fuerit adquisitum, praesenti decreto omnium juramento statuimus et sancimus, ut nullus clericus vel laicus alium de cetero trahat in causam coram ordinario judice vel delegato, nisi super haeresi, matrimonio vel usuris, amissione omnium bonorum suorum et unius membri mutilatione transgressoribus imminente, certis a nobis super hoc exsecutoribus deputatis, ut sic jurisdictio nostra resuscitata respiret, et ipsi hactenus ex nostra depauperatione ditati, quibus Dominus propter eorum superbiam profanas voluit revelare contentiones, reducantur ad statum ecclesiae primitivae et, in contemplatione viventes, nobis, sicut decet, activam vitam ducentibus, ostendant miracula, quae dudum a saeculo recesserunt.

VI. Ludvig den helige. — **Förklaring om feodala skyldigheter.** — Orléans, maj 1246.

In nomine sanctae et individuae trinitatis, amen. Ludovicus, Dei gratia Francorum rex. Notum facimus, quod, cum dubitaretur ab aliquibus de consuetudine ballorum et rachatorum Andegaviae et Cenomaniae, nos, volentes super hoc cognoscere veritatem et quod erat dubium declarare, vocatis apud Aurelianis baronibus et magnatibus earundem terrarum, habito cum eis tractatu et consilio diligenti, communi assertione eorum didicimus de consuetudine terrarum illarum, quae talis est:

1. Videlicet, quod relicta alicujus nobilis vel alterius feodati habet in Andegavia ballum liberorum suorum et terrae et non facit rachatum, nisi se maritet, et si ipsa moriatur, ille habet ballum, qui magis propinquus est ex parte patris vel ex parte matris, ex parte cujus hereditas movet.

2. Quicunque etiam, sive mater sive aliquis amicorum, habeat custodiam feminae, quae sit heres, debet praestare securitatem domino, a quo tenebit in capite, quod maritata non erit, nisi de licentia ipsius domini et sine assensu amicorum.

3. Et si relicta nobilis vel alterius feodati se maritet, maritus suus facit homagium domino et solvit rachatum. Et rachatum est valor terrae unius anni.

4. Dominus autem non habet rachatum de patre ad filium, nec de fratre ad fratrem. Et omnes alii, qui tenent ballum, debent homagium domino et debent solvere rachatum.

5. Ille autem, qui tenet ballum, si terra debet ad ipsum devenire, non habet custodiam puerorum, immo proximior post ipsum; et habent pueri beneficium de terra patris et matris suae, secundum valorem terrae et secundum statum suum. Et quicunque tenet ballum, debet facere rachatum, solvere debita et tenere ballum in bono statu.

6. Est autem aetas heredis masculi faciendi homagium domino et habendi terram suam, quam cito idem heres ingressus fuerit vicesimum primum annum.

7. De ballis et rachatis Cenomaniae dicunt idem barones Cenomaniae, hoc excepto, quod vidua perdit ballum terrae moventis ex parte patris puerorum in Cenomania, quam cito se maritat, et ille, qui ballum habet, facit homagium domino et solvit rachatum, nisi sit frater defuncti.

8. Sciendum est tamen, quod Feritas Bernardi et castellania Feritatis aliam habet consuetudinem quantum ad rachata.

9. Quia vero super aetate feminarum certa consuetudo non inveniebatur, statuimus et ordinavimus assensu baronum et militum praedictorum, quod femina non maritata, postquam quintum decimum annum compleverit, habeatur legitimae aetatis ad faciendum homagium domino et ad habendum terram suam.

Haec omnia, prout superius continentur, de communi consilio et assensu dictorum baronum et militum volumus et praecipimus de cetero in perpetuum firmiter observari.

Quod ut perpetuae stabilitatis robur obtineat, praesentem paginam sigilli nostri auctoritate et regii nominis charactere inferius annotato fecimus confirmari.

Actum Aurelianis anno incarnationis dominicae 1246, mense maio, regni vero nostri anno 20, astantibus in palatio nostro, quorum nomina supposita sunt et signa.

Dapifero nullo. S. Stephani buticularii. S. Johannis camerarii. Constabulario nullo.

VII. Ludvig den helige. — **Ordinatio pro reformatione morum.** — Paris, dec. 1254.

Ludovicus, Dei gratia Francorum rex, universis presens scriptum inspecturis, salutem.

Ex debito regie potestatis, pacem et quietem subjectorum nostrorum, in quorum quiete quiescimus, precordialiter affectantes, et adversus injuriosos et improbos, qui

tranquillitati eorum invident et quieti, zelum indignationis habentes, ad hujusmodi propulsandas injurias et statum regni reformandum in melius ad presens tempus, subscripta duximus ordinanda:

1. Questus quidem illicitos, quam possibile fuerit, in bailliviis et aliis curialibus reprimere cupientes, senescallos nostros et alios officiales in Bellicadri et Caturcensi bailliviis juramento subscripto duximus astringendos, cujus si ipsi senescalli fuerint transgressores, penas debitas in bona eorum vel, si res exigat, in personas nostre voluntatis vel deputatorum a nobis arbitrio reservamus. [Si vero prepositos, majores, vicecomites vel alios inferiores officiales dejerare contigerit, sub bonarum testimonio personarum cum ipsorum consilio puniantur.]

2. Jurabunt ergo utriusque baillivie senescalli, quod, quamdiu commissam sibi tenebunt bailliviam, tam majoribus quam mediocribus, tam minoribus quam advenis, tam indigenis quam subditis, sine personarum et nationum acceptione, jus reddent cum judicum suorum consilio juratorum secundum jura, usus et consuetudines in locis singulis approbatas.

3. Jurabunt insuper, jura nostra bona fide requirere et salvare, et aliorum jura scienter nec diminuere nec etiam impedire.

4. Jurabunt etiam, donum seu munus quodlibet a quacumque persona per se vel per alios non recipere in pecunia, argento vel auro vel rebus aliis quibuscumque, mobilibus vel immobilibus, vel beneficiis personalibus vel perpetuis, preter esculenta et poculenta, quorum valor in una ebdomada summam decem solidorum Parisiensium non excedat, et quod dicta dona seu beneficia dari uxoribus, liberis, fratribus vel sororibus, neptibus vel consanguineis, consiliariis vel domesticis suis, minime procurabunt, imo bona fide diligentiam adhibebunt, ne uxores aut alie gentes ipsorum munera recipiant; quod si fecerint, ex quo hoc sciverint, senescalli eos ad restitutionem bona fide compellent sub debito juramento.

5. Jurabunt etiam, quod ab illis de sua senescallia nec ab aliis, qui causam habeant coram ipsis, vel scient in proximo habituros, mutuum non recipient per se vel per alios ultra summam viginti librarum, quas reddent a die conventi mutui infra decem menses, licet etiam creditor velit solutionis terminum prorogare.

6. Addetur etiam juramento ipsorum, quod nihil dabunt vel mittent alicui de nostro consilio vel uxoribus eorundem, liberis aut aliis domesticis, vel illis, qui compotum eorum recipient, atque illis, quos ad visitandum terram vel facta eorum inquirenda mittemus.

7. Quod etiam in venditionibus bailliarum vel nostrorum reddituum partem non habebunt, nec etiam in moneta vel navibus, que a mercatoribus aut a peregrinis conducuntur.

8. Quod etiam baillivos infideles, injuriosos aut improbos, exactores vel de usura suspectos, aut turpem vitam aperte ducentes, in suo non sustinebunt errore, imo eorum excessus corrigent bona fide.

9. Jurabunt etiam judices et locorum vicarii singulorum, quod nec ipsis senescallis vel eorum domesticis aut propinquis quidquam dabunt, et in fine juramenti concludent se universa et singula supradicta servare, nec quidquam per se vel per alios in fraudem facere predictorum.

10. Vicarios autem, quos senescalli quandoque pro se substituunt, nolumus ab ipsis institui, nisi prius sub forma predicta prestiterint juramentum.

11. Ut vero hec [per] officiales juramenta firmius observentur, volumus, quod in publica assisia fiant, coram clericis et laicis, ab omnibus et singulis supradictis, etiam si antea facta fuerint coram nobis, ut non solum metu divine indignationis et nostre, sed etiam confusionis et erubescentie apud homines perjurium manifestum incurrere vereantur.

12. Volumus autem et precipimus, quod senescalli nostri predicti, et alii quicumque sub ipsis tenentes officia, necnon et omnes, qui in dictis duabus bailliviis vadia

nostra percipiant, abstineant ab omni verbo, quod vergat in contumeliam vel contemptum Dei, matris sue et sanctorum ipsius, a ludo etiam cum taxillis sive aleis vel scacis, et a fornicatione vel tabernis.

13. Inhibemus vero districte baillivis nostris predictis, possessiones aliquas per se vel per alium emere, administratione sua durante, in baillivia sua, vel alias fraudulenter sine nostra licentia procedere; quod si fecerint, emptionem irritam esse, et possessiones sic emptas fisco nostro, si nobis placuerit, volumus applicari.

14. Prohibentes insuper senescallis, ne, quamdiu baillivi fuerint, sibi vel suis domesticis aut propinquis matrimonia copulent tempore sue baillivie, sine nostro speciali consensu, nec predictos in religionibus ponant, aut beneficia ecclesiastica vel possessiones eis acquirant.

15. Gista etiam vel procurationes in domibus religiosis vel circa cum expensis eorum non recipiant sine nostra licentia speciali.

16. Prohibitionem vero istam, quam facimus de matrimoniis non copulandis et possessionibus non acquirendis, non extendimus ad prepositos, majores et alios officiales minores, qui majorias, prepossituras et alia officia tenebunt in locis mansionum suarum, dum tamen haec faciant sine nostra vel alterius laesione.

17. Et senescalli autem nostri et inferiores baillivi caveant sibi a multitudine bedellorum, et quanto paucioribus poterint sint contenti ad curie exequenda precepta, et illos nominent in assisia publica; aliter vero pro bedellis non habeantur.

18. Ubi autem bedelli vel servientes ad remota loca mittuntur, eis sine superiorum licentia non credatur; et si aliter iuventi fuerint facientes executionem vel mandata, nuncietur senescallo, qui eos puniat consequenter.

19. Ne vero senescalli nostri et inferiores baillivi contra justitiam subditos nostros gravent, inhibemus eisdem, ne pro quocumque debito preter nostrum capiant vel captum detineant aliquem subditorum.

20. Sed nec occasione criminis seu delicti detineant aliquem personaliter, qui possit vel valeat idonee se purgare, nisi criminis hujus requirat enormitas, de quo confessione propria vel probatione legitima sit convictus, vel nisi tam violentis presumptionibus urgeatur, ut judex cognoscat reum esse personaliter detinendum.

21. Et quia in dictis senescalliis secundum jura et terre consuetudinem fit inquisitio in criminibus, volumus et mandamus, quod reo petenti acta inquisitionis tradantur ex integro.

22. Personas autem honestas et bone fame, etiamsi sint pauperes, ad dictum testis unici subdi tormentis seu questionibus inhibemus, ne hoc metu vel confiteri factum vel suam vexationem redimere compellantur.

23. Emendas autem pro maleficiis seu delictis a baillivis nostris levari nolumus, nisi in foro judiciario publice de bonorum consilio fuerint judicate vel estimate, quamquam antea fuerint gagiate. Si tamen ille, cui crimen imponitur, curia sibi offerente judicium, id noluerit expectare et pecuniam certam offerat pro emenda, et tale sit crimen, de quo emenda pecuniaria recipi consuevit, liceat curie eam recipere, si sibi competens videatur; alioquin emendam faciat judicari vel estimari secundum quod dictum est, licet reus se velit subjicere omnimodo curie voluntati. Caveant autem judices et baillivi, ne minis vel terroribus vel machinationibus callidis clam vel palam aliquem ad emendam offerendam inducant vel sine causa rationabili accusent.

24. Eos sane, qui baillivias nostras tenuerint, aliis eosdem revendere prohibemus; quod et si plures emptores fuerint, unus tamen jurisdictionem exerceat et immunitate gaudeat in cavalcatis, talliis seu collectis et aliis oneribus publicis, quibus vicarii consueverunt gaudere. Vendi autem eas filiis, fratribus, nepotibus, neptibus aut consanguineis aut domesticis a nostris nolumus senescallis. Emptores autem bailliviarum debita propria, et que debentur eisdem non ex baillivia vel eorum sociis, authoritate propria non

coerceant, sed per manum senescalli aut judicis ea repetant, sicut facerent, si bailliviam non tenerent.

25. Porro, viam maliciis volentes precludere quantum possumus, firmiter inhibemus, ne senescalli aut inferiores baillivi in causis criminalibus vel civilibus subditos nostros locorum mutatione fatigent, sed singulos in illis locis audiant, ubi consueverunt audiri, ne gravati laboribus et expensis cogantur cedere juri suo.

26. Quia vero nemo sine culpa vel causa privandus est jure suo, baillivis nostris majoribus et minoribus inhibemus, ne dissaisiant aliquem sine cause cognitione vel nostro speciali mandato. Subditos etiam nostros novis exactionibus, consuetudinibus, oneribus non affligant. Cavalcatas extorquende pecunie causa non mandent, sed ex causa tantummodo necessaria, et tunc volentes personalem facere cavalcatam ad eam redimendam data pecunia non compellant.

27. Defensum etiam bladilis, vini vel mercium aliarum non extrahendarum de terra, sine causa urgente, non faciant, et tunc cum bono et maturo consilio nec suspecto, et factum cum consilio sine consilio non dissolvant, nec eo durante cuiquam faciant gratiam specialem.

28. Arma tamen Sarracenis deferri prohibemus et tam victualia quam res alias omni tempore, quo [cum] christianis guerram habebunt. Inimicis autem nostris nihil sine licentia nostra deferri volumus, nisi tempore, quo treugam habebimus cum eisdem.

29. Demum perversam consuetudinem abolentes, que in aliquibus curiis nostris circa judiciales expensas et penas subcumbentium in judiciis diu fuerat observata, volumus et mandamus, [quod] in litis initio contestate reddant pignora litigantes ad valorem decime partis litis vel estimationis ejusdem, que pignora partibus reddantur, nec in toto processu negotii levetur aliud pro expensis; sed eo finito per compositionem vel summam solvat curie qui victus fuerit partem decimam ejus, in quo succubuerit, vel estimationem ejusdem. Et si ambo quadam parte victi

fuerint, solvat quilibet pro parte, in qua succumbet. Qui vero in litis principio reddere pignora non poterunt, dent fidejussores idoneos, et si nec illos dare valuerint, juramentis propriis committatur. Super debitis vero, de quibus controversiam non referunt debitores, placet nobis, quod precipiat curia simpliciter, et pena aliqua non adjecta, solvi debita certa die; quod si factum non fuerit, de bonis debitorum creditoribus legitime satisfiat.

30. Si quis autem, ab alio ex facto proprio vel dicto conventus, factum suum proprium sive dictum post juramentum prestitum in judicio negare presumpserit et, legitima probatione convictus, fuerit condempnatus, beneficium appellationis amittat.

31. Omnes autem baillivos nostros majores et minores finito officio remanere volumus, vel saltem procuratorem sufficientem dimittere, in ipsa baillivia per quinquaginta dies, ut de se conquerentibus coram illis respondeant, quibus hoc committetur.

32. Ceterum ordinationem factam in perpetuum de Judeis observari districte precipimus, que talis est: Judei cessent ab usuris et blasphemiis, sortilegiis et characteribus; et tam Talemus quam alii libri, in quibus inveniuntur blasphemie, comburantur, et Judei, qui hoc servare noluerint, expellantur, et transgressores legitime puniantur. Et vivant omnes Judei de laboribus manuum suarum vel de negociationibus sine terminis vel usuris.

33. Preterea statutum, olim de consilio baronum nostrum apud Meledunum editum, observari precipimus firmiter et teneri, videlicet quod nullum debitum haberi faciant barones, senescalli vel alie quecumque persone Judeis. Nec aliquis in toto regno nostro Judeum retineat alterius dominii, nec impediat, quominus aliquis Judeum suum possit capere tamquam proprium suum servum, quantumcumque sub alterius dominio fecerit ipse moram. De christianis vero, sicut in eodem statuto continetur, prohibemus districte, quod nullas usuras haberi faciant barones, senescalli nostri vel alie quecumque persone eisdem.

Usuras autem intelligimus quidquid est ultra sortem. Istud autem statutum factum Meleduni volumus quod senescalli nostri observent et faciant observari, tam in terra nostra quam in terra nostrorum baronum vel aliorum, si defecerint, postquam sufficienter fuerint requisiti.

34. Expellantur autem publice meretrices tam de campis quam de villis, et factis monitionibus seu prohibitionibus bona earum per locorum judices capiantur vel eorum auctoritate a quolibet occupetur, etiam usque ad tunicam vel ad pellicium. Qui vero domum publice meretrici locaverit scienter, volumus, quod ipsa domus incidat domino, a quo tenebitur in commissum.

35. Preterea prohibemus districte, ut nullus homo ludat ad taxillos sive aleis aut scaccis, scholas autem deciorum prohibemus et prohiberi volumus omnino, et tenentes eas districtius puniantur. Fabrica etiam deciorum prohibetur.

36. Nullus preterea recipiatur ad moram in tabernis faciendam, nisi sit transiens vel viator, vel in ipsa villa non habeat aliquam mansionem.

37. Inhibemus autem, ne aliquis in terra nostra capiat aliquem equum contra voluntatem ejus, cujus equus erit, nisi sit pro proprio negotio nostro. Et tunc per senescallos nostros aut alios inferiores officiales vel eos, qui loco ipsorum erunt, et de equis conductitiis capiatur, et si equi conductitii sufficere nequeant pro nostro servicio faciendo, senescalli vel alii inferiores officiales non capiant equos mercatorum, transeuntium vel pauperum, sed divitum tantum, si sufficere possint ad nostrum proprium servicium faciendum.

38. Inhibemus etiam, ne pro servicio nostro vel alio capiantur equi personarum ecclesiasticarum, nisi de nostro speciali mandato, nec capiant senescalli aut alii predicti equos plus quam fuerit nobis opus, illos etiam, quos ceperint, pro pecunia non relaxent. Hec etiam, que de equis capiendis diximus, volumus observari, quamdiu nobis placuerit, salvis serviciis nostris debitis et juribus nostris et alienis.

39. Omnia ergo singula supradicta, que pro subditorum quiete duximus ordinanda, retenta nobis plenitudine regie potestatis declarandi, mutandi vel etiam corrigendi, addendi vel minuendi, a baillivis nostris et subditis in dictis duabus bailliviis, Carcassonum scilicet et Bellicadri, districte volumus observari.

Actum Parisius, anno Domini 1254, mense decembris.

VIII. Ludvig den helige. — **Förbud mot fejder.** — St. Germain en Laye, jan. 1257.

Ludovicus etc., universis regni fidelibus in Aniciensi dioecesi et feodis Aniciensis ecclesiae constitutis, salutem. Noveritis nos, deliberato consilio, guerras omnes inhibuisse in regno, et incendia et carrucarum perturbationem. Unde vobis districte praecipiendo mandamus, ne contra dictam inhibitionem nostram guerras aliquas vel incendia faciatis, vel agricolas, qui serviunt carrucis seu aratris, disturbetis. Quod si secus facere praesumpseritis, damus senescallo nostro in mandatis, ut fidelem et dilectum nostrum G. Aniciensem electum juvet fideliter et attente ad pacem in terra sua tenendam et fractores pacis, prout culpa cujuscunque exigit, puniendos. Actum apud Sanctum Germanum in Laya, anno Domini 1257, mense ianuarii.

IX. Filip iv. — **Parlamentets arbetsordning.** — Paris, 1291.

Pro celeri et utili parlamentorum nostrorum Parisius expeditione sic duximus ordinandum, videlicet:

1. Per totum parlamentum pro requestis audiendis qualibet die sedeant tres persone de consilio nostro, non baillivi. Et ad hoc deputamus ad presens magistros Joannem Dentis, Guillelmum de Karitate et Stephanum de Pedagio, militem; et ad istud officium deputamus notarium magistrum Richerium.

2. Item, pro causis et requestis senescalliarum et earum partium, que jure scripto reguntur, audiendis et expediendis, sedeant diebus veneris, sabbati et dominica, et aliis diebus quibus viderint expedire, qualibet septimana, quatuor vel quinque persone de consilio. Et ad istud officium deputamus ad presens cantorem Bajocensem, magistros Joannem de Feritate, Egidium Camelini, et magistrum Gauffridum de Villa Bruni; et ad hoc deputamus in notarium decanum de Verberie.

3. Item, pro audiendis et decidendis inquestis, sedeant quatuor persone de consilio, non baillivi, videlicet qualibet septimana diebus lune et martis, decanus Turonensis, archidiaconus Xantonensis, castellanus Nigelle, et Robertus de Resignies, miles. Diebus vero mercurii et jovis in eisdem inquestis sedeant decanus Senonensis, archidiaconus Aurelianensis, Anselmus, dominus de Helecourt, et Matheus de Tria, milites. — Quod si omnes predicti forsitan propter impedimentum aliquotiens in predictis interesse non possent, secundum quod de ipsis supra ordinavimus, duo vel tres ex eis secundum ordinationem predictam sufficient pro expediendis inquestis.

4. Item precipimus, quod omnes inspectores inquestarum diligenter inspiciant in domibus suis inquestas sibi traditas a curia, et eas fideliter et diligenter referant, et ad cameram placitorum non veniant, nisi mandetur eis, et amplius et curiosius vacent in videndis inquestis.

5. Item, quando tractabitur de judicio faciendo super causa alicujus capituli vel collegii, si sit aliquis de consilio presens, qui sit de eodem capitulo vel collegio, irrequisitus recedat nec remaneat in consilio quamdiu tractabitur de dicto judicio faciendo.

5 *bis.* Item, si sit de consilio presens aliquis consanguineus, germanus vel propinquior aut affinis alterutrius partis litigantium in gradu supradicto, vel pensionarius aut vestes ejus recipiens, vel tenens feodum ad vitam seu redditum ab alterutra parte litigante de dono suo, irrequisitus recedat statim, cum tractabitur de eorum ju-

dicio faciendo, advertens sub pena perjurii, ne ipse circa hoc aliquam fraudem committat pro remanendo in judiciis talium faciendis, contra tenorem et intentionem ordinationis predicte.

6. Item senescalli et baillivi, prepositi, vicecomites et eorum clerici in arrestis et judiciis faciendis non remaneant, sed irrequisiti recedant, nisi sint de consilio. — Qui etiam si de consilio fuerint et deferatur querela de ipsis, audita responsione illius, de quo defertur querimonia, ipse statim, cum tractabitur de arresto super hoc faciendo, irrequisitus recedat; et quanquam sit de consilio, non intersit in ejusmodi arresto faciendo.

7. Senescalli et baillivi recipiant vadia sua per dietas, quibus ipsi erunt in bailliviis suis, eundo et redeundo ad compotos et ad parlamenta; et ibidem remaneant, quamdiu dies baillivie sue durabunt, vel quatenus per magistros curie retinebuntur.

8. Item, omnes senescalli et baillivi in novitate sua, et quotiens mutabuntur de baillivia in bailliviam, prestent juramentum, secundum ordinationem bone memorie regis Ludovici, specialiter et articulatim, et non solum regi vel alio de consilio pro rege prestent juramentum predictum, sed etiam in primis assisiis suis prestent et innovent palam et patenter hujusmodi juramentum.

9. Prepositi etiam et vicecomites prestent juramentum, secundum ordinationem regis memorati, in manibus baillivorum; magistri forestarum et aquarum, gruerii et forestarii in manibus suorum superiorum prestent juramentum secundum formam constitutionis prelibate.

10. Omnes senescalli et baillivi ceterique justiciarii regni nostri, quibus nostre littere dirigentur, litteras et mandata nostra diligenter secundum eorum tenorem exequantur, vel, si causam habeant, quare ad exequendum non teneantur, eam dicant impetranti mandatum vel litteras, et ei offerant tradere litteras suas super hoc, et tradant, si recipere voluerint, sub sigillis suis, excusationem suam super hoc, ut eam referat impetrator nobis

vel curie nostre. Quod si eam causam seu excusationem in scriptis recipere noluerit impetrator, et ille, qui mandatum recepit, causam rationabilem habeat, quare id quod mandatur exequi non teneatur, expectet secundum mandatum, in quo contineatur, quod causam rescribat, et isto secundo mandato recepto, tunc exequatur, vel causam rescribat per suum proprium nuntium, etiamsi pars rescriptionem suam referre noluerit.

11. Advocati insuper juramenta prestent et innovent quolibet anno, secundum formam traditam in constitutione edita a preclare memorie domino Philippo, progenitore nostro. — Caveant etiam sub pena perjurii, ne in causis, quarum patrocinium assumpserunt, harengis seu prefationibus, aut verbis rixosis seu contumeliosis utantur, sed factum proponant plane et simpliciter, et rationes suas, verba sua curie dirigendo. Dilationem frustratoriam non petant, debitam et petitam non denegent; falsum factum, vel quid aliud falsum, scienter non proponant. — Caveant etiam, ne circa processus curie et consuetudines mendaces reperiantur; alias penam perjurii merito poterunt formidare. — Et circa receptionem salarii fraudem non committant, occasione alicujus negotii magni et ardui, majus et pinguius salarium pro aliis causis prius recipiendo, vel pensionem petendo vel recipiendo pro illo magno negotio, ut taxatio salarii evitetur; vel alio quoquo modo fraudem in hujusmodi non committant. — Advertant etiam clientuli, quod advocatos suos promptos habeant, quia in aliquo auditorio dilatio non dabitur pretextu absentie patroni, sed quotiens a curia vocabuntur litigantes, in causa procedant; propter quod precipimus, quod advocati sint presentes in palatio, quamdiu magistri erunt in camera, ut parati sint intrare, quoties vocabuntur. — Caveant etiam clientuli et advocati, ne fugiant seu dilationem querant pro absentia alicujus de consilio, nisi ipsius absentis presentia sit adeo necessaria, quod in illa causa secure procedi non possit, ipso absente.

Actum Parisius, in parlamento, quod incepit in tribus

ebdomadis post festum omnium sanctorum, anno Domini MCC nonagesimo primo.

X. FILIP IV. — **Domar och stadgar, utfärdade genom parlamentet.** — Utdrag (ur Olim-registren).

Judicia, consilia et arresta.

Expedita in pallamento omnium sanctorum anno Domini 1287. — 8. Ordinatum fuit, per consilium domini regis, quod duces, comites, barones, archiepiscopi, episcopi, abbates, capitula et collegia, milites et generaliter omnes in regno Francie temporalem jurisdictionem habentes, ad exercendum dictam temporalem jurisdictionem ballivos, prepositos et servientes laicos et nullatenus clericos instituant, ut, si ibi delinquant, superiores sui possint animadvertere in eosdem; et, si aliqui clerici sint in predictis officiis, amoveantur. Item ordinatum fuit, quod omnes causam habentes et habituri post presens pallamentum in curia domini regis et coram secularibus judicibus regni Francie constituant procuratores laicos. Capitula tamen poterunt facere procuratores de suis concanonicis, et similiter abbates et conventus de suis monachis.

10. Quia dominus Philippus de Calviniaco, miles, inventus fuit culpabilis de raptu domicelle, quam Robertus de Signiaco armiger duxit in uxorem, et quod super hoc forciam prebuit et assensum, condempnatus fuit dictus miles domino regi in mille libris Turonensibus pro emenda, et militi dicto Boche-Noire, qui dictam domicellam habebat in custodia, in ducentis libris Turonensibus, de quibus reddendis dabit plegios, antequam exeat prisionem, et domus sua de Villa Dei funditus diruetur, et domicella liberabitur.

21. Preceptum fuit preposito Parisiensi, ut effrenatam multitudinem servientum suorum reducat ad certum numerum, videlicet, pedites ad sexaginta decem, et equites ad triginta quinque.

28. Cum prepositus Parisiensis curie dedisset intelligi, quod sigillator archidiaconi Parisiensis retinuerat

servientes regis in curia sua et portam clauserat, ne exirent, in contemptum et prejudicium domini regis, sabbato ante ramos palmarum, dictus sigillator in pallamento comparens factum hujusmodi confessus fuit et emendavit de mandato capituli Parisiensis, ut dicebat, et ad excusationem suam juravit, quod hoc in contemptum domini regis non fecit. Presentibus comite Pontivi, thesaurario Beati Martini Turonensis, archidiacono Xanctoniensi; magistris P. de Cappella, Parisiensi, Johanne de Puteolo, Carnotensi; Roberto Foison, alteris canonicis; Regerio Barbou, clericis arrestorum, et pluribus aliis.

Expedita in pallamento omnium sanctorum, anno Domini 1296. — 2. Cum dominus papa mandasset pecuniam decime, centesime et legatorum indistincte, per Spilliacum de Cocissia, de societate Spinorum de Florencia, et Bonavillanum Lucheti, de societate Clarentinorum de Pistoria, levari, quod dominus rex pati noluit; tandem dominus papa misit ad dominum regem episcopum Vivariensem cum litteris suis continentibus, quod sibi placebat, quod dicta pecunia levaretur et in salva manu custodiretur; unde preceptum fuit dictis Spilliaco et Bonavillano, ex parte domini regis, quod dictam pecuniam recipiant et custodiam in salva manu, nichil de ea alicui tradentes, nisi de mandato domini regis, sub pena tocius quod possunt committere. Presentibus dominis Dolensi et Parisiensi episcopis, Guidone, comite Sancti Pauli; domino Petro Flote, Cistercii et Joiaci abbatibus, custode Sancti Quinctini, magistro Johanne Clersens, Guillelmo de Hangesto, Johanne Montigniaco, Adam Halati, preposito Parisiensi, Nicholao de Carnoto, Mouscheto. Anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo sexto, die lune ante festum beati Andree apostoli.

15. Dominus rex, pro communi utilitate et necessitate regni sui, statuit, quod, durante guerra sua, nulla alia guerra fiat in regno, et, si forte inter aliquos jam mota sit guerra, quod, datis treugis vel assecuramentis, secundum consuetudines locorum, duraturis per annum,

anno finito iterum continuentur et prorogentur [et] alie guerre cessent, donec guerra regis fuerit finita.

Item, quod, durante guerra regis, inter aliquos gagia duelli nullatenus admittantur, set quilibet in curiis regis et subditorum suorum jus suum via ordinaria prosequatur.

Item, quod equi armorum vel arma pro aliquo debito non arrestentur.

Item, quod, durante guerra regis, torneamenta, joste vel equitaciones non fiant.

XI. Bonifacius viii. — **Franska prästerskapets kallelse till möte i Rom.** — Rom, 5 dec. 1301.

Bonifacius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus, archiepiscopis et episcopis, ac dilectis filiis, electis et capitulis ecclesiarum cathedralium regni Franciae, ac doctoribus in theologia et magistris in decretis [et] in jure canonico et civili, de regno natis eodem, salutem et apostolicam benedictionem. Ante promotionem nostram ad summi apostolatus officium, dum adhuc nos minor status haberet, et post usque impraesentiarum, multa sunt nostro apostolatui reserata fide digna, assertione multorum, quorum nonnulla etiam ad contingentia regna et populos in mali exempli perniciem sunt diffusa (et ea multos ex vobis credimus non latere) super excessibus, culpis, insolentiis, injuriis atque damnis, quae prelatis, ecclesiis et ecclesiasticis personis, regularibus et saecularibus in regno Franciae constitutis et alibi, per carissimum in Christo filium nostrum Philippum, regem Francorum illustrem, et officiales suos seu baillivos multipliciter inferuntur, ac etiam paribus, comitibus, baronibus aliisque nobilibus, universitatibus et populo dicti regni, prout haec et alia in aliis nostris litteris, quas eidem regi dirigimus, seriosius continentur. Unde super hoc cum fratribus nostris deliberatione habita pleniori, de fratrum ipsorum consilio ad nostram praesentiam vos duximus evocandos. Quocirca universitatem vestram monemus, rogamus et hortamur attente per apostolica scripta, vobis in virtute

oboedientiae districtius injungentes, quatenus in kalendis novembris proximo futuris, quas vobis pro peremptorio termino assignamus, instructi et informati super praemissis et aliis, super quibus instructionem et informationem videritis opportunam, vos fratres archiepiscopi et episcopi. nec non electi, doctores et magistri, personaliter, vos vero capitula per procuratores idoneos cum sufficienti mandato et informatos plenius, nostro vos conspectui praesentetis, ut supra praemissis et ea contingentibus vestra possimus habere consilia, qui apud eundem regem suspicione caretis et sibi et regno accepti estis et grati et diligitis ipsum regem, nec non tractare, dirigere, statuere, procedere, facere et ordinare, quae ad honorem Dei et apostolicae sedis, augmentum catholicae fidei, conservationem ecclesiasticae libertatis et reformationem regni et regis, correctionem praeteritorum excessuum et bonum regimen regni ejusdem viderimus expedire. Nos enim ipsi regi per nostras alias significamus litteras, ut, si rem suam agi putaverit in praemissis suaque crediderit interesse, per se vel per fideles viros et providos, suae conscios voluntatis ac diligenter instructos cum sufficienti mandato, coram nobis possit, si velit, eodem termino comparere. Alioquin suam vel illorum aut etiam vestram absentiam divina replente gratia in praemissis et ea contingentibus et aliis, prout nobis fuerit ministratum a Domino et expedire viderimus, puniemus. Vos autem mandatis nostris in hac parte taliter oboedire curetis, quod non possitis de contemptu vel negligentia seu inoboedientia reprehendi, sed magis de diligentiae, oboedientiae ac devotionis promptitudine commendari. Datum Laterani, nonis decembris, pontificatus nostri anno VII.

XII. BONIFACIUS VIII. — **Franske konungens stämning till ansvar i Rom.** — Rom, 5 dec. 1301.

Bonifacius episcopus, servus servorum Dei, carissimo in Christo filio, regi Francorum illustri, salutem et apostolicam benedictionem.

Ausculta, fili carissime, praecepta patris et ad doctrinam magistri, qui gerit illius vices in terris, qui solus est magister et dominus, aurem tui cordis inclina, viscerosae sanctae matris ecclesiae ammonitionem libenter excipe et curâ efficaciter adimplere [, ut in corde contrito ad Deum reverenter redeas, a quo per desidiam, vel depravatus consilio, nosceris recessisse, ac ejus et nostris beneplacitis te devote conformes]. Ad te igitur sermo noster dirigitur, tibi paternus amor exprimitur, et dulcia matris ubera exponuntur. Campum siquidem militiae humanae ingressus, renatus sacri fonte baptismatis, renuntians diabolo et pompis ejus, non quasi hospes et advena, sed jam domesticus fidei et civis sanctorum effectus, ovile dominicum entrasti, colluctaturus non solum contra carnem et sanguinem, sed etiam contra aereas potestates mundique rectores praesentium tenebrarum. Sic veri Noe es arcam ingressus, extra quam nemo salvatur, catholicam scilicet ecclesiam, veram columbam, immaculatam unici Christi sponsam, in qua Christi vicarius Petrique successor primatum noscitur obtinere, qui sibi collatis clavibus regni coelorum judex a Deo vivorum et mortalium constitutus agnoscitur, ad quem sedentem in solio judicii dissipare pertinet suo intuitu omne malum. Hujus profecto sponsae, quae de coelo descendit, a Deo parata sicut sponsa ornata viro suo, Romanus pontifex caput exsistit. Nec habet plura capita monstruosa, cum sit sine macula, sine ruga, nec habens aliquod inhonestum.

[Sane, fili, cur ista dixerimus, imminente necessitate ac urgente conscientia expressius aperimus. Constituit enim nos Deus, licet insufficientibus meritis, super reges et regna, imposito nobis jugo apostolicae servitutis, ad evellendum, destruendum, disperdendum, dissipandum, aedificandum atque plantandum sub ejus nomine et doctrina, et ut, gregem pascentes dominicum, consolidemus infirma, sanemus aegrota, alligemus fracta et reducamus abjecta, vinumque infundamus et oleum vulneribus sau-

ciatis. Quare, fili carissime, nemo tibi suadeat, quod superiorem non habes et non subsis summo hierarchae ecclesiasticae hierarchiae; nam desipit qui sic sapit, et pertinaciter haec affirmans convincitur infidelis, nec est intra boni pastoris ovile. Et licet de singulis regibus et principibus sub fide militantibus christiana pro earum salute sollicite cogitemus, erga te tamen officii nostri debitum eo amplius eoque carius et attentius dirigere debemus et exsequi, quo majori personam tuam paterna et materna caritate amplectimur, et non solum te, sed et progenitores, domum et regna tua in diversis nostris statibus plena et pura sumus benevolentia prosecuti. Nec possumus, cum non debeamus, praeterire silentio, quin ea, per quae oculos divinae majestatis offendis, nos perturbas, gravas subditos, ecclesias et ecclesiasticas saecularesve personas opprimis et affligis, nec non pares, comites et barones, aliosque nobiles, et universitates ac populum dicti regni, multosque diversis angustiis scandalisas, tibi apertius exprimamus. Profecto erga te hactenus servasse nos novimus ordinem caritatis, interdum praesentialiter per nos ipsos, dum nos minor status haberet, ac, postquam nos Dominus provexit ad apicem apostolicae dignitatis, per multiplicatas nostras litteras, solemnes nostros et tuos nuntios, praelatos et comites, alios domesticos nostros et tuos, te opportunis studiis et temporibus inducendo, ut errata corrigeres, emendares excessus, regnum tuum in pacis dulcedine ac tranquillitate disponeres, ac cleri et populi gravaminibus abstineres, tuoque jure contentus, in aliorum injuriam occupatrices non extenderes manus tuas. Sed quod te correxeris, et in te salutis semina sata, ut vellemus, fructificaverint, non videmus; quin immo delinquendi licentiam et multiplicandi peccata videris (proh dolor) in consuetudinem deduxisse.

Et ut aliqua explicabiliter inferamus, ecce quod licet pateat manifeste ac explorati juris exsistat, quod in ecclesiasticis dignitatibus, personatibus et beneficiis, canonicatibus et praebendis, vacantibus in curia vel extra

curiam, Romanus pontifex summam et potiorem obtinet potestatem. Ad te tamen hujusmodi ecclesiarum, dignitatum, personatuum et beneficiorum, canonicatuum [et praebendarum], collatio non potest quomodolibet pertinere nec pertinet, nec per tuam collationem in ipsis vel eorum aliquo potest alicui jus adquiri sine auctoritate vel consensu apostolicae sedis, tacitis vel expressis, quos qui acceperit et se denegat accepisse, eis per ingratitudinem est privandus, et etiam ille, qui permissa vel concessa abutitur potestate, et qui contrarium tibi suadet, est contrarius veritati. Nihilominus tu, metas et terminos tibi positos irreverenter excedens, ac factus impatiens super hoc, obvias ipsi sedi, ejusque collationes canonice factas exsecutioni mandari non sustines, sed impugnas, quatenus tuas, qualitercunque factas, praecedere dignoscuntur. Et cum in judicio esse debeat distinctio personarum, tu tamen in propriis causis jus tibi dicere et non in communi, sed in proprio judicio partes actoris et judicis sortiris, et, si quemquam injuriari tibi reputas, contemnis de ipso conqueri coram competenti judice seu etiam coram nobis, quantumcunque injurians sit persona ecclesiastica vel mundana de regno tuo vel extra, et de illatis per te vel tuos injuriis atque damnis, ac de tuis et tuorum excessibus, recusas per aliquem judicari, et ad saisienda et occupanda ecclesiastica bona et jura pro libito voluntatis occupatrices manus extendis in casibus tibi non concessis ab homine vel a jure.

Praelatos insuper et alias personas ecclesiasticas tam religiosas quam saeculares regni tui etiam super personalibus actionibus, juribus et immobilibus bonis, quae a te non tenentur in feudum, ad tuum judicium pertrahis et coarctas, et inquestas fieri facis, et decimas tales, licet in clericos et personas ecclesiasticas nulla sit laicis attributa potestas. Praeterea, contra injuriatores et molestatores praelatorum et personarum ecclesiasticarum eos uti spirituali gladio, qui eis competit, libere non permittis, nec jurisdictionem eis competentem in monasteriis seu

locis ecclesiasticis, quorum recipis guardiam vel custodiam, vel a praedecessoribus tuis receptam proponis, pateris exercere; quin potius sententias seu processus per dictos praelatos ac personas ecclesiasticas licitos, promulgatos et latos, si tibi non non placeant, directe vel indirecte revocare compellis.

Et quod tacere nolumus, Lugdunensem ecclesiam tam nobilem, tam famosam, tam caram in praedictae sedis pectore constitutam, quae in spiritualibus et temporalibus hactenus reflorebat, tu et tui injuriosis gravaminibus et excessibus ad tantam inopiam et oppressionis angustiam deduxistis, quod vix adjicere poterit, ut resurgat, quam constat non esse infra limites regni tui, nosque, qui quandoque canonicus fuimus in eadem ecclesia, ejusque libertatum, privilegiorum et jurium notitiam plenam habemus, non revocamus in dubium, quod injuriose nimis tractas eandem. Vacantium regni tui ecclesiarum cathedralium redditus et proventus, quos tui et tu appellas regalia per abusum, tu et ipsi tui non moderate percipitis, sed immoderate consumitis; sic fit, ut quorum custodia fuit ab initio regibus pro conservatione commissa, nunc ad consumptionis noxam criminose deveniant et discriminosis abusibus exponantur. Quod enim custodiendum est rapitur, et quod conservandum illicite devoratur, et custodes sunt lupi rapaces effecti, et sub praetextu custodiae status ecclesiarum et personarum ecclesiasticarum dispendia perfert, damna sustinet et miserabiles sortitur eventus, primaevae conservationis spe utique defraudatur. Et quidem praelati et ecclesiasticae personae, nedum ii, quos regni tui continet incolatus, sed per illud alienigenae etiam transeuntes, bona propria mobilia de regno ipso nequaquam extrahere permittuntur, ex quo diversa patiuntur incommoda, et qui super hoc libero uti debent arbitrio, servitutis quasi jugo premuntur.

Sicut [sed ut] de mutatione monetae aliisque gravaminibus et injuriosis processibus per te ac tuos magnis ac par-

vis regni ejusdem incolis irrogatis et habitis contra eos, qui processu temporis explicari poterunt, taceamus ad praesens; qualiter in praemissis et aliis libertas ecclesiastica et immunitas tuis sunt enervatae temporibus, qualiter tu a sacris et piis, providis et maturis progenitorum tuorum vestigiis, quae per universa mundi climata enitebant radios clarissimos, degenerare noscaris, nempe multorum ad nos insinuatio clamosa perducit, ac nedum in regno ipso, sed in diversis mundi partibus innotescit. Et ecclesiae dicti regni, quae solebant hactenus libertatibus et quiete vigere, nunc factae sunt sub tributo, sicut luctuosus clamor earum sub intolerabili persecutione testatur. Nec ignoras, quod super iis et consimilibus de te ad Deum, nec non ad te saepius, nedum saepe, clamavimus et exaltavimus vocem nostram, annuntiavimus scelera, delicta deteximus, sperantes te ad poenitentiam salubriter revocare, et adeo desudavimus declamando, quod raucae factae sunt fauces nostrae; sed tu, velut aspis surda, obturasti aures tuas, et nostra salubria monita non audisti, nec recepisti ea velut medicamenta curantis. Verum, licet ex praemissis contra te sumere arma, pharetram atque arcum non indigne nec injuste possemus, ut te a tanto revocaremus invio, ad semitam reducendo salutis, adhuc nihilominus, dum filialiter metuas, haec tibi praesignificare decrevimus, ut saniori ductus consilio a facie arcus inflexibilis sententiae potius, immo prorsus, effugias, quam exspectes debitae judicium ultionis, cum tutius dignoscatur ante casum occurrere quam remedium quaerere post ruinam.

Cum autem nos debitum pastoralis officii urgeat, et publicae utilitatis intersit, ut qui nec Deum timent nec deferunt ecclesiae neque censuram canonum reverentur, et quasi descendentes in profundum malorum contendunt, quamvis eis displiceat, ad salutem etiam trahamus invitos, nos nolentes, ne ex dissimulatione tam longa nos tua culpa reddat obnoxios, ne, si nos vel te (quod absit) incorreptum Deus de hac vita subtraheret, anima tua de

nostris manibus requiratur, neve tui custodia, quam suscepimus in commisso nobis officio apostolicae servitutis, in nostrum cedat periculum et discrimen ac perditionem multorum, dissimulando talia et diutius tolerando ea, amore paterno commoti, qui omnem vincit affectum, ex affluentia maternae sollicitudinis excitati, ad providendum, ne perdat Deus cum impiis animam tuam, neve tua et tam amati regni claritas malis actibus et detestandis insolentiis denigretur, deliberatione cum fratribus nostris super hoc habita pleniori, venerabiles fratres nostros, archiepiscopos et episcopos, ac dilectos filios, electos et Cisterciensis, Cluniacensis, Premonstratensis, nec non sancti Dionysii in Francia Parisiensis diocesis, et majoris monasterii Turonensis ordinis sancti Benedicti monasteriorum abbates, et capitula ecclesiarum cathedralium regni tui, ac magistros in theologia et in jure canonico et civili, et nonnullas alias personas ecclesiasticas, oriundas de regno praedicto, per alias nostras patentes litteras certo modo ad nostram praesentiam evocamus, mandantes eisdem, quod in kalendis novembris futuris proxime, quas eis pro peremptorio termino assignamus, nostro se conspectui repraesentent; ut, apud te ac alios sublata repentina exceptione concilii, quin immo maturiori cautela servata, et frustratoriis objectibus amputatis, super praemissis et aliis deliberate consulamus eosdem, cum quibus, sicut cum personis apud te suspicione carentibus, quin potius acceptis et gratis ac diligentibus nomen tuum et affectantibus statum prosperum regni tui, tractare consultius et ordinare salubrius valeamus, quae tam ad praemissorum emendationem quam directionem, quietem atque salutem, ac bonum et prosperum regimen ipsius regni videbimus expedire. Si tuam itaque rem agi putaveris, eodem tempore per te vel per fideles viros et providos, tuae conscios voluntatis ac diligenter instructos, de quibus plene valeas habere fiduciam, iis poteris interesse; alioquin, tuam vel ipsorum absentiam divina replente praesentia, in praemissis et ea contingentibus ac aliis, prout nobis superna ministra-

verit gratia et expedire videbitur, procedemus. Tu autem audies, quid loquetur in nobis Dominus Deus noster; in quibus tamen sine offensa Dei, scandalo et periculo ecclesiae, offensione justitiae et utilitatis publicae laesione et honoris tui poterimus minorationis vitare dispendia, deferre tibi disponimus et tui etiam culminis salubria commoda promovere, si te correxeris et habilitaveris ad gratiam promerendam.

Ceterum, licet super praemissis et similibus ad excusandas excusationes in peccatis te aliqui excusare nitantur, non tantum ea tibi, quantum et tuis pravis consiliariis imputando, in hoc tamen tu inexcusabilis comprobaris, quod tales consiliarios, honoris tui utique destructores, tuaeque salutis et famae falsos et impios consumtores, assumis et retines, eisque regium praebes assensum, qui ad tam enormia et detestabilia te inducunt; hi sunt quasi falsi prophetae, suadentes tibi falsa et stulta, quia non viderunt a Domino visionem. Ergo fraudulentis detractionibus et subversionibus talium, sub adulationis et falsi consilii utique velamento confictis, minime, quaesumus, acquiescas, quia in vastitate quadam hostili devorant incolas regni tui, et non tibi, sed eis mellificarunt apes.

Isti sunt secretiora illa hostilia, per quae ministri Bel sacrificia, quae superponebantur a rege, clanculo asportabant. Ii sunt, qui sub umbra tui longa manu tua et aliorum bona diripiunt et, sub obtentu justitiae palliati, subditos opprimunt, ecclesias gravant et redditus alienos violenter invadunt, pupillo et viduae non intendunt, sed impinguantur lacrimis pauperum, et divitum oppressione discordias suscitant ac fovent, guerras nutriunt ac pacem de regno tollere pravis operationibus non verentur. Verumtamen cadit in haec illa prava dissimulatio Judaeorum, qui, dum linguis crucifigentes Dominum, dicentes tamen eis non licere interficere quemquam, tradebant eum occidendum militibus, ut ab eis culpa in alios transferretur. Tantam namque prudentiam Deus tibi

ministrat ex alto, tantam vides et audis in aliis, quorum potes exemplo doceri, totque tibi meminimus salubria consilia destinasse, quod, si tua studia converteres solerter ad bonum, talium te curares consiliorum juvamine communire, qui te in stultum finem nequaquam impingerent, sed ad incrementa salutis et utilitatis publicae prudentius animarent. Sed timemus, ne apud te, cujus interiores oculi putantur illicitis excaecati, vilescat sermo dominicus, et verba aedificativa vitae, productiva salutis, amoris defectui ascribantur.]

Ad haec, ne Terrae Sanctae negotium, quod nostris et tuis ac aliorum fidelium debet arctius insidere praecordiis, nos putes oblivioni dedisse, memorare, fili, et discute, quod primogenitores tui christianissimi principes, quorum debes laudanda vestigia solerti studio et claris operibus imitari, exposuerunt olim personas et bona in subsidium dictae terrae. Sed Saracenorum invalescente perfidia, et christianorum [ac maxime tua] et aliorum regum et principum devotione solita tepescente, terra eadem tuis utique temporibus (heu) perdita noscitur et prostrata. Quis itaque canticum Domini cantat in ea? Quis assurgit in ejus subsidium et recuperationis opportunae juvamen adversus impios Saracenos, magnificantes et operantes iniquitatem, debacchantes in illa? Ad ejus quippe succursum arma bellica periisse videntur, et abjecti sunt clypei fortium, qui contra hostes fidei dimicare solebant. Enses et gladii evaginantur in domesticos fidei et saeviunt in effusionem sanguinis christiani, et nisi a populo Dei domesticae insolentiae succidantur et pax ei perveniat salutaris, terra illa, foedata actibus malignorum, a periculo desolationis et miseriae per ejusdem populi ministerium non resurget.

Si haec et similia iis benevola mente revolvas, invenies, quod obscuratum est aurum, et color optimus est mutatus. Annon ignominia et confusio magna tibi et aliis regibus et principibus christianis adesse dignoscitur, quod versa est ad alienos hereditas Jesu Christi, et sepulchrum ipsius ad extraneos devolutum? Qualem ergo retributio-

nis gratiam merebuntur apud Deum reges et principes et ceteri christiani, in quibus terra quaerit respirare praedicta, et non est, qui sustentet eam, ex omnibus filiis, quos Deus ipse genuit, nec est, qui supponat manum, ex omnibus, quos nutrivit? Clamat enim ad Dei filios civitas Hierusalem, et suas exponit angustias, et in remedium doloris ejus filiorum Dei implorat affectus. Si ergo filius Dei es, dolores ejus recipias; tristare et dole cum ipsa, si diligis bonum ejus. Tartari quidem pagani et alii infideles eidem terrae succurrunt, et ei non subveniunt in ea Christi sanguine pretioso redempti, nec est, qui consoletur eam, ex omnibus caris ejus. Hoc a dissidiis privatis obvenit, dum utilitas publica cupiditatis ardore consumitur, nonnullis, quae sunt sua, quaerentibus, non quae Christi, quorum peccata Deus, ultionum Dominus, non solum in ipsis vindicat, sed etiam in progenies eorundem.

Tremenda sunt itaque Dei judicia et timenda, quibus non parentes justitia damnabuntur; justus autem de angustia liberabitur, et cadet impius in laqueum, quem extendit. Tu vero, fili, communiens in tribus temporibus vitam tuam, ordinando praesentia, rememorando praeterita et praevidendo futura, sic te praepares in praemissis [et aliis, sic reformes, quod ad judicium Dei et nostrum ab illo dependens non damnandus accedas], sed in praesenti divinam gratiam et in futuro salvationis ac retributionis aeternae gloriam merearis.

Datum Laterani, nonis decembris, pontificatus nostri anno VII.

XIII. Föregifven brefväxling mellan Bonifacius VIII och Filip IV.

a) Påfven till konungen.

Bonifacius episcopus, servus servorum Dei, Philippo Francorum regi. Deum time, et mandata ejus observa. Scire te volumus, quod in spiritualibus et temporalibus nobis subes. Beneficiorum et praebendarum ad te colla-

tio nulla spectat, et si aliquorum vacantium custodiam habeas, fructus eorum successoribus reserves; et si quae contulisti, collationem hujusmodi irritam decernimus; et quantum de facto processerit, revocamus. Aliud autem credentes haereticos reputamus. Datum Laterani nonis decembris, pontificatus nostri anno VII.

b) Konungen till påfven.

Philippus, Dei gratia Francorum rex, Bonifacio se gerenti pro summo pontifice, salutem modicam seu nullam. Sciat tua maxima fatuitas, in temporalibus nos alicui non subesse; ecclesiarum ac praebendarum vacantium collationem ad nos jure regio pertinere, et fructus earum nostros facere; collationes a nobis factas et faciendas fore validas in praeteritum et futurum, et earum possessores contra omnes viriliter nos tueri. Secus autem credentes fatuos et dementes reputamus. Datum Parisius, etc.

XIV. **Franska prästerskapets ursäkt för sin olydnad mot påfvens kallelse.** — Paris, 10 april 1302.

Sanctissimo patri ac domino suo carissimo, domino Bonifacio, divina providentia sacrosanctae Romanae et universalis ecclesiae summo pontifici, sui humiles ac devoti archiepiscopi, episcopi, abbates, priores conventuales, decani, praepositi, capitula, conventus atque collegia ecclesiarium cathedralium, collegiatarum, regularium et saecularium totius regni Franciae, Parisius congregati, devota pedum oscula beatorum.

Non absque cordium dolore et amaritudine lacrimarum beatitudini vestrae significare compellimur, quia serenissimus princeps, dominus noster christianissimus, Philippus, Dei gratia Francorum rex illustris, auditis, quae per venerabilem virum, archidiaconum Narbonensem, notarium et nuntium vestrum, nuper sibi ex parte vestra relata fuerunt, ac inspectis apostolicis litteris clausis, ei per eundem archidiaconum praesentatis, et quibusdam,

licet paucis, baronibus suis tunc sibi assistentibus eorum communicato tenore, ex his tam dominus rex quam barones ipsi ingenti admiratione et vehementi turbatione commoti, statim idem dominus rex, de baronum ipsorum consilio, barones ceteros tunc absentes, ac nos, videlicet archiepiscopos et episcopos, abbotes, priores conventuales, decanos, praepositos, capitula, conventus atque collegia ecclesiarum tam cathedralium quam collegiatarum, regularium ac saecularium, nec non universitates et communitates villarum regni, ad suam mandavit praesentiam evocari, ut praelati, barones, decani, praepositi, ac duo de peritioribus uniuscujusque cathedralis vel collegiatae ecclesiae, personaliter, ceteri vero per oeconomos, syndicos et procuratores idoneos cum plenis et sufficientibus mandatis, comparere statuto loco et termino curaremus.

Porro, nobis ceterisque personis ecclesiasticis supradictis, nec non et baronibus, oeconomis, syndicis et procuratoribus communitatum et villarum, et aliis sic vocatis, juxta praemissae vocationis formam, ad mandatum regium hac die martis x praesentis mensis aprilis, in ecclesia beatae Mariae Parisius in praefati regis praesentia constitutis, idem dominus rex proponi fecit cunctis audientibus palam et publice, sibi ex parte vestra fuisse inter alia per praedictum archidiaconum et litteras intimatum, quod de regno suo, quod a Deo solo ipse et praedecessores sui tenere hactenus recogniti sunt, temporaliter vobis subesse, illudque a vobis tenere deberet; nec contenti verbis hujusmodi, sic mirabilibus sicque novis et inauditis a saeculo apud incolas dicti regni, sed ea perducere satagentes exsecutionis in actum, praelatos omnes dicti regni, ac magistros in theologia et professores utriusque juris, oriundos de regno praedicto, pro corrigendis excessibus, nec non et pro culpis, insolentiis, injuriis atque damnis, quae praelatis, ecclesiis et personis ecclesiasticis, regularibus et saecularibus, in regno constitutis eodem et alibi, per ipsum dominum regem et officiarios seu baillivos suos, ac etiam paribus, comitibus, ba-

ronibus, aliisque nobilibus, universitatibus et populo sui regni inferri praetenditis, emendandum, ad vestram praesentiam evocastis, ut sic regnum praefatum pretiosis jocalibus incomparabilibusque thesauris, clypeis fortium praeferendis, sapientia videlicet praelatorum et sapientium etiam aliorum, quorum fidelis maturitate consilii et providentia circumspecta regi debet et dirigi regnum ipsum, firmari fides, sacramenta ecclesiastica exhiberi, et ministrari justitia, et per eos facultatibus et divitiis vacuatum penitus et exhaustum, dubiis eventibus, miserabilis ruinae periculis et desolationis extremae dispendiis exponatur. In quibus, et aliis diversis, gravaminibus, quae per vos et Romanam ecclesiam sibi, regno et ecclesiae Gallicanae, tam in reservationibus quam ordinationibus voluntariis archiepiscopatuum, episcopatuum, et collationibus beneficiorum insignium dicti regni, personis extraneis et ignotis et nonnunquam suspectis, nullo tempore residentibus in ecclesiasticis beneficiis supradictis, ex quibus divini cultus diminutio sequitur, pie fundantium seu donantium voluntates, propulso pietatis officio, defraudantur, pauperibus dicti regni eleemosynarum largitio consueta subtrahitur, regni depauperatio provenit, et ecclesiae jacturam deformationis incurrunt, dum, stipendiorum perceptione subtracta, obsequiis destitutae remanent servitorum, earum proventibus extraneorum commoditatibus deputatis, et praelati, dum non habent, quid pro meritis tribuant, immo retribuant, nobilibus, quorum progenitores ecclesias fundaverunt, et aliis litteratis personis, non inveniunt servitores, ac hujusmodi ex causis devotione tepescente fidelium, non est hodie, qui ad ecclesias manum liberalitatis extendat, ut alias ex praemissis edictis praebetur exemplum; nec non pensionibus novis et censibus ecclesiis de novo impositis, immoderatis servitiis, aliisque exactionibus et extortionibus variis, praejudicialibus siquidem et damnosis novitatibus, ex quibus generalis status ecclesiae immutatur, praelatis superioribus dandi coadjutores suffraganeis episcopis, et alias tam ipsis quam

suffraganeis ea, quae ad suum spectant officium, exsequendi facultas adimitur, ut pro his ad apostolicam sedem cum muneribus recurratur, aliisque diversis casibus et nonnullis articulis, a longe retrolapsis, et vestris praesertim, temporibus illata fuisse et continue inferri conqueritur, suam et successorum suorum et regni exheredationem tam enormem et gravem, tamque manifestum sui et regni honoris dispendium et evidens detrimentum non intendens, sicut non poterat, diutius tolerare. Et se certum asserens, quod superiorem in temporalibus, sicut nec sui progenitores habuerant, prout est toti mundo notorium, non habebat, ac, saniorum in praesenti negotio, sicut doctorum in theologia et magistrorum in utroque jure, de regno suo oriundorum, et aliorum, qui inter doctores alias et peritos orbis peritiores et famosiores habentur, relatione concordi, habuerat justam causam; nos universos et singulos, tam praelatos quam barones et alios requisivit instantius, praecepit ut dominus, et rogavit ac precibus institit ut amicus, ut, cum ad conservationem libertatis antiquae, honorum et status regni praedicti ac incolarum ipsius, et relevationem gravaminum praedictorum, reformationem regni et ecclesiae Gallicanae, de nostro et baronum ipsorum consilio, ad laudem divini nominis, exaltationem catholicae fidei, honorem universalis ecclesiae et divini cultus augmentum, salutaria disponat inire consilia et efficacem operam adhibere, praesertim circa gravamina per officiales suos et alios de regno praedicto, si quae sunt, ecclesiis et ecclesiasticis personis illata, super quibus debitae correctionis remedium ante adventum praefati archidiaconi ordinaverat adhibere, quod jam duxisset in exsecutionis effectum, nisi quod id ex metu vel ad mandatum vestrum fecisse forsan aliquibus videretur, id quod vobis adscribere non possetis, ad haec non solum omnia, quae in bonis forent ipsius, sed et etiam personam et liberos, si casus exigeret, exponendo, sibi in his, in quibus singulariter omnium et generaliter singulorum res agi dignoscitur, causa provehitur, et proprium unius-

cujusque tangitur interesse, prout ex debito fidelitatis adstringimur, curaremus adesse consiliis et auxiliis opportunis, petens sibi statim super his ab universis et singulis praecise et finaliter responderi.

Barones simul cum syndicis et procuratoribus supradictis, secedentes in partem ac demum, deliberato consilio, redeuntes, praefato domino regi de hujusmodi suo laudabili proposito et beneplacita voluntate, ad multa laudum praeconia et gratiarum actiones exuberes assurgentes, unanimiter responderunt, se ad ea paratos, nedum exponere res et bona, quae exstant, sed ad haec totaliter offerebant se et suas personas usque ad mortis supplicium, tormentorum quorumlibet gravamina non vitando; adjicientes expressius una voce, quod, si praefatus dominus rex praemissa (quod absit) eligeret tolerare vel sub dissimulatione transire, ea ipsi nullatenus sustinerent.

Itaque a nobis subsequenter responsione petita, licet longiores deliberationis inducias postulantes, ipsum dominum regem et majores ex baronibus memoratis, quod non ea intentione ad eundem dominum regem apostolicae litterae processissent, ut vestrae voluntatis exsisteret in regni praedicti libertatem impingere vel quidquam honori regio contrarium in hac parte quomodolibet innovare, multa lenitate verborum, persuasionibus studiosis et multiplicatis excusationum praesidiis nisi fuimus informare, ac ipsum ad servandum vinculum unionis, quod inter sanctam Romanam ecclesiam et praedecessores suos et ipsum usque ad haec tempora viguisse dignoscitur, multiplici inductione. Ulteriori tamen dilatione negata, ac praedicto patenter et publice universis, quod, si quis voluntatis contrariae appareret, ex tunc pro inimico regis et regni notorie habebatur, consultius attendentes et conspicientes apertius, quod, nisi dominus rex et barones praedicti ex nostra forent responsione contenti, praeter alia pericula et gravia scandala, quorum non esset numerus neque finis, tam Romanae quam Gallicanae eccle-

siae devotio et obedientia omnimoda laicorum et totius populi ex tunc irrecuperabiliter tollebatur, non sine multae perplexitatis angustia sic duximus respondendum: quod ipsi domino nostro regi in conservatione personae suae suorumque et honorum ac libertatis et jurium dicti regni, prout quidam nostrum, qui ducatus, comitatus, baronias, feuda et alia membra nobilia dicti regni tenemus ex forma juramenti, et ceteri, qui omni debito sibi sumus fidelitatis astricti, adessemus eidem debitis consiliis et auxiliis opportunis; eidem domino nostro regi humiliter supplicantes, ut, cum apostolicae sanctitati ad oboedientiam teneamur, ad beatitudinis vestrae pedes, juxta praemissae vocationis vestrae tenorem, permitteret nos transferre.

Ex parte cujus et baronum est secuta responsio, quod nos nullo modo abire permitterent, regnum sic periculose, sic deformiter, sic irreparabiliter vacuari, quin potius exhauriri totaliter, nullatenus sustinerent.

Considerantes igitur tam vehementem commotionem et turbationem tam periculosam et gravem, immo gravissimam, regis, baronum et aliorum laicorum regni praedicti, et jam cognoscentes apertius, quod antiqui hostis, pacis aemuli zizaniaeque satoris, qui a suae ruinae principio conatur, ut ecclesiae unitatem pacis turbatione rescindat, caritatem vulneret, sanctorum dulcedinem operum insidiae veneno fellis inficiat, humanumque genus evertat modis omnibus et perturbet, faciente nequitia, amabilis foederis unitatis et amicitiae singularis, quae inter saepe dictam Romanam ecclesiam ac praefatum dominum nostrum regem ac praedecessores ejus et regnum, ad laudem Altissimi, in fidei christianae profectum, et tam ecclesiae quam regis et regni exaltationis monimenta felicia, hactenus viguerunt, dissolutioni et separationi lugubri et flebili (proh dolor) porta patet, et insurgunt undique frementia scandala, excrescunt angustiae, ecclesiis ecclesiasticisque personis expositionis ac rerum et bonorum direptionis pericula intentantur, cum jam abhorreant laici et prorsus effugiant consortia clericorum, eos a suis om-

nino consiliis et allocutionibus abdicando, ac si contra eos proditoriae factionis conscii vel participes exstitissent, et ad contemnendam ecclesiasticam censuram et processus, si quavis auctoritate forsan fierent contra eos, jam se parant et muniunt, in grave periculum animarum et alia varia et diversa pericula, quae nec lingua referre sufficeret nec posset scriptura disserere; hinc in promptu ad sanctitatis vestrae providentiam circumspectam in hoc summae necessitatis articulo duximus recurrendum, flebilibus vocibus et lacrimosis singultibus paternam clementiam implorantes ac supplicantes humiliter, quod salubre remedium in praemissis, per quod firmata tam longi decursu temporis inter ecclesiam, regem et regnum fructuosae unionis et mutuae dilectionis integritas in antiquae caritatis dulcedine conservetur, status ecclesiae Gallicanae in pulcritudine pacis et quietis optatae remaneat, prospiciatur nobis nostrisque statibus, revocando vestrae vocationis edictum, ac praedictis periculis et scandalis obvietur, apostolicae providentiae studio ac paternae officio pietatis dignemini providere.

Conservet Altissimus beatitudinem vestram ecclesiae suae sanctae per tempora longiora.

Datum Parisius, die martis praedicta.

XV. Filip iv. — **Kvarstad å bortresande prelaters gods.** — Paris, 18 okt. 1302.

Philippus, Dei gratia Francorum rex, baillivo Aurelianensi, vel ejus locum tenenti, salutem. Cum nos, regni nostri his diebus utilitate pensata, deliberationeque super hoc praestita diligenti, sub certis semel et iterum formis districte duxerimus prohibendum, ne quis de incolis regni nostri, certis rationibus et causis in ipsa prohibitione contentis, ab eodem regno absque nostra speciali licentia exire praesumeret quoquomodo; nonnulli nihilominus praelati, abbates, priores, magistri in theologia doctoresque juris canonici et civilis, ac aliae quaedam ecclesiasticae et se-

culares personae, prout ad nostrum nuper venit auditum, inhibitione hujusmodi nostra spreta, ab eodem regno egredi, quod molestum gerimus, praesumpserunt. Nolentes igitur ob ipsarum absentiam personarum bona earum temporalia dissipari, et potius ea cupientes proinde conservari, mandamus tibi, quatenus bona omnia temporalia personarum quarumlibet bailliviae tuae, quae prohibitionem nostram praedictam transgresserunt, ad manum nostram causa custodiae ponere non obmittas, eaque diligenter custodiri facias, donec de certis eorum custodibus duxerimus providendum. De nominibus vero ipsorum et quantitate bonorum immobilium singulorum te diligenter informes, informationem, quam inde feceris, nobis quam citius relaturus vel sub sigillo tuo interclusam missurus. Actum Parisius, dominica post festum beati Lucae evangelistae, anno Domini 1302.

XVI. Bonifacius viii. — **Fullmakt till kungörelse af konungens bannlysning.** — Rom, 13 april 1303.

Bonifacius episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Ioanni, tituli Sanctorum Marcellini et Petri presbytero cardinali, salutem et apostolicam benedictionem.

Per processus nostros, diversis praeteritis diebus solemnibus secundum morem laudabilem sanctae Romanae ecclesiae publice factos et, praesente copiosa fidelium multitudine, solemniter publicatos, inter alia anathematis et excommunicationis sententias continentes, qui in archivis ejusdem ecclesiae conservantur, non revocamus in dubium, sicut non potest nec debet aliquatenus revocari, quin magnificus princeps, Philippus Francorum rex, dictis anathematis et excommunicationis sententiis sit ligatus, quantumvis regali praefulgeat dignitate, non obstantibus quibuscunque privilegiis et indulgentiis, et sub quavis forma vel tenore concessis, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possit; quae omnia duximus revocanda ad hoc, quod contra hujusmodi nostras sententias et processus

per ea nequeat se tueri, quominus includatur in eis, ex eo quod ad sedem apostolicam venientes et redeuntes ab ea fecit, mandavit, ordinavit et statuit multipliciter impediri, et specialiter nonnullos ecclesiarum praelatos et personas ecclesiasticas regni sui ad nostram praesentiam venire prohibuit sub gravibus poenis et bannis, quos pro reformatione dicti regni, utilitate populi, augmento catholicae fidei, conservatione ecclesiasticae libertatis, correctione dictorum excessuum, subsidio Terrae Sanctae, et ex aliis rationabilibus causis moti, feceramus ad nostram praesentiam evocari, sicut pene totus orbis ad eandem sedem et beatorum Petri et Pauli apostolorum limina confluens affirmavit, et nonnulli archiepiscopi et episcopi regni praefati haec et iis similia per suas nobis litteras intimarunt et per procuratores suos ad eorum excusationem proponi fecerunt, quasi ex hoc legitimam causam haberent non comparendi in praefixo eis termino coram nobis, quamvis nonnulli archiepiscopi et episcopi et aliae personae ecclesiasticae propter hoc comparere non obmiserint coram nobis quasi oboedientiae filii et zelo devotionis accensi ad nos et dictam ecclesiam matrem suam; quas quidem excusationes, per procuratores ipsos propositas, tanquam frivolas non admisimus, sed repulimus publice ac repellimus, ut debemus. Unde ipsum regem sic ligatum a communione fidelium et sacramentorum perceptione nuntiamus exclusum et per te vel alium seu alios praecipimus nuntiari. Nam cui Romanus pontifex, vicarius Jesu Christi Petrique successor, non communicat, nullus communicare debet aut ei sacramenta ecclesiastica ministrare. Eos vero, cujuscunque fuerint praeeminentiae, dignitatis, ordinis, conditionis aut status, etiam si in archiepiscopali vel episcopali dignitate praefulgeant, qui ejusmodi sacramenta vel ipsorum aliqua dicto regi ligato taliter ministrare praesumpserint aut coram eo missam celebrare publice vel private, excommunicationis sententia innodamus, ipsisque interdicimus lectionis, praedicationis, administrationis sacramentorum, audiendi confessiones offi-

cium, praedicentes aperte nos gravius contra eos spiritualiter et temporaliter processuros, prout expedire viderimus; praesertim cum rex ipse oblatum, per te impendendum, sibi absolutionis beneficium juxta formam ecclesiae auctoritate nostra recipere contempserit; ex quo videtur (quod dolentes referimus) in sua malitia induratus. Quare sibi eadem auctoritate praecipias et injungas, ut quicquid fecit, mandavit, ordinavit et statuit ad impedimentum adeuntium ad dominicam sedem vel redeuntium ab eadem, revocare procuret et efficaciter corrigat et emendet. Praesentium autem litterarum nostrarum tenorem deducas ad praefati regis notitiam et in locis, de quibus expedire videris, seu provinciis facias solemniter publicari, ne quis per ignorantiam de contentis in ipsis litteris se valeat excusare, quod ad ejus notitiam non pervenerit, quod tam solemniter fuerit publicatum.

Ceterum fratri Nicolao ordinis praedicatorum, olim confessori regis ejusdem, ex parte nostra districte praecipias, ut infra trium mensium spatium hujusmodi praeceptum immediate sequentium, quod sibi pro peremptorio termino studeas assignare, personaliter nostro se conspectui repraesentet, recepturus pro meritis, aut suam, si poterit, innocentiam ostensurus ac pariturus nostris beneplacitis ac mandatis; alioquin contra eum spiritualiter et temporaliter, prout expedire viderimus, procedemus.

Datum Laterani idibus aprilis, pontificatus nostri anno nono.

XVII. Filip iv. — **Fullmakt till anordningar för allmänt kyrkomöte.** — Paris, 1 juli 1303.

Philippus Dei gratia Francorum rex, universis praesentes litteras inspecturis, salutem. Etsi catholicae fidei et universalis ecclesiae, matris fidelium, sponsae Christi, negotium cunctos, quos ejusdem participatio fidei et religio christiana complectitur, principaliter et immediate contingat ac proprium interesse respiciat singulorum; nos tamen

et alios reges et principes orbis terrae eo principalius atque per amplius tangit et respicit, et ad ipsius promotionem negotii, cum causa deposcit, eo adstricti tenemur obnoxius, quo ad exaltationem et augmentum ejusdem fidei et defensionem ecclesiae et ecclesiasticae libertatis commissam suscepisse recognoscimus et fatemur et traditam divinitus potestatem. Nuper siquidem nonnulli comites, barones et milites regni nostri, fide dignae quidem et magnae auctoritatis personae, moti, ut dicebant, fervore fidei, sincerae devotionis affectu et zelo caritatis inducti, sacrosanctae Romanae et universali ecclesiae matri suae, quam sub praesidentia B. nunc ejusdem ecclesiae regimini praesidentis miserabiliter deprimi ac deformationem enormen et jacturam pati dicebant, compatientes ab intimis, ac christianae fidei, in qua salus animarum consistit, et quae suis temporibus (proh dolor) contabescit et deperit, excidio condolentes, ad ipsius ecclesiae et totius christianitatis salubre regimen et bonum statum ac reparationem et exaltationem catholicae fidei, votis, ut dicebant, ferventibus intendentes, maxime cum eidem ecclesiae, fidei fundamento et animarum saluti summe expediat, ut dominici gregis ovili nonnisi verus et legitimus ac vere et legitime pastor praesit, et quod ab eadem ecclesia, sponsa Christi, quae non habet maculam neque rugam, omnis error, scandalum, iniquitas ac injustitia repellatur, ac toti mundo, quem ex perversis actibus, detestandis operibus et perniciosis exemplis dicti Bonifacii in guerris et tenebris manere dicebant, salus, pax et tranquillitas, divina favente misericordia, procurentur, contra dictum Bonifacium haereticae pravitatis et alia diversa enormia, horribilia ac detestabilia crimina, quibus eum irretitum esse dicebant, et super eo publice ac notorie diffamatum, nobis ac archiepiscopis, episcopis et aliis praelatis ac personis ecclesiasticis, qui pro suis et ecclesiarum agendis convenerunt, ac baronibus, comitibus et aliis nobilibus regni nostri praesentibus, asseruerunt, proposuerunt et objecerunt publice et patenter, praestitis ab eisdem objectoribus,

ut vestram in hac parte conscientiam informarent, nostrumque ad exauditionis petitionis suae animum facilius inclinarent, ad sancta Dei evangelia tacta corporaliter juramentis, quod hujusmodi crimina credebant esse vera et se posse probare, quodque ipsa in generali concilio vel alias, ubi et coram quibus expedire viderint et de iure fuerit faciendum, ad finem debitum prosequentur; petentes a nobis, tanquam fidei pugili et ecclesiae defensore, ac archiepiscopis et episcopis supradictis, tanquam ecclesiae fideique columnis, ut pro declaratione veritatis hujusmodi, ut omnis error abscedat ac periculis et scandalis, quae universali ecclesiae imminent, occurratur, convocationi et congregationi dicti concilii generalis ad laudem divini nominis, augmentum et exaltationem catholicae fidei, honorem et bonum statum universalis ecclesiae ac totius populi christiani, opem daremus et operam efficaces, cum in talibus et similibus casibus semper directrix veritatis exstiterit regia domus nostra. Nos autem, licet pudenda patris proprio libenter pallio tegeremus, ob specialis tamen devotionis et dilectionis zelum, quem ad praefatam ecclesiam, matrem fidelium, sponsam Christi, cujus, tanquam christianae legis et catholicae fidei zelatores, devotum nos filium profitemur et defensorem recognoscimus specialem, progenitorum nostrorum insequendo vestigia gerimus, praemissa nequeuntes urgente conscientia sub conniventia vel dissimulatione transire, praesertim cum super excidio fidei nostra et aliorum quorumlibet, et praecipue regum et principum orbis terrae, deberet patientia reprobari, hujusmodi propositionibus et objectionibus ac requisitionibus auditis et plenius intellectis, ac super iis cum praelatis, videlicet archiepiscopis, abbatibus, prioribus, universitate Parisiensis studii, ac magistris in theologica facultate et in utroque jure doctoribus, religiosis et aliis de regno nostro oriundis ac etiam aliunde ac in regno ipso et alibi praelaturas et beneficia obtinentibus, nec non baronibus et aliis nobilibus, deliberatione et discussione habita pleniori, convocationem et congregationem dicti concilii, ex

praemissis et aliis justis et legitimis causis, utilem et salubrem, expedientem fidei negotiis et ecclesiae sanctae Dei, et omnino necessariam reputantes, convocationi et congregationi hujusmodi faciendae, ut praefati B. innocentia clareat, sicut teste conscientia exoptamus, aut de impositis sibi per concilium discutiatur, statuatur et fiat, quod praecipiunt et decernunt canonicae sanctiones, deliberato consilio expresse consensimus, et proponentibus respondimus memoratis, quod eisdem convocationi et congregationi opem libenter et operam, prout ad nos pertinet, praeberemus; certis, ne idem B. ex iis provocatus contra nos, praelatos, barones et personas praedictas, ecclesias, terras, fideles et subditos nostros et eorum, aut nobis adhaerentes vel adhaerere volentes in hac parte procederet, ad praedictum concilium et ad futurum verum et legitimum summum pontificem et ad illum vel ad illos, ad quos de jure fuerit appellandum, ex parte nostra et ipsorum sub certis formis provocationibus et appellationibus interjectis. Nos itaque ad petendum praedictum generale concilium convocari et etiam congregari, et ad faciendum omnia et singula, quae circa haec fuerint opportuna, dilectos et fideles Gulielmum de Chatenayo et Hugonem de Cella milites nostros, exhibitores praesentium, et utrumque ipsorum in solidum, procuratores nostros constituimus et nuntios speciales, dantes eis et alteri ipsorum in solidum super praemissis omnibus et singulis ac ea tangentibus vel dependentibus eisdem plenam et liberam potestatem et speciale mandatum, ratum habituri et gratum, quicquid per eos vel eorum alterum factum, gestum vel procuratum fuerit in hac parte. In cujus rei testimonium sigillum nostrum praesentibus litteris duximus apponendum. Datum Parisius die 1 julii, anno Domini 1303.

XVIII. Petrus de Bosco. — **De recuperatione Terrae Sanctae.** — 1305—1307. — Utdrag.

3. Ad hec ergo, quod Terra Sancta contra tot et tantos, tot demones habentes consultores, fautores et ad-

jutores possit recuperari et recuperata servari, necessarie videntur orationes devote universalis ecclesie, que non videntur haberi posse sine reformatione status universalis ecclesie, qui inferius tangitur; et nisi vinculo pacis unita tota respublica christicolarum ecclesie Romane obedientium taliter uniatur, quod catholici cessent ab omnibus guerris inter se invicem; ita quod, si aliqui contra hoc commiserint, ex illa commissione et ob eam, recuperatio et defensio Terre Sancte fortificetur, quod sic fieri poterit:

Convocato concilio, propter ardorem salutis Terre Sancte, summa regalis experiencia petere poterit per dominum papam, principes et prelatos concordari et statui taliter, quod quibuscunque dicentibus se passos injurias secundum leges et consuetudines regnorum et regionum, per judices in eis statutos, et ubi statuti non sunt, infrascripto modo statuendos, fiat celerius quam solitum est justicie complementum. Nullus catholicus contra catholicos currat ad arma, nullus sanguinem baptizatum effundat; quicunque preliare volentes, contra fidei christiane inimicos, Terre Sancte sanctorumque locorum Domini, non contra fratres, occasionem corporalis et spiritualis perditionis querendo, studeat preliare.

4. Quicunque autem contra hoc salubre statutum guerram contra fratres catholicos movere presumpserint, eo ipso omnium suorum bonorum omissionem incurrant, cum omnibus auxilium eis facientibus, pugnando, victualia, arma vel alia necessaria vite vel pugne qualitercunque ministrando; superstites eorum, post guerram finitam, cujuscunque etatis, conditionis et sexus, a terris et possessionibus perpetuo fiant exules, et totaliter cum eorum quacunque posteritate privati, in Terram Sanctam populandam mittantur; de bonis, a quibus erunt privati, si obediant et libenter intendant ad se transferendum in Sanctam Terram, tradatur eis competenter, pro modo impensarum ad iter peragendum quatinus erit necessarium.

Sic ergo guerram moventes, consilium et opem eis qualitercunque scienter prestantes, cum eis communicantes

victualia quecunque, aquam, ignem et alia vite necessaria quocunque modo ministrando, puniantur per dominum papam, non excommunicentur, non anathematizentur, propter fugiendum periculum salutis animarum, ne dampnatorum numerus augeatur; longe melius erit eos temporaliter quam eternaliter punire.

Pena temporalis, licet sine comparatione minor aeterna, plus timebitur, plus proficiet Terre Sancte; minus nocebit omnibus proximis et conjunctis dampnatorum.

12. Sed cum iste civitates et multi principes superiores in terris non recognoscentes, qui justiciam facerent de ipsis secundum leges et consuetudines locorum, controversias movere captabunt, coram quibus procedent et litigabunt? Responderi potest, quod concilium statuat arbitros religiosos aut alios eligendos, viros prudentes et expertos ac fideles, qui jurati [eligant] tres judices prelatos et tres alios pro utraque parte, locupletes et tales, quod sit verisimile ipsos non posse corrumpi amore, odio, timore, concupiscentia, vel alias, qui convenientes in loco ad hoc aptiori, jurati strictissime, datis antequam conveniant articulis petitionum et defensionum singularum, summarie et de plano, rejectis primo superfluis et ineptis, testes et instrumenta recipiant, diligentissime examinent. Cujuslibet testis examinatio per duos ad minus juratos fideles et prudentes audiatur; scribantur depositiones et per judices strictissime custodiantur, ne fraus et falsitas possint intervenire.

Sic conveniant judices ad impensas moderatas partium solvendas, quatinus plus impendent, quam essent in suis domibus verisimiliter impensuri. Ad judicandum, si expedierit, assessores habeant secundum eorum consciencias fidelissimos ac peritissimos in lege divina et canonica et civili.

Si altera pars de ipsorum sentencia non sit contenta, ipsi judices pro omni lite processus cum sentenciis mittant ad apostolicam sedem, per summum pontificem pro tempore existentem emendandas et mutandas, prout et si ju-

stum fuerit; vel si non, salubriter ad perpetuam rei memoriam confirmandas et in cronicis sancte Romane ecclesie inregistrandas.

13. Quoniam vero mutatio successionis imperii guerrarum occasiones infinitas in Alemannia prestare consuevit, obstante solita imperatoris electione, que propter solitas discordias recuperationem et conservationem Terre Sancte impedire consuevit, paxque firma imperii Romani ad ipsam recuperationem et conservationem plurimum posset verisimiliter subsidium impertiri; propterea, pensatis bonis, que fecissent et probabiliter fecisse presumuntur, viventibus qui nunc sunt hominibus, reges Alemannie, si regnum et imperium ex successione parentum, cum thesauris sibi per eos reservatis et fortaliciis roboratis, sine discordiis habuissent, interpolatione vacationeque dominii, immo obediencie discontinuatione quacunque cessante; consideratis etiam bonis, que dicuntur olim imperatores fecisse, priusquam exorta forent impedimenta moderna; immo, ut cessare possint guerre corporum et animarum perniciose, propter cupiditates ad regnum ac imperium aspirandi solite[-as] suboriri; immo, ut ex regno ac imperio prosiliant subsidia plurima recuperationis et conservationis Terre Sacte, multorumque temporalium profectuum, que nobis ex ipsa provenirent jamdiu, gravia dampna consueta vitando; presertim, ne pereat amplius salus et exaltatio reipublice, regni et imperii tam nobilium populorum; petatur Alemannie regnum ac imperium confirmari regi moderno, sueque perpetuo post ipsum posteritati, propter vitandum scandalum sopiendumque cupiditatem electorum, aliqua recompensatione super rebus et libertatibus imperii sibi facta. Conveniat etiam et promittat rex modernus, futurus imperator, subsidium annuum Terre Sancte, quamdiu indiguerit, de magno numero pugnatorum, quos ad impensas suas mittat ad portus maris, sufficienter inductos et armatos, cum superlectilibus ad subsidium et moram propter ipsum opportunis.

27. Sicut autem ad tantam recuperationem et conservationem confluere oportet et expedit totius reipublice catholicorum concordem et unitam virtutem temporalem, sic oportebit, per orationes devotas universalis ecclesie, tantam petere et impetrare graciam tante pacis recuperationis et conservationis ab illo, a quo omnia bona procedunt, qui est Deus et Dominus exercituum, qui solus est causa pacis et victorie. Nam si duces bellorum pugnatoresque sibi commissi de suis confiderent viribus, et eas estimarent ad tantam sufficere victoriam perpetuo habendam et observandam, et ad resistendum angelis malis contranitentibus, persuasionibus et temptationibus eorumdem, quos creditur premissa, prout poterunt, per suas astucias impedituros, non posset hujusmodi recuperari Terra et servari. Idcirco videtur expediens per concilium peti reformari et emendari statum universalis ecclesie, ut prelati tam majores quam minores abstineant a vetitis per sanctos patres; eorum precepta, statuta et consilia custodiant, ut tenentur, juxta illud prophete: *Declina a malo et fac bonum, inquire pacem et persequere ipsam;* ut, adepta vera pace cordium, omnes prelati catholici, cum toto clero et populo sibi commissis unam facientes spiritualiter rempublicam, ut accedat quod ait apostolus: *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una,* et quod ait philosophus: *Omnis virtus unita fortior est se ipsa diversa et divisa,* per devotas, humiles et assiduas orationes, victoriam perpetuam super infideles impetrent ab illo, qui cum sapiencia, quam solum petebat Salomon, dedit eidem auri et argenti ceterasque mundi divicias pre omnibus, qui ante ipsum fuerant in Jerusalem.

Quod sic expediat facere, colligi potest ex eventibus bellorum precellenter militantis Jude Machabei fratrumque suorum; qui, cum de suis viribus confidebant, cadebant in bello, et victoriam, cum eam de celo petebant, humiliter deprecantes summum regem exercituum, optinebant; ut accedat quod ait apostolus: *Omnia, quecunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Idcirco prudencia scrip-

turarum, non propria, debemus uti, auctoritate Salomonis, cum ait: *Fili, ne innitaris prudencie tue,* et canon inde sumptus: *Nemo suo sensu utatur.*

Idcirco pacem generalem querere et a Deo petere debemus, ut per pacem et in ejus tempore, cum alias fieri non possit, perfectas virtutes et sciencias adquiramus; quod sensit apostolus, cum ait: *Pax Dei, que superat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligencias vestras;* intelligencie vestre, que sunt anime rationales, per guerras, discordias, et lites civiles, que bellis equiparantur, et per earum prolongationes non custodiuntur, sed frequenter destruuntur; ideo, prout magis facere potest, debet eas quilibet vir bonus evitare et fugere; et cum hoc amplectitur alias non potens jus suum consequi, debet hoc, prout magis potest, abreviare, in his pacem suam et jus querens cum cordis dolore; quod sic docuit fieri philosophus, cum ait: *Bellum de se et in se tantum est illicitum et malum, quod quicunque appetit bellum propter bellum in fine malicie est;* simile est, licet non tantum, malum in civilibus controversiis et litibus.

28. Sic enim pax universalis finis est, quem querimus, quem in intentione nostra primo habemus, quia secundum philosophum: *Finis operis primum est in intentione, ultimum vero in operis executione,* debemus primo tollere singula pacis universalis impedimenta et occasiones verisimiles impedimentorum, ut accedat quod ait philosophus: *Quicunque sustinet positionem Eracliti, debet concedere et negare omnia, que concederet et negaret Eraclitus, si presens esset,* hoc est omnia antecedentia et consequentia ad positionem; alioquin, concedens vel negans aliquid repugnans prime positioni, ad turpissimam ducetur redargutionem.

29. Si ergo summus apostolicus, mundi totius speculum, beati Petri principis apostolorum locum tenens et sedem, vicarius Domini nostri Ihesu Christi, salvatoris et patris omnium animarum, ut omnes animas salvet, patrique suo servet et reddat, omnes guerras, seditiones et contro-

versias nitens in singulis evellere et, quod sic fiat, docere, hoc in se et fratribus suis cardinalibus et coepiscopis primo debet facere, ut accedat quod scriptum est: *Cepit Jesus facere et docere,* et apostolus: *Operemur bonum ad omnes, quatinus in nobis est, maxime autem ad domesticos fidei.* Considerare ergo debet, qualiter se habent et militant patriarche, primates, archiepiscopi, episcopi et alii prelati, ducatus, comitatus, baronias et alia temporalia optinentes; qualiter ipsi guerras movent, in quibus multi temporaliter, ut videmus, et spiritualiter, ut estimant homines, frequenter moriuntur; qualiter prelati bellantes perfectius et attentius vacant et vigilant bellis quam animarum saluti; qualiter in hoc plus laborant et impendunt, non advertentes etiam in lege civili scriptum esse, quod anime humane sunt quibuscunque rebus preferende. — — —

39. Premissis igitur et aliis occasionibus perditionis animarum, nec non verisimilibus impedimentis recuperationis et conservationis Terre Sancte cum summa diligencia consideratis, expertissime vestre regie majestati, si cum effectu ad hujusmodi recuperationem et conservationem proponitis, prout communiter creditur, laborare solum propter ardorem retributionis eterne, sanctissimo patri et domino domno Clementi, divina providencia sacrosancte Romane ac universalis ecclesie summo pontifici, in ejus terre subsidium, ut creditur, pre ceteris omnibus negotiis intendenti, placeat misreicorditer supplicare, quatinus taliter studeat reformare statum prelatorum totius populi et cleri reipublice christianorum, quod virtutes spirituales et temporales eorum unite, prout esse deberent, spiritualiter et temporaliter devote militando, prospere cito possint in dicta terra contra hostes ipsius fidei catholice victoriam obtinere per divinam graciam perpetuo duraturam. Quod fieri posse videtur exemplo Salomonis, veram et solam sapienciam ab exercituum Domino postulando, quam sequetur, licet non petatur nec peti debet, auri et argenti copia plus quam ante, nec non vera pax cordium

et corporum, et per consequens sciencie, plenioresque tam intellectuales quam morales virtutes.

40. Que reformatio status propter hos fines taliter devotissime postuletur, videlicet quod summus pontifex, qui circa maximam spiritualium curam plurimum est oneratus et occupatus, ita quod sine spiritualium prejudicio regimini suorum temporalium sufficienter vacare non posse creditur, inspectis, que super fructibus, proventibus et exitibus, impensis deductis et oneribus solitis, ad ipsum pervenire sibique remanere consueverunt, alicui magno regi seu principi, vel aliquibus, tradantur [tradat ea] in perpetuam amphiteosim, receptis optimis cautionibus, que cogitari poterunt, super annua pensione perpetuo libere, quacunque subtractione cessante, solvenda in quocunque loco patrimonii sic traditi, quem dominus papa futurus pro tempore duxerit eligendum. Sic papa, qui totius pacis actor et promotor debet esse, guerras non movebit; homines non faciet in bellis subito dira morte mori; sic perfecte vacabit orationibus, eleemosinis, contemplationi, lectioni et doctrine scripturarum, correctionibus subditorum, justiciam et judicium singulis catholicis faciendo fierique curando, veram pacem omnibus Christi fidelibus procurando; taliter, quod pacifice viventes inter se Crucifixi patrimonium recuperare veraciter studeant et servare. Sic sanctissimus papa thesauros non studebit aggregare, nec a spiritualium sollicitudine debita retrahetur; vitam ducet contemplativam et activam, favente misericorditer bonorum omnium largitore.

41. Item petatur, quod dominus papa, consideratis redditibus cardinalium singulisque proventibus, qui sine mala presumptione, scandalo et infamia possunt ad eos pervenire, statuat eis, quod commode poterit facere, loco victus juxta statuum suorum conditiones super patrimonio beati Petri; quod si non sufficiat, retenta domino pape sufficiencia competenti de bonis universalis ecclesie, presertim exemptorum et prelatorum, qui a sede apostolica suas recipiunt consecrationes et benedictiones, quibus in

recompensationem parcetur in magnis serviciis et muneribus, que in curia faciebant, et in expensis, quia remoti propter hoc curiam non adibunt, universalis etiam ecclesia conferat ad hec secundum quod plus vel minus ecclesiis credetur hec provisio profutura. Cessabit prolongatio litium electorum et aliorum curiam adeuntium, qui frequenter propter munera, que dabant, diu detinebantur ibidem; per talia extraordinaria munera et servicia cardinales status suos sustinere consueverunt.

42. Quibus sic factis, sub penis fortissimis statui petatur, quod cardinales et papa de cetero munera non capiant nec capientes secum habeant; contra quoscunque capientes et dantes etiam acerbissime pene statuantur, nec non numerus equitaturarum sociorumque cardinalium.

Statuatur et, quod medietas bonorum omnium cardinalium et quorumcunque prelatorum, tam majorum quam minorum, decedentium subsidio Terre Sancte, quousque integraliter recuperata munitaque fuerit, applicetur una cum omnibus bonis quorumcunque clericorum, quos decedere contigerit intestatos.

43. Item, statim petatur, quod alii quicunque a clericis beneficiatis decedentes quartam partem bonorum suorum dicto subsidio relinquere compellantur.

44. Item, et quod singule res derelicte, et alias in nullius bonis existentes, restitutiones debite personis ignotis, et indistincte etiam que debebantur defunctis, quorum non inveniuntur heredes, omnia legata caduca incertis personis et indistincte relicta, et alia, que modo quolibet absque alieno prejudicio reservari et adquiri poterunt, eidem subsidio fideliter applicentur.

45. Item petatur, quod patrimonia singulorum prelatorum, ratione quorum armorum servicia facere tenentur et discordias possunt in curia quacunque seculari sustinere, similiter, sub annuis pensionibus perpetuis, certis et idoneis defensoribus perpetuo tradantur; si recipientes cito non inveniantur, ad firmam cum incremento per licitatio-

nem tradantur ad biennium seu triennium, ut eorum valor melius sciatur, ne perpetuo tradentes super valore rerum fraudari contingat. Quicunque feoda prelatorum sic recipientes bona contraplegia assignent, que, si non solverint, prout actum fuerit, pensionem, ecclesie perpetuo remaneant, ut sic ipsa ecclesia suo valore non fraudetur. — — —

101. Si vero pacis universalis federa modo prescripto firmare placuerit, de consensu concilii prelatorum et principum statuatur, quod omnes prelati cujuscunque status, nec non seculi milites in suis creationibus, firmiter jurabunt, quod ipsi, pro totis suis viribus, pacis hujusmodi federa cum penis ejusdem firmiter servabunt et servari modis omnibus, quibus poterunt, procurabunt. Ita quod quicunque juramentum hoc prestare contempserit seu neglexerit, ob hoc, auctoritate apostolica sacrique concilii, sentenciam ipso facto majoris excommunicacionis incurrat; ita quod quilibet impugnans in posterum hujus pacis federa, per quoscunque milites spiritualis et temporalis milicie pro totis eorum viribus, ita quod resistere non possit, fortiter impugnetur.

121. Certum est, quod armorum servicia propter regni defensionem fuerunt statuta super majora et nobiliora feoda; quod servicium est ordinaria prestatio patrimonialis debita a quocunque feodum tenente, per tenentem aut alium ydoneum prestanda et facienda; non annuatim, sed demum cum necessitas hoc exposcit. Et quia non solum domini regis et eorum, qui tenent feoda debentia servicium hujusmodi, interest regnum defendi, sed etiam plurium aliorum, qui franca tenent feoda, speciali servicio non onerata, sed etiam, licet minus, cujuscunque de populo, qui tenent feoda, plerumque longe minoris valoris et annuis redditibus onerata, ut in pluribus fere usque ad totum vel saltem dimiduum annuum feodi valorem; interest etiam ministrorum ecclesie regnum defendi, propter eorum spiritualia et temporalia commoda sensibilia.

122. Et sic omnes sunt vocandi debentes servicia

propter duas causas et rationes, que plus operantur quam una: videlicet debent hoc servicium, quociens eminet necessitas, et ob hoc feoda habuerunt, ob hoc dominus, qui tunc erat rex, eis feoda concessit; et eorum quemlibet defendit et defendere tenetur contra quemlibet armorum violenciam inferentem; et sic interest eorum, ut reddant, quod debent, et quia pacem habere suisque bonis, ut [et] virtutibus et scienciis adquirendis, vacare alias non possent. Idcirco, cum instat necessitas, primo vocandi sunt, et, si sufficit auxilium, quod debent, vel sufficere verisimiliter creditur, si dominus rex vocet eos, qui non debent hoc nobile servicium, querit, ut eis noceat, non ut sibi prosit; ex quo sequitur secundum provisionem legalem, quod hoc non est eidem ignoscendum; et sic peccat mortaliter, quia vocat et judicat non debentes vocandos, cum non sint.

123. Si vero dominus rex, saniori quo potest fungens consilio, judicat omnium debentium armorum servicium auxilium sibi non sufficere, potest vocare retrobannium, videlicet primo auxilium franca feoda tenentium, et, si sufficiat, debet esse contentus; si non sufficiat, vocare debet, quatinus secundum verum et rectum judicium sibi deest, et non ultra, auxilium populi, id est omnium feoda non tenentium.

Et si bona domini regis et istorum cum omnibus precedentibus, franca feoda tam debentia servicium quam non debentia tenentibus, non sufficiunt verisimiliter ad defensionem, tunc in casu necessitatis defensionis regni, que legem non habet, dominus rex, quatinus sibi deest ad commodam defensionem, exigere et capere poterit de bonis ecclesiarum et ecclesiasticarum personarum. Et hoc est ultimum finale subsidium, quod dominus rex capere potest; quod satis apparet eo, quod hoc auxilium ecclesiarum et ecclesiasticarum personarum nunquam aut valde raro hactenus captum fuit; et quia, quociens capitur, contra jus commune canonicum et civile capitur, ergo cum mortali peccato, nisi subsit jus speciale, cujus virtute et ratione capi possit; quod esse non potest nisi unum,

videlicet evidens necessitas defensionis; que non est necessitas absoluta, sicut solem oriri cras est necessarium, sed necessitas conditionalis, sicut nutrimentum necessarium est animali, sub conditione, si salvari et vivere debet animal; ut in quinto Analyticorum, capitulo *de necessario*.

124. Petere ergo et capere potest ac debet dominus rex de bonis ecclesiarum ob defensionem regni tunc demum, si bona sua, bannium et retrobannium ad commodam defensionem non sufficiant. Sed ponamus, quod ad hanc defensionem sufficerent centum milia marcharum argenti, et ipse cepit ducenta milia; numquid ei licet sine peccato mortali? Constat, quod non. Nam, prout concordant et in hoc communicant omnes sciencie, cessante causa cessat effectus.

Sicut ergo, hac causa capiendi totaliter cessante, dominus rex nichil potest capere, nisi simpliciter velit rapere et auferre, eadem ratione, si non eget nisi de centum milibus marcharum argenti vel auri, si plus capiat, tunc, quantum plus capiet, rapiet et auferet falso verbo vel facto, quod idem est, asserens subesse, cum non subsit, capiendi causam. Si ergo hoc facit ex certa sciencia dominus rex, mendax est et per mendacium (quod absit), Deum negans, efficitur filius dyaboli, qui est pater mendacii, et omnes mendaces filii ejus; ut hec per multas sacras scripturas probantur, maxime in epistola ad Titum: *Quatuor modis corrumpitur judicium,* cum capitulis sequentibus. Quod autem in exigendo ultra necessitatem sit peccatum mortale nunquam remittendum, nisi restituatur exactum ultra necessitatem, patet omnibus fidem catholicam tenentibus; quod si est verum in toto, quod exigitur, ergo et in parte; nam, secundum quod in lege civili cavetur, *eadem est ratio totius ad totum et partis ad partem*. — — —

England.

I. Henrik I. — Handfästning. — 1100 (?).

Kröningsed.

In Christi nomine promitto haec tria populo christiano mihi subdito: in primis me praeceptorum et opem pro viribus impensurum, ut ecclesia Dei et omnis populus christianus veram pacem nostro arbitrio in omni tempore servet; aliud, ut rapacitates et omnes iniquitates omnibus gradibus interdicam; tertium, ut in omnibus judiciis aequitatem et misericordiam praecipiam, ut mihi et vobis indulgeat suam misericordiam clemens et misericors Deus.

Institutiones Henrici regis (i en annan handskrift: *Carta de libertatibus concessis Anglis*).

Anno incarnationis dominice MCI. Henricus, filius Willelmi regis, post obitum fratris sui Willelmi Dei gratia rex Anglorum, omnibus fidelibus salutem.

1. Sciatis me, Dei misericordia et communi consilio baronum totius regni Anglie, ejusdem regem coronatum esse. Et, quia regnum oppressum erat injustis exactionibus, ego, Dei respectu et amore, quem erga vos habeo, sanctam Dei ecclesiam inprimis liberam facio, ita quod nec vendam, nec ad firmam ponam, nec mortuo archiepiscopo, sive episcopo, sive abbate, aliquid accipiam de dominico ecclesie vel de hominibus ejus, donec successor in eam ingrediatur. Et omnes malas consuetudines, quibus regnum Anglie injuste opprimebatur, inde aufero; quas malas consuetudines ex parte hic pono:

2. Si quis baronum, comitum meorum, sive aliorum, qui de me tenent, mortuus fuerit, heres suus non redimet

terram suam, sicut faciebat tempore fratris mei, sed justa et legitima relevatione relevabit eam. Similiter et homines baronum meorum justa et legitima relevatione relevabunt terras suas de dominis suis.

3. Et si quis baronum vel aliorum hominum meorum filiam suam nuptum tradere voluerit, sive sororem, sive neptim, sive cognatam, mecum inde loquatur; sed neque ego aliquid de suo pro hac licentia accipiam, neque defendam ei, quin eam det, excepto si eam vellet jungere inimico meo. Et si, mortuo barone sive alio homine meo, filia heres remanserit, illam dabo consilio baronum meorum cum terra sua. Et si, mortuo viro, uxor ejus remanserit et sine liberis fuerit, dotem suam et maritationem habebit; et eam non dabo marito, nisi secundum velle suum.

4. Si vero uxor cum liberis remanserit, dotem quidem et maritationem habebit, dum corpus suum legitime servaverit, et eam non dabo, nisi secundum velle suum; et terre et liberorum custos erit sive uxor sive alius propinquarius, qui justius esse debeat. Et precipio, quod barones mei similiter se contineant erga filios vel filias et uxores hominum suorum.

5. Monetagium commune, quod capiebatur per civitates et comitatus, quod non fuit tempore regis Eduuardi, hoc ne amodo sit, omnino defendo. Si quis captus fuerit, sive monetarius sive alius, cum falsa moneta, justicia recta inde fiat.

6. Omnia placita et omnia debita, que fratri meo debebantur, condono, exceptis rectis firmis meis, et exceptis illis, que pacta erant pro aliorum hereditatibus, vel pro eis rebus, que justius aliis contingebant. Et si quis [pro] hereditate sua aliquid pepigerat, illud condono, et omnes relevationes, que pro rectis hereditatibus pacte fuerant.

7. Et si quis baronum vel hominum meorum infirmabitur, sicut ipse dabit vel dare disponet pecuniam suam, ita datam esse concedo; quod si ipse, preventus armis vel

infirmitate, pecuniam suam non dederit vel dare disposuerit, uxor sua sive liberi, aut parentes et legitimi homines ejus, eam pro anima ejus dividant, sicut eis melius visum fuerit.

8. Si quis [baronum vel hominum meorum] forisfecerit, non dabit vadium in misericordia pecunie, sicut faciebat tempore patris mei vel fratris mei; sed, secundum modum forisfacti, ita emendabit, sicut emendasset retro a tempore patris mei, in tempore aliorum antecessorum meorum. Quod si perfidie vel sceleris convictus fuerit, sicut justum fuerit, sic emendet.

9. Murdra etiam, retro ab illa die, qua in regem coronatus fui, omnia condono; et ea, que amodo facta fuerint, juste emendentur secundum lagam regis Eduuardi.

10. Forestas, omni consensu baronum meorum, in manu mea retinui, sicut pater meus eas habuit.

11. Militibus, qui per loricas terras suas defendunt, terras dominicarum carrucarum suarum quietas ab omnibus gildis et omni opere proprio dono meo concedo, ut, sicut tam magno allevamine alleviati sunt, ita se equis et armis bene instruant ad servitium meum et ad defensionem regni mei.

12. Pacem firmam in toto regno meo pono et teneri amodo precipio.

13. Lagam Eduuardi regis vobis reddo cum illis emendationibus, quibus pater meus eam emendavit consilio baronum suorum.

14. Si quis aliquid de rebus meis vel de rebus alicujus post obitum Willelmi regis fratris mei cepit, totum cito sine emendatione reddatur; et si quis inde aliquid retinuerit, ille, super quem inventum fuerit, michi graviter emendabit.

Testibus Mauricio Lundonie episcopo, et Gundulfo episcopo, et Willelmo electo episcopo, et Henrico comite, et Simone comite, et Waltero Giffardo, et Rodberto de Monfort, et Rogero Bigoto, et Henrico de Portu, apud Lundoniam, quando fui coronatus.

II. Henrik ii. — **Handfästning.** — 1154 (?).

Carta regis Henrici secundi facta communitati regni.

Henricus Dei gracia rex Angl[-orum; -ie?], dux Normannie et Aquitanie, et comes Andegavie, omnibus comitibus, baronibus et fidelibus suis Francis et Anglicis, salutem.

Sciatis me, ad honorem Dei et sancte ecclesie, et pro communi emendacione tocius regni mei, concessisse et reddidisse et presenti carta mea confirmasse Deo et sancte ecclesie, et omnibus comitibus et baronibus, et omnibus hominibus meis, omnes concessiones et donaciones et libertates et liberas consuetudines, quas rex Henricus avus meus eis dedit et concessit. Similiter eciam omnes malas consuetudines, quas ipse delevit et remisit, ego remitto et deleri concedo pro me et heredibus meis. Quare volo et firmiter precipio, quod sancta ecclesia, et omnes comites et barones, et omnes mei homines, omnes illas consuetudines et donaciones et libertates et liberas consuetudines habeant et teneant libere et quiete, bene et in pace et integre, de me et heredibus meis, sibi et heredibus suis, adeo libere et quiete et plenarie in omnibus, sicut rex Henricus avus meus eis dedit et concessit et carta sua confirmavit. Teste Ricardo de Luci apud Westmonasterium.

III. Hadrianus iv. — **Irlands förläning åt engelska kronan.** — 1155 (?).

Adrianus episcopus, servus servorum Dei, carissimo in Christi filio, illustri Anglorum regi, salutem et apostolicam benedictionem. Laudabiliter et fructuose de glorioso nomine propagando in terris et felicitatis praemio cumulando in coelis tua magnificentia cogitat, dum ad dilatandos ecclesiae terminos ac declarandam indoctis et rudibus populis christianae fidei veritatem et vitiorum plantaria de agro dominico exstirpanda, sicut catholicus prin-

ceps intendis, et ad id convenientius exsequendum consilium apostolicae sedis exigis et favorem. In quo facto, quanto altiori consilio et majori discretione procedis, tanto in eo feliciorem progressum te, praestante Domino, confidimus habiturum, eo quod ad bonum exitum semper et finem soleant attingere, quae de ardore fidei et de religionis amore principium acceperunt. Sane Hiberniam et omnes insulas, quibus sol justitiae Christus illuxit, et quae documenta fidei christianae ceperunt, ad jus beati Petri et sacrosanctae Romanae ecclesiae (quod tua et nobilitas recognoscit) non est dubium pertinere. Unde tanto in eis libentius plantationem fidelem et germen Deo gratum inserimus, quanto id a nobis interno examine districtius prospicimus exigendum. Significasti siquidem nobis, fili in Christo carissime, te Hiberniae insulam, ad subdendum illum populum legibus et vitiorum plantaria inde exstirpanda, velle intrare, et de singulis domibus annuam unius denarii beato Petro velle solvere pensionem, et jura ecclesiarum illius terrae illibata et integra conservare. Nos itaque, pium et laudabile desiderium tuum cum favore congruo prosequentes, et petitioni tuae benignum impendentes assensum, gratum et acceptum habemus, ut, pro dilatandis ecclesiae terminis, pro vitiorum restringendo decursu, pro corrigendis moribus et virtutibus inserendis, pro christianae religionis augmento, insulam illam ingrediaris et, quod ad honorem Dei et salutem illius spectaverit, exsequaris, et illius terrae populus honorifice te recipiat, et sicut dominum veneretur; jure nimirum ecclesiastico illibato et integro permanente, et salva beato Petro et sacrosanctae Romanae ecclesiae de singulis domibus annua unius denarii pensione. Si ergo, quod concepisti animo, effectu duxeris complendum, stude gentem illam bonis moribus informare, et agas, tam par te quam per illos, quos ad hoc fide, verbo et vita idoneos esse perspexeris, ut decoretur ibi ecclesia, plantetur et crescat fidei christianae religio, et quae ad honorem Dei et salutem pertinent animarum taliter ordinentur, ut a Deo

sempiternae mercedis cumulum consequi merearis et in terris gloriosum nomen valeas in saeculis obtinere.

IV. Henrik II. — **Clarendonsartiklarne.** — 1164.

[Rescriptum illarum consuetudinum, quas avitas vocant. Quando et coram quibus facta sit recognitio regalium consuetudinum.]

Anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo sexagesimo quarto, papatus Alexandri anno quarto, illustrissimi regis Anglorum Henrici secundi anno decimo, in praesentia ejusdem regis facta est recordatio et recognitio cujusdam partis consuetudinum et libertatum et dignitatum antecessorum suorum, videlicet regis Henrici avi sui et aliorum, quae observari et teneri debent in regno. Et propter dissensiones et discordias, quae emerserant inter clerum et justitias domini regis et barones regni de consuetudinibus et dignitatibus regni, facta est ista recognitio coram archiepiscopis et episcopis et clero et comitibus et baronibus et proceribus regni. Et easdem consuetudines, recognitas per archiepiscopos et episcopos et comites et barones et per nobiliores et antiquiores regni, Thomas Cantuariensis archiepiscopus, et Rogerus Eboracensis archiepiscopus, et Gilebertus Londoniensis episcopus, et Hinricus Wintoniensis episcopus, et Nigellus Eliensis episcopus, et Willelmus Norwicensis episcopus, et Robertus Lincolniensis episcopus, et Hilarius Cicestrensis episcopus, et Jocelinus Sarisberiensis episcopus, et Ricardus Cestrensis episcopus, et Bartholomeus Exoniensis episcopus, et Robertus Herefordensis episcopus, et David Menevensis episcopus, et Rogerus Wigornensis electus, concesserunt, et in verbo veritatis viva voce firmiter promiserunt tenendas et observandas, domino regi et heredibus suis, bona fide et absque malo ingenio, praesentibus istis: Roberto comite Leghecestriae, Reginaldo comite Cornubiae, Conano comite Britanniae, Johanne comite de Augo, Rogero comite de Clare, comite

Gaufredo de Mandevile, Hugone comite Cestriae, Willelmo comite de Arundel, comite Patricio, Willelmo comite de Ferrariis, Ricardo de Luci, Reginaldo de Sancto Walerico, Rogero Bigot, Reginaldo de Warenne, Richerio de Aquila, Wilhelmo de Braosa, Ricardo de Camvilla, Nigello de Mowbray, Simone de Bello Campo, Humfrido de Boun, Matthaeo de Herefordia, Waltero de Meduana, Manasser Biseth dapifero, Willelmo Maleth, Willelmo de Curci, Roberto de Dunestavilla, Jocelino de Baillolio, Willelmo de Lanvalis, Willelmo de Caisneto, Gaufrido de Veir, Willelmo de Hastinga, Hugone de Moravilla, Alano de Nevill, Simone filio Petri, Willelmo Malduit camerario, Joanne Malduit, Joanne Marescallo, Petro de Mara, et multis aliis proceribus et nobilibus regni, tam clericis quam laicis.

Consuetudinum vero et dignitatum recognitarum quaedam pars praesenti scripto continetur. Cujus partis capitula haec sunt:

[Hae sunt avitae leges, quas Henricus rex Angliae petiit sibi confirmari a beato Thoma martyre.]

1. De advocatione et praesentatione ecclesiarum si controversia emerserit inter laicos, vel inter clericos et laicos, vel inter clericos, in curia domini regis tractetur et terminetur. *[Primum hoc damnavit sancta Romana ecclesia sub Alexandro tertio.]*

2. Ecclesiae de feudo domini regis non possunt in perpetuum dari absque assensu et concessione ipsius. *[Hoc toleravit.]*

3. Clerici retati et accusati de quacunque re, summoniti a justitia regis, venient in curiam ipsius, responsuri ibidem de hoc, unde videbitur curiae regis, quod sit ibi respondendum, et in curia ecclesiastica, unde videbitur, quod ibidem sit respondendum; ita quod justitia regis mittet in curiam sanctae ecclesiae ad videndum, qua ratione res ibi tractabitur. Et si clericus convictus vel confessus fuerit, non debet de cetero eum ecclesia tueri. *[Hoc damnavit.]*

4. Archiepiscopis, episcopis et personis regni non licet exire de regno absque licentia domini regis. Et si exierint, si domino regi placuerit, assecurabunt, quod nec in eundo nec in moram faciendo nec in redeundo perquirent malum vel damnum domino regi vel regno. *[Hoc damnavit.]*

5. Excommunicati non debent dare vadium ad remanens, nec praestare juramentum, sed tantum vadium et plegium standi judicio ecclesiae, ut absolvantur. *[Hoc damnavit.]*

6. Laici non debent accusari nisi per certos et legales accusatores et testes in praesentia episcopi, ita quod archidiaconus non perdat jus suum nec quidquam, quod inde habere debeat. Et si tales fuerint qui culpantur, quod non velit vel non audeat aliquis eos accusare, vicecomes, requisitus ab episcopo, faciet jurare duodecim legales homines de visneto seu de villa coram episcopo, quod inde veritatem secundum conscientiam suam manifestabunt. *[Hoc toleravit.]*

7. Nullus, qui de rege tenet in capite, nec aliquis dominicorum ministrorum ejus excommunicetur, nec terrae alicujus eorum sub interdicto ponantur, nisi prius dominus rex, si in terra fuerit, conveniatur, vel justitia regis, si fuerit extra regnum, ut rectum de ipso faciat; et ita ut, quod pertinebit ad curiam regni, ibidem terminetur, et de eo, quod spectabit ad ecclesiasticam curiam, ad eandem mittatur, ut ibidem terminetur. *[Hoc damnavit.]*

8. De appellationibus, si emerserint, ab archidiacono debent procedere ad episcopum, et ab episcopo ad archiepiscopum. Et si archiepiscopus defuerit in justitia exhibenda, ad dominum regem perveniendum est postremo, ut praecepto ipsius in curia archiepiscopi controversia terminetur, ita quod non debeat ulterius procedere absque assensu domini regis. *[Hoc damnavit.]*

9. Si calumnia emerserit inter clericum et laicum, vel inter laicum et clericum, de ullo tenemento, quod clericus attrahere velit ad eleemosynam, laicus vero ad laicum feudum, recognitione duodecim legalium hominum per capitalis justitiae regis considerationem terminabitur, utrum

tenementum sit pertinens ad eleemosynam sive ad feudum laicum, coram ipsa justitia regis. Et si recognitum fuerit ad eleemosynam pertinere, placitum erit in curia ecclesiastica; si vero ad laicum feudum, nisi ambo de eodem episcopo vel barone advocaverint, in curia regis erit placitum. Sed si uterque advocaverit de feudo illo eundem episcopum vel baronem, erit placitum in curia ipsius; ita quod propter factam recognitionem saisinam non amittat, qui prior saisitus fuerat, donec per placitum dirationatum fuerit. *[Hoc damnavit.]*

10. Qui de civitate vel castello vel burgo vel dominico manerio domini regis fuerit, si ab archidiacono vel episcopo super aliquo delicto citatus fuerit, unde debeat eisdem respondere, et ad citationes eorum satisfacere noluerit, bene licet eum sub interdicto ponere; sed non debet excommunicari, priusquam capitalis minister domini regis villae illius conveniatur, ut justitiet eum ad satisfactionem venire. Et si minister regis inde defecerit, ipse erit in misericordia domini regis. Et exinde poterit episcopus ipsum accusatum ecclesiastica justitia coercere. *[Hoc damnavit.]*

11. Archiepiscopi, episcopi et universae personae regni, qui de rege tenent in capite et habent possessiones suas de domino rege sicut baroniam et inde respondent justitiis et ministris regis et sequuntur et faciunt omnes rectitudines regias et consuetudines, sicut barones ceteri debent interesse judiciis curiae domini regis cum baronibus, usque perveniatur in judicio ad diminutionem membrorum vel ad mortem. *[Hoc toleravit.]*

12. Cum vacaverit archiepiscopatus vel episcopatus vel abbatia vel prioratus de dominio regis, debet esse in manu ipsius, et inde percipiet omnes reditus et exitus sicut dominicos. Et cum ventum fuerit ad consulendum ecclesiae, debet dominus rex mandare potiores personas ecclesiae, et in capella ipsius domini regis debet fieri electio assensu domini regis et consilio personarum regni, quas ad hoc faciendum vocaverit. Et ibidem

faciet electus homagium et fidelitatem domino regi sicut ligio domino, de vita sua et de membris et de honore suo terreno, salvo ordine suo, priusquam consecratus sit. *[Hoc damnavit.]*

13. Si quisquam de proceribus regni defortiaverit archiepiscopo vel episcopo vel archidiacono de se vel de suis justitiam exhibere, dominus rex debet eos justitiare. Et si forte aliquis defortiaret domino regi rectitudinem suam, archiepiscopi, episcopi et archidiaconi debent eum justitiare, ut regi satisfaciat. *[Hoc toleravit.]*

14. Catalla eorum, qui sunt in forisfacto regis, non detineat ecclesia vel coemeterium contra justitiam regis, quia ipsius regis sunt, sive in ecclesiis sive extra fuerint inventa. *[Hoc toleravit.]*

15. Placita de debitis, quae fide interposita debentur, vel absque interpositione fidei, sint in justitia regis. *[Hoc damnavit.]*

16. Filii rusticorum non debent ordinari absque assensu domini, de cujus terra nati dignoscuntur. *[Hoc toleravit.]*

Facta est autem praedictarum consuetudinum et dignitatum regiarum recordatio ab archiepiscopis, episcopis, comitibus, baronibus, nobilioribus et antiquioribus regni, apud Clarendunam, quarto die ante purificationem sanctae Mariae [perpetuae] virginis, domino Henrico filio regis cum patre suo domino rege ibidem praesente.

Sunt autem et aliae multae et magnae consuetudines et dignitates sanctae matris ecclesiae et domini regis et baronum regni, quae in hoc scripto non continentur. Quae salvae sint sanctae ecclesiae et domino regi et heredibus suis et baronibus regni, et in perpetuum inviolabiliter observentur.

V. Henrik II. — **Assisa de Clarenduna.** — 1166.

[Incipit Assisa de Clarenduna facta a rege Henrico, scilicet secundo, de assensu archiepiscoporum, episcoporum, abbatum, comitum, baronum totius Angliae.]

1. Inprimis statuit praedictus rex Henricus de consilio omnium baronum suorum, pro pace servanda et justitia tenenda, quod per singulos comitatus inquiratur et per singulos hundredos, per XII legaliores homines de hundredo et per IV legaliores homines de qualibet villata, per sacramentum, quod illi verum dicent: si in hundredo suo vel villata sua sit aliquis homo, qui sit rettatus vel publicatus, quod ipse sit robator vel murdrator vel latro vel aliquis, qui sit receptor robatorum vel murdratorum vel latronum, postquam dominus rex fuit rex. Et hoc inquirant justitiae coram se, et vicecomites coram se.

2. Et qui invenietur per sacramentum praedictorum rettatus vel publicatus, quod fuerit robator vel murdrator vel latro vel receptor eorum, postquam dominus rex fuit rex, capiatur et eat ad juisam aquae et juret, quod ipse non fuit robator vel murdrator vel latro vel receptor eorum, postquam dominus rex fuit rex, de valentia v solidorum, quod sciat.

3. Et si dominus ejus, qui captus fuerit, vel dapifer ejus vel homines ejus requisierint eum per plegium infra tertium diem, postquam captus fuerit, replegiatur ipse et catalla ejus, donec ipse faciat legem suam.

4. Et quando robator vel murdrator vel latro vel receptores eorum capti fuerint per praedictum sacramentum, si justitiae non fuerint tam cito venturae in illum comitatum, ubi capti fuerint, vicecomites mandent propinquiori justitiae per aliquem intelligentem hominem, quod tales homines ceperint; et justitiae remandabunt vicecomitibus, ubi voluerint, quod illi ducantur ante illos; et vicecomites illos ducant ante justitias, et cum illis ducant de hundredo et de villata, ubi capti fuerint, duos legales homines ad portandum recordationem comitatus et hundredi, quare capti fuerint, et ibi ante justitiam facient legem suam.

5. Et de illis, qui capti fuerint per praedictum sacramentum hujus assisae, nullus habeat curiam vel justitiam nec catalla, nisi dominus rex in curia sua coram justitiis ejus, et dominus rex habeat omnia catalla eorum.

De illis vero, qui capti fuerint aliter quam per hoc sacramentum, sit sicut esse solet et debet.

6. Et vicecomites, qui eos ceperint, ducant eos ante justitiam sine alia summonitione quam inde habeant. Et cum robatores vel murdratores vel latrones et receptores eorum, qui capti fuerint per sacramentum vel aliter, tradantur vicecomitibus, et ipsi recipiant eos statim sine dilatione.

7. Et in singulis comitatibus, ubi non sunt gaiolae, fiant in burgo vel aliquo castello regis de denariis regis et bosco ejus, si prope fuerit, vel de alio bosco propinquo, per visum servientium regis, ad hoc, ut vicecomites in illis possint illos, qui capti fuerint per ministros, qui hoc facere solent, et per servientes suos, custodire.

8. Vult etiam dominus rex, quod omnes veniant ad comitatus ad hoc sacramentum faciendum, ita quod nullus remaneat pro libertate aliqua, quam habeat, vel curia vel soca, quam habuerit, quin veniant ad hoc sacramentum faciendum.

9. Et non sit aliquis infra castellum vel extra castellum, nec etiam in honore de Walingeford, qui vetet vicecomites intrare in curiam vel terram suam ad videndos francos plegios, et quod omnes sint sub plegio; et ante vicecomites mittantur sub libero plegio.

10. Et in civitatibus vel burgis nullus habeat homines vel recipiat in domo sua vel terra sua vel soca sua, quos non in manu capiat, quod eos habebit coram justitia, si requisiti fuerint, vel sint sub franco plegio.

11. Et nulli sint in civitate vel burgo vel castello vel extra, nec in honore etiam de Walingeford, qui vetent vicecomites intrare in terram suam vel socam suam ad capiendum illos, qui rettati fuerint vel publicati, quod sint robatores vel murdratores vel latrones vel receptores eorum, vel utlagati vel rettati de foresta; sed praecipit, quod juvent illos ad capiendum eos.

12. Et si aliquis fuerit captus, qui fuerit saisiatus de roberia vel latrocinio, si ipse fuerit diffamatus et habeat malum testimonium de publicamento et non habeat

warantum, non habeat legem. Et si non fuerit publicatus, pro saisina, quam habet, eat ad aquam.

13. Et si aliquis fuerit recognoscens coram legalibus hominibus vel hundredis de roberia vel murdro vel latrocinio vel de receptione eorum et postea negare voluerit, non habeat legem.

14. Vult etiam dominus rex, quod ipsi, qui facient legem suam et mundi erunt per legem, si ipsi fuerint de pessimo testimonio et publice et turpiter diffamati testimonio multorum et legalium hominum, foras jurent terras regis; ita quod infra VIII dies mare transibunt, nisi aura eos detrinuerit, et cum prima aura, quam habebunt, postea mare transibunt, et ultra in Angliam non revertentur nisi per misericordiam domini regis; et ibi sint utlagati, et si redierint; et si redierint, capiantur sicut utlagati.

15. Et prohibet dominus rex, ne aliquis vaivus, id est vagus vel ignotus, hospitetur alicubi nisi in burgo, et ibi non hospitetur nisi una nocte, nisi ibi infirmetur, vel equus ejus, ita quod monstrare possit monstrabile essonium.

16. Et si ibi fuerit plus quam una nocte, capiatur ille et teneatur, donec dominus ejus venerit ad eum plegiandum, vel donec ipse habeat salvos plegios; et ille similiter capiatur, qui hospitatus fuerit.

17. Et si aliquis vicecomes mandaverit alii vicecomiti, quod homines fugerint de comitatu suo in alium comitatum pro roberia vel pro murdro vel latrocinio vel receptione eorum, vel pro utlagia vel pro retta forestae regis, ille capiat eos; et etiam, si per se vel per alios sciat, quod tales homines fugerint in comitatum suum, capiat eos et custodiat, donec de eis habeat salvos plegios.

18. Et omnes vicecomites faciant inbreviari omnes fugitivos, qui fugerint de suis comitatibus; et hoc faciant coram comitatibus, et illorum nomina scripta portabunt ante justitias, cum primo ad illos venerint, ut illi quaerantur per totam Angliam, et eorum catalla capiantur ad opus regis.

19. Et vult dominus rex, quod, ex quo vicecomites susceperint summonitiones justitiarum errantium, ut ipsi cum comitatibus suis sint ante illos, ipsi congregabunt comitatus suos et inquirent omnes, qui de novo venerint in suos comitatus post hanc assisam; et illos mittent per plegios, quod erunt coram justitias, vel illos custodient, donec justitiae ad eos venerint, et tunc habebunt coram justitias.

20. Prohibet etiam dominus rex, ne monachi vel canonici vel aliqua domus religionum recipiat aliquem de populo minuto in monachum vel canonicum vel fratrem, donec sciatur, de quali testimonio ipse fuerit, nisi ipse fuerit infirmus ad mortem.

21. Prohibet etiam dominus rex, quod nullus in tota Anglia receptet in terra sua vel soca sua vel domo sub se aliquem de secta illorum renegatorum, qui excommunicati et signati fuerunt apud Oxeneforde. Et si quis eos receperit, ipse erit in misericordia domini regis; et domus, in qua illi fuerint, portetur extra villam et comburatur. Et hoc jurabit unusquisque vicecomes, quod hoc tenebit, et hoc jurare faciet omnes ministros suos et dapiferos baronum et omnes milites et francotenentes de comitatibus.

22. Et vult dominus rex, quod haec assisa teneatur in regno suo, quamdiu ei placuerit.

VI. Henrik II. — **Assisa de armis habendis in Anglia.** — 1181.

1. Quicunque habet feodum unius militis, habeat loricam et cassidem, clypeum et lanceam; et omnis miles habeat tot loricas et cassides et clypeos et lanceas, quot habuerit feoda militum in dominico suo.

2. Quicunque vero liber laicus habuerit in catallo vel in redditu ad valentiam de xvi marcis, habeat loricam et cassidem et clypeum et lanceam; quicunque vero liber laicus habuerit in catallo vel redditu x marcas, habeat aubergel et capellet ferri et lanceam.

3. Item omnes burgenses et tota communa liberorum hominum habeant wambais et capellet ferri et lanceam.

4. Unusquisque autem illorum juret, quod infra festum sancti Hilarii haec arma habebit et domino regi Henrico, scilicet filio Matildis imperatricis, fidem portabit et haec arma in suo servitio tenebit secundum praeceptum suum et ad fidem domini regis et regni sui. Et nullus, ex quo arma haec habuerit, ea vendat nec invadiet nec praestet nec aliquo alio modo a se alienet; nec dominus suus ea aliquo modo ab homine suo alienet, nec per forisfactum nec per donum nec per vadium nec aliquo alio modo.

5. Si quis haec arma habens obierit, arma sua remaneant heredi suo. Si vero heres de tali aetate non sit, quod armis uti possit, si opus fuerit, ille, qui eum habebit in custodia, habeat similiter custodiam armorum et hominem inveniat, qui armis uti possit in servitio domini regis, donec heres de tali aetate sit, quod arma portare possit, et tunc habeat.

6. Quicunque burgensis plura arma habuerit, quam habere oportuerit secundum hanc assisam, ea vendat vel det vel sic a se alienet tali homini, qui ea in servitio domini regis Angliae retineat. Et nullus eorum plura arma retineat, quam eum secundum hanc assisam habere oportuerit.

7. Item nullus Judaeus loricam vel aubergellum penes se retineat, sed ea vendat vel det vel alio modo a se removeat, [ita quod remaneant] in servitio regis.

8. Item nullus portet arma extra Angliam nisi per praeceptum domini regis; nec aliquis vendat arma alicui, qui ea portet ab Anglia.

9. Item justitiae faciant jurare per legales milites vel alios liberos et legales homines de hundredis et de burgis, quot viderint expedire, qui habebunt valentiam catalli, secundum quod eum habere oportuerit loricam et galeam et lanceam et clypeum, secundum quod dictum

est: scilicet, quod separatim nominabunt eis omnes de hundredis suis et de visnetis et de burgis, qui habebunt XVI marcas vel in catallo vel in redditu, similiter et qui habebit X marcas. Et justitiae postea omnes illos juratores et alios faciant inbreviari, qui quantum catalli vel redditus habuerint, et qui, secundum valentiam catalli vel redditus, quae arma habere debuerint; et postea coram eis in communi audientia illorum faciant legere hanc assisam de armis habendis et eos jurare, quod ea arma habebunt secundum valentiam praedictorum catallorum vel redditus et ea tenebunt in servitio domini regis secundum hanc praedictam assisam in praecepto et fide domini regis Henrici et regni sui. Si vero contigerit, quod aliquis illorum, qui habere debuerint haec arma, non sint in comitatu ad terminum, quando justitiae in comitatu illo erunt, justitiae ponant ei terminum in alio comitatu coram eis. Et si in nullo comitatu, per quos iturae sunt, ad eos venerit et non fuerit in terra ista, ponatur ei terminus apud Westmuster ad octavas sancti Michaelis, quod sit ibi ad faciendum sacramentum suum, sicut se et omnia sua diligit. Et ei praecipiatur, quod infra festum praedictum sancti Hilarii habeat arma, secundum quod ad eum pertinet habendum.

10. Item justitiae faciant dici per omnes comitatus, per quos iturae sunt, quod, qui haec arma non habuerint, secundum quod praedictum est, dominus rex capiet se ad eorum membra et nullo modo capiet ab eis terram vel catallum.

11. Item nullus juret super legales et liberos homines, qui non habeat XVI marcas vel X marcas in catallo.

12. Item justitiae praecipiant per omnes comitatus, quod nullus, sicut se ipsum et omnia sua diligit, emat vel vendat aliquam navem ad ducendum ab Anglia, nec aliquis deferat vel deferri faciat maironiam extra Angliam. [Et praecepit rex, quod nullus reciperetur ad sacramentum armorum nisi liber homo.]

VII. Johan. — **Kungörelse om länsförpliktelse till påfven.** — Dover, 15 maj 1213.

Johannes, Dei gratia rex Anglie, dominus Ibernie, dux Normannie et Aquitanie, comes Andegavie, omnibus Christi fidelibus praesentem cartam inspecturis, salutem.

Universitati vestre per hanc cartam nostram sigillo nostro munitam volumus esse notum, quia, cum Deum et matrem nostram sanctam ecclesiam offenderimus in multis, et proinde divina misericordia plurimum indigere noscamur, nec quid digne offerre possimus, pro satisfactione Deo et ecclesie debita faciendo, nisi nos ipsos et regna nostra humiliemus; volentes nos ipsos humiliare pro illo, qui se pro nobis humiliavit usque ad mortem, gratia sancti spiritus inspirante, non vi inducti nec timore coacti, sed nostra bona spontaneaque voluntate, ac communi consilio baronum nostrorum, offerimus et libere concedimus Deo et sanctis apostolis ejus Petro et Paulo, et sancte Romane ecclesie matri nostre, et domino nostro pape Innocentio ejusque catholicis successoribus, totum regnum Anglie et totum regnum Ibernie, cum omni jure et pertinentiis suis, pro remissione peccatorum nostrorum et totius generis nostri, tam pro vivis quam defunctis; et amodo illa a Deo et ecclesia Romana tanquam feodatarius recipientes et tenentes, in presentia prudentis viri Pandulphi, domini pape subdiaconi et familiaris, fidelitatem exinde predicto domino nostro pape Innocentio, ejusque catholicis successoribus et ecclesie Romane secundum subscriptam formam facimus et juramus, et homagium ligium in presentia domini pape, si coram eo esse poterimus, eidem faciemus; successores et heredes nostros de uxore nostra in perpetuum obligantes, ut simili modo summo pontifici, qui pro tempore fuerit, et ecclesie Romane sine contradictione debeant fidelitatem prestare et homagium recognoscere. Ad indicium autem hujus perpetue nostre obligationis et concessionis volumus et stabilimus, ut de propriis et specialibus redditibus pre-

dictorum regnorum nostrorum, pro omni servitio et consuetudine, quod pro ipsis facere deberemus, salvo per omnia denario beati Petri, ecclesia Romana mille marcas sterlingorum percipiat annuatim, scilicet in festo sancti Michaelis quingentas marcas, et in pascha quingentas marcas: septingentas scilicet pro regno Anglie, et trecentas pro regno Ibernie; salvis nobis et heredibus nostris justiciis, libertatibus et regalibus nostris; quae omnia, sicut supradicta sunt, rata esse volentes perpetuo atque firma, obligamus nos et successores nostros, contra non venire. Et si nos vel aliquis successorum nostrorum hoc attemptare presumpserit, quicunque fuerit, ille, nisi rite commonitus resipuerit, cadat a jure regni, et haec carta obligationis et concessionis nostre semper firma remaneat.

Länsed.

Ego Johannes, Dei gratia rex Anglie et dominus Ibernie, ab hâc hora inantea fidelis ero Deo et beato Petro et ecclesie Romane, ac domino meo pape Innocentio, ejusque successoribus catholice intrantibus: non ero in facto, dicto, consensu vel consilio, ut vitam perdant vel membra vel mala captione capiantur. Eorum dampnum, si scivero, impediam, et removere faciam, si potero; alioquin, quam citius potero, intimabo, vel tali persone dicam, quam eis credam pro certo dicturam. Consilium, quod michi crediderint, per se vel per nuncios seu per literas suas, secretum tenebo et ad eorum dampnum nulli pandam, me sciente. Patrimonium beati Petri, et specialiter regnum Anglie et regnum Ibernie, adjutor ero ad tenendum et defendendum contra omnes homines, pro posse meo. Sic Deus me adjuvet, et haec sancta evangelia.

Teste me ipso apud domum militie Templi juxta Doveriam, coram domino H. archiepiscopo Dublinensi, domino J. Norwycensi episcopo, G. filio Petri comite Essexie justitiario nostro, W. comite Saresberiensi fratre nostro, W. Marescallo comite Penbrocie, R. comite Boloniensi, W. comite Warennie, S. comite Wintonie, W.

comite Arundelli, W. comite de Ferreriis, W. Briwer, Petro filio Hereberti, Warino filio Geroldi; xv die maii, anno regni nostri xiv.

VIII. Johan. — **Magna Charta.** — Runnymede, 15 juni 1215.

[Concordia inter regem Johannem et barones pro concessione libertatum ecclesie et regni Anglie.]

Johannes, Dei gracia rex Anglie, dominus Hibernie, dux Normannie, Aquitannie et comes Andegavie, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, comitibus, baronibus, justiciariis, forestariis, vicecomitibus, prepositis, ministris et omnibus ballivis et fidelibus suis salutem. Sciatis, nos intuitu Dei et pro salute anime nostre et omnium antecessorum et heredum nostrorum, ad honorem Dei et exaltacionem sancte ecclesie et emendacionem regni nostri, per consilium venerabilium patrum nostrorum, Stephani Cantuariensis archiepiscopi tocius Anglie primatis et sancte Romane ecclesie cardinalis, Henrici Dublinensis archiepiscopi, Willelmi Londoniensis, Petri Wintoniensis, Joscelini Bathoniensis et Glastoniensis, Hugonis Lincolniensis, Walteri Wygorniensis, Willelmi Coventriensis et Benedicti Roffensis, episcoporum; magistri Pandulfi domini pape subdiaconi et familiaris, fratris Aymerici magistri milicie Templi in Anglia; et nobilium virorum, Willelmi Mariscalli comitis Penbrocie, Willelmi comitis Sarrisberie, Willelmi comitis Warennie, Willelmi comitis Arundellie, Alani de Galeweya constabularii Scocie, Warini filii Geroldi, Petri filii Hereberti, Huberti de Burgo senescalli Pictavie, Hugonis de Nevilla, Mathei filii Hereberti, Thome Basset, Alani Basset, Philippi de Albiniaco, Roberti de Roppel[ay], Johannis Mariscalli, Johannis filii Hugonis et aliorum fidelium nostrorum:

1. In primis concessisse Deo et hac presenti carta nostra confirmasse, pro nobis et heredibus nostris, in per-

petuum, quod Anglicana ecclesia libera sit et habeat jura sua integra et libertates suas illesas. Et ita volumus observari; quod apparet ex eo, quod libertatem electionum, que maxima et magis necessaria reputatur ecclesie Anglicane, mera et spontanea voluntate, ante discordiam inter nos et barones nostros motam, concessimus et carta nostra confirmavimus et eam obtinuimus a domino papa Innocentio tercio confirmari; quam et nos observabimus et ab heredibus nostris in perpetuum bona fide volumus observari. Concessimus eciam omnibus liberis hominibus regni nostri, pro nobis et heredibus nostris, in perpetuum omnes libertates subscriptas, habendas et tenendas eis et heredibus suis, de nobis et heredibus nostris.

2. Si quis comitum vel baronum nostrorum, sive aliorum tenencium de nobis in capite per servicium militare, mortuus fuerit, et, cum decesserit, heres suus plene etatis fuerit et relevium debeat, habeat hereditatem suam per antiquum relevium: scilicet, heres vel heredes comitis de baronia comitis integra per centum libras; heres vel heredes baronis de baronia integra per centum libras; heres vel heredes militis de feodo militis integro per centum solidos ad plus; et qui minus debuerit, minus det secundum antiquam consuetudinem feodorum.

3. Si autem heres alicujus talium fuerit infra etatem et fuerit in custodia, cum ad etatem pervenerit, habeat hereditatem suam sine relevio et sine fide.

4. Custos terre hujusmodi heredis, qui infra etatem fuerit, non capiat de terra heredis nisi racionabiles exitus et racionabiles consuetudines et racionabilia servicia, et hoc sine destructione et vasto hominum vel rerum; et si nos commiserimus custodiam alicujus talis terre vicecomiti vel alicui alii, qui de exitibus illius nobis respondere debeat, et ille destructionem de custodia fecerit vel vastum, nos ab illo capiemus emendam, et terra committatur duobus legalibus et discretis hominibus de feodo illo, qui de exitibus respondeant nobis vel ei, cui eos assignaverimus; et si dederimus vel vendiderimus alicui

custodiam alicujus talis terre, et ille destructionem inde fecerit vel vastum, amittat ipsam custodiam, et tradatur duobus legalibus et discretis hominibus de feodo illo, qui similiter nobis respondeant, sicut predictum est.

5. Custos autem, quamdiu custodiam terre habuerit, sustentet domos, parcos, vivaria, stagna, molendina et cetera ad terram illam pertinencia, de exitibus terre ejusdem; et reddat heredi, cum ad plenam etatem pervenerit, terram suam totam instauratam de carucis et waynagiis, secundum quod tempus waynagii exiget et exitus terre racionabiliter poterunt sustinere.

6. Heredes maritentur absque disparagacione, ita tamen quod, antequam contrahatur matrimonium, ostendatur propinquis de consanguinitate ipsius heredis.

7. Vidua post mortem mariti sui statim et sine difficultate habeat maritagium et hereditatem suam, nec aliquid det pro dote sua vel pro maritagio suo vel hereditate sua, quam hereditatem maritus suus et ipsa tenuerint die obitus ipsius mariti; et maneat in domo mariti sui per quadraginta dies post mortem ipsius, infra quos assignetur ei dos sua.

8. Nulla vidua distringatur ad se maritandum, dum voluerit vivere sine marito, ita tamen quod securitatem faciat, quod se non maritabit sine assensu nostro, si de nobis tenuerit, vel sine assensu domini sui, de quo tenuerit, si de alio tenuerit.

9. Nec nos nec ballivi nostri seisiemus terram aliquam nec redditum pro debito aliquo, quamdiu catalla debitoris sufficiunt ad debitum reddendum; nec plegii ipsius debitoris distringantur, quamdiu ipse capitalis debitor sufficit ad solucionem debiti; et si capitalis debitor defecerit in solucione debiti, non habens unde solvat, plegii respondeant de debito; et si voluerint, habeant terras et redditus debitoris, donec sit eis satisfactum de debito, quod ante pro eo solverint, nisi capitalis debitor monstraverit se esse quietum inde versus eosdem plegios.

10. Si quis mutuo ceperit aliquid a Judeis, plus vel

minus, et moriatur, antequam debitum illum solvatur, debitum non usuret, quamdiu heres fuerit infra etatem, de quocumque teneat; et si debitum illud inciderit in manus nostras, nos non capiemus nisi catallum contentum in carta.

11. Et si quis moriatur et debitum debeat Judeis, uxor ejus habeat dotem suam et nichil reddat de debito illo; et si liberi ipsius defuncti, qui fuerint infra etatem, remanserint, provideantur eis necessaria secundum tenementum, quod fuerit defuncti, et de residuo solvatur debitum, salvo servicio dominorum. Simili modo fiat de debitis, que debentur aliis quam Judeis.

12. Nullum scutagium vel auxilium ponatur in regno nostro, nisi per commune consilium regni nostri, nisi ad corpus nostrum redimendum et primogenitum filium nostrum militem faciendum et ad filiam nostram primogenitam semel maritandam, et ad hec non fiat nisi racionabile auxilium. Simili modo fiat de auxiliis de civitate London[iarum].

13. Et civitas London[iarum] habeat omnes antiquas libertates et liberas consuetudines suas, tam per terras quam per aquas. Preterea volumus et concedimus, quod omnes alie civitates et burgi et ville et portus habeant omnes libertates et liberas consuetudines suas.

14. Et ad habendum commune consilium regni de auxilio assidendo aliter quam in tribus casibus predictis vel de scutagio assidendo summoneri faciemus archiepiscopos, episcopos, abbates, comites et majores barones, sigillatim per litteras nostras; et preterea faciemus summoneri in generali, per vicecomites et ballivos nostros, omnes illos, qui de nobis tenent in capite, ad certum diem, scilicet ad terminum quadraginta dierum ad minus, et ad certum locum; et in omnibus litteris illius summonicionis causam summonicionis exprimemus; et, sic facta summonicione, negocium ad diem assignatum procedat secundum consilium illorum, qui presentes fuerint, quamvis non omnes summoniti venerint.

15. Nos non concedemus de cetero alicui, quod

capiat auxilium de liberis hominibus suis, nisi ad corpus suum redimendum et ad faciendum primogenitum filium suum militem et ad primogenitam filiam suam semel maritandam, et ad hec non fiat nisi racionabile auxilium.

16. Nullus distringatur ad faciendum majus servicium de feodo militis nec de alio libero tenemento, quam inde debetur.

17. Communia placita non sequantur curiam nostram, set teneantur in aliquo loco certo.

18. Recogniciones de nova disseisina, de morte antecessoris et de ultima presentacione non capiantur nisi in suis comitatibus et hoc modo: nos, vel, si extra regnum fuerimus, capitalis justiciarius noster, mittemus duos justiciarios per unumquemque comitatum per quatuor vices in anno, qui cum quatuor militibus cujuslibet comitatus, electis per comitatum, .capiant in comitatu et in die et loco comitatus assisas predictas.

19. Et si in die comitatus assise predicte capi non possint, tot milites et libere tenentes remaneant de illis, qui interfuerint comitatui die illo, per quos possint judicia sufficienter fieri, secundum quod negocium fuerit majus vel minus.

20. Liber homo non amercietur pro parvo delicto, nisi secundum modum delicti; et pro magno delicto amercietur secundum magnitudinem delicti, salvo contenemento suo; et mercator eodem modo, salva mercandisa sua; et villanus eodem modo amercietur, salvo waynagio suo; si inciderint in misericordiam nostram, et nulla predictarum misericordiarum ponatur, nisi per sacramentum proborum hominum de visneto.

21. Comites et barones non amercientur nisi per pares suos, et non nisi secundum modum delicti.

22. Nullus clericus amercietur de laico tenemento suo, nisi secundum modum aliorum predictorum, et non secundum quantitatem beneficii sui ecclesiastici.

23. Nec villa nec homo distringatur facere pontes ad riparias, nisi qui ab antiquo et de jure facere debent.

24. Nullus vicecomes, constabularius, coronatores vel alii ballivi nostri teneant placita corone nostre.

25. Omnes comitatus, hundredi, wapentakii et trethingii sint ad antiquas firmas absque ullo incremento, exceptis dominicis maneriis nostris.

26. Si aliquis tenens de nobis laicum feodum moriatur, et vicecomes vel ballivus noster ostendat litteras nostras patentes de summonicione nostra de debito, quod defunctus nobis debuit, liceat vicecomiti vel ballivo nostro attachiare et imbreviare catalla defuncti inventa in laico feodo, ad valenciam illius debiti, per visum legalium hominum; ita tamen quod nichil inde amoveatur, donec persolvatur nobis debitum, quod clarum fuerit, et residuum relinquatur executoribus ad faciendum testamentum defuncti; et, si nichil nobis debeatur ab ipso, omnia catalla cedant defuncto, salvis uxori ipsius et pueris racionabilibus partibus suis.

27. Si aliquis liber homo intestatus decesserit, catalla sua per manus propinquorum parentum et amicorum suorum, per visum ecclesie distribuantur, salvis unicuique debitis, que defunctus ei debebat.

28. Nullus constabularius vel alius ballivus noster capiat blada vel alia catalla alicujus, nisi statim inde reddat denarios aut respectum inde habere possit de voluntate venditoris.

29. Nullus constabularius distringat aliquem militem ad dandum denarios pro custodia castri, si facere voluerit custodiam illam in propria persona sua, vel per alium probum hominem, si ipse eam facere non possit propter racionabilem causam; et si nos duxerimus vel miserimus eum in exercitum, erit quietus de custodia, secundum quantitatem temporis, quo per nos fuerit in exercitu.

30. Nullus vicecomes vel ballivus noster vel aliquis alius capiat equos vel carettas alicujus liberi hominis pro cariagio faciendo, nisi de voluntate ipsius liberi hominis.

31. Nec nos nec ballivi nostri capiemus alienum boscum ad castra vel alia agenda nostra, nisi per voluntatem ipsius, cujus boscus ille fuerit.

32. Nos non tenebimus terras illorum, qui convicti fuerint de felonia, nisi per unum annum et unum diem, et tunc reddantur terre dominis feodorum.

33. Omnes kidelli de cetero deponantur penitus de Thamisia et de Medewaye et per totam Angliam, nisi per costeram maris.

34. Breve, quod vocatur *Precipe,* de cetero non fiat alicui de aliquo tenemento, unde liber homo amittere possit curiam suam.

35. Una mensura vini sit per totum regnum nostrum et una mensura cervisie et una menaura bladi, scilicet quarterium Londoniense et una latitudo pannorum tinctorum et russettorum et halbergettorum, scilicet due ulne infra listas. De ponderibus autem sit ut de mensuris.

36. Nichil detur vel capiatur de cetero pro brevi inquisicionis de vita vel membris, set gratis concedatur et non negetur.

37. Si aliquis teneat de nobis per feodifirmam vel per sokagium vel per burgagium et de alio terram teneat per servicium militare, nos non habebimus custodiam heredis nec terre sue, que est de feodo alterius, occasione illius feodifirme vel sokagii vel burgagii, nec habebimus custodiam illius feodifirme vel sokagii vel burgagii, nisi ipsa feodifirma debeat servicium militare. Nos non habebimus custodiam heredis vel terre alicujus, quam tenet de alio per servicium militare, occasione alicujus parve serjanterie, quam tenet de nobis per servicium reddendi nobis cultellos vel sagittas vel hujusmodi.

38. Nullus ballivus ponat de cetero aliquem ad legem simplici loquela sua sine testibus fidelibus ad hoc inductis.

39. Nullus liber homo capiatur vel imprisonetur aut disseisiatur aut utlagetur aut exuletur aut aliquo modo destruatur, nec super eum ibimus nec super eum mittemus, nisi per legale judicium parium suorum vel per legem terre.

40. Nulli vendemus, nulli negabimus aut differemus rectum aut justiciam.

41. Omnes mercatores habeant salvum et securum exire de Anglia et venire in Angliam et morari et ire per Angliam, tam per terram quam per aquam, ad emendum et vendendum, sine omnibus malis toltis, per antiquas et rectas consuetudines, preterquam in tempore gwerre, et si sint de terra contra nos gwerrina; et si tales inveniantur in terra nostra in principio gwerre, attachientur sine dampno corporum et rerum, donec sciatur a nobis vel capitali justiciario nostro, quomodo mercatores terre nostre tractentur, qui tunc invenientur in terra contra nos gwerrina; et si nostri salvi sint ibi, alii salvi sint in terra nostra.

42. Liceat unicuique de cetero exire de regno nostro et redire salvo et secure per terram et per aquam, salva fide nostra, nisi tempore gwerre per aliquod breve tempus, propter communem utilitatem regni, exceptis imprisonatis et utlagatis secundum legem regni et gente de terra contra nos gwerrina et mercatoribus, de quibus fiat, sicut predictum est.

43. Si quis tenuerit de aliqua eskaeta, sicut de honore Walingefordie, Notingeham, Bolonie, Lancastrie vel de aliis eskaetis, que sunt in manu nostra et sunt baronie, et obierit, heres ejus non det aliud relevium nec faciat nobis aliud servitium, quam faceret baroni, si baronia illa esset in manu baronis; et nos eodem modo eam tenebimus, quo baro eam tenuit.

44. Homines, qui manent extra forestam, non veniant de cetero coram justiciariis nostris de foresta per communes summoniciones, nisi sint in placito, vel plegii alicujus vel aliquorum, qui attachiati sint pro foresta.

45. Nos non faciemus justiciarios, constabularios, vicecomites vel ballivos, nisi de talibus, qui sciant legem regni et eam bene velint observare.

46. Omnes barones, qui fundaverunt abbacias, unde habent cartas regum Anglie vel antiquam tenuram, ha-

beant earum custodiam, cum vacaverint, sicut habere debent.

47. Omnes foreste, que afforestate sunt tempore nostro, statim deafforestentur; et ita fiat de ripariis, que per nos tempore nostro posite sunt in defenso.

48. Omnes male consuetudines de forestis et warennis et de forestariis et warennariis, vicecomitibus et eorum ministris, ripariis et earum custodibus, statim inquirantur in quolibet comitatu per duodecim milites juratos de eodem comitatu, qui debent eligi per probos homines ejusdem comitatus, et infra quadraginta dies post inquisicionem factam penitus, ita quod numquam revocentur, deleantur per eosdem, ita quod nos hoc sciamus prius, vel justiciarius noster, si in Anglia non fuerimus.

49. Omnes obsides et cartas statim reddemus, que liberate fuerunt nobis ab Anglicis in securitatem pacis vel fidelis servicii.

50. Nos amovebimus penitus de balliis parentes Gerardi de Athyes, quod de cetero nullam habeant balliam in Anglia, Engelardum de Cygony, Petrum et Gionem et Andream de Cancellis, Gionem de Cygony, Galfridum de Martinny et fratres ejus, Philippum Marc et fratres ejus et Galfridum nepotem ejus, et totam sequelam eorundem.

51. Et statim post pacis reformacionem amovebimus de regno omnes alienigenas milites, balistarios, servientes, stipendiarios, qui venerint cum equis et armis ad nocumentum regni.

52. Si quis fuerit disseisitus vel elongatus per nos sine legali judicio parium suorum de terris, castellis, libertatibus vel jure suo, statim ea ei restituemus; et si contencio super hoc orta fuerit, tunc inde fiat per judicium viginti quinque baronum, de quibus fit mencio inferius in securitate pacis. De omnibus autem illis, de quibus aliquis disseisitus fuerit vel elongatus sine legali judicio parium suorum per Henricum regem patrem nostrum vel per Ricardum regem fratrem nostrum, que in manu nostra habemus, vel que alii tenent, que nos oporteat wa-

rantizare, respectum habebimus usque ad communem terminum cruce signatorum; exceptis illis, de quibus placitum motum fuit vel inquisicio facta per preceptum nostrum ante suscepcionem crucis nostre. Cum autem redierimus de peregrinacione nostra, vel si forte remanserimus a peregrinacione nostra, statim inde plenam justiciam exhibebimus.

53. Eundem autem respectum habebimus et eodem modo de justicia exhibenda de forestis deafforestandis vel remansuris forestis, quas Henricus pater noster vel Ricardus frater noster afforestaverunt, et de custodiis terrarum, que sunt de alieno feodo, cujusmodi custodias hucusque habuimus occasione feodi, quod aliquis de nobis tenuit per servicium militare, et de abbaciis, que fundate fuerint in feodo alterius quam nostro, in quibus dominus feodi dixerit se jus habere. Et cum redierimus vel si remanserimus a peregrinacione nostra, super hiis conquerentibus plenam justiciam statim exhibebimus.

54. Nullus capiatur nec imprisonetur propter appellum femine de morte alterius quam viri sui.

55. Omnes fines, qui injuste et contra legem terre facti sunt nobiscum, et omnia amerciamenta facta injuste et contra legem terre omnino condonentur, vel fiat inde per judicium viginti quinque baronum, de quibus fit mencio inferius in securitate pacis, vel per judicium majoris partis eorundem una cum predicto Stephano Cantuariense archiepiscopo, si interesse poterit, et aliis, quos secum ad hoc vocare voluerit. Et si interesse non poterit, nichilominus procedat negocium sine eo, ita quod, si aliquis vel aliqui de predictis viginti quinque baronibus fuerint in simili querela, amoveantur quantum ad hoc judicium, et alii loco illorum, per residuos de eisdem viginti quinque tantum ad hoc faciendum electi et jurati, substituantur.

56. Si nos disseisivimus vel elongavimus Walenses de terris vel libertatibus vel rebus aliis sine legali judicio parium suorum in Anglia vel in Wallia, eis statim

reddantur; et si contencio super hoc orta fuerit, tunc inde fiat in marchia per judicium parium suorum, de tenementis Anglie secundum legem Anglie, de tenementis Wallie secundum legem Wallie, de tenementis marchie secundum legem marchie. Idem facient Walenses nobis et nostris.

57. De omnibus autem illis, de quibus aliquis Walensium disseisitus fuerit vel elongatus sine legali judicio parium suorum per Henricum regem patrem nostrum vel Ricardum regem fratrem nostrum, que nos in manu nostra habemus, vel que alii tenent, que nos oporteat warantizare, respectum habebimus usque ad communem terminum cruce signatorum; illis exceptis, de quibus placitum motum fuit vel inquisicio facta per preceptum nostrum ante suscepcionem crucis nostre. Cum autem redierimus vel si forte remanserimus a peregrinacione nostra, statim eis inde plenam justiciam exhibebimus secundum leges Walensium et partes predictas.

58. Nos reddemus filium Lewelini statim et omnes obsides de Wallia et cartas, que nobis liberate fuerunt in securitatem pacis.

59. Nos faciemus Alexandro regi Scottorum de sororibus suis et obsidibus reddendis et libertatibus suis et jure suo secundum formam, in qua faciemus aliis baronibus nostris Anglie, nisi aliter esse debeat per cartas, quas habemus de Willelmo patre ipsius quondam rege Scottorum; et hoc erit per judicium parium suorum in curia nostra.

60. Omnes autem istas consuetudines predictas et libertates, quas nos concessimus in regno nostro tenendas, quantum ad nos pertinet, erga nostros, omnes de regno nostro, tam clerici quam laici, observent, quantum ad se pertinet, erga suos.

61. Cum autem pro Deo et ad emendacionem regni nostri et ad melius sopiendum discordiam inter nos et barones nostros ortam hec omnia predicta concesserimus, volentes ea integra et firma stabilitate in perpetuum gaudere, facimus et concedimus eis securitatem subscrip-

tam: videlicet, quod barones eligant viginti quinque barones de regno, quos voluerint, qui debeant pro totis viribus suis observare, tenere et facere observari pacem et libertates, quas eis concessimus et hac presenti carta nostra confirmavimus; ita scilicet quod, si nos vel justiciarius noster vel ballivi nostri vel aliquis de ministris nostris in aliquo erga aliquem deliquerimus vel aliquem articulorum pacis aut securitatis transgressi fuerimus, et delictum ostensum fuerit quatuor baronibus de predictis viginti quinque baronibus, illi quatuor barones accedant ad nos, vel ad justiciarium nostrum, si fuerimus extra regnum, proponentes nobis excessum; petent, ut excessum illum sine dilacione faciamus emendari. Et si nos excessum non emendaverimus, vel, si fuerimus extra regnum, justiciarius noster non emendaverit, infra tempus quadraginta dierum, computandum a tempore, quo monstratum fuerit nobis, vel justiciario nostro, si extra regnum fuerimus, predicti quatuor barones referant causam illam ad residuos de viginti quinque baronibus, et illi viginti quinque barones cum communia tocius terre distringent et gravabunt nos modis omnibus, quibus poterunt, scilicet per capcionem castrorum, terrarum, possessionum et aliis modis, quibus poterunt, donec fuerit emendatum, secundum arbitrium eorum, salva persona nostra et regine nostre et liberorum nostrorum; et cum fuerit emendatum, intendent nobis, sicut prius fecerunt. Et quicumque voluerit de terra juret, quod ad predicta omnia exequenda parebit mandatis predictorum viginti quinque baronum, et quod gravabit nos pro posse suo cum ipsis, et nos publice et libere damus licenciam jurandi cuilibet, qui jurare voluerit, et nulli umquam jurare prohibebimus. Omnes autem illos de terra, qui per se et sponte sua noluerint jurare viginti quinque baronibus de distringendo et gravando nos cum eis, faciemus jurare eosdem de mandato nostro, sicut predictum est. Et si aliquis de viginti quinque baronibus decesserit vel a terra recesserit vel aliquo alio modo impeditus fuerit, quo minus ista predicta possent exequi,

qui residui fuerint de predictis viginti quinque baronibus eligant alium loco ipsius pro arbitrio suo, qui simili modo erit juratus quo et ceteri. In omnibus autem, que istis viginti quinque baronibus committuntur exequenda, si forte ipsi viginti quinque presentes fuerint et inter se super re aliqua discordaverint vel aliqui ex eis summoniti nolint vel nequeant interesse, ratum habeatur et firmum, quod major pars eorum, qui presentes fuerint, providerit vel preceperit, ac si omnes viginti quinque in hoc consensissent; et predicti viginti quinque jurent, quod omnia antedicta fideliter observabunt et pro toto posse suo facient observari. Et nos nichil impetrabimus ab aliquo per nos nec per alium, per quod aliqua istarum concessionum et libertatum revocetur vel minuatur; et si aliquid tale impetratum fuerit, irritum sit et inane, et numquam eo utemur per nos nec per alium.

62. Et omnes malas voluntates, indignaciones et rancores, ortos inter nos et homines nostros, clericos et laicos, a tempore discordie, plene omnibus remisimus et condonavimus. Preterea omnes transgressiones factas occasione ejusdem discordie a pascha anno regni nostri sextodecimo usque ad pacem reformatam plene remisimus omnibus clericis et laicis et, quantum ad nos pertinet, plene condonavimus. Et insuper fecimus eis fieri litteras testimoniales patentes domini Stephani Cantuariensis archiepiscopi, domini Henrici Dubliensis archiepiscopi et episcoporum predictorum et magistri Pandulfi super securitate ista et concessionibus prefatis.

63. Quare volumus et firmiter precipimus, quod Anglicana ecclesia libera sit, et quod homines in regno nostro habeant et teneant omnes prefatas libertates, jura et concessiones bene et in pace, libere et quiete, plene et integre, sibi et heredibus suis de nobis et heredibus nostris in omnibus rebus et locis in perpetuum, sicut predictum est. Juratum est autem, tam ex parte nostra quam ex parte baronum, quod hec omnia supradicta bona fide et sine malo ingenio observabuntur. Testibus supradictis et

multis aliis. Data per manum nostram in prato, quod vocatur Ronimed. [Runingmede] inter Windlesoram et Stanes, quinto decimo die junii, anno regni nostri decimo septimo.

IX. Johan. — **Åtgärder för Magna Chartas verkställighet.** — Runnymede, 19 juni 1215.

Rex vicecomiti, warennariis, custodibus ripariarum et omnibus baillivis suis in comitatu, salutem. Sciatis pacem firmam esse reformatam per Dei gratiam inter nos et barones et liberos homines regni nostri, sicut audire poteritis et videre per cartam nostram, quam inde fieri fecimus, quam etiam legi publice praecepimus per totam bailliam vestram et firmiter teneri; volentes et districte praecipientes, quod tu, vicecomes, omnes de baillia tua secundum formam cartae praedictae jurare facias xxv baronibus, de quibus mentio fit in carta praedicta, ad mandatum eorundem vel majoris partis eorum, coram ipsis vel illis, quos ad hoc atornaverint per litteras suas patentes, et ad diem et locum, quos ad hoc faciendum praefixerint praedicti barones vel atornati ab eis ad hoc. Volumus etiam et praecipimus, quod xii milites de comitatu tuo, qui eligentur de ipso comitatu in primo comitatu, qui tenebitur post susceptionem litterarum istarum in partibus tuis, jurent de inquirendis pravis consuetudinibus tam de vicecomitibus quam eorum ministris, forestis, forestariis, warennis et warennariis, ripariis et earum custodibus, et eis delendis, sicut in ipsa carta continetur. Vos igitur omnes, sicut nos et honorem nostrum diligitis et pacem regni nostri, omnia in carta contenta inviolabiliter observetis et ab omnibus observari faciatis, ne per defectum vestri aut per excessum vestri pacem regni nostri (quod Deus avertat) iterum turbari contingat. Et tu, vicecomes, pacem nostram per totam bailliam tuam clamari facias et firmiter teneri praecipias. Et in hujus etc. vobis mittimus. Teste me ipso apud Runimede, xix die junii, anno regni nostri xvii.

X. Innocentius III. — **Magna Chartas ogiltighet.** — Anagni, 24 aug. 1215.

Innocentius episcopus, servus servorum Dei, universis Christi fidelibus hanc paginam inspecturis, salutem et apostolicam benedictionem. Etsi karissimus in Christo filius noster Johannes, rex Anglorum illustris, Deum et ecclesiam vehementer offenderit, unde nos eum excommunicationis vinculo innodavimus et regnum ejus ecclesiastico subjecimus interdicto, ipse tamen, illo misericorditer inspirante, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, tandem reversus ad cor, Deo et ecclesie humiliter satisfecit in tantum, quod non solum recompensationem pro dampnis et restitutionem exhibuit de ablatis, verum etiam plenariam libertatam contulit ecclesie Anglicane; quin immo utraque sententia relaxata regnum suum tam Anglie quam Ybernie beato Petro et ecclesie Romane concessit, recipiens illud a nobis in feudum sub annuo censu mille marcarum, fidelitatis nobis inde prestito juramento, sicut per privilegium ejus apparet aurea bulla munitum. Adhuc autem omnipotenti Deo amplius placere desiderans, signum vivifice crucis reverenter assumpsit, profecturus in subsidium Terre Sancte, ad quod se magnifice praeparabat. Sed humani generis inimicus, qui semper consuevit bonis actibus invidere suis callidis artibus, adversus eum barones Anglie concitavit, ita ut ordine perverso in illum insurgerent, postquam conversus ecclesie satisfecit, qui assistebant eidem, quando ecclesiam offendebat. Orta siquidem inter eos dissensionis materia, cum plures dies statuti fuissent ad tractandum de pace utrinque, interim sollempnes nuntii ad nostram fuerunt presentiam destinati, cum quibus habito diligenti tractatu, post plenam deliberationem scripsimus per eosdem archiepiscopo et episcopis Anglicanis, precipiendo mandantes, ut ad reformandum inter utrosque veram et plenam concordiam diligens impenderent studium et operam efficacem, omnes conjurationes et conspirationes, si

que fuerant forte presumpte a tempore suborte discordie inter regnum et sacerdotium, apostolica denuntiantes auctoritate cassatas et per excommunicationis sententiam inhibentes, ne talia de cetero presumerentur a quoquam, magnates et nobiles Anglie monendo prudenter et eis efficaciter injungendo, ut per manifesta devotionis et humilitatis inditia ipsum regem sibi placare studerent, ac deinde, si quid ab eo ducerent postulandum, non insolenter sed humiliter implorarent, regalem ei conservantes honorem et exhibentes servitia consueta, que ipsi et predecessores eorum sibi et suis predecessoribus impenderunt, cum ab eis ipse rex non deberet absque juditio spoliari, ut sic quod intenderent possent facilius obtinere. Nos enim eundem regem per litteras nostras rogavimus et monuimus, et per prelatos archiepiscopum et episcopos nichilominus rogari et moneri mandavimus, in remissionem sibi peccaminum injungentes, quatinus predictos magnates et nobiles benigne tractaret et justas petitiones eorum clementer admitteret, ut et ipsi congaudendo cognoscerent eum in meliorem statum divina gratia esse mutatum, ac per hoc ipsi et heredes eorum sibi et heredibus suis deberent promptius et devotius famulari, plena eis in veniendo, morando et recedendo securitate concessa; ita quod, si forte nequiret inter eos concordia provenire, in curia sua per partes eorum secundum legem et consuetudines regni suborta dissensio sopiretur. Verum, antequam nuntii cum hoc provido et justo mandato rediissent, illi, juramento fidelitatis omnino contempto, cum, et si rex eos injuste gravasset, ipsi tamen non debuissent sic agere contra eum, ut in causa sua iidem judices et exequutores existerent, vassali contra dominum et milites contra regem publice conjurantes, non solum cum aliis sed cum ejusdem manifestissimis inimicis, presumpserunt contra eum arma movere, occupantes et devastantes terras ipsius, ita quod civitatem quoque Londoniensem, que sedes est regni, proditorie sibi traditam invaserunt. Interim autem, prefatis nuntiis revertentibus, rex obtulit eis secundam for-

mam mandati nostri justitie plenitudinem exhibere, quam ipsi omnino spernentes ceperunt manus extendere ad pejora. Unde rex ipse, ad audientiam nostram appellans, obtulit eis exhibere justitiam coram nobis, ad quos hujus cause juditium ratione dominii pertinebat, quod ipsi sunt penitus aspernati. Deinde optulit illis, ut tam ab ipso quam ab illis eligerentur quatuor viri prudentes, qui una nobiscum subortam inter eos discordiam terminarent, promittens, quod ante omnia revocaret universos abusus, quicumque fuissent in Angliam suo tempore introducti; sed nec hoc illi dignati sunt acceptare. Tandem rex illis proposuit, quod, cum regni dominium ad Romanam ecclesiam pertineret, ipse nec poterat nec debebat absque nostro spetiali mandato quicquam de illo in nostrum prejuditium immutare, unde rursus ad nostram audientiam appellavit, se ipsum ac regnum cum omni honore ac jure suo apostolice protectioni supponens; sed, cum nullo modo proficeret, postulavit ab archiepiscopo et episcopis, ut ipsi nostrum exequerentur mandatum, jus ecclesie Romane defenderent ac tuerentur eundem, secundum formam privilegii cruce signatis indulti. Porro, cum ipsi nichil horum facere voluissent, videns se omni pene consilio et auxilio destitutum, quicquid illi ausi sunt petere non est ausus ipse negare. Unde compulsus est per vim et metum, qui cadere poterat in virum etiam constantissimum, compositionem inire cum ipsis non solum vilem et turpem, verum etiam illicitam et iniquam, in nimiam diminutionem et derogationem sui juris pariter et honoris. Quia vero nobis a Domino dictum est in propheta: *Constitui te super gentes et regna, ut evellas et destruas et edifices et plantes;* itemque per alium: *Dissolve colligationem impietatis, solve fasciculos deprimentes,* nos, tante malignitatis audaciam dissimulare nolentes, in apostolice sedis contemptum, regalis juris dispendium, Anglicane gentis opprobium et grave periculum totius negotii Crucifixi, quod utique immineret, nisi per auctoritatem nostram revocarentur omnino, que a tanto principe cruce signato

taliter sunt extorta, etiam ipso volente illa servari, ex parte Dei omnipotentis patris et filii et spiritus sancti, auctoritate quoque beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus ac nostra, de communi fratrum nostrorum consilio, compositionem hujusmodi reprobamus penitus et dampnamus, sub interminatione anathematis prohibentes, ne dictus rex eam observare presumat, aut barones cum complicibus suis ipsam exigant observari, tam cartam quam obligationes seu cautiones, quecumque pro ipsa vel de ipsa sunt facte, irritantes penitus et cassantes, ut nullo unquam tempore aliquam habeant firmitatem. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam cassationis et prohibitionis infringere, vel ei ansu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Anagnie, VIII kal. septembr., pontificatus nostri anno octavodecimo.

XI. **Kallelser till riksmöten.**

1) Johan. — 1205.

Rex episcopo Sarisburiensi. Mandamus vobis rogantes, quatenus, omni occasione et dilatione postpositis, sicut nos et honorem nostrum diligitis, sitis ad nos apud Londonias die dominica proxima ante ascensionem Domini, nobiscum tractaturi de magnis et arduis negotiis nostris et communi regni nostri utilitate, quoniam super his, quae a rege Franciae per nuntios nostros et suos nobis mandata sunt, unde per Dei gratiam bonum speramus provenire, vestrum expedit habere consilium et aliorum magnatum terrae nostrae, quos ad diem illum et locum fecimus convocari; vos etiam ex parte nostra et vestra abbates et priores conventuales totius diocesis vestrae citari faciatis, ut concilio praedicto nobiscum intersint, sicut diligunt nos et communem regni utilitatem.

2) Henrik iii. — 1261.

Rex vicecomiti Norfolchiae et Suffolchiae, salutem. Cum ex parte episcopi Wigornensis, comitum Leycestriae et Gloucestriae et quorundam aliorum procerum regni nostri vocati sint tres milites de singulis comitatibus nostris, quod sint coram ipsis apud Sanctum Albanum in instanti festo sancti Matthaei apostoli, secum tractaturi super communibus negotiis regni nostri, et nos et praedicti proceres nostri in eundem diem apud Windesoram convenerimus ad tractandum de pace inter nos et ipsos, tibi praecipimus, quod illis militibus de ballia tua, qui vocati sunt coram eis ad diem praedictum, firmiter injungas ex parte nostra, ut, omni occasione postposita, ad nos die praedicto veniant apud Windesoram, et eis etiam districte inhibeas, ne dicto die alibi quam ad nos accedant, sed eos modis omnibus venire facias coram nobis ad diem praedictum, nobiscum super praemissis colloquium habituros, ut ipsi per effectum operis videant et intelligant, quod nihil attemptare proposuimus, nisi quod honori et communi utilitati regni nostri noverimus convenire. Teste rege apud Windesoram, xi die septembris.

3) Henrik iii (Simon af Montfort). — 1264.

Rex Adae de Novo Mercato, salutem. Cum jam, sedata turbatione nuper habita in regno nostro, pax inter nos et barones nostros, divina cooperante gratia, ordinata sit et firmata; ac ad pacem illam per totum regnum nostrum inviolabiliter observandam, de consilio et assensu baronum nostrorum provisum sit, quod in singulis comitatibus nostris per Angliam, ad tuitionem et securitatem partium illarum, custodes pacis nostrae constituantur, donec per nos et barones nostros de statu regni nostri aliter fuerit ordinatum; cumque nos, de vestra fidelitate simul et industria fiduciam gerentes, vos de consilio dictorum baronum nostrorum custodem nostrum assignaverimus in comitatu Lincolniae, quamdiu nobis placuerit; vobis mandamus, in fide, qua nobis tenemini, firmiter injungentes, quatenus custodiae pacis nostrae ibi-

dem et his, quae ad conservationem pacis nostrae pertinent, diligenter intendatis, ut praedictum est; firmiter et publice per totum comitatum praedictum inhibentes, ex parte nostra, ne quis sub poena exheredationis et periculo vitae et membrorum super aliquem currat nec aliquem depraedetur, nec homicidia vel incendia, roberias, toltas seu alia hujusmodi perpetret enormia, nec cuiquam damnum aliquod inferat contra pacem nostram; nec etiam de cetero arma portet in regno nostro, sine licentia nostra et mandato nostro speciali; et si quos hujusmodi malefactores et pacis nostrae perturbatores, vel etiam, ut praedictum est, arma portantes, inveneritis, eos sine dilatione arestari et salvo custodiri faciatis, donec aliud inde praeceperimus. Et ad hoc, si necesse fuerit, totum posse dicti comitatus cum toto posse comitatuum adjacentium vobiscum assumatis, custodibus ipsorum comitatuum ad consimilia, cum opus fuerit, viriliter auxiliantes. Et si forte ipsos malefactores evadere contingat, quod nulla ratione vellemus, tunc de nominibus eorum nobis constare faciatis, ut quod justum fuerit de ipsis fieri faciamus. Et quia instanti parliamento nostro de negotiis nostris et regni nostri cum praelatis, magnatibus et aliis fidelibus nostris tractare necessario nos oportebit, vobis mandamus, quatenus quatuor de legalioribus et discretioribus militibus dicti comitatus, per assensum ejusdem comitatus ad hoc electos, ad nos pro toto comitatu illo mittatis, ita quod sint ad nos Londiniis in octavis instantis festi sanctae trinitatis ad ultimum, nobiscum tractaturi de negotiis praedictis. Vos autem in his omnibus exsequendis tam fideliter et diligenter vos habeatis, ne per negligentiam vestri ad vos et vestra graviter capere debeamus. Teste rege apud Sanctum Paulum Londiniis, quarto die junii.

4) Henrik III (Simon af Montfort). — 1264.

Henricus, Dei gratia rex Angliae, dominus Hiberniae et dux Aquitanniae, venerabili in Christo patri Roberto, eadem gratia episcopo Dunelmensi, salutem. Cum post

gravia turbationum discrimina dudum habita in regno nostro carissimus filius Edwardus primogenitus noster pro pace in regno nostro assecuranda et firmanda obses traditus exstitisset, et jam sedata, benedictus Deus, turbatione praedicta, super deliberatione ejusdem salubriter providenda, et plena securitate tranquillitatis et pacis ad honorem Dei et utilitatem totius regni nostri firmanda et totaliter complenda, ac super quibusdam aliis regni nostri negotiis, quae sine consilio vestro et aliorum praelatorum et magnatum nostrorum nolumus expediri, cum eisdem tractatum habere nos oporteat; vobis mandamus, rogantes in fide et dilectione, quibus nobis tenemini, quod, omni occasione postposita et negotiis aliis praetermissis, sitis ad nos Londiniis in octavis sancti Hilarii proximo futuris, nobiscum et cum praedictis praelatis et magnatibus nostris, quos ibidem vocari fecimus, super praemissis tractaturi et consilium vestrum impensuri. Et hoc, sicut nos et honorem nostrum et vestrum necnon et communem regni nostri tranquillitatem diligitis, nullatenus omittatis. Teste rege apud Wygorniam, xiv die decembris.

Item mandatum est singulis vicecomitibus per Angliam, quod venire faciant duos milites de legalioribus, probioribus et discretioribus militibus singulorum comitatuum ad regem Londiniis in octavis praedictis in forma supradicta.

Item in forma praedicta scribitur civibus Eboraci, civibus Lincolniae et ceteris burgis Angliae, quod mittent in forma praedicta duos de discretioribus, legalioribus et probioribus tam civibus quam burgensibus.

5) Henrik iii (Simon af Montfort). — 1265.

Rex decano et capitulo Eboracensi, salutem. Cum praelatos et magnates regni nostri jam vocari fecerimus, quod sint ad nos apud Wintoniam primo die junii proximo venturo ad tractandum nobiscum super nostris et regni nostri negotiis, quae sine eorum praesentia finaliter expleri nolumus, vobis mandamus in fide et dilectione, quibus nobis tenemini, firmiter injungentes, quatenus mo-

dis omnibus duos de discretioribus concanonicis vestris ad dictos diem et locum mittatis, qui plenam habeant potestatem vice vestra ad tractandum nobiscum una cum praefatis praelatis et magnatibus super negotiis antedictis, et ad ea facienda nomine vestro, quae vos ipsi facere possetis, si praesentes ibidem essetis. Et hoc, sicut nos et utilitatem regni nostri diligitis, nullatenus omittatis. Teste rege apud Gloucestriam, xv die maji.

6) Edvard i. — 1282.

Rex vicecomiti Norfolciae et Suffolciae, salutem. Quia Lewelinus filius Griffini et alii Walenses complices sui, inimici et rebelles nostri, toties temporibus nostris et progenitorum nostrorum regum Angliae pacem regni nostri turbarunt et rebellionem suam et malitiam jam resumptam continuare non desistunt animo indurato, propter quod negotium, quod ad ipsorum versutiam reprimendam jam incepimus de consilio procerum et magnatum regni nostri necnon et totius communitatis ejusdem, [et] ad praesens proponimus ad nostram et totius regni pacem et tranquillitatem perpetuam Deo concedente finaliter terminare, commodius etiam et decentius esse perpendimus, quod nos et incolae terrae nostrae ad ipsorum malitiam totaliter destruendam, pro communi utilitate, laboribus et expensis fatigemur hac vice, licet onus difficile videatur, quam hujusmodi turbatione per Walenses ipsos nunc habita pro voluntate sua futuris temporibus cruciari, prout tempore nostro et progenitorum nostrorum contigit manifeste; tibi praecipimus, firmiter injungentes:

1. Quod venire facias coram nobis in octavis sancti Hilarii apud Norhamptoniam aut coram fidelibus nostris, quos ad hoc duxerimus deputandos, omnes illos de balliva tua ad arma potentes et aptos, qui habent ultra viginti libratas terrae, et qui nobiscum in expeditione nostra Wallensi non exsistunt;

2. Et quatuor milites de utroque comitatuum praedictorum pro communitatibus eorundem comitatuum habentes plenariam potestatem;

3. Et de qualibet civitate, burgo, villa mercatoria, duos homines similiter potestatem habentes pro communitatibus eorundem, ad audiendum et faciendum ea, quae sibi ex parte nostra faciemus ostendi. Et nulli de balliva tua ultra viginti libratas terrae habenti et ad arma potenti et apto, amore, favore, munere seu timore vel alia quacunque ratione, parcere vel deferre praesumas. Nec etiam aliquem ultra viginti libratas terrae non habentem, licet ad arma aptus seu potens fuerit, coram nobis vel fidelibus nostris praedictis aliquatenus venire facias ex causa praedicta. Et de nominibus omnium illorum, quos sic venire feceris, nos vel praedictos fideles nostros ad praedictos diem et locum per praefatos quatuor milites reddas certiores. Et habeas ibi nomina illorum quatuor militum et hoc breve. Et haec omnia, sicut te et tua diligis, facere non omittas. Teste rege apud Rothelan, xxiv die novembris.

7) Edvard i. — 1294.

Rex archiepiscopo Eboracensi, Angliae primati, salutem. Qualiter rex Franciae nos de terra nostra Vasconiae malitiose decepit et inde fraudulenter ejecit, eam nequiter detinendo, paternitatem vestram credimus non latere. Cum igitur ad terram illam recuperandam a manibus dicti regis vestrum consilium et auxilium, sicut et ceterorum praelatorum ac cleri de regno nostro, quos communiter negotium istud tangit, nobis quam plurimum prospexerimus profutura, ob quod apud Westmonasterium in festo sancti Matthaei apostoli et evangelistae proximo futuro personaliter esse disposuimus, Deo dante, ad tractandum una vobiscum et ceteris praelatis ac clero ejusdem regni et ad ordinandum tunc ibidem super statu dictae terrae nostrae Vasconiae et remedio in hoc contra hujusmodi malitiam adhibendo; vobis mandamus, in fide et dilectione, in quibus nobis tenemini, firmiter injungentes, quod dictis die et loco personaliter intersitis, vocantes prius decanum et capitulum ecclesiae vestrae, archidiaconos totumque clerum vestrae diocesis, facientesque,

quod iidem decanus et archidiaconi in propriis personis suis, et dictum capitulum per unum, idemque clerus per duos procuratores idoneos plenam et sufficientem potestatem ab ipsis capitulo et clero habentes, una vobiscum intersint modis omnibus tunc ibidem ad tractandum, ordinandum et faciendum, pro ipsis capitulo et clero ac eorundem nomine, quod de vestro et aliorum praelatorum, decani, archidiaconorum, procuratorum praedictorum communi consilio providebitur in praemissis. Teste rege apud Portesmuthe, XIX die augusti.

8) Edvard I. — 1295.

Rex vicecomiti Norhamtesirae. Quia cum comitibus, baronibus et ceteris proceribus regni nostri, super remediis contra pericula, quae eidem regno his diebus imminent, [ad] providendum, colloquium habere volumus et tractatum, per quod eis mandavimus, quod sint ad nos die dominica proxima post festum sancti Martini in hyeme proxime futurum apud Westmonasterium, ad tractandum, ordinandum et faciendum, qualiter sit hujusmodi periculis obviandum; tibi praecipimus, firmiter injungentes, quod de comitatu praedicto duos milites et de qualibet civitate ejusdem comitatus duos cives, et de quolibet burgo duos burgenses, de discretioribus et ad laborandum potentioribus, sine dilatione eligi, et eos ad nos ad praedictos diem et locum venire facias; ita quod dicti milites plenam et sufficientem potestatem pro se et communitate comitatus praedicti, et dicti cives et burgenses pro se et communitate civitatum et burgorum praedictorum divisim ab ipsis tunc ibidem habeant, ad faciendum, quod tunc de communi consilio ordinabitur in praemissis; ita quod pro defectu hujusmodi potestatis negotium praedictum infectum non remaneat quoquo modo. Et habeas ibi nomina militum, civium et burgensium et hoc breve. Teste rege apud Cantuariam, III die octobris.

XII. Engelska ständernas protest mot påfvens anspråk på länshöghet öfver Skotland. — Lincoln, 12 febr. 1301.

Sanctissimo in Christo patri, domino Bonifacio, divina providentia sanctae Romanae ecclesiae summo pontifici, sui devoti filii . . . . (namn: 7 *comites,* 94 *domini,* 1 *castellanus,* 1 *baro* och 1 utan titel) devota pedum oscula beatorum.

Sancta Romana mater ecclesia, per cujus ministerium fides catholica gubernatur, in suis actibus cum ea, sicut firmiter credimus et tenemus, maturitate procedit, quod nulli prejudicare, sed singulorum jura, non minus in aliis quam in se ipsa, tanquam mater alma, conservari velit illaesa. Sane, convocato nuper per serenissimum dominum nostrum Edwardum, Dei gratia regem Angliae illustrem, parliamento apud Lincolniam generali, idem dominus noster quasdam literas apostolicas, quas super certis negotiis, conditionem et statum regni Scotiae tangentibus, ex parte vestra receperat, in medio exhiberi et seriose fecit nobis exponi. Quibus auditis et diligentius intellectis, tam nostris sensibus admiranda quam hactenus inaudita in eisdem audivimus contineri. Scimus enim, pater sanctissime, et notorium est in partibus Angliae, et nonnullis aliis non ignotum, quod, a prima institutione regni Angliae reges ejusdem regni, tam temporibus Britonum quam Anglorum, superius et directum dominium regni Scotiae habuerunt, et in possessione vel quasi superioritatis et directi dominii ipsius regni Scotiae successivis temporibus exstiterunt; nec ullis temporibus ipsum regnum in temporalibus pertinuit vel pertinet quovis jure ad ecclesiam supradictam; quinimo idem regnum Scotiae progenitoribus praedicti domini nostri regibus Angliae atque sibi feodale exstitit ab antiquo. Nec etiam reges Scotorum et regnum aliis quam regibus Angliae subfuerunt vel subjici consueverunt. Neque reges Angliae super juribus suis in regno praedicto aut aliis suis temporalibus coram aliquo judice

ecclesiastico vel saeculari, ex libera praeeminentia status suae regiae dignitatis et consuetudinis, cunctis temporibus irrefragabiliter observatae, responderunt aut respondere debebant. Unde, habito tractatu et deliberatione diligenti super contentis in vestris litteris memoratis, communis, concors et unanimis omnium et singulorum consensus fuit, est ac erit inconcusse, Deo propitio, in futurum: quod praefatus dominus noster rex super juribus regni sui Scotiae aut aliis suis temporalibus nullatenus judicialiter respondeat coram vobis, nec judicium subeat quoquomodo, aut jura sua praedicta in dubium quaestionis deducat, nec ad praesentiam vestram procuratores aut nuntios ad hoc mittat; praecipue cum praemissa cederent manifeste in exheredationem juris coronae regni Angliae et regiae dignitatis, ac subversionem status ejusdem regni notoriam, necnon in praejudicium libertatum, consuetudinum et legum paternarum, ad quarum observationem et defensionem ex debito praestiti juramenti adstringimur, et quae manutenebimus toto posse totisque viribus cum Dei auxilio defendemus. Nec etiam permittimus, aut aliquatenus permittemus, sicut nec possumus nec debemus, praemissa tam insolita, indebita, praejudiciabilia et alias inaudita, praelibatum dominum nostrum regem, etiamsi vellet, facere seu quomodolibet attemptare. Quocirca sanctitati vestrae reverenter et humiliter supplicamus, quatenus eundem dominum nostrum regem, qui inter alios principes orbis terrae catholicum se exhibet et ecclesiae Romanae devotum, jura sua, libertates, consuetudines et leges praedicta absque diminutione et inquietudine pacifice possidere, et ea illibata percipere benignius permittatis.

In cujus rei testimonium sigilla nostra, tam pro nobis quam pro tota communitate praedicti regni Angliae, praesentibus sunt appensa.

Datae apud Lincolniam, xii die februarii, anno Domini mccc.

XIII. **Modus tenendi parliamentum.** — Omkr. 1350 (?).

Hic describitur modus, quomodo parliamentum regis Angliae et Anglicorum suorum tenebatur tempore regis Edwardi filii regis Etheldredi; qui quidem modus recitatus fuit per discretiores regni coram Willelmo duce Normanniae et conquestore et rege Angliae, ipso conquestore hoc praecipiente, et per ipsum approbatus et suis temporibus ac etiam temporibus successorum suorum regum Angliae usitatus.

Summonitio parliamenti. — Summonitio parliamenti praecedere debet primum diem parliamenti per quadraginta dies.

Ad parliamentum summoneri et venire debent, ratione tenurae suae, omnes et singuli archiepiscopi, episcopi, abbates, priores et alii majores cleri, qui tenent per comitatum vel baroniam, ratione hujusmodi tenurae, et nulli minores, nisi eorum praesentia et eventus aliunde quam pro tenuris suis requiratur, ut si sint de consilio regis, vel eorum praesentia necessaria vel utilis reputetur ad parliamentum; et illis tenetur rex ministrare sumptus et expensas suas de veniendo et morando ad parliamentum; nec debent hujusmodi clerici minores summoneri ad parliamentum, sed rex solebat talibus pariter mittere brevia sua rogando, quod ad parliamentum suum interessent.

Item, rex solebat facere summonitiones suas archiepiscopis, episcopis et aliis exemptis personis, ut abbatibus, prioribus, decanis et aliis ecclesiasticis personis, qui habent jurisdictiones per hujusmodi exemptiones et privilegia, separatim, quod ipsi pro quolibet decanatu et archidiaconatu Angliae per ipsos decanatus et archidiaconatus eligi facerent duos peritos et idoneos procuratores de proprio archidiaconatu ad veniendum et interessendum ad parliamentum, ad illud subeundum, allegandum et faciendum idem, quod facerent omnes et singulae personae ipsorum decanatuum et archidiaconatuum, si ibidem personaliter interessent.

Et quod hujusmodi procuratores veniant cum warantis suis duplicatis, sigillis superiorum suorum signatis, quod ipsi ad hujusmodi procurationem clerici missi sunt, quarum litterarum una liberabitur clericis de parliamento ad irrotulandum, et alia residebit penes ipsos procuratores; et sic sub istis duobus generibus summoneri debet totus clerus ad parliamentum.

De laicis. — Item, summoneri et venire debent omnes et singuli comites et barones, et eorum pares, scilicet illi, qui habent terras et redditus ad valentiam comitatus vel baroniae integrae, videlicet viginti feoda unius militis, quolibet feodo computato ad viginti libratas, quae faciunt quadringentas libratas in toto, vel ad valentiam unius baroniae iutegrae, scilicet tresdecim feoda et tertiam partem unius feodi militis, quolibet feodo computato ad viginti libratas, quae faciunt in toto quadringentas marcas; et nulli minores laici summoneri nec venire debent ad parliamentum, ratione tenurae suae, nisi eorum praesentia aliis de causis fuerit utilis vel necessaria ad parliamentum, et tunc de illis fieri debet, sicut dictum est de minoribus clericis, qui ratione tenurae suae ad parliamentum venire minime tenentur.

De baronibus portuum. — Item, rex tenetur mittere brevia sua custodi Quinque Portuum, quod ipse eligi faciat de quolibet portu per ipsum portum duos idoneos et peritos barones ad veniendum et interessendum ad parliamentum suum, ad respondendum, subeundum, allegandum et faciendum idem quod baroniae suae, ac si ipsi de baroniis illis omnes et singuli personaliter interessent ibidem; et quod barones hujusmodi veniant cum warantis suis duplicatis, sigillis communibus portuum suorum signatis, quod ipsi rite ad hoc electi et attornati sunt et missi pro baroniis illis, quarum una liberabitur clericis de parliamento, et alia residebit penes ipsos barones. Et cum hujusmodi barones portuum, licentia optenta, de parliamento recessum fecerant, tunc solebant habere breve de magno sigillo custodi Quinque Portuum, quod ipse ra-

tionabiles sumptus et expensas suas hujusmodi baronibus habere faceret de communitate portus illius, a primo die, quo versus parliamentum venerint, usque ad diem, quo ad propria redierint, facta etiam expressa mentione in brevi illo de mora, quam fecerint ad parliamentum, de die, quo venerint, et quo licentiati fuerint redeundi; et solebat mentio fieri aliquando in brevi, quantum hujusmodi barones capere debent de communitatibus illis per diem, scilicet aliqui plus, aliqui minus, secundum personarum habilitates, honestates et respectus, nec solebat poni per duos barones per diem ultra viginti solidos, habito respectu ad illorum moras, labores et expensas, nec solent hujusmodi expensae in certo reponi per curiam pro quibuscumque personis sic electis et missis pro communitatibus, nisi personae ipsae fuerint honeste et bene se habentes in parliamento.

De militibus. — Item, rex solebat mittere brevia sua omnibus vicecomitibus Angliae, quod eligi facerent, quilibet de suo comitatu, per ipsum comitatum duos milites idoneos et honestos et peritos ad veniendum ad parliamentum suum eodem modo, quo dictum est de baronibus portuum, et de warantis suis eodem modo; sed pro expensis duorum militum de uno comitatu non solet poni ultra unam marcam per diem.

De civibus. — Eodem modo solebat mandari majori et vicecomitibus Londoniarum, et majori et ballivis vel majori et civibus Eboraci et aliarum civitatum, quod ipsi pro communitate civitatis suae eligerent duos idoneos, honestos et peritos cives ad veniendum et interessendum ad parliamentum eodem modo, quo dictum est de baronibus Quinque Portuum et militibus comitatuum; et solebant cives esse pares et aequales cum militibus comitatuum in expensis veniendo, morando et redeundo.

De burgensibus. — Item, eodem modo solebat et debet mandari ballivis et probis hominibus burgorum, quod ipsi ex se et pro se eligant duos idoneos, honestos et peritos burgenses ad veniendum et interessendum ad par-

liamentum eodem modo, quo dictum est de civibus; sed duo burgenses non solebant percipere pro expensis suis per unum diem ultra decem solidos, et aliquando ultra dimidiam marcam, et hoc solebat taxari per curiam, secundum magnitudinem et potestatem burgi et secundum honestatem personarum missarum.

De principalibus clericis parliamenti. — Item, duo clerici principales parliamenti sedebunt in medio justiciariorum, qui irrotulabunt omnia placita et negotia parliamenti.

Et sciendum, quod illi duo clerici non sunt subjecti quibuscumque justiciariis, nec est aliquis justiciarius Angliae in parliamento, nec habent per se recorda in parliamento, nisi quatenus assignata vel data fuit eis nova potestas in parliamento per regem et pares parliamenti, ut quando assignati sunt cum aliis sectatoribus parliamenti ad audiendum et terminandum diversas petitiones et querelas in parliamento porrectas; et sunt illi duo clerici immediate subjecti regi et parliamento suo in communi, nisi forte unus justiciarius vel duo assignentur eis ad examinanda et emendanda eorum irrotulamenta, et cum pares parliamenti assignati sunt ad audiendas et examinandas aliquas petitiones specialiter per se, tunc, cum ipsi fuerint unanimes et concordes in judiciis suis reddendis super ejusmodi petitionibus, recitabunt et processum super eisdem habitum et reddent judicia in pleno parliamento; ita quod illi duo clerici principaliter irrotulent omnia placita et omnia judicia in principali rotulo parliamenti et eosdem rotulos liberent ad thesaurarium regis, antequam parliamentum licentietur, ita quod omni modo sint illi rotuli in thesauraria ante recessum parliamenti, salvo tamen eisdem clericis inde transscripto sive contrarotulo, si id habere velint. Isti duo clerici, nisi sint in alio officio cum rege et feoda capiant de eo, ita quod inde honeste vivere poterint, de rege capiant per diem unam marcam pro expensis suis per aequales portiones; nisi sint ad mensam domini regis, tunc capient praeter mensam suam per

diem dimidiam marcam per aequales portiones, per totum parliamentum.

De quinque clericis. — Item, rex assignabit quinque clericos peritos et approbatos, quorum primus ministrabit et serviet episcopis, secundus procuratoribus cleri, tertius comitibus et baronibus, quartus militibus comitatuum, quintus civibus et burgensibus, et quilibet eorum, nisi sit cum rege et capiat de eo tale feodum seu talia vadia, quod inde honeste possit vivere, capiet de rege per diem duos solidos; nisi sint ad mensam domini regis, tunc capiant per diem duodecim denarios; qui clerici scribent eorum dubitationes et responsiones, quas faciunt regi et parliamento, et intererunt ad sua consilia, ubicumque eos habere voluerint; et, cum ipsi vacaverint, juvabunt clericos principales ad irrotulandum.

De casibus et judiciis difficilibus. — Cum briga, dubitatio vel casus difficilis, sit pacis vel guerrae, emergat in regno vel extra, referatur et recitetur casus ille in scriptis in pleno parliamento, et tractetur et disputetur ibidem inter pares parliamenti, et, si necesse sit, injungatur per regem seu ex parte regis, si rex non intersit, cuilibet graduum parium, quod quilibet gradus adeat per se, et liberetur casus ille clerico suo in scripto, et in certo loco recitare faciant coram eis casum illum; ita quod ipsi ordinent et considerent inter se, qualiter melius et justius procedi poterit in casu illo, sicut ipsi pro persona regis et eorum propriis personis ac etiam pro personis eorum, quorum personas ipsi repraesentant, velint coram Deo respondere, et suas responsiones et avisamenta reportent in scriptis, ut, omnibus eorum responsionibus, consiliis et avisamentis hinc inde auditis, secundum melius et sanius consilium procedatur, et ubi saltem major pars parliamenti concordet. Et si per discordiam inter eos et regem et aliquos magnates, vel forte inter ipsos magnates, pax regni infirmetur, vel populus vel patria tribuletur, ita quod videtur regi et ejus consilio, quod expediens sit, quod negotium illud tractetur et emendetur per con-

sideratiónem omnium parium regni sui, vel si per guerram rex et regnum tribulentur, vel si casus difficilis coram cancellario Angliae emergat, seu judicium difficile coram justiciariis fuerit reddendum, et hujusmodi, et si forte in hujusmodi deliberationibus omnes vel saltem major pars concordare non valeant, tunc comes senescallus, comes constabularius, comes marescallus, vel duo eorum eligent viginti quinque personas de omnibus paribus regni, scilicet duos episcopos et tres procuratores, pro toto clero, — duos comites et tres barones, quinque milites comitatuum, quinque cives et burgenses; — qui faciunt viginti quinque; et illi viginti quinque possunt eligere ex se ipsis duodecim et condescendere in eis, et ipsi duodecim sex et condescendere in eis, et ipsi sex adhuc tres et condescendere in eis, et illi tres in paucioribus condescendere non possunt, nisi optenta licentia a domino rege, et si rex consentiat, illi tres possunt in duos, et de illis duobus alter potest in alium descendere; et ita demum stabit sua ordinatio supra totum parliamentum; et ita condescendendo a viginti quinque personis usque ad unam personam solam, nisi numerus major concordare valeat et ordinare, tandem sola persona, ut est dictum, pro omnibus ordinabit, quae cum se ipsa discordare non potest; salvo domino regi et ejus consilio, quod ipsi hujusmodi ordinationes, postquam scriptae fuerint, examinare et emendare valeant, si hoc facere sciant et velint, ita quod hoc ibidem tunc fiat in pleno parliamento, et de consensu parliamenti, et non retro parliamentum.

De negotiis parliamenti. — Negotia, pro quibus parliamentum summonitum est, debent deliberari secundum kalendarium parliamenti, et secundum ordinem petitionum liberatarum et affilatarum, nullo habito respectu ad quorumcumque personas, sed qui prius proposuit, prius agat. In kalendario parliamenti rememorari debent omnia negotia parliamenti sub isto ordine: primo de guerra, si guerra sit, et de aliis negotiis personas regis, reginae et suorum liberorum tangentibus; secundo de negotiis com-

munibus regni, ut de legibus statuendis contra defectus legum originalium, judicialium et executoriarum, post judicia reddita, quae sunt maxime communia negotia; tertio debent rememorari negotia singularia, et hoc secundum ordinem filatarum petitionum, ut praedictum est.

De diebus et horis ad parliamentum. — Parliamentum non debet teneri diebus dominicis, sed cunctis aliis diebus, illo die semper excepto aliisque tribus, scilicet omnium sanctorum et animarum et nativitatis sancti Johannis baptistae, potest teneri; et debet singulis diebus inchoari hora media prima, qua hora rex tenetur parliamentum interesse, et omnes pares regni; et parliamentum debet teneri in loco publico, et non in privato, nec in occulto loco; in diebus festivis parliamentum debet inchoari hora prima propter divinum servitium.

De gradibus parium. — Rex est caput, principium et finis parliamenti, et ita non habet parem in suo gradu, et ita ex rege solo est primus gradus; secundus gradus est ex archiepiscopis, episcopis, abbatibus, prioribus, per baroniam tenentibus; tertius gradus est de procuratoribus cleri; quartus de comitibus, baronibus et aliis magnatibus et proceribus, tenentibus ad valentiam comitatus et baroniae, sicut praedictum est in titulo de laicis; quintus est de militibus comitatuum; sextus de civibus et burgensibus; et ita est parliamentum ex sex gradibus. Sed sciendum est, quod, licet aliquis dictorum graduum post regem absentet, dum tamen omnes praemuniti fuerint per rationabiles summonitiones parliamenti, nihilominus censetur esse plenum.

De modo parliamenti. — Ostensa primo forma, qualiter cuilibet et a quanto tempore summonitio parliamenti fieri debet, et qui venire debent per summonitionem, et qui non; secundo dicendum est, qui sunt, qui ratione officiorum suorum venire debent, et interesse tenentur per totum parliamentum, sine summonitione; unde advertendum est, quod duo clerici principales parliamenti electi per regem et ejus concilium, et alii clerici secun-

darii, de quibus et quorum officiis dicetur specialius post, et principalis clamator Angliae cum subclamatoribus suis, et principalis hostiarius Angliae; — quae duo officia, scilicet officium clamatoriae et hostiariae, solebant ad unum et idem pertinere, — isti officiarii tenentur interesse primo die; cancellarius Angliae, thesaurarius, camerarius, et barones de scaccario, justiciarii, omnes clerici et milites regis, una cum servientibus regis ad placita, qui sunt de consilio regis, tenentur interesse secundo die, nisi rationabiles excusationes habeant, ita quod interesse non possent, et tunc mittere debent bonas excusationes.

De inchoatione parliamenti. — Dominus rex sedebit in medio majoris banci, et tenetur interesse, primo, sexto die parliamenti; et solebant cancellarius, thesaurarius, barones de scaccario et justiciarii recordare defalta facta in parliamento sub ordine, qui sequitur. Primo die vocabuntur burgenses et cives totius Angliae, quo die si non veniant, amerciabitur burgus ad centum marcas et civitas ad centum libras; secundo die vocabuntur milites comitatuum totius Angliae, quo die si non veniant, amerciabitur comitatus unde sunt ad centum libras; tertio die parliamenti vocabuntur barones Quinque Portuum, et postea barones, et postea comites; unde si barones Quinque Portuum non veniant, amerciabitur baronia illa unde sunt ad centum marcas; eodem modo amerciabitur baro per se ad centum marcas, et comes ad centum libras; et eodem modo fiet de illis, qui sunt pares comitibus et baronibus, scilicet qui habent terras et redditus ad valorem unius comitatus vel unius baroniae, ut praedictum est in titulo de summonitione; quarto die vocabuntur procuratores cleri, quo die si non veniant, amerciabuntur episcopi sui pro quolibet archidiaconatu, qui defaltam fecerit, ad centum marcas; quinto die vocabuntur decani, priores, abbates, episcopi, demum archiepiscopi, qui si non veniant, amerciabitur quilibet archiepiscopus ad centum libras, episcopus tenens integram baroniam ad centum marcas, et eodem modo de abbatibus, prioribus et aliis. Primo die

debet fieri proclamatio, primo in aula sive monasterio seu aliquo loco publico, ubi parliamentum tenetur, et postmodum publice in civitate vel villa, quod omnes illi, qui petitiones et querelas liberare velint ad parliamentum, illas liberent a primo die parliamenti in quinque dies proximo sequentes.

De praedicatione ad parliamentum. — Unus archiepiscopus vel episcopus vel magnus clericus discretus et facundus, electus per archiepiscopum, in cujus provincia parliamentum tenetur, praedicare debet uno istorum primorum quinque dierum parliamenti in pleno parliamento et in praesentia regis, et hoc quando parliamentum pro majori parte fuerit adjunctum et congregatum, et in sermone suo consequenter subjungere toti parliamento, quod ipsi cum eo humiliter Deo supplicent et Ipsum adorent pro pace et tranquillitate regis et regni, prout specialius dicetur in sequenti titulo de pronuntiatione ad parliamentum.

De pronuntiatione in parliamento. — Post praedicationem debet cancellarius Angliae vel capitalis justiciarius Angliae, ille scilicet, qui tenet placita coram rege, vel alius idoneus, honestus et facundus justiciarius vel clericus, per ipsos cancellarium et capitalem justiciarium electus, pronuntiare causas parliamenti, primo in genere, et postea in specie, stando; et inde sciendum est, quod omnes de parliamento, quicumque fuerint, dum loquitur, stabunt, rege excepto, ita quod omnes de parliamento audire valeant eum, qui loquitur, et si obscure dicat vel ita basse loquatur, dicat iterato et loquatur altius, vel loquatur alius pro eo.

De loquela regis post pronuntiationem. — Rex post pronuntiationem pro parliamento rogare debet clericos et laicos, nominando omnes eorum gradus, scilicet archiepiscopos, episcopos, abbates, priores, archidiaconos, procuratores et alios de clero, comites, barones, milites, cives, burgenses et alios laicos, quod ipsi diligenter, studiose et corditer laborent ad pertractandum et

deliberandum negotia parliamenti, prout majus et principalius hoc ad Dei voluntatem primo, et postea ad ejus et eorum honores et commoda fore intellexerint et sentierint.

De absentia regis in parliamento. — Rex tenetur omni modo personaliter interesse parliamento, nisi per corporalem aegritudinem detineatur, et tunc potest tenere cameram suam, ita quod non jaceat extra manerium, vel saltem villam, ubi parliamentum tenetur, et tunc debet mittere pro duodecim personis de majoribus et melioribus, qui summoniti sunt ad parliamentum, scilicet duobus episcopis, duobus comitibus, duobus baronibus, duobus militibus comitatuum, duobus civibus et duobus burgensibus, ad videndam personam suam et testificandum statum suum, et in eorum praesentia committere debet archiepiscopo loci, senescallo et capitali justiciario suo, quod ipsi conjunctim et divisim inchoent et continuent parliamentum nomine suo, facta in commissione illa expressa mentione adtunc de causa absentiae suae, quae sufficere debet, et monere ceteros nobiles et magnates de parliamento, una cum notorio testimonio dictorum duodecim parium suorum; causa est, quod solebat clamor et murmur esse in parliamento pro absentia regis, quia res dampnosa et periculosa est toti communitati parliamenti et etiam regni, cum rex a parliamento absens fuerit, nec se absentare debet nec potest, dumtaxat nisi in casu supradicto.

De loco et sessionibus in parliamento. — Primo, ut praedictum est, rex sedebit in medio loco majoris banci, et ex parte ejus dextra sedebit archiepiscopus Cantuariensis, et ex parte ejus sinistra archiepiscopus Eboraci, et post illos statim episcopi, abbates et priores linealiter, semper tali modo inter praedictos gradus, et eorum loca, quod nullus sedeat nisi inter suos pares; et ad hoc tenetur senescallus Angliae prospicere, nisi rex alium assignaverit: ad pedem regis dextrum sedebunt cancellarius Angliae et capitalis justiciarius Angliae et

socii sui et eorum clerici, qui sunt de parliamento; et ad pedem ejus sinistrum sedebunt thesaurarius, camerarius et barones de scaccario, justiciarii de banco et eorum clerici, qui sunt de parliamento.

De hostiario parliamenti. — Hostiarius principalis parliamenti stabit infra magnum hostium monasterii, aulae vel alterius loci, ubi parliamentum tenetur, et custodiet hostium, ita quod nullus intret parliamentum, nisi qui sectam et eventum debeat ad parliamentum, vel vocatus fuerit propter negotium, quod prosequitur in parliamento, et oportet, quod hostiarius ille habeat cognitionem personarum, quae ingredi debent, ita quod nulli omnino negetur ingressus, qui parliamentum interesse tenetur; et hostiarius ille potest et debet, si necesse sit, habere plures hostiarios sub se.

De clamatore parliamenti. — Clamator parliamenti stabit extra hostium parliamenti, et hostiarius denunciabit sibi clamationes suas; rex solebat mittere servientes suos ad arma ad standum per magnum spatium extra hostium parliamenti, ad custodiendum hostium, ita quod nulli impressiones nec tumultus facerent circa hostia, per quod parliamentum impediatur, sub poena captionis corporum suorum, quia de jure hostium parliamenti non debet claudi, sed per hostiarium et servientes regis ad arma custodiri.

De stationibus loquentium. — Omnes pares parliamenti sedebunt, et nullus stabit, sed quando loquitur, et loquetur ita quod quilibet de parliamento eum audire valeat; nullus intrabit in parliamentum nec exiet de parliamento, nisi per unum hostium, et quicumque loquitur rem aliquam, quae deliberari debet per parliamentum, stabunt omnes loquentes; causa est, ut audiatur a paribus, quia omnes pares sunt judices et justiciarii.

De auxilio regis. — Rex non solebat petere auxilium de regno suo, nisi pro guerra instanti, vel filios suos milites faciendo, vel filias suas maritando, et tunc debent hujusmodi auxilia peti in pleno parliamento, et in

scriptis cuilibet gradui parium parliamenti liberari, et in scriptis responderi; et sciendum est, quod, si hujusmodi auxilia concedenda sunt, oportet, quod omnes pares parliamenti consentiant, et intelligendum est, quod duo milites, qui veniunt ad parliamentum pro comitatu, majorem vocem habent in parliamento in concedendo et contradicendo, quam major comes Angliae, et eodem modo procuratores cleri unius episcopatus majorem vocem habent in parliamento, si omnes sint concordes, quam episcopus ipse, et hoc in omibus, quae per parliamentum concedi, negari vel fieri debent: et [ex] hoc patet, quod rex potest tenere parliamentum cum communitate regni sui, absque episcopis, comitibus et baronibus, dumtamen summoniti sunt ad parliamentum, licet nullus episcopus, comes vel baro ad summonitiones suas veniant; quia olim nec fuerat episcopus nec comes nec baro, adhuc tunc reges tenuerunt parliamenta sua; sed aliter est econtra, licet communitates — cleri et laici — summonitae essent ad parliamentum, sicut de jure debent, et propter aliquas causas venire nollent, ut si praetenderent, quod dominus rex non regeret eos sicuti deberet, et assignarent specialiter, in quibus eos non rexerat, tunc parliamentum nullum esset omnino, licet archiepiscopi, episcopi, comites et barones et omnes eorum pares cum rege interessent: et ideo oportet, quod omnia, quae affirmari vel infirmari, concedi vel negari vel fieri debent per parliamentum, per communitatem parliamenti concedi debent, quae est ex tribus gradibus sive generibus parliamenti, scilicet ex procuratoribus cleri, militibus comitatuum, civibus et burgensibus, qui repraesentant totam communitatem Angliae, et non de magnatibus, quia quilibet eorum est pro sua propria persona ad parliamentum et pro nulla alia.

De partitione parliamenti. — Parliamentum departiri non debet, dummodo aliqua petitio pendeat indiscussa, vel, ad minus, ad quam non sit determinata responsio, et si rex contrarium permittat, perjurus est; nullus solus de paribus parliamenti recedere potest nec

debet de parliamento, nisi optenta inde licentia de rege et omnibus suis paribus, et hoc in pleno parliamento, et quod de hujusmodi licentia fiat rememoratio in rotulo parliamenti, et si aliquis de paribus, durante parliamento, infirmaverit, ita quod ad parliamentum venire non valeat, tunc per triduum mittat excusatores ad parliamentum, quo die si non venerit, mittantur ei duo de paribus suis ad videndum et testificandum hujusmodi infirmitatem, et si sit suspicio, jurentur illi duo pares, quod veritatem inde dicent, et si comperiatur, quod finxerat se, amercietur tanquam pro defalta, et si non finxerat se, tunc attornet aliquem sufficientem coram eis ad interessendum ad parliamentum pro se, nec sanus excusari potest, si sit sanae memoriae.

Departitio parliamenti ita usitari debet: primitus peti debet et publice proclamari in parliamento et infra palacium parliamenti, si sit aliquis, qui petitionem liberaverit ad parliamentum, cui nondum sit responsum; quod si nullus reclamet, supponendum est, quod cuilibet medetur vel saltem, quatenus potest, de jure respondetur, et tunc primo, videlicet, cum nullus, qui petitionem suam ea vice exhibuerit, reclamet, parliamentum nostrum licentiabimus.

De transscriptis recordorum in parliamento. — Clerici parliamenti non negabunt cuiquam transscriptum processus sui, sed liberabunt illud cuilibet, qui hoc petierit, et capient semper pro decem lineis unum denarium, nisi forte facta fide de impotentia, in quo casu nihil capient. Rotuli de parliamento continebunt in latitudine decem pollices. Parliamentum tenebitur in quo loco regni regi placuerit.

Explicit modus tenendi parliamentum.

Sverige.

I. Gregorius vii. — **Sveriges lydnadsplikt under romerska stolen.** — 1081 (?).

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, Wisigothorum gloriosis regibus I. et A. et populis, salutem et apostolicam benedictionem. Frater noster R., episcopus vester, ad apostolorum limina veniens, suggessit nobis de nova gentis vestrae conversione; scilicet qualiter, relicto gentilitatis errore, ad christianae fidei veritatem pervenerit. Unde, plurimum in Domino letati, miseratori omnium intimo corde gratias agimus, qui mentes vestras lumine suo visitare et de tenebris ad lucem, de morte ad vitam dignatus est vos aeterna sua benignitate reducere. Simul etiam ipsius ineffabilem misericordiam deprecati sumus assidueque postulare optamus, ut vos tam fidei gratia quam et bonorum operum fructibus et in hac vita vigere et in futura sanctorum cetibus faciat annumerari. Proinde, carissimi filii, auctoritate sanctae Romanae ecclesiae, vice beatorum apostolorum Petri et Pauli nobis, licet indignis, concessa, vos admonemus, ut huius fugitivae vitae incertitudinem ac temporalium rerum et gaudiorum instabilitatem perpendentes contemnere, et ad illa, quae sine fine mansura sunt quaeque humani sensus ac desiderii angustias amplitudine sua excedunt, memineritis aciem mentis semper extendere; concordiam et dilectionem studeatis ad invicem indeficienter habere; ecclesiis honorem, pau-

peribus vel afflictis compassionem, sacerdotibus praecipueque episcopis reverentiam et oboedientiam quasi patribus procuretis impendere; nec non et decimas, quae ad usum tam ipsorum quam ecclesiarum et pauperum proficiant, dare totique regno indicere. Quod quidem nulli debet grave videri: pro meliori parte, videlicet semper victura anima, quemque decimam Deo offerre; cum pro morituro corpore plurimae gentes coniugibus suis tertiam rerum legibus compellantur exolvere. Preterea ad hoc summis animi viribus enitimini, ut, qui velut in fine orbis ita et saeculorum ad laborandum in vineam dominicam introistis, inter primos remunerandi, eumdem denarium, horae undecimae operatores, percipere debeatis. Agite etiam, ut, quemadmodum de praedecessoris vestri laudabili fama valde sumus gavisi, ita quoque studiorum probitatumque vestrarum opinio nos de se, sicut optamus, letificet. Quia vero, noviter ad Christum conversos, nondum christianae fidei et religionis doctrinam sufficienter vos sumpsisse putamus, volumus, ut frequenter ad hanc sedem clericos vestros mittatis, talesque personas provideatis ad nos destinare, quae et sanctae Romanae ecclesiae moribus plenius instrui et instructi valeant ad vos docte salubriterque, quae sunt agenda, referre.

II. ANASTASIUS IV. — **Stadfästelse af legatstatut för svenska kyrkan.** — Rom, 18 nov. 1154.

Anastasius episcopus, seruus seruorum Dei, carissimis in Christo filiis S. regi et vniuersis proceribus Swechie, salutem et apostolicam benedictionem. Inter cetera, in quibus diuina pietas ministerium sacrosancte Romane, cui auctore Deo presidemus, ecclesie honorificare dignatur, nichil est, propter quod in graciarum accionem et creatoris laudem nostra mens propensius excitetur, quam si per nos aut fratres nostros ecclesie sue terminos dilatari concedat, et diuini semen eloquii per prouisionem sedis apostolice gratum sibi donet fructum afferre. Quod nimirum quia

in aduentu venerabilis fratris nostri Nicolai episcopi Albanensis ad uos per omnipotentis Dei graciam conspicimus adimpletum, auctori omnium bonorum graciarum acciones exsoluimus et tam circa nos quam circa uos ipsius beneficium omnimodis commendamus, qui de tenebris et vmbra mortis vos vocauit in admirabile lumen suum et, cum essetis mortui peccato, conuiuificauit uos Christo. Rogamus autem, ut qui cepit in vobis opus bonum perficiat, et ita semper doctrine apostolice uos faciat adherere, ita uos in corpore Christi, quod est ecclesia, per compagem caritatis solidet et confirmet, ut et quod fideliter credidistis ad salutem animarum uestrarum studeatis iugiter adimplere, et post deposicionem huius corruptibilis tabernaculi, veniente ad iudicium Domino, occurrere valeatis ei cum omnibus sanctis in virum perfectum in mensuram etatis plenitudinis Christi; quod pro certo credimus Deo faciente futurum, si, doctrinam apostolicam et predicacionem supradicti fratris nostri ante oculos mentis semper habentes, studueritis factores esse verbi et non auditores tantum, fallentes vosmetipsos. *Si quis enim,* sicut ait apostolus, *auditor est verbi et non factor, hic assimilabitur viro consideranti uultum natiuitatis sue in speculo; considerauit enim se et abiit et continuo oblitus est, qualis fuerit.* Ne igitur de uobis hoc accidat, monemus uos et exhortamur in Domino, quatenus, per eundem fratrem nostrum ymbre sacri eloquii irrigati, fructum vite facere studeatis, et cogitantes apud vos, qualiter, cum fueritis aliquando tenebre, nunc sitis lux in Domino, que sursum sunt, sapiatis, non que super terram et, per verum Noe ac ministros ipsius ab inundacione diluuii in archam ecclesie congregati, precepta dominica et prefati fratris nostri statuta de libertate ecclesiarum, matrimonio, armis non portandis et aliis ad salutem populi spectantibus firmiter obseruetis. Cernite pereuncia extra arche ambitum animalia, et in ea collecti immensas gracias exsoluite collectori, et considerate apud vos benignitatem ipsius, qui, ut redimeret de manu inimici et de regionibus con-

gregaret, non despexit pro uobis, cum adhuc peccatores essetis, vestiri carne, turpari cruce, multari morte. Et quoniam vos gratuita bonitate sua filios apostolorum et corporis sui membra constituit, in eiusdem corporis vnione ac fidei catholice veritate immobiliter perdurate. Veneramini toto studio, sicut incepistis, matrem omnium fidelium, sacrosanctam Romanam ecclesiam, et, qui longa terrarum intercapedine ab ea distatis, deuocione ac pio desiderio presentes ei semper estote. Firmum quidem habemus et indubitabile, quia, si usque ad finem in obediencia eius et subiectione manseritis et statuta prefati fratris nostri et doctrinam apostolicam studueritis adimplere, de terrenis ad celestia et de caducis ac transitoriis ad eterna semperque manencia pertingetis. Censum autem, quem in argumentum vestre deuocionis beato Petro de terris vestris persoluendum annis singulis statuistis, fratribus nostris episcopis tribui faciatis, vt per eos sedi apostolice transmittatur. Quem profecto non tam ad nostram vtilitatem quam ad salutem animarum vestrarum exigimus, dum vos [per] interne deuocionis obsequium beati Petri cupimus patrocinium optinere. Datum Laterani, IV kalendas decembris.

III. ALEXANDER III. — **Upsala ärkesätes instiftelse.** — Sens, 5 aug. 1164.

a) *[Institucio metropolitane sedis in Vpsalia tempore Stephani archiepiscopi.]*

Alexander episcopus, seruus seruorum Dei, venerabili fratri Stephano eiusque successoribus canonice substituendis, in perpetuum. Licet omnes discipuli eandem ligandi atque soluendi acceperint a Domino potestatem, licet vnus verus et singularis magister, Christus, omnibus iniunxisset predicare ewangelium omni creature, quedam tamen inter eos habita est discrecio dignitatis, et dominicarum ouium curam, que omnibus equaliter imminebat, beatus Petrus quadam speciali prerogativa suscepit, dicente ad eum Do-

mino: *Petre, amas me? pasce oues meas.* Qui eciam inter omnes apostolos principatus nomen optinuit et de fratrum confirmacione singulare a Domino preceptum accepit, vt in hoc peculiariter posteritati daretur intelligi, quod, quamuis multos ad regimen ecclesie contingeret ordinari, vnus tamen solummodo suppreme dignitatis locum fastigiumque teneret et in omnibus potestate iudicandi et gubernandi honore presideret. Unde et secundum hanc formam in ecclesia distinctio seruata est dignitatum, et sicut in humano corpore pro varietate officiorum diuersa ordinata sunt membra, ita in structura ecclesie ad diuersa ministeria exhibenda diuerse persone in diuersis sunt ordinibus constitute; aliis enim ad singularum ecclesiarum, aliis autem ad singularium urbium disposicionem ac regimen ordinatis, constituti sunt in singulis prouinciis alii, quorum prima inter fratres sentencia habeatur, et ad quorum examen subiectarum personarum questiones et negocia referantur. Super omnes autem Romanus pontifex, tanquam Noe in archa, primum locum noscitur optinere, qui ex collato sibi desuper in apostolorum principe priuilegio de vniuersorum causis iudicat ac disponit et per vniuersum orbem ecclesie filios in christiane fidei firmitate non desinit confirmare, talem se curans iugiter exhibere, qui vocem dominicam mereatur audire, qua dicitur: *Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Hoc nimirum consideracionis intuitu prouocati, et tibi, frater in Christo karissime, cum ad nostram presenciam accessisses, iuxta quod a predecessoribus nostris ab anteactis temporibus dispositum fuerat ac statutum, sed nondum execucione operis adimpletum, precibus et interuentu karissimi filii nostri Caroli, illustris regis Sweorum et Gothorum, episcoporum quoque et Vlfy, ducis regni illius, pallium, pontificalis scilicet officii plenitudinem, duximus indulgendum, et ne de cetero prouincie Swecie metropolitani possit cura deesse, commissam gubernacioni tue Vpsaliam, urbem eiusdem prouincie, perpetuam metropolim ordinauimus et Scarensem, Lincopensem, Strengenensem et Arusiensem epi-

scopatus ei tamquam sue metropoli perpetuis temporibus constituimus subiacere et eorundem locorum episcopos tam presentes quam futuros sicut metropolitanis suis tam tibi quam tuis successoribus obedire. Statuimus autem, vt, sicut tu de concessione et mandato nostro consecracionis munus a venerabili fratre nostro Lundensi archiepiscopo suscepisti, ita et successores tui ab eo et a successoribus suis consecracionem debeant absque vlla contradictione recipere et tamquam proprio primati obedienciam et reuerenciam exhibere. Porro, concesso tibi pallio, pontificalis scilicet officii plenitudine, infra ecclesiam tuam ad sacra tantum missarum sollempnia per vniuersam prouinciam tuam his solummodo diebus uti fraternitas tua debebit, qui inferius leguntur inscripti: natiuitate Domini, epyphania, cena Domini, resurrectione, ascencione, pentecostes, in sollempnitatibus beate Dei genitricis semper virginis Marie, natalicio beatorum apostolorum Petri et Pauli, in inuencione, exaltacione sancte crucis, natalicio sancti Johannis baptiste, in festo beati Johannis ewangeliste, commemoracione omnium sanctorum, in consecracionibus ecclesiarum vel episcoporum, benedictionibus abbatum, ordinacionibus presbyterorum, in die dedicacionis ecclesie tue ac festo sancti Laurencii et anniuersario tue consecracionis die. Decernimus ergo, vt nulli omnino homini liceat Vpsalensem ecclesiam temere perturbare aut eius possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere seu quibuslibet vexacionibus fatigare, sed omnia integra et illibata seruentur eorum, pro quorum gubernacione et sustentacione concessa sunt vsibus omnibus profutura, salua sedis apostolice auctoritate et Lundensis episcopi debita iusticia et reuerencia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica secularisve persona, hanc nostre constitucionis paginam sciens, contra eam temere venire temptauerit, secundo tercioue commonita, si non reatum suum condigna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se diuino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini redemp-

toris nostri Jesu Christi aliena fiat atque in extremo examine districte ulcioni subiaceat. Cunctis autem eidem loco sua iura seruantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bone actionis percipiant et apud districtum iudicem premia eterne pacis inueniant. Amen.

b) *[Item de ordinacione metropolis s[edis] Vpsalie Alexandri tercii pape.]*

Alexander episcopus, seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus, vniuersis episcopis per regnum Swecie constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. Venerabilem fratrem nostrum Stephanum, olim Vpsalensis ecclesie electum, nunc vero archiepiscopum vestrum, ad sedem apostolicam venientem, debita benignitate suscepimus, et omnem illam ei graciam exhibuimus et honorem, quem sibi a nobis decuit exhibere; atque peticionibus suis grato concurrentes assensu, iuxta quod ab antecessoribus nostris ab anteactis temporibus dispositum fuerat et statutum, sed nondum execucione operis adimpletum, precibus et interuentu karissimi in Christo filii nostri C., illustris regis Sweorum et Gothorum, vestris quoque et Vlfy ducis regni illius, pallium, pontificalis scilicet officii plenitudinem, ei duximus indulgendum. Et ne de cetero prouincie Swecie metropolitani possit cura deesse, commissam gubernacioni sue Vpsalensem vrbem eiusdem prouincie perpetuam metropolin ordinauimus, et episcopatus vestros ei tanquam sue metropoli perpetuis temporibus constituimus subiacere. Ipsum itaque cum plenitudine gracie nostre ac benediccione apostolice sedis ad propria remittentes, caritati nostre [vestre] attencius commendamus, per presencia scripta rogantes, mouentes atque mandantes, quatenus eum tanquam archiepiscopum vestrum benigne recipiatis et honeste tractetis, et eidem in hiis, quae Dei sunt, sicut metropolitano vestro omnimodam reuerenciam impendatis, et sibi curetis humiliter per omnia obedire, vt de virtute obediencie possitis commendabiles apparere. Porro, quum ex pastorali sollicitudine nobis a Deo commissa circa tradiciones ecclesiasticas vigilantem curam nos convenit et

attentam diligenciam adhibere, uobis auctoritate apostolica prohibemus, ne umquam ordinaciones illicitas faciatis, numquam ex consuetudine per parochias uestras gracia epularum vel voluptatum, sed salutaris doctrine intuitu solummodo discurratis, ecclesias quoque nullius munere quibuslibet concedatis, vt hiis omnibus et aliis, que pastoralem vigilanciam decent, diligencius obseruatis, coram oculis Domini et in conspectu hominum possitis tanquam vasa nitida permanere. Datum Senonis, nonis augusti.

IV. Alexander iii. — **Kyrkans oberoende af världslig rättskipning.** — Benevent, 8 nov. 1169.

Alexander episcopus, seruus seruorum Dei, dilectis filiis, vniuersis Vpsalensis ecclesie parrochianis, salutem et apostolicam benedictionem. Suggestum est nobis et quorundam relatione monstratum, quod quidam uestrum, diabolica suasione commoti, aduersus ecclesiarum prelatos insurgere consueuerint et, diuersa eis crimina obicientes, ipsos super his laicorum iudicio stare soliti sunt cohercere. Vnde, quum res mira omnibus uideretur, si ouis pastorem suum iugulare deberet aut in eum sententiam dampnationis proferre, vniuersitati uestre per apostolica scripta mandamus atque precipimus, quatinus talia de cetero in animarum uestrarum periculum nullatenus attemptetis, sed uenerabili fratri nostro S. archiepiscopo uestro, quem nos ob salutem et profectum uestrum ad partes illas direximus, sicut patri et pastori uestro, debitam in omnibus obedientiam et reuerentiam humiliter exhibeatis, nec eum aut alium quemlibet ecclesie prelatum coram laicis accusare seu ad seculare iudicium trahere presumatis; jam dicti siquidem archiepiscopi persona nullius examini preterquam Romani pontificis — — — noscitur subiacere. Quare, quod alicui regi seu principi licitum nequaquam existit, uobis non debetis contra salutem uestram aliquatenus usurpare, quum exinde omnipotentis Dei indignationem possetis non immerito plurimum formidare. Datum Beneuenti, vi idus nouembris.

V. Alexander iii. — **Stadfästelse af biskopsval.** — Tusculanum, 8 sept. 1171 (?).

Alexander papa Colon[i] Lingacopensi episcopo.

Ex dispensatione commissae nobis sollicitudinis et ex debito caritatis viros pontificali officio praeditos et morum honestate ornatos sincera tenemur caritate diligere, et eorum vota, quae a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere, ut tanto fortius ornamenta virtutum appetere et honestis insistere moribus studeant, quanto se ab apostolica sede majore honore cognoverint et gratia praeueniri. Relatum siquidem est auribus nostris, quod dilecto filio nostro Stenar[-o], quondam Lingacopensi episcopo, claustralem quietem episcopali honori praeponente, et pontificalem dignitatem in manu venerabilis fratris nostri Eskilli Londensis archiepiscopi, apostolicae sedis legati, et regalia coram rege et primatibus regni libere et spontanee resignante, clerus et populus ejusdem loci, de assensu praedictorum archiepiscopi et regis atque ducis terrae, te in patrem et episcopum suum unanimiter et concorditer elegerunt. Verum, licet ei non licuerit absque auctoritate Romani pontificis episcopali dignitati abrenuntiare, volentes tamen necessitati ecclesiae tuae paterna provisione prospicere et honestati tantorum virorum deferre, id aequanimiter supportamus et, electionem et consecrationem tuam ratam et firmam habentes, eam auctoritate apostolica confirmamus, et tibi in subditis tuis corrigendi vitia et superflua resecandi plenam concedimus facultatem. Tu vero subjectorum culpas tanta redargutionis instantia insequaris, quod et qui culpabiles sunt suos excessus corrigant celeriter et emendent, et alii hoc videntes ad committenda similia non aspirent; hac tamen consideratione praehabita, ut dure et aspere, leviter et mansuete, secundum naturas et qualitates personarum, vitia corrigas subditorum. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum hanc paginam nostrae confirmatio-

nis infringere liceat vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Tusculani, VI idus septembris.

VI. SVERKER KARLSSON. — **Kyrkans frälse.** — 1200.

In nomine sancte et indiuidue trinitatis amen. Karuli regis filius Swercherus, Dei gratia rex Sueorum, tam posteris quam nunc degentibus sancte matris ecclesie filiis, in uero salutari salutem. Quoniam memoria humana labilis est, scriptis ea, que de memoria labi non debent, commendare oportet. Nouerit igitur discretio uestra, nos sancti spiritus instinctu commonitos, spe quoque celestis remuneracionis inductos, uillam quandam in Munzei, Sunby nominatam, cum accolis et piscationibus accolis attinentibus sancte matri, Upsalensi uidelicet ecclesie, perpetuo iure possidendam contulisse. Piscationes uero de eadem uilla ad mansionem regiam Alsnu manentem pertinentes excepimus. Preterea ad honorem eiusdem ecclesie canonicorumque ibidem seruiencium sustentamentum octo octonarios in uilla Upsalensi, IV in Gorratung et IV in Scarpaloster irreuocabiliter donavimus. Et etiam idem canonici octo octonarios ante donationem nostram in eadem uilla legaliter donatos habebant. Statuimus quoque et perpetua lege tenendum firmauimus, ut clerici diuino cultui mancipati pro criminibus sibi obiectis uel delictis quoquo modo commissis nunquam in futurum ad laicale pertrahantur iudicium, sed de causis suis episcopis et prelatis respondeant rationemque reddant. Ecclesiarum quoque domos et agros ab omni regalium exactionum grauamine immunes fore decreuimus. Vt autem donationes pretaxate sine calumpnia succedencium sint, hanc cartulam ad rei geste testimonium sigillo nostro inpressimus. Si quis forte (quod absit) successorum nostrorum eas irritare attemptauerit, in presenti honoris sui paciatur detrimentum, et in futuro

ab eo, qui eum ad celestem patriam uocauerat, ab eadem cum Datan et Abiron partem habiturus excludatur. Datum anno incarnationis dominice MCC concurrente, VI epacta, III indictione, anno regni nostri IV, consecrationis uero domini Olaui Upsalensis archiepiscopi anno II, anno bysextili, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium in secula seculorum. Amen.

VII. INNOCENTIUS III. — **Kyrkans oberoende af världslig rättskipning.**

a) Till konungen. — Rom, 12 jan. 1206.

Innocentius episcopus, seruus seruorum Dei, carissimo in Christo filio . . . illustri regi Suethie, salutem et apostolicam benedictionem. Non absque cordis amaritudine intelleximus, quod quidam laici de regno Suethie, in uiros ecclesiasticos dampnabilem insolentiam exercentes, cum ipsi eorum subire iudicium et secundum uoluntatem ipsorum ecclesias recipere et dimittere contradicunt, illi domos eorum incendunt et tam in personis quam in rebus eos molestant grauiter et affligunt. Cum igitur uexatores ecclesiastice libertatis non tam spirituali quam materiali gladio sunt arcendi, serenitatem regiam rogamus, monemus et in Domino exhortamur, quatinus presumptores huiusmodi, ut a tali presumptione desistant, tradita tibi potestate compellas. Datum Rome apud Sanctum Petrum, II idus januarii, pontificatus nostri anno octauo.

b) Till ärkebiskop och lydbiskopar. — Rom, 18 jan. 1206.

Innocentius episcopus, seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus, Vpsalensi archiepiscopo et suffraganeis eius, salutem et apostolicam benedictionem. Non absque cordis amaritudine intelleximus, quod quidam laici de regno Suethie, in uiros ecclesiasticos dampnabilem insolentiam exercentes, cum ipsi eorum subire iudicium et secundum voluntatem ipsorum ecclesias recipere et dimittere contradicunt, illi domos eorum incendunt et tam in personis

quam in rebus eos molestant grauiter et affligunt. Cum igitur uexatores ecclesiastice libertatis ecclesie gladio sint arcendi, fraternitati uestre per apostolica scripta mandamus, quatinus presumptores huiusmodi, ut a tali presumptione desistant, monitione premissa per censuram ecclesiasticam, appellatione remota, cogatis. Datum Rome apud Sanctum Petrum, xv kal. febr., pontificatus nostri anno octavo.

c) Till ärkebiskop och lydbiskopar. — Rom, 10 mars 1206.

Innocentius episcopus, seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus, archiepiscopo Vpsalensi et eius suffraganeis, salutem et apostolicam bonedictionem. Ex parte karissimi in Christo filii nostri Swerkeri, illustris regis Swecie, nobis est auribus intimatum, quod, cum legislatores regni eius annis singulis teneantur coram populo legem consuetudinis publicare, asserunt inter ipsas consuetudines obseruandum, quod nemo in extremis aliquid Deo et ecclesie de bonis temporalibus suis, nisi presentibus et consencientibus heredibus, potestatem habeat conferendi. Dicunt eciam, quod clerici ad forense iudicium sunt vocandi et ibi debent de causis propriis iudicari. Ne igitur abhominacio legis huiusmodi siue consuetudo peruersa subuertat homines et seducat, fraternitati vestre per apostolica scripta mandamus atque praecipimus, quatinus auctoritate nostra hominibus ipsius terre publice denunciare curetis, quod omnes habeant liberam facultatem de bonis suis, cum egerint in extremis, ecclesiis atque pauperibus seu aliis intuitu pietatis beneficia conferendi; clericos quoque super ecclesiasticis rebus trahi ad seculare non sinatis nec eos subire iudicium seculare, contradictores per censuram ecclesiasticam, appellacione postposita, compescentes. Datum Rome apud Sanctum Petrum, vi idus marcii, pontificatus nostri anno ix.

VIII. Innocentius iii. — **Kallelser till allmänt kyrkomöte.** — Rom, 19 april 1213.

a) Till prelaterna i Upsala kyrkoprovins.

Innocentius episcopus, seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus, archiepiscopo et episcopis, et dilectis filiis, abbatibus et prioribus, per Vbsalensem prouinciam constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. Vineam Domini Sabaoth multiformes moliuntur bestie demoliri, quarum incursus adeo inualuit contra ipsam, ut ex parte non modica pro uitibus spine succreuerint, et (quod gementes referimus) ipse iam uites proferant pro uua labruscas infecte multipliciter et corrupte. Illius ergo testimonium inuocamus, qui testis est in celo fidelis, quod inter omnia desiderabilia cordis nostri duo in hoc seculo principaliter affectamus: ut ad recuperationem, videlicet, Terre Sancte ac reformationem universalis ecclesie ualeamus intendere cum effectu. Quorum utrumque tantam requirit prouisionis instantiam, ut absque graui et grandi periculo ultra dissimulari nequeat uel differri. Vnde supplicationes et lacrimas frequenter effudimus coram Deo, humiliter obsecrantes, quatinus super hiis suum nobis beneplacitum reuelaret, inspiraret effectum, accenderet desiderium et propositum confirmaret, facultatem et oportunitatem prestando ad ea salubriter exequenda. Quapropter, habito cum fratribus nostris et aliis uiris prudentibus frequenti ac diligenti tractatu, prout tanti sollicitudo propositi exigebat, hoc tandem ad exequendum predicta de ipsorum consilio prouidimus faciendum, ut, quia hec uniuersorum fidelium comunem statum respiciunt, generale concilium iuxta priscam sanctorum patrum consuetudinem conuocemus, propter lucra solummodo animarum oportuno tempore celebrandum, in quo ad extirpanda uitia et plantandas virtutes, corrigendos excessus et reformandos mores, eliminandas hereses et roborandam fidem, sopiendas discordias et stabiliendam pacem, comprimendas oppressiones et libertatem fouendam, inducen-

dos principes et populos christianos ad succursum et subsidium Terre Sancte, tam a clericis quam a laicis impendendum, cum ceteris, que longum esset per singula numerare, prouide statuantur inuiolabiliter obseruanda circa prelatos et subditos, regulares et seculares, quecumque de ipsius approbatione concilii visa fuerint expedire ad laudem et gloriam nominis eius, remedium et salutem animarum nostrarum, ac profectum et utilitatem populi christiani. Quia uero ante biennium uniuersale non posset concilium commode congregari, disposuimus interim per uiros prudentes in singulis prouinciis plenius explorare, que apostolice prouisionis limam exposcunt, et premittere uiros idoneos ad Terre Sancte negotium prouidendum, ut, si exigente necessitate sacrum concilium approbauerit, nos personaliter ipsum negotium assumamus efficatius promouendum. Credentes igitur hoc salutare propositum ab illo descendere, a quo est omne datum optimum et omne donum perfectum, vniuersitati uestre per apostolica scripta precipiendo mandamus, quatinus uos taliter preparetis, quod a presenti dominice incarnationis millesimo ducentesimo terciodecimo anno usque ad duos annos et dimidium, prefixis uobis pro termino kalendis nouembris, nostro uos conspectui presentetis, cum modestia et cautela, ita quod in uestra prouincia unus uel duo de suffraganeis ualeant episcopis remanere pro christianitatis ministeriis exercendis, et tam illi quam alii, qui canonica forte prepeditione detenti personaliter uenire nequiuerint, idoneos pro se dirigant responsales; personarum et euectionum mediocritate seruata, quam Lateranense concilium diffiniuit, ut nullus omnino plures, quiuis autem pautiores, secum adducere possit, nec quisquam superfluas faciat et pomposas, sed necessarias tantum et moderatas expensas, ostendendo se actu et habitu uerum Christi cultorem, cum non secularis applausus, sed spiritualis profectus in hoc sit negotio requirendus. Iniungatis autem uos, fratres archiepiscopi et episcopi, ex parte nostra uniuersis ecclesiarum capitulis, non solum cathedralium,

sed etiam aliarum, ut prepositos uel decanos aut alios uiros idoneos ad concilium pro se mittant, cum nonnulla sint in ipso tractanda, que specialiter ad ecclesiarum capitula pertinebunt. Interim uero et per uos ipsos et per alios uiros prudentes uniuersa subtiliter inquiratis, que correctionis aut reformationis studio indigere uidentur et ea, fideliter conscribentes, ad sacri concilii perferatis examen, circa subuentionem necessariam Terre Sancte, ubi Deus rex noster ante secula salutem in medio terre dignatus est operari, opem et operam efficaciter impensuri, assistendo fideliter et prudenter hiis, quos deputauerimus ad hoc negotium specialiter procurandum. Nullus itaqee se fallaciter excusando ab executione tam sancti operis subtrahat, si canonicam uult effugere ultionem. Nemo dissentionum obstacula uel itinerum impedimenta causetur, que, Domino faciente signum in bonis, ex magna iam parte cessare ceperunt. Nam et quanto iminent maiora pericula, tanto potiora remedia conuenit adhiberi. Numquam enim nauigabit per equora, qui semper expectat, ut mare non concitet ex se fluctus. Datum Laterani, XIII kal. maii, pontificatus nostri anno sextodecimo.

b) Till konungen af Sverige.

Innocentius etc., carissimo in Christo filio . . . regi Svetie illustri, salutem etc. Vineam Domini Sabaoth — — — efficatius promouendum [= föreg.]. Cum ergo deceat et expediat, ut tua regalis sublimitas ad sinodum tam solemnem nuntios dirigat speciales, serenitatem tuam monemus et hortamur attentius, quatenus prescripto termino, vita comite, viros idoneos dirigere non postponas, per quos tue nobis aperias beneplacitum voluntatis, quia, quantum cum honestate poterimus, ad tuum libenter et efficaciter intendemus commodum et honorem. Datum Laterani, XIII kal. maii, pontificatus nostri anno sexto decimo.

IX. Innocentius iii. — **Sverige under påfligt skydd.** — Rom, 4 april 1216.

Innocentius episcopus, seruus seruorum Dei, carissimo in Christo filio Erico, illustri regi Suetie, salutem et apostolicam benedictionem. Cum regalis sublimitas, auctoritatem apostolice sedis, que disponente Domino cunctorum fidelium mater est et magistra, provide recognoscens, ipsius gratie favorem reuerenter expostulat et ad supplicandum illi humiliter se inclinat, dignum est, ut, quod rationabiliter petitur, liberaliter concedatur. Hinc est, quod, cum venerabilis frater noster Vpsallensis archiepiscopus, astantibus sibi omnibus suffraganeis, ac optimatibus regni Suetie presentibus et annuentibus, uncxerit te in regem, sicut eius et aliorum quamplurium littere nobis exhibite declararunt, nos, deuotionis regie precibus benignius exauditis, quod circa te per eundem archiepiscopum rite ac prouide factum est, gratum habentes et ratum, personam tuam et regnum sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, ipsumque regnum ac terram, quam clare memorie predecessores tui a paganorum manibus extorserunt, quamque tu ab eisdem diuino fauente auxilio poteris obtinere, auctoritate tibi apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus; nichilominus auctoritate presentium concedentes, ut in eadem terra unus aut duo episcopi, prout ad diuini nominis cultum et animarum salutem uidebitur expedire, creentur, qui Vpsallensi ecclesie iure metropolitico sint subiecti. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre protectionis, confirmationis et concessionis infringere uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Laterani, ii nonas aprilis, pontificatus nostri anno nono decimo.

X. Honorius iii. — **Stadfästelse af kyrkans frälse.** — Rom, 4 nov. 1220.

Honorius episcopus, seruus seruorum Dei, venerabili fratri episcopo Scarensi, salutem et apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur quod iustum est et honestum, tam vigor equitatis quam ordo exigit rationis, vt id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Ea propter, venerabilis in Christo frater, tuis iustis postulacionibus gratum impercientes assensum, libertates possessionum et immunitates ac alia, que karissimus in Christo filius noster J., illustris rex Swecie, ecclesie tue liberali contulit pietate, prout in ipsius litteris plenius continetur, sicut ea omnia iuste ac pacifice optines, tibi et per te successoribus tuis auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Ad maiorem autem rei euidenciam tenorem litterarum ipsarum duximus inserendum, qui est talis:

In nomine sancte et indiuidue trinitatis. Johannes, Dei gracia rex Sweuorum, omnibus Christi fidelibus presens scriptum intuentibus vel audientibus, in perpetuum. Ex delicto primi parentis cunctis infligitur, quod humana memoria labilis sit et caduca, nisi res geste viuaci litterarum testimonio roborentur. Noverit siquidem tam presencium etas quam futurorum posteritas, quod in die intronisacionis nostre domino Benedicto Scarensi episcopo et ceteris episcopis regni nostri contulimus possessiones ecclesiasticas cum attenticiis earum a regia exactione liberas et inmunes. Et si que cause in fundis aut prediis presbiterorum vel colonorum eorum emerserint, totaliter ipsi episcopo attineant in satisfaciendo. Si quis igitur hoc datum tam racionabiliter institutum cassare attemptauerit, regia vltione se nouerit conplectendum. Datum anno gracie, anno ab incarnacione Domini mccxix, anno regni nostri tercio.

Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire.

Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Laterani, II nonas novembris, pontificatus nostri anno quinto.

XI. Gregorius IX. — **Finland under påfligt skydd.** — Perugia, 23 jan. 1229.

Gregorius episcopus, seruus seruorum Dei, venerabili fratri, episcopo Lincopensi, et dilectis filiis, abbati de Guthlandia Cisterciensis ordinis et preposito de Visby Lincopensis dyocesis, salutem et apostolicam benediccionem. Cum venerabilem fratrem nostrum episcopum, clerum et populum Finlandensem sub proteccione receperimus apostolice sedis et nostra, discrecioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatinus non permittatis eos contra proteccionis nostre tenorem temere molestari, molestatores autem indebitos, monicione premissa, per censuram ecclesiasticam, appellacione postposita, compescendo. Quod si non omnes hiis exequendis poteritis interesse, tu, frater episcope, cum eorum altero ea nichilominus exequaris. Datum Perusii, x kal. februarii, pontificatus nostri anno secundo.

XII. **Vestgötalagens Rättlösabalk.** — Omkr. 1240 (?) — Utdrag.

I. *[Vm huru kanongh skal væliæ.]* — Sveær egho konong at taka ok sva vrækæ. Han skal mæþ gislum ovan fara ok i Östrægötland. þa skal han sændimæn hingæt [gioræ] til aldra Göta þings. þa skal laghmaþær gislæ skiptæ [skipa], tua sunnan af landi ok tua norþæn af lanþe. Siþan skal aþra fiuræ mæn af landi gæræ med þem. þer skulu til Iunæbækær motæ [i gen] faræ. Östgöta gisla skulu þingat fylgiæ ok vittni bæræ, at han ær sva inlændær [walðer], sum lægh þerræ sigiæ. þa skal alþra Götæ þing i gen hanum næmnæ. þa han til þings kombær, þa skal han sic [eþ] allum Götom trole-

kæn sværiæ, at han skal eigh ræt lægh a landi varu brytæ. þa skal lagmaþær han fyrst til konungs dömæ, ok siþen aþrir, þer ær han biþar [til]. § 1. Konongær skal þa þrim mannum friþ giuæ, þem ær eig hava niþingsværk giort.

II. *[Vm biscup skal takæ.]* — En biscup skal taka, þa skal konongær allandæ [alla lanða] at spyriæ, huarn þer uiliæ hava. Han skal bonþæ svn væræ. þa skal konongær hanum staf i hand sæliæ ok gullfingrini. Siþan skal han i kirkiu leþæ ok i biskups stol sættiæ. þa ær [han] fulkomen til valdær [wals] vten uixlt [til wixll].

III. *[Vm huru laghman skal takæ.]* — Bondæ sun skal lagmaþer væræ. þy skulu allir bonder ualdæ mæþ Gusz miskvn. § 1. Konongær skal næmd firi sik sætiæ, ok lagmaþer a þingi [þingæ]. § 2. þæt hetir [hete] e aldra Götæ þing, ær laghmaþer ær a. þær ma folk ætleþæ ok sættum lysæ [æn buþkafle ær firi gangen].

XIII. Innocentius iv. — **Legatförordnande.** — Lyon, 3 nov. 1246.

a) Kreditiv.

[Litterae apostolicae Innocentii IV, quibus legatum mittit in Norvegiam et Svetiam . . . episcopum Sabinensem, presertim pro coronatione regis Norvegie.]

Innocentius etc. venerabilibus fratribus, archiepiscopis et episcopis, ac dilectis filiis, abbatibus, prioribus, decanis, archidiaconis, prepositis et aliis ecclesiarum prelatis, tam exemptis quam non exemptis, et universis clero et nobilibus viris, comitibus, baronibus et principibus, per Norvegiam et Suetiam constitutis, salutem etc. Arduis et magnis negotiis providentie studium exigentibus specialis, sedes apostolica, postquam fuit divinitus instituta, consuevit providas et honorabiles deputare personas, per quarum industriam eisdem negotiis daretur exitus salutaris. Hanc enim nos de venerabili fratri nostro . . . episcopo Sabinensi, apostolice sedis legato considerationem habentes, qui est unum de dignioribus membris ec-

clesie, scientia conspicuum et virtute, ipsum in Norweiam et Svetiam, concesso sibi plene legationis officio, duximus destinandum. Rogamus itaque universitatem vestram et hortamur, attente mandantes, quatenus eundem, cum ad vos duce Christo pervenerit, tanquam salutis angelum recipientes, hylariter et devote personam nostram in ipso, sicut plenius poteritis, honoretis, eius taliter intendendo salubribus mandatis et monitis, quod idem in vobis devotionis gaudeat invenisse filios, et nos exinde processu temporis habeatis ad condigni favoris gratiam obligatos. Alioquin sententiam, quam idem tulerit in rebelles etc. Datum Lugduni, III nonas novembris, anno quarto.

b) Fullmakt.

Innocentius, etc. venerabili fratri . . . episcopo Sabinensi, apostolice sedis legato, salutem etc. Arduis et magnis negotiis — — — exitus salutaris [= föreg.]. Hanc enim nos, frater venerabilis, de te considerationem habentes, qui es unum de dignioribus membrum ecclesiae, scientia conspicuum et virtute, te in Norweiam et Svetiam, concesso tibi plene legationis officio, duximus destinandum, dantes fraternitati tue de fratrum nostrorum consilio potestatem, ut, ascitis prelatis provinciarum huiusmodi, et convocatis eorum nobilibus, quos videris oportunos, eisque consultis, carissimo in Christo filio nostro . . . illustri regi Norweie vice nostra corone regie largiaris honorem. Tu autem commissam tibi sollicitudinem sic prudenter et laudabiliter secundum gratiam attributam tibi desuper prosequaris, quod Dei gloria et ipsius ecclesie ac regis eiusdem decus inde proveniat, et prefatis provinciis accrescat auctore Domino status gratia salutaris. Datum ut supra.

XIV. **Legatstatut för svenska kyrkan.** — Skeninge, 1 mars 1248.

Dilectis in Christo fratribus omnibus in regno Suechie constitutis, presentes litteras inspecturis, W., misera-

cione diuina Sabinensis episcopus, apostolice sedis legatus, salutem in nomine Jhesu Christi. Cum in Norwegia et Suechia legacionis officio fungeremur, coronato rege Norwegie et in eodem regno aliis, que agenda erant, spiritualiter et temporaliter dispositis, in quantum Dominus ministrauit, properantes in Sueciam, inuenimus regnum illud temporaliter et spiritualiter fere per totum mirabiliter et miserabiliter conturbatum: erat siquidem guerra satis dura inter regem et quosdam nobiles, ex qua homicidia et incendia multa contigerant et rapine; spiritualiter autem eo, quod fere omnes sacerdotes erant presbiterorum filii, patrum uestigiis inherentes, contrahendo sollempniter matrimonia uel publice comcubinas habendo in sacris ordinibus constituti, curam quoque habentes animarum, nulla sedis apostolicę dispensacione optenta. Inoleuerat eciam consuetudo, que pocius merito dici poterat corruptela, quod defuncto sacerdote filii eius vel deficientibus filiis cognati proximiores in omnibus mobilibus, que possidebat ecclesia, succedebant. Ex quo sequebatur, quod ecclesie nimia paupertate perpetuo premerentur, et propter hoc allegabant sacerdotes, quod nulla racione poterant sustinere sine coniunctione ac ministerio mulierum. Interponente igitur domino Jhesu Christo, auctore pacis uniuerse orbis, mirabiliter et notabiliter partes suas, perfecta est pax post multos tractatus, quos inter partes habuimus de spontanea parcium uoluntate. Deinde post aliquantulum temporis, domino archiepiscopo Vpsalensi et suffraganeis eius ad nostram presenciam conuocatis, habita pluribus diebus multa disputacione et deliberacione, quibus interfuit eciam dux, per quem fere totaliter regitur terra illa, presente quoque legifero terre et multis aliis magnis et discretis uiris ac sacerdotibus multis, de consilio et uoluntate dicti archiepiscopi et suffraganeorum eius, sic duximus auctoritate, qua fungebamur, apostolica statuendum, ut nullus decetero in sacro ordine constitutus uxorem accipiat uel concubinam publice seu cohabitantem habeat, et si contra hoc factum fuerit, nouerint

ille mulieres se anathematis uinculo innodatas. Si qua autem iam est concubina uel uxor de facto, licet per viam dampnacionis incedant, tamen infra annum excommunicacionis uinculum non incurrant, sed si finito anno non separentur omnino, nouerint se anathematis uinculo innodatas, et caueant qui sic eas habuerint, ne excommunicatis ulterius participent in peccato, quia, sicut iure canonico est expressum, eodem uinculo ligarentur; exceptis quinquagenariis sacerdotibus et feminis, qui si fidem dederint et sub magna pena pecuniaria promiserint episcopo de omnimoda continencia, et quod numquam in eadem domo uel sub eodem tecto simul dormiant, poterit eos episcopus, si ei bonum et tutum uidebitur, sustinere; filii autem illorum, qui decetero tales uxores uel concubinas acceperint, uel qui post annum nascituri sunt de hiis, qui iam tales optinent mulieres, nichil percipiant ab intestato de hiis, que pater eorum uel ecclesia possidebat, et si acceperint, ipso facto sentenciam excommunicacionis incurrant. Illis autem, qui iam nati sunt, uel qui infra annum nascentur de mulieribus, que iam cum sacerdotibus, licet dampnabiliter, demorentur, iugum de nouo non inponimus, sed contestamur eos et, si filii non supersunt, cognatos, quod mortaliter peccabunt et rapinam et furtum committunt, si de hereditate sacerdotis uel ecclesie aliquid acceperint, et nisi restituant, Deo reconciliari non possunt. Per testamentum autem possunt sacerdotes licite relinquere cui placet, si quid ex hereditate uel artificio aut doctrina seu ex dono eis facto, contemplacione non ecclesie sed persone, mortis tempore possederunt. In aliis autem bonis, quia omnia sunt ecclesie, non licet eis aliqua racione testari. Porro, bonos sacerdotes, qui absque uxoribus et publicis seu cohabitantibus concubinis uoluerint permanere, prerogatiua dilectionis et fauore beniuolo prosequentes, de consilio et consensu archiepiscopi et suffraganeorum eius et auctoritate, qua fungimur, apostolica, duximus statuendum, quod quicumque decetero in domibus eorum et precipue fratrum predica-

torum violenciam fecerint, pretextu hospitalitatis, uel ex alia causa, frangendo eorum domos uel hostia, seu uiolenter aliquid rapiendo, seu in sacerdotes uel domesticos eorum manus iniciendo uiolentas, exceptis personis domini regis et ducis, sentenciam excommunicacionis incurrant. Episcopis quoque, quando uisitauerint eos, in uirtute obediencie precipiendo mandamus, ne aliquid ab eis preter solam procuracionem exigant uel oblatum recipiant. Ministris quoque episcoporum, silicet marschalco et seneschalco et aliis omnibus, qui sequuntur episcopum, districte precipimus, quod tempore uisitacionis nichil omnino exigant a sacerdotibus uel ab aliis pro eis per se uel per alios, et si quid exegerint preter uictualia, que ad procuracionem pertinent, uel oblatum acceperint, ut supradictum est, uinculum excommunicacionis incurrant. Precipimus quoque sub pena excommunicacionis, ne aliqui preter suos hospitentur cum episcopo apud sacerdotes in diebus uisitacionis, nisi nominatim a sacerdote, qui procurat episcopum, fuerint inuitati. In diocesi Vpsalensi, Strengenensi, Arusiensi, Skarensi ita ordinamus, ut, ubi solet episcopus hospitari iv diebus causa uisitacionis, hospitetur tribus; et ubi solet tribus, habeat sacerdos opcionem uel redimere cum marcha argenti et dimidia uel procurare cum xx tantum equitaturis; vbi vero duabus, habeat opcionem uel redimere cum marcha argenti uel cum xx equitaturis tantummodo procurare. In Strengenensi tamen si redemerit cum marcha argenti, adiciat duas metretas mellis. In regione autem Vesterdalum, Arusiensis diocesis, fiat de hiis, sicut fuerat hactenus obseruatum. In Lincopensi autem et Uexionensi diocesi dimissa sit diei tercie mensa. De duobus autem diebus habeat opcionem sacerdos uel redimere procuracionem cum marcha argenti et dimidia et iv metretis mellis uel cum xx tantum equitaturis episcopum procurare. Item statuimus, ut, si contigerit episcopum celebrare uel missam audire in ecclesia parochiali in die sollempni, quando solet populus generaliter offerre secundum consuetudinem

terre, sic offertorium diuidatur, ut, quod offert episcopus uel alii, qui cum eo uel propter eum uenerunt, habeant capellani eiusdem, quod autem parochiani offerunt, sit integre sacerdotis. Si uero contigerit interdici ecclesiam pro alicuius delicto, pro quo episcopus penam pecuniariam acceperit, in tantum satisfaciat episcopus sacerdoti, in quantum dampnificatus apparuerit ex huiusmodi interdicto. Et haec omnia bonis sacerdotibus sunt concessa. Pro inmundis autem et publice fornicantibus nichil penitus innouamus, et si quid eis male contigerit, sanguis eorum, sicut scriptum est, super caput eorum erit. Statuimus preterea et precipimus in uirtute obediencie omnibus in sacro ordine constitutis, qui modo mulierem non habent, et illis qui habent post annum, quod nullos filios nascituros sibi approprient, recognoscendo suos esse, tenendo eos secum, et alendo uel alibi publice nutriendo, uel suum filium publice nominando, cum ille demum debeat recognosci filius, secundum quod iura dicunt, quem legittime nupcie demonstrant. Quicumque autem contra hoc scienter et uoluntarie fecerint, nouerint se anathemati subiacere. Item statuimus et in uirtute obediencie precipimus episcopis, ut faciant omnes officiales suos, qui uulgo exactores dicuntur, iurare super sancta Dei ewangelia, quod officium suum cum ueritate et sine calumpnia bona fide peragant, et de cognoscendis causis matrimonialibus uel aliis spiritualibus, cum laici sint, se nullatenus intromittant. Clerici uero nulli assumant officium exactoris, et si quis contra hoc fecerit, nouerit se ecclesiastico suppositum interdicto. Item precipimus episcopis et statuimus, quod de expensis procuracionum nostrarum terciam partem persoluant de camera, et duas tantum partes accipiant de ecclesiis, facta distribucione inter ecclesias, prout cuilibet suppetunt facultates. Precipimus quoque archiepiscopo Vpsalensi et omnibus suffraganeis eius in uirtute obediencie, ut infra annum habeant et possideant, dum uixerint, iure proprietatis librum Decretalium secundum ultimam compilacionem, que facta fuit tempore uene-

rabilis memorie Gregorii pape IX, et ut studeant in eo, secundum quod Dominus ipsis graciam ministrabit. Si quis autem eorum predictum librum infra annum habere neglexerit, nouerit se ecclesiastico suppositum interdicto. Preterea precipimus et in uirtute obediencie sub pena excommunicacionis et suspensionis archiepiscopo et omnibus suffraganeis eius, quod nullo laico decimas alicuius ecclesie parochialis concedant. Item statuimus et committimus archiepiscopo et omnibus suffraganeis eius, cuilibet in sua diocesi, si contigerit aliquem uel aliquos incidere in aliquam de nostris excommunicacionibus uel interdictis supradictis, et penitus noluerit emendare, liceat diocesano eius ipsum absoluere, si tamen primo reddendo, si quid acceperit, uel, si quid dampnum dedit, plene soluendo satisfecerit, sine ulla obligacione uel spe illud, quod soluerit, rehabendi. Precipimus quoque in nomine Jhesu Christi et uirtute obediencie domino archiepiscopo Vpsalensi et omnibus suffraganeis eius, quod hec omnia singulis annis in suis synodis diligenter legi faciant et exponi. Datum Skeningis Lincopensis diocesis, anno ab incarnacione Domino MCCXLVIII kal. marcii, presentibus, consulentibus et consencientibus uenerabilibus patribus et fratribus archiepiscopo Vpsalensi et quinque suffraganeis eius ac multis aliis.

XV. INNOCENTIUS IV. — **Stadfästelse af legatstatut om kanoniska biskopsval.** — Lyon, 7 dec. 1250.

Innocentius episcopus, seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus . . . archiepiscopo Vpsalensi eiusque suffraganeis et dilectis filiis toti clero regni Suetie, salutem et apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur quod iustum est et honestum, tam uigor equitatis quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Lecta siquidem nobis ex parte vniuersitatis uestre petitio continebat, quod, cum dudum in regno Suetie quedam consuetudo, que corrup-

tela dicenda est uerius, inolerit, uidelicet, ut cathedralibus ecclesiis ipsius regni non preficerentur aliqui, nisi quos in eis institui uel destitui potius per secularis potestatis potentiam, regis silicet et baronum, nec non ad clamorem tumultuantis populi regni predicti, contra statuta canonum contingebat, venerabilis frater noster . . . Sabinensis episcopus, tunc in partibus illis apostolice sedis legatus, tam detestande presumptionis abusum diligenter attendens ac uolens super hoc salubre remedium adhibere, prouida deliberatione statuit, ut in singulis ecclesiarum ipsarum, in quibus adhuc capitula nulla erant, unus prelatus idoneus et ad minus quinque canonici habeantur, per quos eisdem ecclesiis pro tempore uacaturis possit de futuro episcopo per electionem canonicam prouideri. Nos igitur, uestris deuotis supplicationibus inclinati, statutum huiusmodi prouide factum auctoritate apostolica confirmantes, presentium tenore statuimus, ne quis decetero in aliqua ecclesiarum ipsarum in archiepiscopum uel episcopum per abusum huiusmodi prefici debeat, sed ille preficiatur, quem eiusdem ecclesie capitulum uel eorum maior et sanior pars, forma seruata canonica, sibi duxerint eligendum, nec quisquam ad iura redditus et bona ad mensam archiepiscopalem seu episcopalem spectantia, uel bona, que apud uos uel quemcumque successorum uestrorum tempore sui obitus reperiri contigerit, occupare uel inuadere seu contra dispositionem ipsorum presumptione dampnabili aliquatenus detinere presumat, que per capitulum ecclesie uel alium ad hoc deputatum ab ipsis ad opus futuri episcopi fideliter conseruentur; districtius inhibentes, ne aliqua secularis persona contra statuta huiusmodi quicquam attemptare aut a uobis uel successoribus uestris homagii uel fidelitatis exigere seu oblatum recipere audeat iuramentum, maxime cum, sicut asseritis, pro aliquorum receptione regalium seu feudorum obtentu eisdem regi et baronibus seu aliis personis secularibus obnoxii nullatenus existatis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis et constitutionis infringere uel ei ausu teme-

rario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Lugduni, VII idus decembris, pontificatus nostri anno octauo.

XVI. GREGORIUS X. — **Sverige under påflig öfverhöghet.** — Lyon, 9 jan. 1275.

Gregorius episcopus, seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopo Vpsalensi et episcopo Lincopensi, salutem et apostolicam benedictionem. Carissimus in Christo filius noster, rex Suecie illustris, nobis insinuare curauit, quod olim quidam iniquitatis filii et seminatores discordie regni Suecie, turbaciones istius regni dampnabili desiderio affectantes, interdum aliquem in regem Suecie de facto assumere presumebant, propter quod grauia oriebantur scandala et dissensiones inter incolas regni predicti, et exinde homicidia et alia mala plurima sequebantur. Quare prefatus rex nobis humiliter supplicauit, vt, cum nullum superiorem aliquem preter Romanum pontificem recognoscat, dictumque regnum sit Romane ecclesie censuale, prouidere super hoc, ne talia in predicto regno inposterum presumantur, oportuno remedio curaremus. Quocirca fraternitati vestre per apostolica scripta mandamus, quatinus auctoritate nostra per vos vel per alios districcius inhibere curetis, ne quis similia deinceps attemptare presumat. Datum Lugduni, quinto ydus ianuarii, pontificatus nostri anno tercio.

XVII. **Domkapitelsdekret om biskopsval per compromissum.** — Skara, 20 aug. 1278.

Reuerentissimo in Christo patri ac domino Jacobo, diuina miseracione Vpsalensi archiepiscopo, B. prepositus et capitulum ecclesie Skarensis debitam reuerenciam cum promptissimo famulatu. Quia sacris canonibus nouimus esse cautum, ut ultra tres menses pontifice proprio cathedralis

non vacet ecclesia, ne lupus rapax per defectum pastoris gregem dominicum inuadat, aut in facultatibus suis ecclesia viduata graue dispendium paciatur; ea propter, bone memorie Erico episcopo anno Domini MLCCCVIII in die beati Jacobi, sicut Domino placuit, ab hac luce subtracto, et corpore ipsius, prout moris est, ecclesiastice tradito sepulture, nos, B. prepositus et canonici Skarenses, conuenientes in vnum, ad eleccionem futuri pontificis canonice celebrandam terminum, videlicet diem veneris post octauam beati Laurencii, duximus statuendum. Citatis igitur interim et tunc presentibus omnibus, qui voluerunt, debuerunt et potuerunt commode interesse eleccioni, in capitulo nostro nos recepimus, de eleccione futuri pontificis tractaturi. Et post diuersos tractatus inter nos habitos, et nominaciones diuersarum personarum simplices, et discussiones et inquisiciones multiplices, placuit nobis omnibus et singulis per viam compromissi ecclesie nostre uiduate providere. Dedimusque potestatem domino B. preposito, Petro legifero et Nicholao Algoti concanonicis nostris, ut iidem uel maior pars ipsorum vice sua et nostra, per eleccionem canonicam uel nominacionem sollempnem seu postulacionem concordem, ecclesie nostre vacanti, prout inter se conuenirent, vnum de hiis, silicet Brynylpho, Benedicto Tuuonis, Tustone et magistro Nicholao, concanonicis nostris, prouiderent; ita quod unus ipsorum de consensu compromissariorum suorum uel maioris partis ipsorum vice sua et collegarum suorum et nostra illum, in quem conuenirent, eligeret seu postularet et eleccionem seu postulacionem sollempniter in nostra presencia publicaret. Qui, secedentes in partem, prout nobis postmodum retulerunt, requiescerunt [requisiverunt] super hoc canonicorum consilia singulorum. Quibus auditis et deliberacione inter se diligenter habita, in dominum Brynulphum, concanonicum nostrum et decanum Lincopensem, omnes vnanimiter conuenerunt, virum utique plene et mature etatis, utpote qui iam triscesimum etatis annum exegit, virumque sufficientis litterature et ydoneum, de matri-

monio legitimo susceptum, in sacro ordine dyachonatus constitutum, de vita et moribus aput plurimos commendatum. Quem dominus Petrus legifer secundum formam in compromisso appositam in hunc modum elegit: "Anno Domini MCCCLXXVIII, XIII kalend. septembris, die sabati post assumpcionem beate Marie, ego Petrus legifer, canonicus Scarensis, de uoluntate et consensu collegarum meorum, dominorum B. prepositi et Nicholai Algoti, in quos compromissum fuit a capitulo, sicut est superius prelibatum, et vice mea et ipsorum et omnium aliorum in eleccione ius habentium et hic presencium, quorum subscripciones inferius sunt, et ex potestate mihi tradita et collegis meis, inuocata sancti spiritus gracia, dominum Brynulphum, concanonicum nostrum et decanum Lincopensem, in quem nos, B. prepositus et Nicholaus Algoti et ego Petrus legifer, conuenimus, in nostrum et ecclesie nostre episcopum eligo et pastorem, et ipsam eleccionem in scriptis factam et sollempniter et in communi puplico". Dictam uero eleccionem, sicut canonice et sollempniter celebratam, unanimiter recepimus et approbauimus, *Te Deum* more solito decantando. Paternitati igitur uestre duximus supplicandum, ut eleccionem supradictam dignemini confirmare et dicto electo nostro munus consecracionis per sacram manuum imposicionem inpertiri, vt Deo auctore nobis uelut pastor ydoneus et toti dyocesi in hiis, que pertinent ad episcopum, preesse ualeat et prodesse, nosque et alii sibi commissi sub eius sacro regimine possimus coram Deo salubriter militare. Vt autem omnium nostrum vota in predictis omnibus et singulis consensisse et in hanc eleccionem et peticionem conuenire noscatis, paternitati uestre hoc canonicum decretum mittimus, roboratum propriis manibus et subscripcionibus, ad maiorem cautelam sigillo capituli nostri et sigillis propriis sigillatum. Ego B. prepositus subscribo. Ego Matheus subscribo. Ego Signiatus subscribo. Ego Thusto subscribo. Ego Benedictus subscribo. Ego Thorirus subscribo. Ego Nicholaus subscribo. Ego Laurencius subscribo. Ego

Petrus Algoti subscribo. Ego Nicholaus Algoti subscribo.

XVIII. Magnus Birgersson. — **Fattigtiondens öfverlåtelse åt domkapitlet.** — Alsnö, 15 maj 1279.

Omnibus presentes litteras inspecturis, Magnus Dei gracia rex Sweorum, salutem in Domino sempiternam. Quoniam ad nos spectat ecclesiarum utilitatibus ac statu regni nostri pacifico preuidere et intendere diligenter, quomodo inter regnum et ecclesiam, ad quorum protectionem nos diuina clemencia esse voluit obligatos, pax firma maneat, et stultorum audacia, qui pacem horum perturbare satagunt, nostrarum euidencia litterarum refrenetur. Hinc est, quod nos intencionem ac factum uirorum illustrium, predecessorum nostrorum, videlicet Erici regis Sweorum tercii, nec non et dilecti patris nostri, uiri discreti, domini Birgeri ducis, ac maiorum tunc regni principum existencium, cum eodem pio fauore prosequentes ac ratum habentes, de consensu nunc prelatorum ac regni maiorum principum, quorum consensu et presencia decimas, que uulgariter pauperum appellantur, de Tiundaland, Attundaland, Fiedhrundaland ecclesie Vpsalensi suisque prelatis ab antecessoribus nostris, ut dictum est, libere resignatas ac dimissas auctoritate regia perpetuo confirmamus; inhibentes, ne quis eas de cetero retineat uel impediat, prout offensam regiam duxerit euitandam. Et quia super hiis eciam uidimus statutum ecclesie Romanê seu eius mandatum non cancellatum nec abolitum aut aliqua sua parte uiciatum, decuit nos hoc presens negocium omni honore prosequi, quia predicte Romane ecclesie filii obediencie esse volumus cum effectu. Declaramus eciam presenti scripto, fundos ecclesiarum liberos esse ab omni iure regio per diocesin Vpsalensem, quia predicta Vpsalensis ecclesia semper nobis fauorabilis secundum iusticiam exstitit, et ideo inter nos et uenerabilem fratrem dominum F., quondam archiepiscopum Vpsalensem, Telgis

in concilio prouinciali sic exstitit ordinatum. Datum apud Alsnu, anno Domini MCCLXX nono, idibus maii.

XIX. NICOLAUS III. **Påflig skatteuppbörd i Sverige.**

a) Till ärkebiskop och lydbiskopar. — Rom, 6 juni 1279.

Nicolaus etc. venerabilibus fratribus, archiepiscopo et universis episcopis in regno Suetie constitutis, salutem etc. Tanto ad Terre Sancte comoda procuranda vos decet consurgere promptiores, quanto illam eius beavit presentia, cuius effusio sanguinis extitit nostra salus. Cum itaque decima ipsius terre, que (proh dolor) non sine ignominia christiani nominis sub infidelium potestate consistit, eiusdem terre subsidio deputata, quedam quantitas pecunie in vestris civitatibus et diocesibus, ut intelleximus, sit collecta, vniversitatem vestram rogamus et hortamur attente, per apostolica scripta in virtute obedientie districte precipiendo mandantes, quatenus ob reuerentiam Crucifixi, cuius in hac parte res agitur, et nostram singuli vestrum pecuniam in locis de decima hujusmodi vestre iurisdictioni subiectis collectam ad portum Scarensem procurent sub custodia fida deferri; ita quod pecunia postea in Franciam per dilectum filium, magistrum Bertrandum Amalrici, capellanum nostrum, Remensem canonicum, in Svetie et Datie regnis collectorem decime, a sede apostolica deputatum, deferri possit seu mitti, ad quod eidem capellano auxilium et consilium, quantum in vobis fuerit, vos volumus impertiri. Preces autem et preceptum nostrum sic studeatis sollicite ac fideliter adimplere, quod eiusdem subsidii exhibitione operis laudabiles comprobemini zelatores, nosque proinde devotionis vestre sinceritatem dignis in Domino laudibus commendemus. Datum Rome apud Sanctum Petrum, VIII idus junii anno secundo.

b) Till konungen. — Rom, 7 juni 1279.

Nicolaus etc. carissimo in Christo filio . . . regi Svetie illustri, salutem etc. Si circumspecta culminis re-

galis industria recte consideret, quantum apostolica sedes circa negotium Terre Sancte, quam inimicorum filii Dei, vivi Domini videlicet Ihesu Christi, qui pro salute humani generis in ea nasci voluit et crucis subire tormentum, funesta presumptio occupavit, a noxiis sollicitudinibus laborarit et ad illud, cooperantibus sibi fidelium studiis, indesinanter aspiret, tu[nc] profecto circa ea, que promotionem ipsius negotii procurarent, tua vacaret intentio, eiusque detrimenta, tanquam membrum nobile ac princeps catholicus, euitares. Sed, sicut non sine vehementis admirationis causa nuper accepimus, de pecunia decime, que in tuo regno ad opus ipsius terre collecta esse dinoscitur, quandam quantitatem argenti sub velamento necessitatis urgentis recepisti motu proprie voluntatis; quod utique non decuit regiam majestatem, cuïus favoris presidium ipsi negotio suo loco et tempore credimus non deesse. Verum quia huiusmodi receptionem ipsius pecunie non frustra notabilem in derogationem honoris tui ac regie honestatis cedere pro firmo testamur, et in pernitiem dicte terre foret exempli, exinde aliis causa mali, nos, licet huiusmodi facti qualitas exigeret super hoc fuisse aliter procedendum, ne tamen caritatem veram, quam more superni patris, cuius vicariatus in terris, quamquam indigni, officium obtinemus, ad regalem serenitatem habere decrevimus, refriguisse quomodolibet opineris, ad te in mansuetudinis spiritu dirigimus scripta nostra; celsitudinem regiam affectuose rogantes, quatenus predictam quantitatem argenti dilecto filio, magistro Bertrando Amalrici, cappellano nostro, canonico Remensi, collectori decime in regno tuo, a sede apostolica deputato, nostro et eiusdem terre nomine restituere plenius omnino procures; ita quod exinde imperatoris celestis gratiam uberius merearis et laudabilis constituaris in labiis populorum, nosque zelum tue devotionis ex hoc multipliciter commendemus. Datum Rome apud Sanctum Petrum, VII idus iunii, anno secundo.

c) Till uppbördsmannen. — Rom, 21 juni 1279.

Nicolaus etc. dilecto filio, magistro Bertrando Amal-

rici, canonico Remensi, in Datie et Svetie regnis collectori decime Terre Sancte subsidio deputate, salutem etc. Sicut nuper te accepimus intimante, venerabilis frater noster . . . episcopus Scarensis, zelo fidei et devotionis accensus, crucis assumpto signaculo, proponit in primo generali passagio a sede apostolica statuendo in Terre Sancte subsidium personaliter proficisci. Quare a nobis humiliter postulasti, an ab eodem episcopo de redditibus suis ecclesiasticis sit decima exigenda. Nos itaque discretioni tue per apostolica scripta mandamus, quatenus a dicto episcopo huiusmodi decimam exigas et in tuto loco deponas, tradendam tandem dicto episcopo, si eum contigerit personaliter transfretare; alioquin ipsam nostro et dicti subsidii nomine custodias diligenter. Datum Rome apud Sanctum Petrum, xi kal. julii, anno secundo.

d) Till konungen. — Rom, 21 juni 1279.

[Nicolaus papa tertius charissimo in Christo filio, regi Svetiae illustri.]

Illam in desideriis regiis sperantes deuotionis sinceritatem haberi, quae mentem tuam sollicitat ad negotium Terrae Sanctae feliciter dirigendum, serenitatem regiam rogamus attente, quatenus ob reuerentiam regis regum, cuius res agitur, pecuniam decimae in regno tuo collectae, in eiusdem terrae subsidium conuertendae, extra idem regnum extrahi libere patiaris, et ad id prospere peragendum praestes plenae securitatis fauorem; ita quod ex hoc diuinae maiestatis gratiam vberius merearis, nosque zelum, quem habes ad procurandam praedictae terrae prosperitatem, dignis in Domino laudibus commendemus. Datum Romae apud Sanctum Petrum, xi kal. julii, anno ii.

XX. **Provinskonciliestatut om krönt konungs okränkbarhet.** — Telge, okt. 1279. — Utdrag.

De captiuitate regis. — Execrabilis presumpcio et detestabilis eorum, qui manus violentas in principem mittere non verentur, per impunitatis quodammodo licenciam

sic excreuit, quod nec rei publice parcatur nec regie maiestati defertur, quibusdam regibus bello peremptis, quibusdam captiuis, nonnullis eciam de regno fugatis et compulsis terras inhabitare peregrinas; vnde quanta populi excidia, pericula et scandala proueniant, nemo sane mentis ignorat. Cum igitur in pace principis sit salus populi et requies, et in ipsius turbacione non solum status regni periclitatur, verum eciam tranquillitas ecclesiastici status perturbatur, nos, huiusmodi periculis et nefandis presumpcionibus, quantum Dominus dederit, obuiare volentes, huius sacri concilii approbacione statuimus, vt quicunque, sue fidelitatis et tocius honestatis immemor, regem huius regni per ecclesiam coronatum captiuare, fugare vel occidere presumpserit, nec non et illi, qui consilium vel auxilium seu fauorem prestiterint ad hoc, vinculo excommunicacionis se nouerint innodatos, nec quisquam de illa scelesta faccione vllo vnquam tempore ab ecclesia in regem coronari mereatur.

XXI. **Gärd af kyrkan till kronan.** — Telge, 16 okt. 1279.

[Littera de subsidio facto Magno regi per prelatos quoad colonos prelatorum et ecclesiarum tocius regni.]

Omnibus presentes litteras inspecturis, Jacobus Dei gracia Vpsalensis archiepiscopus, ceterique suffraganei eiusdem ecclesie, salutem in Domino sempiternam. Quam bonus et suavis sit spiritus sancte matris ecclesie, euidenter intelligit qui prudenter aduertit, dum errantes filios, pie disciplinans, ad sinum suum, extra quod salus non est, reuocat, obbedientes autem, utpote benedictionis filios condecet, maternis affectibus amplectitur atque fouet, hoc in utrisque studens agere, quod saluti congruit et profectu. Sane cum illustris dominus noster Magnus, rex Sweorum, talem se exhibuerit in omnibus circa ipsam Dei ecclesiam suosque ministros, vt uere dici possit obbediencie filius ministerque salutis, debitum arbitramur

ad statum et pacem ipsius atque regni sui conseruandum, maxime cum de pace ipsorum pax eciam dependeat ecclesie, sibi per ecclesiam subueniri. Eapropter cum ad presens tam graui depressus sit mole debitorum propter guerrarum incommoda, quibus dispendiosius iam aliquibus temporibus fuerat inuolutus, quod ad ipsum liberandum proprie ipsius aut eciam laicorum suorum non suppetunt facultates, nostri provincialis approbacione concilii duximus statuendum, vt de omnibus possessionibus et prediis ecclesiarum regni Swechie, siue per clericos siue per uillicos siue per colonos procurantur aut eciam excoluntur, semel in hunc modum sibi caritatiue subsidium inpendatur: quod videlicet is, qui predia ecclesie inhabitat et excolit, minus habens in bonis quam ualorem trium marcharum vsualis monete, solidum denariorum, trium marcharum habens ualorem, oram denariorum, sex marcharum, duas oras, nouem marcharum, tres oras, duodecim marcharum, dimidiam marcham vsualis, ut dictum est monete, debeat exhibere in subsidium dicti domini nostri regis. Si aliquis uero plus in bonis habuerit, eo tamen plus contribuere minime teneatur. Set quotquot fuerint uillici aut coloni ecclesie, in bonis habentes ad ualorem predictarum duodecim marcharum, ad erogandam dictam dimidiam marcham obligatos se nouerint et astrictos. Hanc tamen talliam uel collectam per questionarios aut exactores quoslibet exigi aut recipi districtius prohibemus, nisi per eos, quos ad hoc per nos specialiter deputauerimus et expresse. Actum et datum Taelgis, anno Domini MCCCLXX nono, decimo septimo kalend. nouembris.

XXII. Magnus Birgersson. — **Kyrkans frälse.**

a) Löfte om privilegier och erkännande af kyrkans domsrätt. — Östra Aros, 26 maj 1276.

Omnibus in Christo fidelibus presentes litteras inspecturis, Magnus Dei gracia rex Sweuorum, in Domino salutem. Tenore presentium notum facimus et protesta-

mur vniuersis, quod intentionis nostre est et reuerendis patribus, dominis Fulconi Vpsalensi archiepiscopo ac ipisus suffraganeis, promisimus bona fide, iura prelatorum et ecclesiarum a iuribus corone distinguere, cum primum poterimus et habuerimus facultatem, volentes iuxta professionem nostram iura ecclesiarum tueri, et in exhibitione servitii, quo nobis iidem prelati obligati sunt, easdem ecclesias reddere penitus indempnes, quoniam id nobis et toti regno, anime nostre ac fame, credimus expedire. Articulos etiam in litteris papalibus nobis, cum in minori dignitate essemus, transmissis contentos, preterquam articulum de testamentis, quem deliberacioni maiorum regni reseruamus, ecclesiastice iuridictioni recognoscimus subiacere. Ad huius autem rei exequcionem pleniorem presentibus litteris sigillum nostrum duximus apponendum. Datum Østraros, anno Domini MCCCLXXVI, septimo kal. junii, anno regni nostro primo.

b) Privilegiebref. — Söderköping, 29 juli 1281.

Omnibus presentes litteras inspecturis, Magnus Dei gracia Sweorum Gothorumque rex, salutem in Domino sempiternam. Deo auctore terreni regni fastigium, quod nobis a celesti maiestate traditum esse recognoscimus, sic gubernare intendimus,' sic animos nostros ad Dei omnipotentis adiutorium erigere, vt neque armis neque militibus nostris neque bellorum ducibus aut nostro ingenio confidamus, sed omnem spem nostram ad solam principaliter referamus summe prouidenciam trinitatis, cui non in fortitudine equi uoluntas nec in tibiis uiri beneplacitum, sed sperantibus in misericordia eius sue uirtutis magnitudinem donare et consummare potest res penitus desperatas. Quas siquidem [laudes aut] gracias sibi exhibere debeamus, nec mens nostra potest concipere nec lingua referre, cum a potentibus inimicis et uariis insidiis ipsius sola gracia sumus actenus liberati et, omnem sollicitudinem nostrum in ipsum pro[h]icientes, firmam spem fiduciamque gerimus, nos adhuc suo auxilio posse pacem nostris subditis uoluntariis laboribus, quos assumpsimus,

preparare. Ea propter dignum ducimus ipsum in omnibus precipue tam in rebus quam in personis [ecclesiasticis] uenerari, suo obsequio peculiariter deputatis, quos [fidei domesticos ac] operis sui et ouilis vicarios preesse uoluit et pastores. Sane cum, sicut digne a memoria non excidit, prius in nostra coronacione omnes possessiones ecclesiasticas in regno nostro a causis omnibus et iuribus regalibus reddidimus liberas, ita tamen quod bona, que deuoluerentur ad ecclesiam post prouinciale concilium, cui Telghis [personaliter] cum uenerabilibus patribus, domino archiepiscopo Upsalensi et suis suffraganeis, interfuimus, cum suis oneribus transferentur, dignum arbitrati sumus, in festo coronacionis predilecte coniugis nostra circa predicta bona [dona] nostra beneficia cumulare. Que enim differencia inducitur, quare honoris prerogatiuas, sibi a Deo collatas, quas nobis iungunt lex, thorus et affectus maritalis, nostras non debeamus in omnibus et per omnia reputare? Indulsimus itaque tunc temporis indulgencia perpetuo in posterum ualitura, ut omnes ecclesie et eclesiastice persone in regno nostro constituti sub nostra proteccione maneant, plena securitate gaudentes, acerbissima contra transgressores nostra uindicta procedente. Concedimus eciam eisdem omnia bona sua mobilia et immobilia, que ecclesiarum nomine possidentur, siue fuerint ecclesiarum cathedralium siue inferiorum ecclesiarum, cum familiis [famulis] in eisdem commorantibus, siue per uillicos regantur siue per colonos siue per inquilinos siue eciam per noualium excultores, ab omni iure regio et a causis omnibus, regalibus solucionibus quoque, vulgariter dictis skipwist, spannemal, ætergiald, ledho[n]gxlamæ, ac taliis, muneribus, exaccionibus omnibus seu quibuscunque tributis, rebus uel personis impositis uel imponendis, quibuscunque nominibus censeantur, ac si specialiter et nominatim essent expressa, libera penitus et exempta. Quod generaliter accipi et intelligi uolumus eciam de illis, que ecclesiis post dictum concilium accesserunt, iuris communis obseruando tramite de post-

modum acquirendis. Quascunque igitur causas pecuniarias, in dictis bonis emergentes, ab episcopis et eorum officialibus exigi uolumus et recipi, uoce cuiuslibet alterius preterclusa, eciamsi transgressores aliqui apparuerint regii iuramenti; huiusmodi tamen paci et [vel] communioni regni nullatenus restituantur, nisi hii, contra quos deliquerant, intercesserint pro eisdem. Si uero contingat aliquos [inhabitare] bona ecclesiastica in parte, et in parte bona propria aut alterius alicuius priuate persone, pro rata bonorum, que tene[n]t ab ecclesia, tenea[n]tur personis ecclesiasticis respondere de iuribus et causis omnibus supradictis, et in reliquis regi, qui pro tempore fuerit, se in omnibus recognoscant et intelligant debitores. Datum Sudercopie, anno MCCLXXXI, die coronacionis predicta dilecte coniugis nostre, videlicet beati Olawi regis et martiris.

XXIII. Magnus Birgersson. — **Fridsstadgar.**

a) Riksfrid. — Alsnö, 1285 (?).

Magnus, Sweæ kononger oc Götæ mæð Guz naðum, sændir allum þem mannum, ær þættæ breff se oc höræ, Guðz kwæðiu oc sinæ nað. Vir kyænnums þær vidþær, at aff þæt walð Guð hawir hos i skippæt hörer hos þæt, at huxæ oc stadwæ, ær Guz vari heðþær oc þerræ mannæ þærwir, sum rikit byggiæ.

1. En her hawir wærit i wart riki en vsiðþær længi, at allir þer mæn vm rikit faræ aldrigh æru þer swa rikir, at þer williæ eigh gistæ fatökræ mannæ hus, oc allæn sin cost hawæ vtæn pæningæ oc nötæ þæt vp enæ littlæ stunð, ær hin fatöke hawir længi arwuðþæt fore. Oc mæþ þy, at aff slicum vsið combær baþi oft mykil lifsins wadþi oc swa siallinnær, þa hawm wir þæt sua skippæt mæð sniælræ mannæ raðþi, baþi biskuppæ oc swa annaræ ærllika mannæ, at allir wæghfaræendæ mæn skulu sialwir sær kost radþæ, oc ingin skal þær skullughær wæræ till þem nokot at giwæ. Oc þær till, at þættæ matti hældær haldæs, þa wilium wir, at en ma-

þær skippis til i hwarium by, þæn sæliæ skal wæghfarendæ mannum þæt þer wiðþær þurwu, ællær oc til annaræ mannæ rættæ, þerræ þær þæm far þæt þer wiðþer þuruu fore þerræ pæningæ. En væghfarande man wærþær ræt-tær till manz, oc wil þæn eigh, ær han ær rættær til, hanum sæliæ þærwir sinær, böte III markær: I konongi oc I væghfarændæ manni þem eigh fek sinær þaruir, æn þridiæ skiptis i tua löte; taki XVI ortoghær hæræð oc VIII ortoghær rættærin. Hwar hæræzhöfðenge skipi rætæræ i sinu hæræði, ællær böte konongi III markær. Vilia eigh böndær wiþær takæ, böte hwar VIII örtoghær. Rætti eigh meræ a en bondæ æn twa hæstæ, oc sæli baðþi höö oc korn oc allær sinær þærwir for sinæ pænningæ. Æn þa rættærin wil hwarti wæghfarændæ manni af sinu sæliæ oc eig til annars rættæ mæð þy, at han ær wal-dughæri æn annar, þa böte oc swa mykllu meræ fore brut sin, oc wæri þæt sæx markær: II konongi, II hæ-raði oc II wæghfarændæ manni. Æn þa æn þer þrættæ sin i mællum, rættærin oc wæghfarendi mannin, oc þæn sum til ær rættær, oc sighær hwar annæn eig hawæ ræt görth adrum, þa sætium wir þem allæ til fiærðhunsnempð aff hæræðinu til wærn, mæð þem skiælum, at wæghfa-rændi mannin lysti fore grannum ællær for skiælicum mannum af hærædþinu, þa han bort foor, at han fek eigh sinær þarwær at köpæ i slikum by for sinæ pænningæ. Æn þæt ær oc swa stundum, at mæn williæ offdyrt sit gooz sæliæ wæghfarændæ mannum; oc þy wilium wir, at wæghfarændæ manni sælis sinær þærwir swa sum almæn-nilik köpp ær i landenu. Oc æn nokor ær þæn, ær þæt wil hemulikæ takæ til sin at köppæ þæt in, ær han ha-wir eig sielwær oc han matti wæghfarændæ manum vtt sæliæ, þa sæli han sum dyræst gitær han, swa þyt hwaru at fylghæ ma. Nu fore þy, at þæt ær ingti at sættiæ rættin, vtæn at han haldis æptir, þy wilium wir þæssæ waræ skippæn swa wiþer lagh festæ, at hwar sum takær nokot wtæn þæss williæ, sum a, þa wilium wir, at þæn takis linlikæ vtæn barðaghæ oc föres os, swa þyt hwaru,

at han hawi dagh vm sæx vkur at bötæ xl markær fore ranith, þæt han giærþi; oc þa æn han böter eigh xl markær i þem sæx vikum, þa wilium wir, at han fores os. þæssæ xl markær skulu skiptæs i þre löte; takær en lot konongær, annæn hæræð, oc þriþiæ þæn sum ranit war wið gört. Wærþær þæt swa, at þæn, sum rænt hawir, flyr vndan, oc skiærs up'buðkaffli, buðþæs hæræðinu at takæ þæn man; hwar sum eig combær till, böte iii markær. Warðar þæt oc swa, at nokor skiær vp buðkafflæ vskiælikæ, oc faræ mæn æptir hans orðom, wiliæ takæ man saklösæn; böte iii markær þæn vp skar, æn þyt hwaru, at þer fangæ eigh mannin. þa æn han wærðær fangin, oc faar han siþæn fiærþungsnemð for sik, at han ær saklös; þa böte þæn ær buðkafflæ vp skar, ællær þæn fyrst förþe, xii markær: taki iv konongær, iv hæræð, ok iv þæn vskiælikæ warð takin. Æn þem allæ, ær fulghdu af hæræðinu til at takæ han, þa gifwm wir saklösæ. Flyr þæn bort undæn, sum slik sak wærdær giuin, þa scal hanum en rumæn dagh giwæ til answaræ at comæ; af þem daghi scal han hawæ manæðæ fræst at bötæ swa mykith, sum fyr ær saght, æn han falz, ællær wæri siþæn vtlæghær. Wærdær oc swa, at nokor, þæn ær sandær at slikri gærning, hörer nokrum hærræ til i landinu, oc haldær þæn hærræn hanum, siþæn han far wart bref, at han scal þæn samæ bort lætæ, vm fiughrtan nættær, böte xl markær, ællær wæri sic mæð sinum eneð. Æn þa æn nokor annar madþær haldær hanum, æn þyt hwaru, at han eygh wart breff far, þa böte þyt hwaru xl markær. þæt wærdær oc swa oft, at þæn sum giarðinæ gior, at han callær sik adþru namni, æn han heter, oc slæppær swa vndæn, oc annar madþær wærðær takin for han, þæn eygh til görðe. þæn sum swa wærðær takin, han skal wæriæ sic mæð xii mannum, þem han war þa mæð, ær giarninggin six görð wæræ. Far madær eigh födþo hwarti mæð bön ællær mæð pænninghum, ærw þær til witni, þa lofwm wir hanum at takæ swa mykit, sum han ma sær fyrstum

hiælppæ mæð; oc giældi swa mykit fore, sum almænnilik köpp ær a. Mæð þy, at þæt ær oc wæl wærdhughut, at þer hawi meræ frælsi, sum wærðughir æru, swa oc þer sum meræ ærwðæ for os, þa takum wir vndæn þæssi gistni[n]gh fyrst allæ waræ garðæ, swa biskupæ oc riddæræ oc swenæ til wapn, swa at þer skulu ingæ skulð bæræ þær til æntiggiæ giwæ ællær sæliæ, vtæn þer sialwer wiliæ.

2. Ellighær wilium wir oc þy mal, ær war faðir skippæði rikinu til frælsis oc til naðþæ, attær nyæ, oc festum þem mæð wart walð oe warum edðe oc aldræ þerræ fræmstu mannæ i rikinu æru. Et ær þæt, at hwar sum huggær ællær dræppær nokon i sit sialfs hus ællær annars manz hus, þa skal alt þæt han a skiptæs i þre lötte: takær en konongær, annæn hæræð, þriþiæ sacsökie. Oc þæn sum giærðinæ görðe se vthlaghðær, e til þæn biðær fore hanum, ær han hawir brutit wiðær; oc böte os siðæn XL marker. Sliku samu hæmð sculu allir þer hawæ, sum quindi walföræ, ællær dræppær, sarghær i kyrkyu, kyrkyugarðhum ællær a þingum, ællær gangær a gruð oc göræ sæth, ællær takær man fore annars mans giærð, ællær huggær lim af manni. Oc at þæssi war skipæn mati enæ lunð hallæs iwir alt rikit, þa wilium wir, at hwar sum faar at giæræ aff þæssum nokot nu æru vp talð, at han wæris annattwæggiæ mæð alðri hæræðznæmpð ællær fællis; oc hwar sum faar at göræ nokot af þæssum nv ærv vp talð, þa skal han alðrigh frið fa, fyr æn þæn sami biðær fore hanum, sum husit atti, ær giærningin ær giorð i.

3. Ellighær, mæðær þy at þæt ær wæl wærðuct, at þer sum os fylghiæ frammarmer baðþi mæð raðhum oc hialpp, at þer hawi mere æru, þa giwm wir allæ waræ mæn oc wars kyæræ broðþors Bænðigs, oc allæ þerræ bryttiæ oc lanbo, oc allæ þa i þerræ goz æru, liðughæ af allum konongslicum ræt, swa oc allæ ærkibiscupsins swenæ oc allæ biscupænnæ swenæ. Wiir wilium oc, at allir þer mæn, ær mæð örs þiænæ, at þer hawæ þæt samæ frælsi, hwem sum þer þianæ hælst.

4. Wir hawm oc swa skippæt, at ingin, þæn ær læn hawir, læggi nokor alagh a böndær ællær þunggæ, swa wist han wil eygh sin læn mistæ, vtæn þæt se þerræ goðwili. Wir firibyuðum oc þæt, at böndær giæri egh gengiærð lænsmannum, vtæn þer sialwer wili, eigh hællær þa þingæs, æn vtæn þingh. Wir wilium oc, at ingin man taki sær skyuth af bondom, vtæn han hawi wart breff þær til. Hwar ællighæs takær skyut af bondom, oc faar han nokræ acomo af eghændænum, þa se hun vgilð; oc wærðær han fangin, þa löse sik, swa sum eghændæns dombær ær til oc þæs ær æmni, ær fangin ær. Læggium þy hær harðæ ræffst wiðær, at flæstir, þer swa takæ, æru swa hærðislöser, at þer vandæ eigh, hwat bonden faar sith attær ællær eigh, æn þer gittæ syst mæð sinær þarwir oc syslur.

5. Wið þæssæ waræ skippæn waru wiðær mangir ærllikir mæn oc gawu þær ia til oc sworo, at þer sculðu hanæ haldæ oc stærkiæ [styrkiæ] mæð alt þæt þer gatu. þær waru wiðær biscupær: Iacuppær ærchibiscupær af Vpsalum, biscupp Anundær af Strængiænæs, biscup Kyætil af Finlanði, biskup Aszur af Wæxsio. þær waru oc wið riðærær: fyrst war brodþer Bændictær, hærra Vlwar Karlssun, hærræ Bændict laghman, Magnus Ionssun, Swantæpulkær, Vlwar Hungerssun [Hulmgerssun], Anundær Haralssun [Karlssun], Knuter Mattiossun, Rörikær Alguzssun, Karl Haralssun, Thorsten Hunwizssun, Bændict Ionssun, Rangwaldær Ræwær, Ranwaldær Ingæssun, Bryniulwær Botillærssun. þær war oc wið hærræ Pætær war kanceler, hærræ Bændict ærchidiakn af Vpsalum, prowæst Andres oc prowæst Ion. Nu þær til, at þæssi mal, ær wir hawm nu vp talt, mattu hawæ fullæ fæstu, þa lætum wir wart insighlli fore þættæ bref sættiæ. Oc war þættæ skippæt oc scriwæt i Alnu æptir wars hærræ fözlloðagh þusæn arum oc tu hundræð oc attatighi oc fæm arum.

b) Konungsfrid. — Skeninge, 1285(?).

Magnus, met Gudz nath Sweæ kononger ok Gøtæ, sænder allum þeem þæssi bref seæ ok høræ Guz drotens

qwædiu ok sinæ. Aff skiæl dømum wir thæt þyrftilikt ok rathilikt at fælla nokor þing i almænnilikt æller i enlikt ærænde, the sum næfst thorwo wit æller rættilsi. Æn tho at þe se eigh før gømd æller i lagh satt, tha wilium wir, at wart raath ok wærræ goþræ mannæ, at hwat sum wir skipum thær iuir ok latum scriuæ at lysis opt firi allum manum, thær til at mæn mattin þæt gømæ wir skipum, ok þæt fly wir firibiuthom.

1. Nu af hans nathum oos hauer alt giuit oc sinum tiænistumannum sagþe: "I hwat hus ir gangin in, tha sighin først, friþer wæri mæþ husi thæssu"; tha wilium wir thætta buþorþ gømæ, ok skipathum a Skænningis samtalu, sum nu var snima hallin, ok wilium, at wæri ewærþilikæ, at e i hwat land i vart riki wir kunnum i komæ, tha fiughertan nattum æptir þæt wart bref, sum buzskap bær, nar wi komom, æru læsin a almænningxþingi, oc ater þær til war bref biuthæ, at wir ærum aff lande farnir, þa wæri frither mællin aldra manna aff allæn døþerlik owinscap, e huru høgburnir mæn þæt æru hælst æller wærdhoghe. Hwar a mot gør þæmmæ staþuæ, goz hans skøfles, ok wæri siæluer ewærdþilikæ vthlægher; ok þær til, at friþrin se althings starker, þa wilium wir, at hwilkin man, sum bær nokor þe vakn, sum æru til openbarlik striþ, i þem timæ wir ærum i landit, hawi the samu plikt, sum fyrræ ær sakt vppi. Æn theem ær bo i Wærmælænde, æller Wæstgøtom wæstan Wænir, firi þy at þe æru langt borto til at flyæ þæssæ plikt, sithan a þinge ær buthæt a warra ifærþ i land ok bortfærþ af landi, tha giuum wir them tu slik timæ, ær wir kallum samæn waræ mæn til lidstæmpnu, fiughertan nattum æptir ok fiughertan nattum firi, þær til at þer mughi sigherlikæ þit komæ oc þæthan; ok hwar þæt brytir, haui þe samu plikt, sum þeem ær sakt, ær hin annan friþ bryter. Wilium sithæn, at thætta hallis egh iuir eet land at eno, utan iuir all þy iuir vart riki ær. Annat hwat ær wir i Skænningis samtalu skipathum, þa skal þæt framleþes scriuæ.

2. Mæth thy at lønlek samband, ok hælst wælborna mannæ, the gøra opteleka bathe for mannum ok almænning stadhlikær geengangur, swa sum ær mangæstaþe prøuat, skipathum wir thæt, at hwar sum thæt wardþir prøuat, at þerræ handa samband ær bundin æller mæt script æller mæþ eeþ æller mæþ nokre trolekre iaat, hittis þæt, at þæt skal egh hardþære plikt wæra, tha skøfløs therræ goz, thær thæt wærþer funnit mæþ; ok læggi theem ewærdþlikæ wtlæghæ, vtan the warþin aterkallæþir mæþ konongs nathum, sum tha ær, æller therræ, sum þa rathæ firi rikino. Æn tha æn þe æru røghþir, oc ær eig sanprøuat til, oc eingti vtan man iæuar vm þeem; the skulu egh þæssa plikt vp bæra, vtan the sculu skiæra sik mæþ tolf mannum, them sum tryg-ger æru, oc siþan wæri i stath sinum vtan vfrægð oc konongx wrethe. Æn hwar sum sik bindir þær til, at han wil prøua vp a nokon thæssa sak, brister sithan ok ær egh san, taki vp þa plikt han hafþe hanum ætt, æn swa þykker likt.

3. Til at baþe wari mæn ok swa adþri, thær i hærramanna gardþum thiæna i wart riki, at ther halle friþ ok hether oc wyrdning sijn i mællin, ok ther hælst mæþ os æru, ok thy firibiuthum wir hardlikæ, at hwarte riddare æller swenæwapn [swen a wapn], ther qwæde sik sin i mællin mæþ vquædthinsordthom, calle eigh vtroen, ok eigh liughæræ, ok egh morðthæræ, ok ængte vquæþinsordh annat. Ok uiti þæt, at uitis þæt riddæræ æller swenawapn, ok gita the egh wart sik þær fore mæþ twem riddarum, riddære mæþ twem swenæwapn, swenavapn skal af os taka plikt þe aþrum ær til ræzl. Æn thæt firibiuþum wir hardlikæ, at eingin hæmd æller forsaat gøris thær fore, fyr æn wir læggium þæt af therræ i mællin; æn tha æn wir gitom egh þæt af lakt þerræ i mællin, þa lowm wir theem wakn at bæræ æller nekom. Æn hirþdrænger, þæn sum slikt talar a mot riddæræ æller swenawapn, ok dyll þy at sant ær, tha fyr æn nokor hæmd gørez thær æptir, tha wilium wir, at

þæt kunnukt gøres hans hærræ, ok latis vr hans þiænist vtæn dwalu; ok ær han vtlænder, fari bort af landi i þem stæmpnudagh, ær hanum wardþer lagdþer, ok kome aldrigh ater; ær han inlænder, latis bort vr sins hærræ þiænist, ok gøme sik þæt bæsta han ma for sinum owinum. Ok almænnilikæ friþbiuthum wir þæt, æn riddære æller swenawapn slar nokor hærræswen, at thær wardhe eingin hæmd æptir af hans hærra wæghnæ, vtan a þingum kræuis rætter æptir þy, sum lanzrættær sigher æller lagh.

4. Hær til skipathum wir oc wilium, at þæt staþlikæ hallis, at æru ænkiur æller faþurløs barn æller aþrir gamblir mæn gother, þeer sum for sin alder latæs bort af warre thiænist, ællær hærræmæn gamblir, tha takum wir theem i wæræ þiænist ok þerra goz ok þerræ hion, ok takum þeem mæþ wart bref vndir waræ hemelikæ wærn. Ok þeem sum þeem gøra a mot æptir þæt, ær þeer hawa wart bref fangit, gar þæt af ilwiliæ, ok æru þeer egh þrængdir til; giælde attatighi marker fore, æn the gøra nokræ grymæ giærningæ a þerræ sialfræ lif; gørs a therræ hion æller koste, giælle XL marker. Hwar sum aþrum gør a mot, þeem wir giwm wart breff, æller siæluum þeem æller þerræ hionum æller costum; þa skilium wir halw minni plikt, vtan þæn vrættær wærthe optare giordther. Ok thæssa plikt wilium wir sialuir a læggiæ. þænnæ samæ dom wilium wir, at þe mæn hawe, sum geengangæ warum dom, ok swa þe sum egh wiliæ firi os komæ, tha þeer æru þrisuæ firi os kallaþir mæþ wart bref.

5. Mæþ þy, at ofmykin moghe ær wan at gøra drøghilse, tha biuþium wir þæt ok wilium framleþis, at þæt haldes, at hwilkin timæ wir kallum saman wart riki til nokræ samtalu, þa dyruis ængin til at komæ þit, vtan þer sum þit warthar kallaþer mæþ wart bref æller buþ, utan man hawe þyrftelik fall oc kome i sialfsins kost. þær til at vart folk þyngis eigh af kost, þa þikkis þætta wæræ skiælikt.

6. Aff þeem sum wir þorwom at optelikæ se mæþ os, tha til at matæcoster se, thær þe faræ, tha wilium wir, at war kiære brother, hærtugh Bændikter af Finlande, hawe fiuretighi hæsta; biscoper, xxx; hwar annar af wart raþ, xii; hwar riddari ællær swenawapn, fiuræ, ok samulund kanunkæ; andre þe sum æru kallaþir, twa swenæ. Ok til at þætta hawi fullan staþuæ, þa takum þerræ insighli fore, sum hær gawo sit ia til: biscups Brynniulfs af Scarum, biskup Pætars af Væstræaros, vars kiæra brothors hærtugh Bændiks, Pætars cancelers, Swantæpolks Knuzsun, Bændicts Øsgøta laghmans, Magnus Ionsun, Annundæ Haralson, Alguz Wæsgøta laghmanz, Knut Mathiossun, drosæt Magnus, Haqunæ marskals, Vlfs Hulmgerssun, Karls Æstriþæsun, oc wart insighli.

XXIV. **Gotland under svenskt välde.**

a) Lagsaga om sveakonungens och gutarnes stadgar. — Omkr. 1270 (?).

Gotl. L. Hist. II. Mangir kunungar stridu a Gutland, miþan haþit war; þau hieldu Gutar e iemlica sigri oc ret sinum. Siþan sentu Gutar sendumen manga til Suiarikis. En engin þaira fic friþ gart fyr þan Awair Strabain af Alfha socn; hann gierþi fyrsti friþ wiþr Suiakunung. þa en Gutar hann til baþu at fara, þa suaraþi hann: "Mik witin ir nu faigastan ok fallastan; giefin þa mir, en ir wilin, et iec fari innan slikan waþa, þry wereldi: att mir sielfum, annat burnum syni minum, oc þriþia cunu". þy et han war snieldr oc fielkunnugur, so sum saghur af ganga, gicc hann a staggaþan ret wiþr Suiakunung: siextighi marca silfs vm arr huert, þet ier scattr Guta, so at Suiarikis cunungr [hafi] fiauratighi marcr silfs af þaim siextighi, en ierl hafi tiughu marcr silfs. þinna staþga gierþi han miþ lanz raþi, fyr en hann haiman fori. So gingu Gutar sielfswiliandi vndir Suiakunung, þy at þair mattin frir oc frelsir sykia Suiariki i huerium staþ vtan tull oc allar utgiftir. So aigu oc Suiar sykia Gut-

land firir vtan cornband ellar annur forbuþ. Hegnan oc hielp sculdi kunungur Gutum at waita, en þair wiþr þorftin oc kallaþin. Sendimen al oc kunungr, oc ierl samulaiþ, a Gutnalþing senda, oc latta þar taka scatt sinn. þair sendibuþar aighu friþ lysa Gutum alla steþi til sykia yfir haf, sum Upsalakunungi til hoyrir; oc so þair, sum þan wegin aigu hinget sykia.

Ibid. VI. Siþan Gutar toku sir biscup oc presti oc wiþir fulcumnum cristindomi, þa toku þair oc wiþr at fylgia Suiakunungi i herferþ miþ siau snieckium vfan a haiþin land, oc ai vfan cristin; so þau, at cunungr a biavþa Gutum laiþing eptir wittr oc manaþa frest firi liþstemnudagh; oc þau scal liþstemnudagr wara firi missumar, oc ai siþar. þa ir laglica buþit, oc ai ellar. þa hafa Gutar wal vm at fara, en þair wilia, miþ sinum snieckium oc atta wichna wist, en ai maira. þa en Gutar efla ai fylgia, þa gialdin fiauratigi marca penninga firi hueria snieckiu; oc þau at andru ari, oc ai ath þy sama ari, sum buþit war. þet haitir laiþingslami. I þaim manaþi þa scal aina wiku buþcafli vm fara oc þing nemnas. þa en mannum sembr, at laiþingir scal ut ganga, þa scal siþan halfan manaþ til ferþar boas; en siþan, siau netr firi liþstemnu, sculu laiþingsmenn garlakir wara oc byriar biþa. þa en so cann warþa, et ai cumbr byr i þairi wicu, þa sculu þair en biþa siau netr eptir liþstemnudag. þa en ai cumbr byr i þairi frest, þa aigu þair haim fara at saclausu, miþ þy, et ai gatu þair roandi yfir haf farit, vtan siglandi. Cuma laiþingsbuþ i minnum frestum þan manaþar, þa a ai fara, vtan haima sitia at saclausu. Jer so, et cunungr wil ai troa, at buþ quamin olaglica eþa byr hindraþi at retum frestum, þa aigu sendimen kunungs, sum scat taka, a þy þingi, sum nest ir eptir Sancti Petrs messu, taka tolf nemdamanna aiþ, svm sendimen kunungs nemna wilia, et þair miþ laglicum forfallum haima satin.

Engin gief nemdaaiþir i Gutlandi vtan kunungs aiþir. Cann so illa at bieras, at crunaþr kunungr warþr miþ

nequaru waldi bort rekinn af sinu riki, þa aigu ai Gutar scatt vt giefa, vtan haldi hanum vm þry ar. Oc þau aigu þair e huert ar scatt saman giera oc liggie lata, en þa vt giefa, þan þry ar iru vt gangin, þaim sum þa raþir Suiariki.

Lyct bref miþ kunungs insigli scal at allum kunungs ret sendas, oc ai vpit.

b) Magnus Birgersson. — Tullfrihet. — Östra Aros, 23 maj 1276.

Omnibus in Christo fidelibus praesentes literas inspecturis, Magnus, Dei gratia rex Suecorum, salutem in Domino sempiternam. Regalis beneuolentia, cum fidelium sibi subiectorum preces admittit, et suum extollit solium et ad seruiendum deuotos animat incessanter. Sane fidelium nostrorum consulum, seniorum et vniuersitatis tam Teuthonicae quam Gutthensis, Gutland inhabitantium, precibus inclinati, eisdem velificandi, applicando quoties et quanto et ad quascunque partes regni nostri maluerint, vendendi res suas et merces allatas, emendi res quascunque, annonam, lardum, et cetera suis vsibus necessaria, ac eadem libere deferendi, nisi tanta fuerit caristia, quod omnes, vndecunque aduentantes, ab emtione annonae et carnium non immerito abstinere debeant, liberam auctoritate praesentium absque pedagii ac telonii cuiuslibet solutione tribuimus facultatem. Caeterum, cum ipsos ad aliquam ciuitatem aut villam regni nostri venire contigerit, volumus, vt in vendendis et distrahendis pannis suis et caeteris mercibus eodem gaudeant priuilegio cum illis, ad quos ipsos contigerit aduentare. Si vero ipsos in aliqua ciuitate aut villa regni nostri contigerit hiemare, a communibus collectis, quae byargeld et almenningsgield vulgariter nuncupantur, eosdem prorsus liberos et immunes reddimus. Insuper omnibus regni nostri incolis de quibuscunque prouinciis, ciuitatibus aut villis nostri districtus Guttland mercationis gratia frequentare volentibus merces illuc quascunque libere deducendi, vendendi, permutandi, seu etiam alienandi, omni submoto prohibitionis cuiuslibet

personae obstaculo, tam in reditu quam in processu, omnimodam, sicut ipsis incolis Guttland ad nos, sic et nostris ad ipsos concedimus facultatem, prohibentes districte, ne quis ipsos super praemissis libertatibus praesumat aliquatenus molestare. Si quis autem hoc attentare praesumserit, vindictam regiae maiestatis se nouerit incursurum. In huius autem rei euidentiam pleniorem sigillum nostrum et reuerendorum in Christo patrum, dominorum Vpsalensis et Lincopensis, sigilla praesentibus literis duximus apponenda. Datum Östraros, anno Domini MCCLXXVI, X kalend. iunii, anno regni nostri primo.

c) MAGNUS BIRGERSSON. — Stadgeändringar. — Borgholm, 7 okt. 1285.

Omnibus praesentes literas inspecturis, Magnus, Dei gratia rex Suecorum Gothorumque rex, salutem in Domino sempiternam. Licet Gutthensium lex et consuetudo approbata huiusmodi fuerit ab antiquo, quod neque in expeditionem ire, neque ledongslame persoluere tenerentur, nisi expeditio ipsa esset eis per literas nostras seu certum nuncium legaliter demandata, et tunc optionem haberent, aut in expeditionem ire, aut ledongslame illius anni persoluere; attamen propter bonum pacis et concordiae, inter nos ex parte vna et ipsos Gutthenses ex altera, per discretos viros, dominos Anundum Haraldson et Johannem archidiaconum Vpsalensem, nostros nuncios ad hoc specialiter destinatos, est taliter placitatum seu etiam ordinatum, vt dicti Gutthenses teneantur singulis annis imposterum nostrum ledongslame persoluere vna cum tributo, cessante super hoc denunciatione qualibet uel praecepto. Quae duo, tributum et ledongslame, per certum nuncium nostrum singulis annis circa festum beati Johannis baptistae in propriis sumtibus nos et successores nostri recipi faciemus, nec iidem Guttenses in expeditionem vlterius ire tenentur, nisi forte nos aut successores nostri necesse habuerint producere exercitum ad paganos; in quo casu, sicut hactenus consuetum est, numero septem liburnarum in expeditione personaliter ire tenentur, dum

tamen eis expeditio legaliter fuerit demandata, solutione ledongslame illius anni tunc cessante, nisi forte hostilis timor talis ac tantus eis ingruerit, quod necesse habeant, non immerito terram propriam defensare. Caeterum, si qui laicalis conditionis propter manifestas regiae maiestatis offensas de regno nostro banniti seu et proscripti ad terram Gutlandiae confugerint, saepedicti Gottenses, postquam ipsis per literas nostras de hac constiterit, ipsos maiores et praecipui ac primi terrae et ciuitatis in domibus aut hospitiis suis non recolligent. Et si suppressa veritate regiae offensae in cuiusquam domo praedictorum ante receptionem literarum fuerint recollecti, post receptionem earundem octo dierum inducias habeant de illa domo recedendi; alioquin inuiti exire compellantur. Exeniam etiam aut clenodiam ipsis non dabunt, nec equos pro ipsis mittent, nec in agendis ipsorum seu negotiis expediendis aliquod consilium vel auxilium eis praestabunt publice vel occulte. Si vero aliquas violentias, postquam terram ipsam Gotlandensem ingressi fuerint, incolis regni nostri in rebus, domibus aut personis intulerint, extunc ipsos velud publicos terrae Gotlandiensis hostes habebunt et praedones. Praeterea offensas omnes, si quas memorati Gottenses contra regiam maiestatem hactenus commiserint, ipsis ex toto corde remittimus ab isto die in antea, et intendimus ipsos tanquam fideles nostros in suis iuribus et libertatibus confouere. Volumus etiam, vt priuilegia omnia ipsis ex parte nostra indulta robur habeant perpetuae firmitatis. Concedimus etiam eis, vt singulis annis gratia mercationis exercendae libere possint velificare ad Karelos, ita tamen quod merces a iure prohibitas secum nullatenus deferre praesumant. Vt autem haec placitatio seu etiam ordinatio inter nos successoresque nostros ex parte vna et saepedictos Guttenses ex parte altera robur habeant perpetuae firmitatis, vna cum sigillo nostro sigillum reuerendi patris, domini Laurentii episcopi Lincopensis, praesentibus duximus apponendum. Datum Borgholm, anno Domini MCCLXXXV, nonis octobris.

XXV. Birger Magnusson. — **Uplandslagens stadfästelse.** — Stockholm, 2 Jan. 1296 (?).

Omnibus praesentes literas inspecturis, Birgerus, Dei gratia Sweorum Gothorumque rex, salutem in Domino sempiternam. Licet legum veterum non sit vilis autoritas, interdum tamen, per processum temporum et humanae propagationis successum, conuictus mutui modo et ordine variatis, necnon insolitis aliquibus contingentibus casibus, nonnullis et antiquitatibus minus lucide traditis, immutari quoque contingit leges et statuta, quibus humanae fragillitatis mores regulari et litigia quietari competit, aequitatis tramite obseruato. Quod profecto tam in ecclesiasticarum quam ciuilium traditionum abrogationibus, suppletionibus ac nouellis institutionibus clarius elucescit. Sane fidelis noster dominus Birgerus, legifer Tyundiae, ex parte omnium tria folkland Vplandiae inhabitantium fide digna nobis insinuatione munstrauit, in eorundem legibus, per plura dispersis volumina, contineri quaedam rationi minus consona, iuri communi repugnantia, aliqua obscure tradita et nonnulla vtentibus onerosa. Quare a nobis ea, qua decuit, instantia omnium supradictorum nomine postulauit, ut ipsorum in hac parte dispendiosis incommodis de speciali gratia oportunum adhibere remedium dignaremur. Et quanquam preces huiuscimodi ad exauditionis gratiam aliquo tempore distulimus admittere, veterum legum inpertinentes variationes ac nouitatum inuentiones euitare volentes; iteratis tamen antedictorum importunitatibus pulsati, ac tandem multiplicium inconuenientium et grauaminum querulosis allegationibus inclinati, petitionem porrectam duximus admittendam. Porro, vt debita adhiberetur diligentia circa perpetuis temporibus permansura, praefato domino Birgero legifero dedimus in mandatis, vt, assumtis secum discretioribus de singulis folkland, discutiendis veteribus ac nouis condendis et compilandis legibus daret operam efficacem. Quod [quare],

promptitudine debita iussa complens, duodecim viros assumsit; videlicet, de Tyundia: magistrum Andream praepositum Vpsalensem, milites nostros dominos Rödh Keldorsson et Benedictum Booson, Vlf Langmansson [Lagmansson], Hagbardum de Sudherby, Andream de Förækarlaby et Thorstanum de Sambro; item, de Actundia: militem nostrum dominum Philippum de Rumby, Haquinum legiferum, Eskillum Skielgae, Sigurdum iudicem et Iohannem Gasabogh; item, de Fiethrundia: Vlphonem de Öthnustum, Götricum et Vluidum iudicem. Cum his igitur omnibus diligenti indagine expleto discutionis [discussionis], edictionis, compilationis et examinationis negotio, leges ipsas communi eorum, quorum intererat, placito in omnium audientia promulgarunt. Deinde, absque contradictione qualibet consentientibus et acceptantibus omnibus, iterato ad nos habito recursu, super insinuatione factorum ad omnium supradictorum instantiam et petitionem, nomine trium folkland sepedictorum nobis factam, autoritate regia sepefatas leges autenticandas ac confirmandas duximus, easque obseruandas perpetuo praesentis schripti patrocinio communimus; volentes et eadem autoritate praecipiendo mandantes sub optentu gratiae nostrae et animaduersione regiae vltionis, quatenus omnes ac singuli, sepius memorata tria folkland inhabitantes, non aliis, sed iisdem legibus, tanta petitis instantia, tam diligenti studio conscriptis, adeo vnanimiter acceptatis, rite approbatis, confirmatis ac autenticatis a nobis, vtantur in iudiciis, causis et controuersiis quibuscunque. Volumus etiam et firmiter praecipiendo mandamus, vt omnes et singuli Norrae Rodhrin[dh] inhabitantes sine contradictione qualibet vtantur legibus supradictis. In cuius rei euidentiam praesentes literas scribi fecimus, et sigilli nostri munimine roborari. Datum Stokholmia[-s], anno Domini MCCLXXXXVI, in octaua beati Stephani protomartyris.

Svensk öfversättning.

Byrghir, mæþ Guz naþum kunungær Sweæ ok Giötæ, helsær allæ, þöm þættæ breff seæ, mæþ Guz qweþiu

ok sinæ. þo at forni laghæ rættir sein wirþningæ wærþir, þa kombær stundum swa til, at vm skiptis þæn laghæ staþgi, sum skipaþær ær til at rættæ krankræ mannæ siþi ok mæþ iampnæþ aff læggiæ mannæ missæmi, fore þæn skyld at, swa sum timin liþær, ok mæn fra faldæ, ok andri til föþæs, swa ymskæs mannæ samwæræ, fore þy at i langum timæ kunnu mang ny fall hændæ, ok atær fore þy at i gamblum laghum hittis sumpt mæþ faum orþom at saght, ok æi swa liuslikæ, sum wiþ þorff. Ok fore þæssum faldum giörs umskipti baþi i kirkiurætt ok kiæsæræslaghum, swa at sumpt ær aff laght, ok sumpt mæþ faum orþom fullæt, ok sumpt allungis nyskipæt. Nu hawær war troin þiænistuman hærræ Byrghir, Tyundæ laghman, os tryggilikæ kunnughæt aff aldræ þeræ halwm, som boæ ok byggiæ i þrim Uplandæ folklandum, at i þeræ laghum, sum ströningium haffþus i flerum flokkum, hittis sumpt æi allungis skiælict, sumpt myrkilikæ saght, ok sumpt allungis þungt til at litæ; oc fore þy baþ os mæþ möghlikum bezlum aff aldræ þeræ halwm, sum fyrræ næmpdir æru, at wir aff særlikum naþum skipaþum bot, os wærþilikæ, ok þöm þarflikæ, a mote þæssum þeræ þungæ ok oþarwm. Wi dwaldum nokræ swa stund þæssæ bön at höræ, fore þy at wir wildum æi gamul lagh oskiællikæ um skiptæ ok æi ny orætlikæ til hittæ. þo vm siþir, siþæn wir þiklærmer þær um biþni warum, ok os mangfaldilikæ witis þungæ ok misfall, ær mæn haffþu aff þöm gamblu laghum, þa gawm wir wart iaqwæþi til bön þæssæ. Æn þær til, at giörlikæ giörþis þæt sum ewærþilikæ wæræ skal, þa buþum wir hærræ Byrghi laghmanni, sum fyrræ i þæssu brewe hawær wærit næmpdær, at han laghþi win a mæþ þöm witræstu aff hwariu folklandi baþi at skiliæ, hwat gamul lagh wærit hawæ, ok swa hwat i ny lagh skuldi skipæs ok samæn sætiæs. Han fulförþi wart buþ mæþ wærþskyldughum skundæ ok waldi mæþ sik tolff mannæ næmpd, þe hær næmpnæs: aff Tyundælandi, mæstær Andris prowæst aff Upsælum, waræ riddæræ hærræ Röþ Kiældærsson, hærræ Bændict Bosson, Vlff Laghmans-

son, Haghbarþ aff Sudhærby, Andres aff Forekarlæby ok Thorsten aff Sandbro; aff Attundælandi: warn riddæræ hærræ Philippus Röþæ aff Runby, Hakun laghman ok Æskil Skiælghæ, Sigurþ domæræ [och Johan Gasabogh; af Fiædrundelande: Vlf af Otunstom, Götrik och Vlwitin domare]. Siþæn þæssir allir hafþu giörlikæ um welt ok gamul lagh skuþæt, ny dictæþ samæn sætt ok iwir sætt [sett], þa lystu þer þem a þingi þem a hörændi, ær um warþæþi. Framleþis, siþæn allir mæn mæþ samsæt ok utæn genmæli wiþ þem laghum takit haffþu, þa komo mæn atær til war ok kunnughæþu os, hwat i þæssu mali syst war. Nu, fore swa giört ok fore bön aldræ þeræ i þrim folklandum byggiæ, þa aff kununglikn waldi giwm wir fullæn laghæ rætt ok kraffpt þöm samu nyu laghum, ær i þæssu brewe þiklæ næmpd æru, ok stæþium ok staþfæstum, warnum ok tröstum, þem til æwærlizlikæ alit mæþ þæssæ breffs skiælum. Ællr wilium wir ok aff samæ kununglikn waldi biuþum starklikæ allum þem, ær byggiæ i þrim folklandum i þæssu brewe þiklæ næmpdum, at swa liufpt, ær þe wiliæ undir warum naþum wæræ ok æi kununglikæ hæmpd þolæ, þa litin til ængræ andræ laghæ i sakum, domum ok aldræ handæ laghmalum, utæn til þæssæ, ær mæþ swa mangfaldi bön æru aff os fangin, mæþ swa myklum athughæ samæn skriwæþ, mæþ swa almænniliku iaqwæþi til komin, ok swa rætlikæ stadd ok staþgæþ, til fullæn rætt skipaþ. Wir wilium ok framleþis starklikæ biuþum, at allir almænnilikæ, ok hwar um sik, ær byggiæ i Nyrræ Roþin, litin at þöm samu laghum utæn all genmæli. Nu, þær til, at þættæ se witirlikt, þa latum wir þættæ breff scriwæ, stærkiæ ok fast giöræ mæþ waru insighli. Giwit war breff þættæ i Stokholmi, æptir wars hærræ byrþ þusund arum, twem hundræþ arum, niu tighi arum ok sæx arum, attundæ dagh æptir Sanctæ Stæphæns dagh um iulætimæ.

XXVI. Birger Magnusson. — **Uplandslagens företal.** — 1296 (?). — Utdrag.

Præfatio.

Gvþ siælwær skipaþi fyrstu lagh ok sændi sinu folki mæþ Moyses, ær fyrsti laghmaþær war fore hans folki. Swa sændir ok en waldughær kunungær Sweæ ok Giötæ, Byrghir son Magnusæ kununx, allum þem, ær byggiæ mellum haffs ok Sæwströms ok Öþmorþæ, bok þessæ mæþ Wigers flokkum ok laghum Upplænzkum. Lagh skulu wæræ satt ok skipaþ almænni til styrsl, baþi rikum ok fatökum, ok skiæl mellum ræt ok oræt. Lagh skulu gömæs ok haldæs fatökum til wærnær, spakum til friþær, æn ospakum til næfst ok ognær. Lagh skulu wæræ rætwisum ok snællum til sömdær, æn wrangum ok osnællum til rætningær. Warin allir rætwisir, þa þurfpti æi lagha wiþ. Laghæ yrkir war Wiger Spa, heþin i heþnum timæ. Hwat ær wi hittum i hans laghsaghu, ær allum mannum þarfflikt ær, þæt sætium wir i bok þessæ. þæt oþarfft ær ok þungi ær at, þæt uilium wir utæn lykkia. Hwat ok ær hin heþne læt affat wæræ, swa sum ær i kristnuræt ok kirkiulaghum, þæt skulum wir til ökiæ i upbyriæn þæssæri bok. Ok wilium wir fylghiæ i laghum þæmmæ warum forfæþrum: Erikinum hælghæ, Byrghiri iarli ok Magnusi kunungi; ok aff wari brysthyggiu ok warþt raþ, hwat wir gitum til satt ællr aff takit, sum allum snællum samþykkis a, þa skulum wir samæn sættiæ til þarwæ aldræ mannæ, ær byggiæ þær wir fyrmer saghþum. Bok þæssi skiptæs i attæ laghæbalkæ: þæn fyrsti ær kirkiubalkær, ær man skal sial sinæ mæþ giömæ; annær balkær ær um kunung ok kununx eþsöre ok skipwistir hans ok um roþæræt; þriþi balkær ær um giptæmal ok um ærffþir; fierþi balkær ær um drap, sár, þiuffnæþ ok fyndir; fæmpti ær um iorþir; sætti ær um lösörækiöp ok giæstning; siundi ær bygningæbalkær; attundi ok siþærsti ær um þingmal. I fyrstæ balkinum tæliæs flokkær twe ok tiughu. — — —

XXVII. Uplandslagens Konungsbalk. — 1296 (?).

I. *[Huru kunungær a wæliæs ok takæs.]* — Nv þorfwæ land kunung wæliæ; þa skulu þry folkland fyrstu kunung takæ: þæt ær, Tyundæland ok Attundæland ok Fiæþrundæland. Vpplandæ laghman a han wiþ Upsalir fyrst til kununx dömæ, þær næst hwar laghmaþær æptir aþrum: Suþærmannæ, Östgiötæ, Tyuhæræþæ, Wæstgiötæ, Nærikiæ ok Wæstmannæ. þer aghu han til krunu ok kununxdömis skiliæ, landum raþæ ok riki styræ, lagh at styrkiæ ok friþ haldæ. þa ær han dömbdær til Upsælæöþæ.

II. *[Vm Erixgatu.]* — Nu a han Erixgatu riþæ; þe aghu hanum fylghiæ, ok agu þe hanum gislæ sættiæ ok eþæ swæriæ, ok han a þem lagh at giwæ ok friþ at swæriæ. Aff Upsalum þa aghu þe hanum fylghiæ ok til Strænginæs. þær aghu Sudhærmæn wiþ takæ ok hanum mæþ gruþum ok gislum til Swintunæ fylghiæ. þær skulu Östgiötær mötæ hanum mæþ sinum gislum ok fylghiæ hanum giönum land sitt ok swa til miþiæn skogh a Holæuiþ. þær skulu Smalændingiær hanum mötæ ok fylghiæ hanum til Önæbækkiæ. þær aghu hanum Wæstgiötær mötæ mæþ gruþum ok gislum ok fylghiæ hanum til Romondæboþæ. þær skulu hanum Nærikiær mötæ ok fylghiæ hanum giönum land sitt ok swa til Upphofwræbro. þær skulu hanum Wæstmæn mötæ mæþ gruþum ok gislum ok fylghiæ hanum til Östensbro. þær skulu hanum Upplændingiær mötæ ok fylghiæ hanum til Upsalæ. þa ær þæn kunungær til land ok rikis komin mæþ Upsweum ok Suþærmannum, Giötum ok Gutum ok allum Smalændingium. þa hawær han riþit rættæ Erixgatu.

III. *[Vm kununx wighilsi.]* — þa a han aff ærkibiskupi ok lyþbiskupum til krunu wighiæs i Upsalæ kirkiu. Siþæn ær han skyldughær kunungær wæræ ok krunu bæræ. þa aghær han Upsalæöþæ ok dulghædrap ok danæarff. þa ma han þiænistumannum sinum læn giwæ. Værþær han goþær kunungær, þa lati Guþ han længi liwæ.

IV. *[Vm orættær hæmpdir.]* — þæssin mal æru kununx eþsöri, þa han takæs skal, ok aldræ höxtu hærrænnæ i Swæriki. þættæ ær þæt fyrstæ: hwar sum hæmpnis a annæn, ok annær giörþi giærþinæ. þa skal þæt hundærisnæmpd witæ, hwat hældær han hæmpnis a annæn, ok annær giörþi giærþinæ, ællr annær skilnæþær kom þeræ mællum. § 1. þættæ ær annæt: hwar sum hæmpnis a gruþ ok gioræ sæt; swa ok, hwar sum hæmpnis a giör lagh ok gangin, ællr a laghæ tilmæli. þæt a hundærisnæmpd witæ, hwat þæt sæt war ællr æi.

V. *[Vm hemsoknir.]* — þættæ ær þæt þriþiæ: riþær man hem at andrum ok giör hanum hemsokn. Hwat sum þer æru en ællr flæræ ok þæs wiliændis hanum skaþæ gioræ ællr nokrum i hans garþi, þæt fyrstæ þer i garþ komæ, sarghæ, sla til bloz ællr drepæ ællr bastæ ok bindæ þæn saklös ær; þa hawæ þer allir brutit kununx eþsöræ, ok ær þær hwar huwzman fore sik. þer leggiæs allir biltughæ, ok þeræ bo til skiptis. Nu kan swa wæræ, at þer riþæ i garþ ok ængin skaþæ gitæ giört, utæn brytæ hus hans; dylin mæþ eþe atærtan mannæ ællr bötin sæx markær, þy att þer ær hött mæþ litlu bött. Nu kan þæn fallæ, sum fangit biuþær, þæt ær, þæn sum hemsokn giör, wærþær han slæghin, sarghæþær ællr dræpin innæn garþ ok grindæstulpæ; liggi ogildær. § 1. Nu kan þæn, sum æi ær bondæns hionæ, sökiæ bondæns garþ fore owinum sinum i þrangum; þa aghu hans arfwær, æn han dræpin wærþær ællr sar, bo skiptæ ok bötær takæ; ok hin biþin i friþ, sum iorþenæ a. § 2. Nu hittæs mæn sattir i garþi ok skiliæs osattir, æn þo at giærningær komi þeræ mellum, þa ær æi kununx eþsöre brutit ok æi hemsokn giör, utæn han aff garþi gangi ok i annæn, far sik wapn ok fylghi, gangær atær ok giör til hans fullæ giærþ; þa ær þæt hemsokn. § 3. Rindær man at garþi fore owinum sinum, skiutær til hans ællr kastær, far þæn skaþæ i garþinum ær staddær; þæt ær hemsokn. § 4. Giörs landboæ hemsokn, swa at eþsörit bryz a hanum siælwm antwiggiæ mæþ sarum ællr drapum,

þa a han baþi bo skiptæ ok i friþ biþiæ. Bryz eþsörit a annæn æn a landboæn siælfwæn, þa aghi þæn bo at skiptæ eþsörit ær brutit a, ok þæn biþi i friþ iörþinæ a.

VI. *[Vm quinnæfriþ.]* — þætte ær þæt fiærþæ: takær man kunu mæþ wald. Synis asyn antwiggiæ a hænni ællr a hanum, þe han giorþi henni ællr hun hanum, ællr ær þæt swa nær by ællr wægh, at höræ ma op ok akallæn, warþær þæt laghlikæ skiærskotæt; þa a þæt hundærisnempd witæ, hwat þær ær sant um. Takær man kunu mæþ wald ok warþær þær takin ællr fangin a færski giærning, ok witnæ han tolff mæn þær til; þa a han undir swærþ dömæs. § 1. Takær man kunu mæþ wald, dræpær konæ han i þy, ok swa witnæ tolff mæn; liggi ogildær. § 2. Takær man kunu mæþ wald, rymir aff land mæþ hænni, wærþær han laghlikæ wnnin til walzgiærning; þa a han aldrigh friþ fa fyrr, æn kononnæ giptæman biþær fore hanum.

VII. *[Vm kirkiufriþ.]* — Sitær man a kirkiuwægh ællr a þingwægh fore aþrum, dræpær, sarghær ællr bloþwiti slar; han hawær brutit kununx eþsöre. Kombær æi drap ællr sar ællr bloþwiti þeræ mællum, þa ær hött mæþ ængu bött. Skil þem a kirkiuwægh ællr a þinxwægh, ok æi aff langri awnd, utan aff braþum giærningum; þet ær æi kununx eþsöre. § 1. Faræ mæn fra kirkiu ællr þingi, faræ til sin vin ællær pæninninxöls ællr annæn staþ, ok æi genstæ hem, sez fore þem forsæti ok fa skaþæ; þær ær æi kirkiufriþær ok æi þinxfriþær brutin.

VIII. *[Vm hamblæn.]* — Takær man annæn, leþir til stox, hoggær aff hændær ællr fötær; þæt ær kununx eþsöre, utæn þæt komi i wapnæskipti. Giör konæ ællr owormaghi þylikæ giærning, bötin mæþ laghæ botum; æi ma konæ ællr owormaghi friþ flyæ.

IX. *[Vm eþsörisbötær.]* — þæssi mal wi hawm nu upp talt, þe æru kununx eþsöre ok aldræ höxto hærrænnæ i Sweriki. Hwar sum þær brytær a mot, han hawær foregiört allu þy han a owæn a iorþinni, swa mangir sum þer æru, ok swa lanzwist, ok biltughir læggiæs um allt

rikit, ok aldrigh fyr i friþ komæ, æn þæn biþær fore hanum, sum han bröt til. Nu ma ængin annærs foregiöræ: æi faþir sons, ok æi son faþurs, ok æi broþor broþors, ællr ængin annærs foregiöre. Skiptis aldræ lotær fyrst brot aff [sum] saklösir æru, ok taki hwar sin lot, sum han a i bono. Siþæn hans lotær, sum brutlikær ær, skiptis i þry: en lot takær malseghandæ, annæn kunungær, þriþiæ allir mæn. þaghær þæn biþær fore hanum, sum han hawær brutit til, ællr þæs arfwi, þa a kunungær hanum friþ giwæ, ok han lösi sik i friþ wiþ kunung mæþ fiurætighi markum. § 1. þa þæssi næmpd skal næmpnæs, þa skulu þer baþir wiþ wæræ ok ia wiþær sighiæ, þæn til kiærir ok þæn sakin giffs, ok þer i þa næmpd at næmpnæs, sum þe baþir ia sighiæ wiþ. Hwilikin sum þe tolff wæriæ mæþ sinum eþe, han ær warþær; hwilikin sum þe tolff fællæ, han ær fældær, sum fyr ær sakt. § 2. Æ hwar mæn hittæs sattir ok skiliæs osattir, þær ær æi eþsöre brutit. § 3. Hwa sum þæn man husær ok hemær, sum biltughær ær laghþær ok sworin, enæ nat, böte þre markær. Hysir han flere nætær, þa böte fiurætighi markær, ællr wæri sik mæþ þrætylftum eþe. Hwa sum biltughæn man hysir ællr hemær innæn þæn dagh hanum ær laghdhær, til þæs han rymæ skal, wæri saklös.

X. *[Vm kununx leþung ok skipuistir hans.]* — Nv biuþær kunungær liþ ok leþung utt, biuþær utt roþ ok reþ; þa skal næmpnæ hampn ok stampn ok styriman ok hasætæ allæ, ok han skal biuþæs a kyndilþingum ok stæþiæs a liþstæmpnum. Vm allær kununx uttgiærþir skal buþ fiughurtan natum fyrr komæ, æn þæt ut giörs. § 1. þæt ær laghæ leþungær: fiughur skip aff hundæri hwariu, will kunungær siælwær utrikis faræ ællr hærr sin ut sendæ. Raþi siælwær, huru lengi han will uti wæræ, ok æpti þy wærþær han leþung ut biuþæ, han will siælfwær uti wæræ. þættæ buþ ær i fyrstu skipwist. Sitær han qwær ok will æi sialfwær ut faræ ok æi hærr sin utrikis sændæ, þa ær laghæ leþungær: attæ pund ok attæ spæn i hampnu hwariæ i fyrsto skipwist, i

Tyundælandi ok Attundælandi æptir Upsalæ spanni, i Fiæþrundælandi æptir Enækiöpunx spanni; i andri skipwist aghu wæræ sex pund ok sex spæn; twa skipwistir skulu mæþ pænningum ut giöræs, fiurætighi markær i hwart skip. þæssæ skipwistir skulu iwir all þry folkland at gangæ, slikt aff markland iorþær sum aff wighum manni, um þry skip. þæt fiærþæ skal giöræs utt aff mantali, aff bondum ok bondæ sunum, leghudrængium ok löskæ mannum. þæn kallæs moghande man, sum tiughu aræ ær; han skal i allum utskyldum standæ, þær til kunungær han undæn takær. § 2. Nu skal skipwist utgiöræs ok i kununx wistæhus föræs; nu [þa] skal maþær wæræ fore hampnu hwarri, ok en fore attungi hwarium, slikin attonxmæn wiliæ takæ; æi skal han wæræ fatökæri æn þæn niu markæ kost a, ok æi witwillingær ællr oworrmaghi, ok þo en vm ar hwart; ok lænsmaþær fore hundari allu, ællr hans wist vmbuþ. Hwilikin þeræ þæt latær, böte þre markær: enæ þöm lenit hawær, andræ hundærinu, þriþiu tekiumanninum. Allir aghu skipwist ok spannæmalæ ok andræ utgiærþir giöræ, sum böndær æru. Wæri þæn bonde, sum skipwist ok spannæmalæ orkær giöræ; þæn æi orkær þæt, wæri han leghudrængær ok giöri utt fiuræ örtoghær um arit. Nu komæ þer mæþ kununx utgiærþum fore kununx wistæhus; þær a attunxmaþær fore standæ, ok hampnumæn allir. Will æi bondæn ræt giöræ fore rættæn stæmpnudagh þrim daghum fyrræ, æn skipwistin skal utgangæ, þa aghu hampnæmæn hem til hans gangæ ok mætæ twa pænningæ utt fore en aff hanum ok swa kunungi fulnæþ fa. Swa ær ok vm spannæmalæ, kornspan ok maltspan; ok swa vm attærgiæld, þæt æru þrætighi markær. Æ hwar utgiærþir skulu aff mantali utgiöræs, þær skal hundæri alt aff mantali iæmföræs. § 3. Nu skal kunungær hawæ fiughur nöt aff hundari hwariu, fetæ ko ællr komykit nöt, hwar fiærþungær sitt nöt, sex böndær ett faar, hwar bonde fiughur fang hö ællr fiuræ pænningæ, hwar bonde ett höns; ær æi höns til, þa æru twe um lamb ett ællr kiþ, ællr gris

fore ett höns, ok enæ gas foræ þry höns, þæn æi hawær höns. § 4. Nu kæræ tækiumæn, sighiæ sik æi fullær utgiærþir fangit hawæ, attonxmaþær sighær sik fullt hawæ ut giwit aff attungi sinum, ok swa sannæ hampnumæn mæþ hanum; fylli þæt mæþ attæ attunxmannum ok lensmanni sinum, ok wæri siþæn saklös. Æi ma attungær lagh fore sik biuþæ, ok æi fiærþungær ællr halft hundæri, aldræ sizst allt hundæri; ma aldrigh lagh fore kununx utgiærþir giwæ. § 5. Nu aghu böndær fulnæþ fore kirkiuiorþ giöræ, fore swa mykit kirkiubol ær: þæt ær markland iorþær undir hundæriskirkiu hwariæ, ok halff mark undir tolfftækirkiu. Hawær kirkiæn meræ frælst, standi þæt fore bondænum, ok wæri saklös. § 6. Sitiæ landboær quærrir, þe rætlikæ aghu ut giöræ, ællr þiænistumæn ællr andri böndær, þe ær böndær kunnu æi ræt aff fa, þo at þer kræfwin þæt fore garþi hans; þa aghi kunungær wald at latæ takæ aff garþi þeræ hwat han will fore þe utgiærþ, ok saköri mæþ: þæt ær, þrir öræer fore witinæ [witit] ok þre markær fore hampnunæ. § 7. Sitær attunger qwær, sækær at fæm markum, fiærþungær at tiu markum, halfft hundæri tiughu markær, allt hundæri fiurætighi markær, ok æ skipwistinæ mæþ fullæ; þe bot liggær til kununx borþ. Æ hwar kunungær far fullt, þa wæri bonde saklös. § 8. Æ hwat utskyld þæt hælzt ær, hwat þæt ær skipwist, spannæmali, attærgiæld, nöt, far, höns, hö; þa skal lænsman ællr hans buþ fore wæræ, ok attunxmæn. þer skulu æi bort faræ fyrr, æn tækiumæn hawæ fullt fangit. þer skulu vitæ, hwar sum uttgiör ællr hwar sum qwær sitær; þæn a saklös wæræ þer wæriæ, þæn ær ok fallin þe fællæ. § 9. Fællis fiærþungær fore nöt, böte þre markær; swa ok, æn annær fællis, böte þre markær; þem taki tækiuman. Fællis man fore far ett, böte þre öræ; þem taki ok tækiuman. Fællis fore höns ællr hö, giældi twa pænningæ fore en. þettæ skal allt ut sökiæs; sighær tækiuman þæt wæræ ogillt, sum hanum föris, fari hem at saklöso ok hæmpti annæt bætræ. Æi mughu kirkiuwæriændær nempnæs fore kununx ut-

giærþir. § 10. Nu kunnu kununx utgiærþir æi i ræettum stæmpnudagh komæ, þa ær þær forfall fore: ett ær þæt þe æi buþ fingu, annæt at þer sent buþ fingu, þriþiæ at þer illt wæþær fingu, swa at försl spiltis, æn þer hanæ utförþin; þæt skal læensman fyllæ ok attæ attunxmæn mæþ eþe sinum. § 11. Sitær allt hundæri qwært, söki folklanzhærræ mæþ tolff folklanzmannum utt fiuræetighi markær ok skipuistinæ mæþ. Swa gangi kununx utgiærþir fram. Guþ giwi hanum at gott gaghn.

XI. *[Vm roþæræt.]* — þettæ æru Roþsins utskyldir: attæ markær smörs, hwarr þæn sitt eghit bröþ ætær, ok örtugh pæningæ aff hwarium bondæ, fore þinglamæ; ok tiu markær at æettærgiældi aff hwariu skiplaghi; sæx lifspund humblæ aff hwariu skiplaghi, ok mark aff hwari ar, æn þe hemæ sitiæ, fore leþungslamæ. Fara þe iuir haff mæþ leþungi sinum, wærin þa liþughir fore leþungslamæ. Æi wærin þeræ utgiærþir flere. § 1. Nu ær skip utt i leþung gangit ok i warþ ok i waku komit, stiæl þær man aff aþrum æellr rænir æellr brytær iwir lanzlagh, hwat sak þæt hælzt ær; þæt a wæræ halfwu dyrræ at botum, æn þæt hemæ giörs, ok halw læghræ at eþum ok witnum. Nu wærþær þæn sandær at giærning, þa bötes sak i þre þriþiungæ: takær en lot styriman, annæn malseghandin, þriþiæ hassætær allir. Wærþær þær man dræpin æellr huggin fullum sarum, þær aghær kunungær fiuræetighi markær fore friþbrut sin. Nu kan þættæ sætæs fyrr, æn þer hem komæ, ok kan siþæn þæt mal delæs; þa a han þæt witæ sæt ok böt mæþ styrimanni sinum ok hassætum· sæx. Wærþær þæt æi sæt fyrr, æn þer hem komæ, standi þa fore mæþ lanzlaghum æellr laghæ botum. § 2. Kastær man annæn mæþ wiliæwærki uttbyrþis, ok ær til twæggiæ mannæ witni; böte þre markær fore þæt borþ til lanz wet, ok sæx markær fore þæt borþ til haffs wet. Giörs þæt mæþ waþæ, wæri saklöst. § 3. Giör styriman aþrum asighling, böte atær skaþæ ok mæþ þre markær. § 4. Rænir man hampn aff aþrum, böte þre markær. Giör hanum meræ skaþæ,

giældi atær fullum giældum. Allir aghæ hampn fore kununngi rymæ, ok swa fore biskupi ok iarli ællr fore formanni þeræ [þem], sum kunungær hawær fore sik.

XII. *[Vm varþhald.]* — Nu takær styriman warþ fore bryggiu sinæ; wærþær skorin i warþi, böte sex öræ. Kan siþæn skaþi i skipi wærþæ, utæn aff sio ællr innæn aff landi; böte warþmaþær skaþæ atær, ok mæþ þre markær, æn þæn warþær æi fangin, sum skaþæ giörþi. þæn böte ok þre markær warþ fællir, sum styriman til warþs næmpnir, ok skaþæn atær, sum fyrr ær saght. § 1. Nu wæntir man hærr a land sitt, þa wiliæ þe warþ utt sættiæ til landgiömo sinnær: byæwarþ, strandæwarþ ok bötæwarþ; fællir man byawarþ, ællr wærþær skorin i þæm warþi, böte þre öræ: þæt ær byæmannæ ensak. Fællir man strandæwarþ, ællr [i þem warþi] skorin wærþær, þreæ markær bot at: takær enæ kunungær, aþræ skiplaghit, ok þriþiu takær han i warþi skiær. Warþær æi skorin, ok fællir þön warþ, þa takær þæn enæ mark, sum i warþhaldum ær mæþ hanum. Nu fællir man böteswarþ, ællr skorin wærþær i þem warþi, sæx markær bot at: þæt ær kununx ensak. Nu kan skaþi komæ giönum þæssæ warþæ, nu æru upsaghþir; þa ær þæt wizorþ þæs, sum warþin haldir, witæ þæt mæþ twem mannum þær han hörþo, at han laghlikæ öpti þry hærop. Orkær han æi þön witni, þa böte fiurætighi markær, æn þær hæriæs ok brænnis. Giörs ængin skaþi, wæri saklös. Ængin ma ok annæn i warþ fore sik sættiæ, utæn han swari sakum fore þæn han fore sik sætær, swa sum han siælfwær swara skuldi, æn han i warþi brytæ kunni. Böndær oc bolfastir mæn aghu i warþ næmpnæs; æi ma konæ i warþ sætiæs, ok æi löskæ man. Qwæls man fore bötewarþ af kununx manni siþæn, þa taki witni af þöm siþæn til kom. Wærr han þæn, wæri saklös; falz han, böte sum fyrr ær saght. Strandæwarþær a haldæs, til sol ær up gangin. Siþæn a han laghlikæ til sighiæ þöm næst hanum skal warþ haldæ mæþ twæggiæ mannæ witnum, ok siþæn gangi warþær sum buþkaffli. § 2. þættæ

æru forfald þeræ wardh skulu haldæ: liggær han i sot ællr sarum, ællær hawær döþæn warþnæþ fore durum, ællr ær kallaþær af kunungi, ællr ær eldær höghri æn hawæ þorff, ællr ær a fiæti feæ sins. þæssi forfall nu æru saghþ skal han witæ mæþ twem mannum, ok siælwær han þriþi, ok wæri siþæn saklös. Falz at witnum, þa böte bot æptir þy fyrr ær saght, hwariæ bot æptir sinum brutum. Swa lyktæs kununxbalkær at roþæræt; kunungær aff hympnum giömi os allæ slæt. Amen.

XXVIII. Bonifacius viii. — **Gotland under påfligt skydd.** — Anagni, 9 aug. 1296.

a) Skyddsbref.

Bonifacius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis, clero et populo insule Gutlandie, salutem etc. Sacrosancta Romana ecclesia devotos et humiles filios ex assuete pietatis officio propensius diligere consuevit et, in [cum] pravorum hominum molestiis agitantur, eos tamquam pia mater sue protectionis munimine confovere. Ea propter, dilecti in Domino filii, vestris justis precibus inclinati, ad instar felicis recordationis Gregorii noni, Innocentii quarti et Gregorii x, predecessorum nostrorum, Romanorum pontificum, personas vestras cum omnibus bonis, que in presentiarum rationabiliter possidetis aut in futurum prestante Domino poteritis adipisci, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, auctoritate presentium inhibentes, ne quis libertatem vestram, obtentam hactenus ac pacifice observatam, presumat temere perturbare. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre protectionis et inhibitionis etc. Datum Anagnie, v idus augusti, anno secundo.

b) Stadfästelse å prästvalsrätt.

Bonifacius etc. dilectis filiis, clero et patronis plebium ecclesiarum insule Gutlandie Lincopensis dyocesis, salutem etc. Justis petencium desideriis dignum est nos facilem prebere consensum et vota, que a racionis tra-

mite non discordant, effectu prosequente complere. Eapropter, dilecti in Domino filii, uestris iustis supplicacionibus grato occurrentes assensu, racionabilem consuetudinem et hactenus pacifice obseruatam, quam circa eligendos et preficiendos prepositos et presentandos plebanos et rectores in preposituris, plebibus et ecclesiis non collegiatis insule Gutlandie Lincopensis dyocesis, quando vacant, vos habere proponitis, sicut eam iuste et pacifice obtinetis, ad instar felicis recordationis Innocencii IV et Gregorii X, predecessorum nostrorum, Romanorum pontificum, auctoritate uobis apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo etc. Si quis autem etc. Datum Anagnie, v idus augusti, pontificatus nostri anno secundo.

XXIX. BIRGER MAGNUSSON. — **Frälse för biskopsbord.** — 24 sept. 1302.

[Priuilegia regalia episcopo Scarensi data, sed stricta aliqualiter].

Birgerus, Dei gracia Sweorum Gothorumque rex, omnibus presentes litteras inspecturis, salutem in Domino sempiternam. Tenore presencium constare volumus euidenter, quod nos reuerendi patris domini Bryniulphi, diuina miseracione episcopi Skarensis, omnia bona mobilia et immobilia, villicos et colonos, ac personas omnes in eisdem bonis residentes recepimus sub nostram protectionem et tutele graciam specialem; reddentes eadem bona, cum personis premissis, que silicet pro cotidianis suis vsibus et pro mensa deputauerat, ab omnibus causis et iuribus nomini nostro debitis, videlicet gengiærdh et almænningsøri, ac solucionibus aliis seu inposicionibus quibuscumque, racione fidelis sui servicii nobis inpensi et, prout speramus, in posterum fideliter inpendendi, libera penitus et exempta; ita quod per omnia eadem libertate gaudeant, qua ceteri gaudent, qui nobis cum dextrariis serviunt phaleratis. Prohibemus igitur, ne quis bona

seu personas premissas contra huiusmodi nostram tuicionem inpetere, grauare seu molestare presumat, sicut graciam nostram diligere voluerint inoffensam. Datum anno Domini millesimo trescentesimo secundo, VIII kalend. octobris.

XXX. Birger Magnusson. — **Frälse för domkyrkogods.** — [Alsnö], 29 juli 1304.

Birgerus, Dei gracia Sweorum Gothorumque rex, vniuersis presentes litteras inspecturis, salutem in Domino sempiternam. Quamuis generaliter duximus statuendum, quod nullus incola regni nostri super exhibicionibus seu solucionibus quibuscumque, nobis annuatim debitis, liber resideat vel exemptus, nisi cum dextrario seruierit phalerato, cum ecclesiis tamen et earum personis graciam facere volentes ampliorem, predia, possessiones seu bona omnia et singula ad fabricam ecclesie Vpsalensis, cum villicis, colonis, familiis et personis ceteris in eisdem bonis commorantibus, spectancia sub nostram recepimus proteccionem et tutele graciam specialem; reddentes bona predicta cum personis, vt premissum est, ab omnibus iuribus et causis regiis, inposicionibus, solucionibus ac exhibicionibus, videlicet skipuist, lethunxlamæ, spannamalæ, ættegield et thinglamæ, necnon aliis omnibus et singulis nomini nostro vel iuri debitis, libera penitus et exempta. Si vero expedicionem nostram euocari, vel subsidium a toto regno generaliter requiri, seu corone iuriamentum aut iudicium nostrum infringi, vel quempiam eorum in occultis homicidiis, moordh dictis, aut furtis convinci contigerit, hoc ad ordinacionem nostram et fiscum regium volumus specialiter pertinere. Prohibemus igitur firmiter et districte, ne quis predia seu bona supradicta vel personas in eis commorantes contra premissam tuicionem nostram et libertatem aliquatenus inpetere, grauare seu molestare presumat, sicut graciam nostram diligere vo-

luerit inoffensam. Datum anno Domini MCCCIV, in festo beati Olaui regis et martyris.

XXXI HERTIGARNE ERIK OCH WALDEMAR. — **Utskrifning af gärd.** — Skärf, 20 dec. 1309.

[Littera de solucione stipendiariorum.]

Ericus et Waldemarus, Dei gracia duces Sweorum, omnibus Tiundiam et Atundiam inhabitantibus, in Domino dileccionem, graciam et salutem. Quoniam ad quittandum et soluendum stipendiariis, videlicet militibus et armigeris extraneis, quos pro defensione regni ad recuperacionem pacis, magna perplexitate compulsi, adduci fecimus, instans necessitas nos compellit vobis, sicut aliis regni incolis, super contribucione pecuniaria specialiter intimare, volumus modis omnibus et mandamus, quatinus omnes et singuli penes vos, novem marcharum expensas habentes, vnam marcham denariorum, et qui sex marchas in expensis habuerint, dimidiam marcham, qui vero tres marchas in expensis, duas oras, et qui duodecim orarum expensas habuerint, vnam oram denar[iorum], ante purificacionem beate virginis iam proximam, ita quod tunc ad vltimum in promptu sint, exsoluere studeant et procurent, prout per dilectum dapiferum nostrum, vel cui mandatum suum in hac parte per patentes litteras commiserit, nomine nostro fuerint requisiti, nullatenus omissuri, prout penam amissionis omnium bonorum suorum voluerint euitare. Nullus autem ab huiusmodi solucione se subtrahere audeat, nisi qui cum dextrariis seruierint phaleratis. Coloni eciam ecclesiarum et claustrorum ad hanc solucionem similiter teneantur, bona vero alia ecclesiastica antiqua in hac parte libera esse volumus et exempta. Datum Skiærff, anno Domini MCCCIX, in vigilia beati Thome apostoli.

Konungsbalken.

VII. *[Vm konungx leþung ok skat ok leþungslamæ.]* — Swa skal konungx skatter göræs i Angermannælande ok i Mæþalpaþa: hwar som a til XII öræ helsinskæ, ok ær han xx aræ gamal æller kumin at taknum arfwi, þe göræ twe ett twælyt skin, ok v markær i læræptæ aff hwæriæ skipi, foræ leþungxlama. I Uma ok i Bygþa ok allom þem þær byggiæ norþæn fore, tu blaskorin skin aff hwærium bughæ, ok ængin leþung annan, utan wæriæ land sit hemæ. Hwar sum fæller skat konungx, böte þre botmarker; þem taki konunger. I Sundaþa x mark lærept aff hwæriu skipi, baþa foræ skat ok leþungxlama. Hwar sum faller leþungxlamæ, bötæ þre botmarker fore ha, swa foræ annan, ok swa foræ þriþiæ. Fæller fiærþung, böte x marker. Fæller halft, bötæ xx marker. Fæller alt, böte XL marker. þem taki konunger. Ganger leþunger ifwr haff ællr utt wm Aspasund, þa wæri saklösir wm leþungxlamar.

VIII. *[Vm vtroþ.]* — Hwar sum hærbuþ far i vtroþir æller i landwarn, þryzkær han wiþer ok hawr æy forfal, böta þre botmarker: halft konungi ok halft skipnöti. Hæriæ þer æller brænnæ, gar skaþa a land, böta XL marker; ok skiftis som för ær sakt.

IX. *[Vm warþhald.]* — Böndir ok boolfastæ mæn skulu i warþ sætiæs, ok æy löskæ mæn. Fæller man bærgwarþ, bötæ sum foræ hærbuþ; swa ok fore næsiæwarþ. § 1. Taker styræman warþ foræ bryggiæ sina, ok warþer man skurin i þæm warþæ, bötæ VI bottöræ. Kan skaþa warþa i skipi vtan aff syo æller innan aff landi, bötæ worþmaþer III bootmarker, ok skaþa atter, æn þæn warþer æy fangin skaþa giærþi. þæn bötæ ok III marker warþ fæller, ok skaþa atær, æn warþæ kan. § 2. Sætæs þer för, æn hem kuma, skiftis þa i þry synder: taku en lut malzæghændæn, annan styræman, þriþia asættæræ ællir [hasäter allir]. Kumæ þe hem at osættæ mali, bötæ þa æftir lanzlaghum.

X. *[Vm konungsara friþ.]* Swa ær mælt wm konungxaræ friþ: þa han ær iuær Marþbæk kumin, þa ær han i laghwærnaþa Hælsingiæ. þa ær hans friþ tvinnum xvi örum i væghum vti þingx mællum; æn i garþi, þær sum han a wæzlu, taka halw dyræ æn bondæ. Ær wæzlufal i framfærþ, bötæ viii öræ, ok far han at talu ræuttæ; æn baþær wæzlur fallæ, i framfærþ ok aterfærþ, bötæ xvi öræ ok wirþæ wæzlæ. Löper maþer at konungxaræ a þingi, warþer öxæ i huggi takin, æller swærþ or sliþrum dræghit, spiut i skuti, arff aff strængi löst; xl marka boot at. Ær wagnaspiæl æller waþa, lxxx marka boot; at bloþlæti, hundræþæ marker; [hulsar äller huwdhsar, i tuhundradhe marker;] affhug æller döözdrap, þryhundraþæ marker. þænna friþ a han i sætæ sinu. Ok i samæ fiætum, æn han löper at nakrom manni mæþ wighænzvaknæ, þa hafuvi forlöpit friþi synum. Warþer a þem friþ brutin, sum hanom fylghiæ, þa ær þem böt sum bondum. Æn han æller þer brytæ friþ a manni, þa skal hfwar slika bötæ han taker.

XI. *[Vm skiutægiærþ ok Vpsalæöþær.]* — Swa aghæ Hælsingær snio wæghæ ok skiut göræ: wiþ Marbæk skulu mæþ viii skiutu[m] mötæ, ok x, æn wæghæ skal. I aterfærþ skulu þeer till Hambrungis konungx förslæ fylghæ; æn i landinæ innæ, swa sum gamalt ok fornt hawr warit; æn Norþstigher til Nyurundi, þæþan ok til Sillanger, þæþan til Alnö, swa til Hæsiæ, swa til Ælgsio; siþæn taku Angermæn viþ ok warþæ ater til Silangrs. I skiutæfærþ ær ængin frælz; iæmni bönder siælfwar skiutægærþ sinæ i mællum i skiplaghi hwariæ. Hwar sum skiutægærþ fæller, böta iv öræ. Komber nöþsyn af snio, þa ær ængin frælz; for þy þæn buþ faar, swa mang skiut [sum] undir konungx pænningæ [skal], hawi ængin wald þær sighiæ næy motæ. § 1. þæssur æru Upsalæöþær: Sunnastæ höghær, Hager [Höghär] i Sundaþy, Höghær a Norþstighi, Næs i Silanger, Norþstigher i Syobooraþ, Kutuby. þæssæ byæ ma ængin wndæn kronunna skiptæ æller sæliæ, ok

ænctæ þæt þær till ligger. Konungxbalker lyctæs swa; Guþ lati os alla himærikis naþr faa. Amen.

Tingmålabalken.

I. *[Vm laghman ok buþkafwlæ.]* — Nu skulu laghmæn takas; þa a konungx syslæmæn XII mæn næfwna. þe XII skulu laghman wæliæ, ok syslæmæn skulu hanom domæ i hænder sætiæ, þæn konungx wald hafwr þær till. Laghman a þing sökiæ, þa þing a rætlikæ wæræ, æller konungx breeff kuma. § 1. Nu kumber konungx breef æller buþ till landsins; þa scall lænsman buþkaulæ wp skæræ, fiuræ aff hwærium husæby; þe skulu fram fara, ok æy ater. Æy skulu þorpakarlæ, sum i skoghum boæ, buþkaulæ bæræ, ok æy þæn i wtöium boor; þæn sum þem næst boor, sighiæ þem, hwat a þingi görs. Hwar sum buþkafwlæ fæller æller willer a mote konungx buþi, böta VIII öræ i þriþiung hwan. Skær lænzman wp buþkaufla ok wil soknæþing hafwa, han scal bondæ fran bondæ bæræ. Hwar han fæller, bötæ IV öræ. Delæ þer wm buþkaulæ, hafwa þæn wizorþ buþkaulæ wil fram witæ.

III. *[Vm þing ok stæmpnung.]* — Lansman a soknæþing hafwa twem sinnum um hwart aar, ok æy fleræ, vtan konungx buþ komæ. Soknæmæn skulu sik þingstaþ witæ, hwar þe gitæ, wtæn a kyrkiubolæ. § 1. A man sak at manni, þa skal man hanom a þing stæmpnæ. Kumber han æy til swaræ, ok hawr æy forfal; bötæ þingwitæ IV öræ, ok þre marker foræ swarælösæ. Æru baþir a þingi, tilltalandæ ok swarændæ, ok dömis malit til fæbotæ, ok wil æy fæstæ ok æy motæ domæ wæþiæ; þa ma malseghandæ ok lænzman fæstæ af hanum kræfwiæ þrem sinnum a þy þingi.

IV. *[Huru man förær þing at manni.]* — Nu wil han æn æy þa fæstæ, þa kalla lænsman þing foræ garþ hans, ok æru þe allir i fyratighi marka friþi þit faræ, ok satiæ þing foræ garþæ hans, ok æn þa þrem sinnum fæstæ beþæs. Fæster æy æn, þa skulu XII mæn i garþ ganga ok mætæ wt sak hans aller æptir domi. § 1. Vill han mæþ wighi wæriæs, þa wæri ogilder, ok sua hans fylgha;

ok þe æru i LXXX marker friþi, sum konungx mæn fylghæ. Hwar læensmanni gör fylghæfal, bötæ III marker. § 2. Vil han wæþiæ þing fran garþi, þa wæþiæ mæþ þre[m] markom vndir landzens book; þa ma æy mætæs ok æy skiflæs fora hanom, för æn wæþ æru wt rönt. § 3. Gifs döþum manni sak, þæt æy war a quikkan kiært, þa standæ dul for döþum, æn dult giter; giter æy dult, þa ærfwi hwar swa leet sum liuft.

VI. *[Vm þingxfall ok twætalu.]* — Gör skiplagh alt æller sokn þingfal fori læensmanni þæn dagh þæt ær rætlikæ stæmpnt, bötæ III marker, ok hafwi þing þæn dagh þær næst ær. Kummæ æy þa, bötæ VI marker, ok þe maal stæfnis till landzþing. Sighi bönder sik a þingi hafwi wærit, ok læensman nekær, þa sculu þæt XII mæn witæ, hwat þær ær sant wm. Wær þe næmpd bönder, wæri saaklöös; fællæ þe þem, bötæ sum för ær sakt. — — —

XIV. *[Vm friþ i soknum.]* — Thætta ær friþer i soknum: iulæfriþ ganger in IX nattum for iul, ok wt XX dagh iulæ; warfriþer ganger in a litlæ gangdaghæ, ok wt vm Botulfsmæssu; anfriþer ganger in vm Pæþursmæssu, ok wt wm Michiælsmæssu. I þæssum friþ ma ængin annan laghsökiæ æller forgangæ, vtan foræ warök, frökorn ok warbild; þæt ma kræfwiæ ok hem stæmpnæ; ok swa vm konungx gamblæ wtgærþir, huru þe ater stander. þænnæ friþ a ok waræ, mæþæn konungx rætter skatman ær i landinu. Hwar sum þænnæ friþ bryter, nokon af þem nu ær sakt, bötæ III marker til þræskiftis. I warfriþi ok anfriþi ma man lagh sin föræ, hælder æn han fallin warþer. § 1. Knifslagh ok bughuskut, þæt ær konungx ensak, XL marker; ok malseghandæ ok allæ mæn taki æftr landzlaghum. § 2. Nu skal hwar wigher man, sum atartan ara gamal ær, hafwa V folkwakn: swærþ æller öxæ, iærnhat, skiold, bryniu æller musu, ok bughu mæþ III tyltum arfwæ. § 3. Hwar friþwakn förær til þingx mæþ sik vtan konungx manz orlof, bötæ III marker. § 4. Hwar sum gaar obuþin a konungx manz gengærþ, sum konungx æghæ ær, bötæ XVI öræ, æn i bondæ æghæ, bötæ VIII öræ.

XXXIII. Um styrilsi kununga ok höfþinga. — Omkr. 1330(?). — Utdrag.

I. Alt, þæt skapat ær ok sik ma hava sva ælla annur leþ, til þæn ænda þæt ær til [þæt] skapat, þæt þorf hava styrilsi ælla ma afskeþis ganga ok sköt forvarþa.

Nu ær mannin en af þem þingum, sva æru skapaþ, ok þy havir Guþ hanum givit skiæl ok samvit, þöm han ma sik mæþ styra til þæt bæsta; þær til havir han mal fram for al annur kreatur, at ma hugh ok vilia sin lysa ok kunnugha þöm han vil, ok þy havir Guþ mannin giort hærra ivi aldra handa diur ok fughla ok fiska ok alt, þæt i værildinni ær, at han ma ei at enast sik siælvan ok sin handaværk mæþ sinum skiælum styra ok raþa, utan ok alt annat, þæt nu ær saght. þæt undra David propheta, þa han saghþi til Guþ sva: "Hærra Guþ, hvat ær mannin þæs, at þu havir giort hanum slika virþning? þu havir han skapat litlu minna æn ængla ok havir kronat mæþ heþer ok æru ok havir han skipat ivi alt þit handaværk ok havir alt laght undi hans föter, ok i hans vald aldra handa diur ok fughla ok fiska ok alt, þæt i værildinni ær".

Nu ær mannin æpti sin naturlik skipilsi skapaþer mit mællin ængla ok værildslik diur. Mæþ ænglum havir han skiæl ok lif, ok mæþ værildslikum diurum havir han lif ok likama. Til sinna skiæla ok andilik þing likas han viþ ængla, ok til sin likama ok likamlik þing likas han viþ söþi ok væruldslik diur.

Nu maghum vi mannin þrefaldilika undirstanda: ena leþ, sva som han liknas viþ ængla, ok andra leþ, sva som han liknas viþ söþi ok annur værildslik diur, ok þriþia leþ, sva som han ær nakot af sik siælvum mællin þæssin tu, til mandom ok manlik athævi. Æpti þæssum þrym mansins skipilsum ræknas þriggia handa manna lifnaþer hær i værildinni.

Æn þæn försti likas viþ ængla lifnaþ, ok þæn lifnaþ havir renlivisfolk, þe som hava viþersaght alt væ-

rildslikt goþs ok alla væruldslika fikt ok allan likamans lusta ok æn þær mæþ sin eghin vilia ok hava ænga akt andra, utan þiæna Guþi allan tima i renlivi sinu ok hughsa ængti utan guþlik ok andilik þing. þætta liverni havir styrilsi, reghlu ok staþga sin i hvariu renliviliverni, þær þe maghu ei af ganga.

Annat manna liverni ær þæt, som likas viþ söþa liverni ok villidiura; þæt livernit havir þæt folk, som ængti akta utan æta ok drikka, leka ok sova ok fylghia allum sinum likamalusta. þæt livernit havir hvatski dyghþ ælla skiæl ok ængin goþ styrilsi.

þæt þriþia livernit ær mællin þæssi tu nu æru saghþ, ok þæt ær rætter væruldsliker lifnaþer. þæt livernit havir þæt folk, som livir i rættu hionalaghi ok livir viþer rætfangit goþs ok viþ rætta afling. þætta livernit havir styrilsi, skiæl ok dyghþ ok ræt samvit ok skal vara almoghans liverni.

Nu hava all væruldslik diur af sin naturlik skipilsi þæt þe maghu sik mæþ hylia ok væria firi allu þy þem ma skaþa, utan mannin en. þön hava huþ ok har sik mæþ hylia, ok þe hava horn ok hvassa klor ok bita ok hvassa tænder sik mæþ væria fori þy þöm ma skapa, ok sum hava varlek ok lættan likama at flya þæt þöm ma skaþa. þön hava ok sina föþu siælfvæxna, þa þe viþer þorva. Æn mannin han föþis nakin af sin eghin skipilsi, ok havir han af sik siælvum ængti, þæt han ma sik mæþ hylia; han ær ok alder blotter til sin likama ok havir ængti af sik siælvum, þæt han ma sik mæþ væria. Ok alt þæt annur diur hava af sin eghin naturlik skipilsi, þær til havir Guþ givit manninum siæl ok vit, þæt han ma sik þæt siælver gæra mæþ ærvoþi ok handagærning sinni.

Nu ær þæt ei væl möghlikt, at en man giti þæt alt umhughsat, fangit ok fængt ok giort sik til þarva, þæı han ma sik mæþ föþa ok klæþa ok væria. Ok þy þorf mannin liva ok vara i bland ok samvaru flera manna, at

hvar havi af andrum gaghn ok hughnaþ til viþerskipti ok handagærning þera.

Mannin ær af sin naturlik skipilsi milder ok þyþiliker fram firi al annur værildslik diur; ok þy ma han vara i samvaru flera manna. Huru matti han tea ælla fulkoma sin mildlek, utan han var mæþ flerum mannum, þöm han matti göra gaghn ok hughnaþ mæþ mildlek sinum?

Ok þy sigher Salomon visi sva: "Bætra ær tvem saman livat æn enum ensamnum vara".

Ok þy saghþi Var Hærra sva, þa han hafþi skapat Adam, þæn första man: "Ei ær got manninum enstaka vara, gærum hanum hiælp lika sik siælvum!" þön hiælp þæt ær qvinnan.

Sægher ok þæn visi Aristoteles, at mannin ær samvistilikt diur af sin naturlik skipilsi, þæt æ lysti liva ok vara mæþ flerum i bland ok samvaru.

þy sigher David propheta sva: "Se, huru got ok mykin glæþi þæt ær byggia saman i samvaru, baþi saman þæn riki ok fatöki". þe riku maghu hava heþer ok gaghn, þe fatöku rika manna goþs ok pæninga. Ok þæt ær almoghans gaghn ok glæþi sva saman vara mæþ friþ ok sæmiu inbyrþis.

Nu, þær sum manga manna samqvæmd ær, þær vil hvar fylghia ok fræmia vilia sinum, ok þær af komber missæmia ok ilvili manna mællum, ok af missæmiu komber dela, ok af delu komber slag ok drap, af drapi inbyrþis komber dærvilsi almoghans baþi til lif ok goþs, ok þy þorf almoghi styrilsi hava, þe han ma styra ok raþa til friþ ok frælsi ok til goþa sæmiu inbyrþis, ok þæn ma ok væria þöm mæþ makt ok goþum raþum firi ovinum þera, ok þæn havir almoghin af alder kallat *kunung* ok höfþinga sin.

Kununger havir nampn af kyni sinu, at ei ma kununger utan af goþu kyni komin vara, ok þy skal kununger vara æpti byrþ ok arf, son æpti faþer ok forældra sina, þæn kyn ær till goþa raþa ok rönter til froma

gærninga. — — — Ok mæþ þe skiæl ær þæt af alder kumit i siþvæniu manna, at almoghi ma sik kunung vælia þæn hanum a sæmber. Æn þæt ær vaghat ok grymt ok ostaþoght, ok þy ær þæt flæsta staþi af laght.

Nu ma nokor spyria ok mæþ skiælum leta, hvat þæt ær mera almoghans þarf, hava en kunung valdughan, þæn raþa ma ok styra landum ok almogha, ælla fleri se, þe þær alli raþa.

Ok hittas þe þæt hughsa ok sæghia, at bæter star sva almoghans styrilsi, at fleri hanum styra ok raþa, æpti þem skiælum, at hvar fleri dyghþamæn saman koma, þe maghu raskara got raþ finna æn en enstaka man, um þe æru alli ens viliandi; sva sum repit ær þæs starkari, at þæt ær af flerum þattum starklika saman snot. Ok dragha fleri mæn bæter et skip æn en man, um þe æru alli ens viliandi ok hiælpandi. Ok mang annur þylik skiæl ma man þær til leta.

Nu sæghia a mot alli visi mæstara, þe som nakot hava saght ok skrivat af styrilsi ok almogha, ok sva andri visi mæn, þe rönt hava værildinna skipilsi, ok sæghia ok mæþ fullum skiælum pröva, at mera ær almoghans gagn, hava en kunung envaldughan, þæn raþa ma ok styra landum ok almogha til friþ ok frælsi ok sæmiu inbyrþis, hælder æn fleri raþi þöm ok styri. Ok svara til þera skiæla, nu förra saghþ varu um flera manna styrilsi: först þær til sum saght var, at raskara mughu fleri visi mæn ræt finna æn en enstika man, þær svaras sva til: um þe hava alli ena akt ok en vilia; ok hittas ei þæt giærnt mæþ flerum mannum, utan þe hava en, þæn þær til styri. Um rep af mangum þottum svaras sva: om þæt ær af goþum þingum væl saman snot, þa ma þæt vara sant, ok þæt höri til en mans akt ok hiælp, at þe væl saman koma. Um þæt fleri maghu bæter et skip dragha æn en enstika man, þæt ær sant, om þe hava alli ena akt ok en vilia, ok [þæt] ma ei vara utan en mans foriakt ok styrilsi.

Nu pröva þe þæt mæþ naturlikum skiælum ok sva

mæþ manna skiælum ok æptidömum, at ens mans rætvis styrilsi ær almogha bæst, sva: en ær Guþ, þæn alt skop ok skapaþi ok styri ok raþer alt, þæt til ær. En ær ok mannin, þær styrir ok raþer alt, þæt til ær, værildslik þing i þænna hem. En ær ok limber af mansins limum, þæn raþer ok styrir allum mansins limum ok hans likama, þæt ær hiærtat. En ær ok siælinna krapter, þær hænni raþer ok styrir ok allu þy hænni tilhöri, þæt ær skiælin. En ær konunger ok visi i bisværmi hvarium, þæn þær raþer ok styri alt. Ok hvat som görs af konst ok værildslikum visdom, þæt ær þæs bætra ok skiælikari, at þæt mera fylghir naturlikum skipilsum.

Nu alt, þæt til ær, dragher sik til, af sin naturlik skipilsi, at vara et, ok hvart æpti sinu uphovi, ok þæs mera hvatna skils af höfþis aldri, þæs mera þæt fordærvas, ok þy æ þæs fleri raþa, þæs mera æru þe skildi af þy, þær alt skal et vara. þy at hvar vil fylghia þykkiu ok þarf sinni, ok vilia fleri vita vild ok vilia sin æn almoghans þarvi; sva som sighs i gamblu orþqwæþi: "Hvar ær sinna vilda vin".

Nu ær aldra manna almoghi kumin af enum manni, þæt ær Adam, ok þy vil han æpti sin naturlik skipilsi liva ok vara undi ens mans væriu ok styrilsi, ok hvar ei vil sva, þæt gör han af hoghmoþi ok favitsku sinni ok moti allum goþum skiælum. Ok þæt var Adams skuld, hvi alt varþ honum olyþoght, þy at han var olyþin þöm, þær en skal allu raþa ok styra. Ok þæt maghum vi daghlika röna ok sea, at hvar, som ei vil vara undir þæs lyþnu, han skal hava opta manga genværþu firi olyþnu ok hoghmoþi sina.

þær som ok fleri raþa utan ens mans styrilsi, þær varþer siællan væl raþit; þy at alli vilia raþa ok fa væl göra ok ængin ræt þola utan kif ok osæmiu.

Nu ær ok al dyghþ ok al naturlik makt þæs starkari ok þæs maktughari, at hon ær al sik saman. Sva ær ok almoghi ok hans styrilsi þæs bætri ok maktughari, at han ær alder sik saman æpti ens rætvis mans

raþi ok styrilsi, þæn hanum halder saman mæþ friþ ok sæmiu inþyrþis. þy at þæt ær almoghans lif ok helsa ok gaghn ok glæþi, hava friþ ok frælsi ok goþa sæmiu inbyrþis; ok hvar ei halds þæt, þa ær þæt oiaflikt almoghans fordærvilsi.

Ok prövæs þæt mæþ æptidömum, at bætra ær landum ok almogha ens rætvis mans styrilsi æn flera manna, þy at hvar som fleri raþa, þær vil hvar vita ok fræmia vild sina ok sinna vina, som för ær saght. Ok þe æru fa, þær hughsa almoghans gaghn; þær vilia ok alli raþa ok ængin ræt göra, utan ivir armt folk. Æn bryta þe riku, þær ma ængin um tala, utan havi hvar skaþan, som liuter. Ok vil nokor rætta annar, þem lika ær, þa komber þær af slagh ok bardaghi inbyrþis, þy at ængin vil andrum vægbia, þæn mera forma. Ok þæt röna daghlika þe land ok þe staþi, þær ei hava höfþinga ælla kunung envaldughan, þær rætta ma ivi brut manna. Sva som vi maghum se mæþ Romarum ok allum þöm landum ok stæþum, þær ei hava kunung æller höfþinga envaldughan. þe liva aldri eigh utan missæmiu ok striþ ok bardagha inbyrþis; ok þæt ær þera fordærvilsi, þy at slækt striþi viþ slækt ok hvar vil andra fordærva.

Nu þe, sum ei hava kunung ælla höfþing envaldughan, hava þæt gripit til siþvæniu, at vælia en vitran man af andrum landum æller staþum, þæn um et ar ma þem styra ok raþa, ok han ma aldrei landum styra længer æn et ar, ok siþan maghu þe han afsætia ok annan vælia. Nu ma hvar man, þær skiæl havir, þæt vita ok undirstanda, at han hvatska forma göra ælla döma, utan þe vilia, þær mæsta makt hava i staþum ælla landum þöm.

Nu, mæn þæt skal vara ændilika almoghans þarf, at hava kunung envaldughan, þæn allum ma styra ok raþa ok rætta ivi hvarn þæn, ær bryter viþ annan, þa spyria visi mæn ok mæþ skiælum leta, hvat þæt ær mera almoghans þarf, at hava kunung æpti byrþ ælla væli almoghans. Ok hughsa þæt nakri mæn ok sighia, at bætra ær hava kunung æpti væli almoghans æn æpti byrþ ok

arf, þy at þa maghi þe vælia þæn viter ær ok rönter til mandom ok goþa raþa; æn þa æn þe skulu kunung hava æpti byrþ ok arf, þa maghi þe opta fa barn ok ovirmagha til kunung, þæn þær havir ei til mandom ælla vit ok snilli, ok þæt ær almoghans skaþi ok fordærvilsi lagha ok landa. Nu sighia þær moti alli visi mæn, þe nokot hava saght ok skrivit, at bætra ær styrilsi landa ok almogha at hava kunung ælla höfþing æptir byrþ ok arf æn æptir væli almoghans, ok vissa þæt mæþ mangum ok fullum skiælum: þy at æpti naturlikum skipilsum þæn kununger, þær havir kununglikt vald mæþ ærfþaræt, sva sum suner æpti faþer ælla forældra sina, han havir þæs mera kærlek til almogha ok sinna undidana, at þe hava þiænt ok lyþughe varit faþer ok forældri hans; ok sva havir ok almoghi þæs mera kærlek ok goþvilia til sin kunung, at þe æru uppföddi undi lyþnu ok væriu faþurs ok forældra hans.

Nu kan nokor sæghia þæt vaghat vara, þy at þa kunnu barn ok ughurmagha kununga varþa, ok þæt ær almoghans skaþi, æn þe skulu landum styra. Nu ma þær sva til svaras: hulkin kununger ungan sun havir æptir sik, han hughsa görla mæþ fulli forakt, hvem han sætter i hænder sin son ok styrilsi landa, þær til hans son ma landum ok almoghan styra ok raþa. þæt kan ok ei vara, at þæt barn havir ei frænder ælla hulla vini æpti faþur sin, þe þæt barn ok styrilsi magha taka i sina væriu, þær til þæt komber til sin lagha alder. þa æn þæn kununger kan döa, þær æpti vali almoghans ær til vældi kumin, þa kumber giærna missæmia ok striþ manna mællum ok fordærvilsi almoghans; þy at hvar sum mæst forma, han vil þa til vældi kuma, ok deli þa slækt viþer slækt ok styra ok illa lata, þy at hvar vil þa sik ælla sinum slæktamanni nokrum til kununglikt vald koma. Kan ok þæn kununger döa, þær af almoghans vali ær til vældi kumin, ok havir barn ok ærvinga æpti sik, þa skipa han i sina dagha mæþ alli sinni makt, at hans barn maghi ærva land ok riki æpti hans döþ, ok skal

antiggia þæt fræmias, ællar varþer missæmia ok striþ landa ok manna mællum ok fordærvilsi almoghans; ok þy æru þön land ei opta utan striþ ok osæmiu, þær konung vilia hava æpti vali alla manna. Þa æn þe skulu ok kunung vælia, þa æru mænníni opta vildoghi ok vælia sva opta barn ok ughurmagha som rönta mæn. Ok þæt ær meri skaþi landa ok fordærvilsi almoghans, at vælia barn ok ughurmagha sik til kunung, æn hava þæt barn til kunung, þær mæþ ærfþaræt ær til þæt vald kumit; sva sum þön land hava rön i handum, som þæt varþa, þy at þær vil hvar raþa ok þvinga land ok almogha, æpti þy hvar mæst forma. Ok þy sæghia visi mæn, at þe land æru sæl ok liva mæþ friþ ok frælsi, þær kunung hava æpti ærfþaræt, sun æpti faþer ok forældra sina. Ok maghu sea ok röna alli, þe nokot vita ok viþa um værildina fara, at þe land hava rikidoma ok friþ ok frælsi fram for annur land, þön ei hava þa siþvæniu.

IV: 2. — — — Nu, som skrivat ær i Snillibok: at "kunung ær Guþs sysluman i þæssi væruld" ("alt vald ær af Guþi siælvum, ok þy æru konunga Guþs syslumæn, at þe styra ok raþa hans folk"), sva ær ok skrivat i Konungabok: "Hvar som olyþin ær höfþinga, han havir sin döþ forskuldat". Ok þy sigher Sancte Peter sva: "Varin lyþni allum formannum af Guþs væghna, först kunungi, sva som þöm þær satter ær i höghsta vald, ok sva hærtoghum ok höfþingum, sva som þöm þær sændi æru af Guþs væghna ilgærningismannum til hæmd ok rætvisum mannum til lof ok æru".

Þy skal viter kununger æptidömi taka, huru Guþ skipa ok styra þæssa væruld, ok staþga sin land ok riki vislika ok þarflika allum almogha til þarf, baþi þöm, som byggia ok boa, ok sva þöm, som fara inbyrþis æpti þarvum ok ærandum sinum, ok sva þöm þæt land vilia sökia ælla þæþan þorvu fara at þarvum sinum. Boandi mannum skal han skipa ok halda friþ ok frælsi, baþi þöm siælvum ok þera goþsi, rörliku ok orörliku; þy at "Boandi mæn æru lands uppihældi".

þær næst skal han skuþa ok stæþia almannavægha i riki sinu, þe ændilika skulu faras vinter ok sumar landa mællum ok köpstaþa almogha til þarf. A þöm væghum skal han skipa ok stæþia köpþorp, þær som ei æru köpstaþi, væghfarandi mannum til hærbærghia, hvat þe viþ þorva nat ælla dagh, at þe þær fan köpa for sina pæninga sik ok sinum. hæstum föþu ok hvat annat væghfarandi mæn viþ þorvu. þy at sva æru skipaþ al land, þe visa ok goþa forseu hava, ok þær af varþa þön land rik sva æru skipaþ, þær almannavæghir byggias. þy at þe maghu þa þær sikri sitia ok sælia sit goþs æpti vilia sinum. Ok i hvilku landi ei æru þön skipilsi, þær varþer folkit fatökt ok landit lægs öþi, ok ængin vil þær viþ almannavæghi boa, þy at ængin havir friþ a kistum ælla goþs sinu. Ok þy ær þæt kunungi ok landi goþ frægh þ ok digher æra ok almoghans þarf, baþi þera, som skulu i landi byggia ok boa, ok sva væghfarandi manna, at þær se þylik skipilsi a almannavæghum, som nu æru saghþ.

Vis kununger skal ok hughsa, hvar goþa hampnir æru i riki hans, þær baþi maghu væl til koma utrikis mæn ok inrikis mæþ goþs ok köpskap þera. Ok skal han giva ok halda goþan ræt ok friþ ok frælsi baþi þöm þær byggia ok boa, ok sva þöm þær til koma, hvat þe koma at landi æller vatni. þy at landa viþerskipti um goþs þera, þæt ær almoghanum baþi þarf ok glæþi. þy at ængti land ær, þæt ei þorf annars viþ um nokra handa þing. Ok þy, hvar som æru viþ hafsiþu goþa hamni, þe goþa æru sökia, ok þær mæn vita sik hava friþ ok frælsi ok viþerskipti goþs þera, þit komber aldra handa goþs af andrum landum. Ok ær þæt digher heþer ok hughnaþer, sva kunungi som almogha, hava döraköp hema i landi sinu utan myklu valk ok vaghan lifs ok goþs manna.

Kununger skal ok skipa i allum landum ok köpstaþum sins rikis rönta ok rætvisa syslumæn ivi goþs ok ingiæld hans, þe hanum æru vissi ok troni at göma

goþs hans ok kununglikan ræt ok alt, þæt hans land skulda.

IV: 4. Nu æru þön lagh döþ ok fafæng, þær ængin ær, þæn þön forþa ok fulkoma mæþ dom ok livandis athævum. Ok þy sighs kununger vara livandi lagh ok ma lagh göra ok stæþia mæþ domi ok valdi sinu.

Nu giter ei kununger hvarn staþ varit i landum, þær mæn þorvu dom viþ; þy skal han skipa i hvart landskap vitra ok rætvisa laghmæn ælla landsdomara ok næpsa illum ok ostyroghum mannum þöm spakra manna friþ ok sæmiu vilia spilla ok sannind fordærva.

Nu skal ok nokor i hvariu landskapi af kunungi vald hava at skipa ok af taka domara i hæraþi ok hundari hvariu æpti almoghans þarf ok vilia. — — —

IV: 5. Kununger skal þe första ok visasta af rikinu i sit raþ hava, ok þær mæþ fleri goþa, rætvisa, vitra ok rönta mæn, leka ok lærþa. Ok mæþ þöm skal han akta ok raþa rikisins ærandi ok þarva almoghans. þy at þæt ær gamalt orþqvæþi:

"þær ær got raþ finna,
þær mangi vitri mæn um væla".

Ok sigher Aristoteles: "þæt raþ varþer skiutari funnit, þær spyrs af flerum visum mannum".

Nu havir þæt af alder varit gamul siþvænia Romara ok Franzeska, at þe hava valt ut af sik tolf þe första, þe al höghmæli skulu vægha ok röna mæþ skiæl ok sannind, ok æpti þera raþi skal kununger ælla kesari i allum höghum sakum dom sin fæsta. þo, som för ær saght: viter kununger skal höghlika varna, at han ei fori mangum skal opinbara sin eghin hemilik þing. Ok þæt ær þæt Salomon visi sægher i Snillibok: "þik skal raþgivi vara næppilika en af þusind. Ok þu skalt ei þit hiærta hvarium opinbara; þy at þæt kan þæn höra þik vil svika, ok halder þik for ovitran man". þæt sigher ok Seneca: "þu skal ei firi hvarium þin hugh lysa ok ei hvarn firi hemilikan vin halda. þy at

Troin vin ær gulli bætri.

Ok finner þu han, þa halt ok ælska han af allu hiærta ok tro sva hanum som þik siælvum".

Nu sigher Aristoteles: at "raþ ær en spurdaghi i ovissum ok iaflikum þingum". Sva sighs i gamblu orþqvæþi:

"Hvatna ær spurdagha vært".

Nu skulum vi raþ spyria ok leta, um þæt sva ælla annur leþ varþa ma. Æn um þæt ei ma varþa, ælla um þæt ændilika skal sva vara, þær þorf ængin man raþ um hava. Ok þy at manna athævi maghu vara il ælla goþ ok skiælik ælla uskiælik, þy þorva mæn raþ hughsa ok hava um athævi þera.

Nu sighias þön siæx vara, þær hvar goþer ok viter raþgivi skal akta i raþum sinum.

Först: um þæt mal han varþer at spurþer ær fast iavandi ok uvist ok havir manga utvægha, huru þæt ma vara, þa skal han længi ok væl sik um hughsa, huru þæt mal ma hælst vara.

Annat ær þæt vitrum raþgiva tilhöri: han þorf ei længi raþa ok hughsa, um þæt ængti ær vært, þær ei ma mykit gaghn ælla skaþi af varþa, hvilka leþ þæt kan hælst varþa.

þriþia ær þæt: at han skal i allum höghum sakum ok varþandi malum akta ok vægha þæt hemilika mæþ andrum vitrum mannum, ok ei ofmykit trösta sins ens skiælum ok raþum i hvariu mali; þy at þæt ma en hava rönt i athævum manna, som ei havir annar. þy sighias goþ vara gambla ok rönta manna raþ. Ok sighs, at

"opta ær vaghat ens mans raþ".

Fiærþa ær þæt: at goþer raþgivi skal vara troin ok lönsgoþer i allu þy han varþer spurþer til raþa; þy at manger man ær svikin ok fordærvaþer til sinna saka af þy, at illi ok utroni raþgiva havi opinbarat lönlik þing, þön þe æru spurþi til raþa. Ok þæt ær mæst varnandi i kunungs raþ ok höfþinga, at þera saki ok ærandi haldins lönlik. Ok hva þöm opinbara, han ær oværþogher

nokorn tima i þera raþ koma. Ok þy skal troin raþgivi halda sva lönlikit, þæt han i þera raþ hörir, sva som han þæt aldrei hört havi.

Fæmta ær sva: at vitri mæn a raþi sitia mæþ kunungi ælla höfþingi, þe skulu sannind sighia ok ei mæþ flikri fara. þy at flikrara ok hægomamæn, þe plægha ængti sighia ælla raþa þera hærra ahörandi, utan þæt þe hughsa han giærna vilia höra.

Siætta ær: at goþ raþ skulu længi hughsas ok raþas ok mæþ fullum skiælum væghas. Ok þa þæt havir mæþ skiælum en ænda gripit, þa ma þæt sköt forþas, um sva ær þarf ok fal a. þy skal vara vitra manna athævi at længi ok væl hvart mal hughsa ok raþa, för æn þæt fulkomis. Ok þa þæt ær mæþ skiælum hughsat ok raþit, þa ær æ þæs bæter, at þæt varþer förra fulkomnat.

Nu sigher Aristoteles, at þön æru fæm þe skulu enkannilika hughsa ok varna i kunungs ok rikisins raþ æru.

Et ær, þæt þe skulu mykit varna: at ei forminskas ælla forvarþa gamalt kronunna goþs ælla konunglikt ingiæld; þy at um þe forvarþa, þa driver nöþ kunung ælla höfþinga til at þunga ok öþa arman almogha mæþ orættum sakum ok allum olaghum. þy at, þa hanum minskas ræt kununglikt giæld, þa river han ok ræni af spakmændi ok almogha hvatna, þær han ma sik viþ föþa ok sit hærskap, ok varþer þa almoghi af kunungi grymber ok rivandi. þe skulu ok þæt varna mæþ allu þy þe maghu, at kununger mæþ sit vald taki ei ælla hæfþi sinna undidana goþs mæþ orættum sakum. þy at sva ær skrivat: hvar som taker ælla hæfþa annars goþs moti almoghans vilia, þæt ær ran ælla þiufnaþer; hva þæt taker æghandanum ovitanda ok ovilianda, þæt ær þiufnaþer; æn hva annars goþs taker, rörlikt æller orörlikt, af rættum æghanda, hanum vitanda ok ovilianda, utan mæþ rættum laghum ok sannind, þæt ær odyghþ, þær kunungi ær oqvæmilik ok hvarium höfþinga.

Annat ær, þæt kunungs ok rikisins raþ skal varna:

at ei at enast kununger ok hans hærskap havi þera föþu, utan þe skulu ok þæt hughsa ok varna, at almoghin inrikis havi ok sina föþu. Ok þa Guþ plagha land ok almogha mæþ oaran, þa skulu þe þæs mera hughsa ok raþa, huru almoghi ma sit uphældi hava þa af andrum landum, um ei ær inlændis ympnu föþa til. Ok höri þæt rikisins raþi til at varna, at þe ei varþa plaghaþi mæþ falsvaru ok flærþ i köpum ælla andru viþerskipti manna, mæþ orættum spannum ok bismarum, ælla hvaria handa matu ok væght þæt ær.

þriþia ær, þæt kununger mæþ sit raþ skal hughsa ok höghilika varna: um rikisins væriu ok fæsti. Han skal ok mæþ sit raþ varna, at ei kumi missæmia inbyrþis hærra mællum ælla andra goþa manna inrikis; þy at þæt ma varþa rikinu til mykin skaþa ok drövilsi. Ok hva som ei vil mæþ naþum vara æpti kunungs raþi ok forseu, þa skal han plaghas æpti sinum tilgærningum, at rikit ma vara i friþ ok naþum. þe skulu ok hughsa, at rikisins ovini utrikis maghin ei rikinu ælla landum skaþa; þy skal kununger mæþ sit raþ varna, at rikisins borghir ok fæsti se væl satta mæþ tronum mannum ok fulli hiælp, hælst i allum genværþum, þær ovini maghu rikinu brat skaþa göra. Ok ær þæt varnandi, at rikisins fæsti fans ei i hænder utlandskum mannum; þy at þær æru opta af kumin svik ok fordærvilsi landa.

Fiærþa ær, þæt kununger skal akta ok varna mæþ sit raþ: at almoghi havi friþ ok frælsi ok goþa sæmiu inbyrþis. Ok dirvis nokor af inrikis mannum göra almoghanum ofriþ mæþ valdsgærningum a goþs ælla lif, ælla gör hanum drövilsi ælla röri han til missæmiu inbyrþis, þa skal utan alla dvalu harþ kunungs hæmd ivi han ganga, at þær maghi ei mera ilt af koma. þa æn nokor utrikis man skaþa rikinu ælla rikisins mannum, þa skal kununger varlika hughsa ok raþa mæþ rikisins raþ, um þæn ovin ær rikisins makt ofstarker. Ok hittis þæt sva mæþ skiælum ok æptidömum, þa ær sikrari umbæra nokorn skaþa mæþ vinskap ok visi daghþingan ok vin-

likum athævum, æn upvækia mykin vaþa ok drövilsi landa mællum. Æn þa um ovin ok skaþaman ær ei rikisins makt ivistarker, þa ær bætra bærias æn þula baþi blyghþ ok skaþa.

Fæmta ær, þæt kununger ok hans raþ skal akta ok raþa: at landskap ok almoghi havi rætvis lagh, þön þe maghu væl viþ boa. Ok kunnu nokor lagh ælla staþgar vændas almoghanum till genværþu ok þunga, þa skal rætvis kununger mæþ sit raþ þöm bætra ok vænda almoghanum til gaghn ok hughnaþ. þy at sva sigher Aristoteles: at "rætvis lagh æru almoghans lif ok helsa ok heþer ok styrkilsi kunungliku valdi".

IV: 6. Nu, hvart riki, þær havir goþ skipilsi, þæt havir þæssi þry: *riddarskap, almogha* ok *fatökt ærvoþisfolk.* Riddarskap skal land ok riki byggia ok alt fa ok fængta, þæt manna liverni tilhöri. þön almogher æru bönder ok köpmæn ok alra handa gærningismæn. Fatökt ærvoþisfolk ær þæt ei a iorþ ælla annat væruldslikt goþs, utan skulu þe sik föþa ok klæþa mæþ sit daghlikt ærvoþi.

Nu spyr Aristoteles ok mæþ skiælum leta, hvilkit af þæssum þriggia handa folkum land ælla riki magha sizt mista. Ok sigher han sva: at land ok riki magha almogha mista sizt, þy at han ma hælst saman byggia ok boa i goþi ok langi samvaru. þe gita hælst mæþ laghum ok sæmiu bot, sva at hvar livi viþ sit eghit. Ok þe ælska hælst kærlek ok iamnaþ i samvaru sinni. Ok þe gita hælst livat utan hat ok forsmæilsi inbyrþis þera mællan. þe maghu sik ok væria æpti makt ok forseu þera. Æn skuldin þe ensami saman byggia, riddarskap ok fatökt ærvoþisfolk, þa gætin þön ei væl a samt; þy at hærra ok rikt folk hava fatökt folk giærnt i forsmailsi, ok þe fatöku sain giærnt um, huru þe mattin rika manna goþs af þöm fa. Æn almoghin han ma sik hava baþi til rika ok fatöka. Ok þæt kan ei giærnt vara kærleker mællin rika hærra ok fatökt folk, þy at þær ær ængin iamnaþer þera mællum; þy at þe riku

vilia alt raþa, ok þe fatöku maghu ængti raþa. Æn amoghi samanlivir mæþ laghum ok skiælum. Han skal þy fylghia, sum flerum þykki skiæl vara.

þy skulu kununga sva skipa ok raþa, at þe havin mykin ok rikan almogha i landum þera, þy at ei giter riddarskap ensamt i landum varit; þy at þær ma ei goþ sæmia længi mællum þera vara, þy at ængin þera vil andrum væghia, ok hvar þera vil hælder sit goþs mæþ valdsgærningum væria æn mæþ landslaghum.

Nu skal ok almoghi hærrum ok höfþingum sinum lyþin ok vælviliandi vara. Ok hærra ok höfþinga þe skulu ælska sin almogha ok halda hanum friþ ok frælsi ok goþa sæmiu inbyrþis. Ok hva som vil hava kærlek ok hult hiærta af kunungi, ælla hvilkum han hælst kan þiæna, han skal vara hanum tro ok lyþin. Han skal varna, at han ei forsmai ælla bryti hans lagh ælla staþga ok göri ængti moti þy han biuþer. Han skal ok varna mæþ alli sinni makt hans vreþi ok ovinskap; þy at hærra vreþi hon ær baþi ræþilik ok vaþilik. Ok þy skal hvar man, sva af riddarskap som af almogha, göma sik fore kunungs vreþi; þy at þa han ær dröfþer, þa ær ængti utan drövilsi i riki hans.

Nu, sva som þæt ær kunungi digher heþer ok æra, hava rikan almogha; sva ær þæt ok hvarium æþla ok byrþughum hærra digher blyghþ ok nesa, heta ok vara stafkarla kununger. Ok þy skulu kununga ok höfþinga varna, at þe göra ei sin almogha arman mæþ olaghum. þy at sva sigher Salomon visi: "Riker almoghi ær kunungs æra ok tröst landa, ok armber almoghi ær kunungs nesi". Hva som vil flya kunungs vreþi ok hans ovinskap, varni, at han ei hanum misþyrmi ælla vanæru göri i nokorum sakum ælla hans barnum ælla syskinum, frændum ælla maghum, vinum ælla þiænistumannum, ok hindri hvarghin ælla drövi hans goþs ælla kununglikan ræt.

Vil kununger ælla höfþingi hava lyþin ok vilioghan almogha, þa skal han af sina væghna þæssin þry hava: han skal vara milder, giærna giva ok skipta goþs ok pæ-

ninga ok hvat han havir mæþ sinum mannum ok undidanum, ok æ þöm först ok hælst, þær rönas i fromum ok dyghþilikum mansgærningum. Æn þa, um han spar viþ þöm sit goþs ok pæninga, þa ma han vænta sik af þöm litla lyþnu ok ængin goþvilia, þa han þera mæst viþ þorf.

Han skal ok vara firi þöm som hærra ok försti i allu þy þöm varþa, væria þöm firi allan oræt ok genværþu; þy at þa þe sea ok röna, at han sætter sik manlika mæþ lif ok makt ut firi almoghans heþer ok þarva, þa sætia þe ok sik ut firi hans heþer ok æru mæþ lif ok lyþnu ok fullan goþvilia.

Han skal ok vara iæmn ok rætvis i domum ok ræpstum sinum, æ hva hælst bryta kan, riker ælla fatöker, kunnogher ælla okunnogher, ok lati sik hvarghin vildoghan rönas i næfst ilgærningismanna. Ok halder han þætta, þa havir han af almogha ræþsl ok lyþnu ok fullan goþvilia.

IV: 7. Got ær i friþ boa; þo ær aldrei friþrin sva goþer, at han havir ei skaþan, som liuter. Ok þy

"Ær bætra vara firi var
æn æpti snar";

þy:

"þæn havir annan, som ivi siter".

þæn ær sannilika firi var, þær alt kan hughsa ok varna, þæt hanum ma tima, ok ei þorf sighia, siþan hanum nokot timt ær: "þæt hughsaþi iak ei, at þætta varþa matti".

Nu hörir varnandi forakt til, þær landum ok almogha skal vara til friþ ok ro fori ovinum þera. Ok sva som mannin þarf þry til sin styrilsi: goþ skiæl, goþ athævi ok sikra værn firi þy han ma skaþa til lif ok likama; sva þorf ok hvart riki ok landskap hava þæssin þry til sin goþ styrilsi, þæt ær: vitran kunung, goþ lagh ok siþvæniu, som för ær saght, ok sikra værn firi ovinum þera.

Nu ær þön værn tvæskuna: en ær got riddarskap ok þrivin almogher til at væria land ok riki mæþ striþ ok bardagha firi ovinum þera. Annur værn landa ær fast hus ok borghir til at hindra rikisins ovini af inkomu þera. — — —

XXXIV. MAGNUS ERIKSSON. — **Fullmakt för ombud till räfst och vapensyn.** — Telge, 6 maj 1330.

[Littera regis Magni super wapnasyn et emendis nobilium regni Suecie.]

Magnus, Dei gracia rex Suechie et Norwegie, omnibus Naericiam inhabitantibus, in Domino dileccionem, graciam et salutem. Quoniam tocius communitatis regni super inportuna hospitalitate, per quam miserabiles nimis depredaciones patitur, clamorem audiuimus querulosum, nos, de subditorum commodo et quieto statu solliciti, pomposas et superfluas itinerancium comitiuas, que premissi mali occasio sunt et causa, vsque ad congruum personarum numerum limitare volentes, statuimus et ex communi consiliariorum nostrorum assensu et beneplacito ordinamus, singulos militum nostrorum cum duodecim equis ad maius, singulos vero armigerorum de consilio nostro existencium cum octo equis, quemlibet vero aliorum armigerorum, qui homines nostri sunt, cum sex equis ad maius, quemlibet autem ceterorum armigerorum quibuscumque aliis a nobis seruiencium cum quatuor equis ad maius, amodo, vbicumque per terras regni transeundum fuerit, equitare, modumque et formam hospitalitatis, contentos in libro vestro legali, per magnificum principem, dominum Magnum quondam regem Swechie auum nostrum karissimum, condito, quem eciam specialiter, quantum ad hunc articulum, approbamus et auctoritate presencium confirmamus, erga omnes in omnibus inuiolabiliter obseruare. Preterea firmiter precipimus, vt viarum et poncium necnon nauium, penes vos pro regni solitarum teneri tutamine, debite preparacioni omnes et singuli sine contradictione, prout antique consuetudinis fuerit, labores, sumptus et operas inpendatis. Item, licet milites, armigeri aliique bonorum suorum libertate gaudentes de familiis suis delinquentibus emendas iuri nostro debitas leuent et suis applicent vsibus, tamen, si quos manu propria excessus perpetrauerint, vel ad mandatum suum perpetrari

procurauerint, satisfactiones nobis proinde debitas leuandi nullam penitus habeant facultatem. Si qui autem premissa vel eorum aliqua presumpserint non tenere, talium inuestigatores, et iuxta demeritorum qualitatem punitores, discretos viros et fideles nostros, dominos Vlphonem Gudmarsson, legiferum vestrum, et Magnum Bendizsson constituimus per presentes. Si vero premissorum vel eciam alicuius eorum transgressores, in sua forte confisi potencia, prenominatorum discretorum virorum correctioni et iudicio stare contempnant, tunc eorum excessus per antedictos discretos nobis referendi sunt et potestate nostra propria districtius vindicandi. Amplius per memoratos discretos scrutinium armorum penes vos in octaua apostolorum Petri et Pauli cum fideli examine haberi statuimus annuatim. Insuper, quia multi vestrum a tributis nostris regiis indebitas sibi libertates vsurpant in nostrorum diminucionem reddituum augmentumque grauaminis ceterorum, huiusmodi sufferencium onera fauorabiliter et benigne, ideo tales illegittimas libertates diligencius indagandi, delendi vel, vbi racio postulat, equalius moderandi sepedictis discretis vna cum reuerendo patre domino Styrberno, episcopo Strengenensi, vel alio, quem ipse ex parte sua et cleri sui ad hoc deputauerit, plenam committimus potestatem. Quorum discrecio et consensus vnanimis quidquid in hac parte iustum et racioni consonum esse diiudicauerint, id deinceps nos ratificabimus, confirmabimus et in ius perpetui roboris per nostras litteras redigemus. Datum Thelgis, anno Domini MCCCXXX, die beati Johannis ante portam Latinam, nostro sub secreto.

XXXV. MAGNUS ERIKSSON. — **Lån af kyrkotionden.** — Örebro, 16 jan. 1333.

Magnus, Dei gracia rex Swecie et Noruegie, omnibus presentes litteras visuris vel audituris, salutem in Domino sempiternam. Quia propter expromissam pro terra Skanie et castris ibidem pregrandem argenti summam tot et tan-

tis debitorum sumus irretiti, quod non solum subditorum nostrorum et amicorum subsidiis, verum eciam matris nostre spiritualis, scilicet ecclesie, cuius statum perpetuis temporibus prosperari petimus, adiutoriis pro nostrorum huiusmodi exoneracione debitorum necessario inniti debeamus, summa nos vrgente necessitate, medietatem decimarum omnium regni nostri Swecie ecclesiarum ex promissione prelatorum ibidem, in quantum eis de iure competit, nomine mutui recipiendam duximus ad vsus nostros, pro debitorum ipsorum euacuacione penitus conuertendam; obligantes nos per presentes ad congrue satisfaciendum ipsis ecclesiis anno iam proximo futuro de decimis memoratis, et fideliter promittentes, nos earum decimas nunquam de cetero vel in parte vel in toto petituros vel aliqualiter percepturos, antequam de decimis huiusmodi per nos ad presens receptis fuerit congrue satisfactum. Verum si alique dictarum decimarum [ecclesiarum] facultatum suarum subsidiis adeo destitute fuerint, quod pro luminaribus vel aliis necessariis, ad sui fabricam et cultum diuinum spectantibus, nequaquam sufficiant, tales ab exhibicionibus decimarum huiusmodi decreuimus eximendas. Vt autem ipsarum ecclesiarum eo attencius caveatur incommodis, dictas decimas per clericos singularum dyocesium, ad hoc per prelatos specialiter deputatos, colligi volumus, ac per eosdem nostris nunciis, super leuandis eisdem mandatum nostrum speciale habentibus, sub certo computo fideliter assignari. Datum Ørabro, anno Domini 1333, sabbato proximo post octauas epiphanie.

XXXVI. Magnus Eriksson. — **Drotsfullmakt.** — Stockholm, 18 maj 1335.

[Creatio domini N. Abiornsson in dapiferum.]

Omnibus presentes litteras inspecturis Magnus, Dei gracia rex Svechie et Norwegie, salutem in Domino sempiternam. Notum facimus vniuersis, quod anno Domini millesimo trecentesimo trecesimo quinto, die beati Erici

regis et martyris, Stocholmis constituti, de consilio vnanimi et consensu dilectorum consiliariorum nostrorum, dilectum et fidelem nostrum dominum Nicolaum Abyornnæson in nostrum dapiferum duximus eligendum; dantes et concedentes eidem plenam potestam castra nostra, municiones, exactiones, bona, iudicia, et alias causas quascumque, vbicumque cum consilio nostro, prout expedire videbitur, libere ordinandi; ac bona fide stabiliter promittentes eundem et heredes suos pro omnibus expensis et debitis, que sub certo computo docere poterit se racione dicti officii contrahere, per nos seu heredes nostros indempnes debere penitus conservari, ipsumque et fauctores suos ab omnibus inimiciciis et controuersiis quibuscumque, quas racione mandati nostri seu iuris incurrerit, eripi ac omnimode liberari. Insuper nos, Euffemia Eriksdotter; Kanutus Joonsson quondam dapifer, Kanutus Magnusson Wesgocie legifer, Laurencius Vlffsson, Gøzstauus Tunæson, Suno Joonsson, Gregorius Magnusson, Gyslo Elinæson, Karolus Neskunungsson, Vlfo Abyornsson, Kanutus Folkæson, Karolus Bendicsson, Karolus Tukæson, Anundus Sturæ, Vlpho Philippusson, Karolus Orestæson, Vlfo Gudmarsson, Haraldus Stubbe, Thyrgillus Clæmitsson, Gøzstauus Niclisson et Ingo Kætilbyornæson, milites; Haquinus Mattysson marscalcus, Petrus Joonsson et Siggo Magnusson, armigeri; bona fide promittendo nos astringimus ad astandum et subueniendum eidem domino Nicolao auxilio, consilio, vita ac toto posse nostro et conamine, in omnibus et singulis, que juris sunt, et que commodum et honorem ipsius domini nostri regis, regni et ipsius domini Nicolai tangere dinoscuntur. In cuius euidenciam sigilla nostra presentibus sunt appensa. Datum anno, die et loco supradictis.

XXXVII. Magnus Eriksson. — **Fullmakt för slottshöfvitsman.** — Stockholm, 8 sept. 1340.

Magnus, Dei gracia rex Swecie, Norwegie et Scanie, omnibus presens scriptum cernentibus, salutem in Domino

sempiternam. Tenore presencium constare volumus euidenter, nos dilecto et fideli nostro Danieli Niclisson castra nostra Aboo, Tawistahuus et Wiborgh, cum terris, prouinciis ac omnibus aliis suis pertinenciis, tenenda et regenda nostro nomine per quatuor annos continuos, a festo beati Martini proximo computandos, commisisse, tali condicione, quod tributum nostrum de Finlandia et Alandia, in pellibus variis, prompta pecunia, butiro et pecoribus ac carpo regio proueniens, nobis integraliter transmittere debeat annuatim; residuum vero, in aliis juribus et causis nostris ibidem emergentibus proueniens annis singulis, pro dictorum castrorum edificiis ac suis et castrensium inibi expensis et sumptibus, absque alicuius computi reddicione, debeat retinere. In cuius rei testimonium sigillum nostrum et sigillum consortis nostre karissime Blanche presentibus sunt appensa. Datum Stokholmis, anno Domini millesimo CCCXL, die natiuitatis beate Marie virginis.

XXXVIII. MAGNUS ERIKSSON. — **Förpantning af kronointäkter.** — Stockholm, 22 maj 1341.

Magnus, Dei gracia rex Swecie, Norwegie et Scanie, omnibus scriptum cernentibus, salutem in Domino sempiternam. Recognoscimus per presentes, nos dilecto et fideli nostro domino Gisloni Ælinæson et suis heredibus in sexcentis sexaginta quatuor marchis et sedecim solidis puri argenti ponderis Coloniensis teneri et veraciter obligari. Pro cuius argenti solucione omnes et singulas exacciones nostras in Tyarpæ hundære, necnon curiam nostram ibidem dictam Hosaby cum molendinis, piscariis aliisque adiacenciis suis omnibus, necnon exacciones nostras omnes in Valæ hundære, ac omnia bona nostra in insula dicta Singæ cum eorum pertinenciis quibuscunque, excepta tamen causa nostra ensak in premissis omnibus emergente, titulo pigneris obligamus; tali condicione prehabita, quod, postquam debita nostra priora eidem domino Gisloni, pro

quibus premisse exacciones et bona inpignerata iam existunt, integre fuerint persoluta, extunc de nouo pro supradicti argenti summa stare debent sibi suisque heredibus et de summa ipsa octogenta marche puri argenti ponderis Coloniensis annis singulis defalcari, nec ab ipso vel suis heredibus ante totalem euacuacionem summe principalis supradicte exacciones vel bona reuocabimus supradicta. Quocirca volumus firmiter et mandamus, vt domino Gisloni suisque heredibus vel substitutis eorundem de premissis omnibus et singulis obediencia, satisfaccio et reuerencia omnimoda inpe[n]datur. Ceterum, licet vobis de Valæ hundære super exhibicionibus vestris et iuribus regalibus quedam remissio, quam tempore clare memorie domini regis Magni predecessoris nostri habuistis, per nos, vt dicitur, sit indulta, volumus tamen firmiter et mandamus, vt, eadem non obstante, prefato domino Gisloni suisque heredibus de omnibus et singulis exhibicionibus et iuribus nostris regalibus, quam diu exacciones nostras penes vos habuerit, integre et absque omni diminucione, sicud actenus feceratis, satisfacere curetis, prout indignacionem nostram et vlcionem condignam volueritis euitare. Datum Stokholmis, anno Domini MCCCXL primo, feria tercia infra octauas ascensionis eiusdem, sub sigillo nostro et consortis nostre Blanche; necnon venerabilium patrum dominorum, fratris Petri archiepiscopi Vpsalensis, Siggonis Scarensis, Styrberni Strengenensis; ac Kanuti Jonsson, Nicholai Abiornsson, Laurencii Vlfsson, Gøzstaui Tunæson, Kanuti Folkæson, Karoli Neskunungsson, Petri Ionsson, Karoli Tukæson, Vlphonis Abiornsson, Vlphonis Gudmarsson, consiliariorum nostrorum dilectorum; ac Johannis Cristinæson, terre Scanie aduocati.

XXXIX. Clemens vi. — **Ärkebiskopsutnämning genom påflig provision.** — Avignon, 15 nov. 1342.

Clemens episcopus, seruus seruorum Dei, dilectis filiis clero ciuitatis et diocesis Vpsalensis, salutem et apostoli-

cam benedictionem. Dum ad uniuersas orbis ecclesias iuxta pastoralis officii debitum apostolice uertimus considerationis intuitum, earum propensior non immerito solicitudo nos angit, que propriis destitute pastoribus uacationis incommodis exponuntur, ut per nostre prouidentie ministerium preficiantur illis viri secundum cor nostrum ydonei in pastores, sub quorum regimine eedem ecclesie tam in spiritualibus quam in temporalibus iugiter prosperentur. Dudum siquidem, dum adhuc felicis recordationis Benedictus papa XII predecessor noster ageret in humanis, ecclesia Vpsalensi per obitum bone memorie Petri archiepiscopi Vpsalensis, qui in partibus illis diem clausit extremum, pastoris solatio destituta, dilecti filii capitulum eiusdem ecclesie, uocatis omnibus, qui debuerunt, uoluerunt et potuerunt commode interesse pro futuri electione pastoris inibi celebranda, die ad hoc prefixa, ut moris est, conuenientes in vnum, venerabilem fratrem nostrum Hemmingum archiepiscopum Vpsalensem, tunc prepositum ecclesie Arosiensis, in sacerdocio constitutum, in Vpsalensem archiepiscopum per formam scrutinii concorditer elegerunt, et electionem huiusmodi uobis et populo mox solenniter publicarunt. Subsequenter uero idem predecessor, electionis huiusmodi ignarus, uacatione ipsius ecclesie Vpsalensis fidedignis relatibus intellecta, cupiens eidem Vpsalensi ecclesie sue operationis ministerio ydoneam presidere personam, prouisionem ipsius ecclesie ea vice ordinationi et dispositioni sue ac sedis apostolice duxit specialiter reseruandam, decernendo extunc irritum et inane, si secus super hiis per quoscumque quauis auctoritate scienter uel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum uero dictus archiepiscopus ad capituli predictorum instantiam, huiusmodi, ut asserit, reseruationis et decreti ignarus, electioni de se facte predicte, illius sibi presentato decreto, consensit. Ac, dicto predecessore, sicut Domino placuit, uiam uniuerse carnis ingresso, nobisque fauente diuina gratia ad apicem summi apostolatus assumptis, prefatus archiepiscopus, per se ipsum ad sedem apostolicam

personaliter accedens, dicti uero capitulum, per certos eorum procuratores et nuncios ydoneos ad eandem sedem propter hoc specialiter destinatos, huiusmodi electionis de se facte negocium in consistorio coram nobis proponi fecerunt. Ac nos negocium ipsum venerabili fratri, Bertrando episcopo Ostiensi, et dilectis filiis nostris, Imberto Basilice Duodecim Apostolorum presbitero et Raymundo Sancte Marie Noue diacono, cardinalibus commisimus oraculo uiue vocis, illud nobis postmodum referendum. Ac demum prefatus archiepiscopus, prouide pensans, quod, si eiusdem Vpsalensis ecclesie prouisio ulterius differretur, eadem ecclesia Vpsalensis grauia in spiritualibus et temporalibus incurrere poterat detrimenta, omni iuri, quod sibi ex electione huiusmodi competebat, libere in nostris manibus sponte cessit. Nos itaque, huiusmodi cessione admissa, intendentes ecclesie Vpsalensi predicte, ne prolixioris uacationis subiaceret dispendiis, precauere, cum nullus preter nos ea vice de prouisione ipsius Vpsalensis ecclesie se intromittere posset, pro eo, quod nos ante cessionem huiusmodi, prouisiones omnium ecclesiarum cathedralium, quarum electos electionibus ipsorum cedere ac cessiones eorum per nos seu auctoritate nostra admitti contingeret, dispositioni nostre reseruantes, decreuimus extunc irritum et inane, si secus super hiis per quoscumque quauis auctoritate scienter uel ignoranter contingeret attemptari, ac cupientes talem ipsi ecclesie preesse personam, que sciret, uellet et posset eam preseruare a noxiis et aduersis ac in suis manutenere iuribus et etiam adaugere, post deliberationem, quam super hiis primo intra nos ipsos ac deinde cum fratribus nostris habuimus diligentem, considerantes concordem predictorum ipsum eligentium uoluntatem, demum ad prefatum archiepiscopum, cui de litterarum scientia, honestate morum et uite, conuersatione laudabili, maturitate consilii, prudentia spiritualium et temporalium prouidentia et aliis multiplicibus uirtutum meritis apud nos fidedigna testimonia perhibentur, conuertimus oculos nostre mentis; quibus omnibus attenta

meditatione pensatis, de persona dicti archiepiscopi, nobis et eisdem fratribus ob huiusmodi suorum exigentiam meritorum accepta, dicte Vpsalensi ecclesie de ipsorum fratrum consilio auctoritate apostolica duximus prouidendum, ipsumque Hemmingum illi prefecimus in archiepiscopum et pastorem, curam et administrationem ipsius ecclesie sibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, sibique deinde consecrationis munus nostris manibus duximus impendendum, ac demum palleum de corpore beati Petri sumptum, insigne uidelicet plenitudinis pontificalis officii, ab eodem archiepiscopo cum ea qua decuit a nobis instantia postulatum, per prefatum Raymundum et dilectos filios nostros, Galhardum, Sancte Lucie in Silice, ac Johannem, Sancti Angeli, diaconos cardinales, sibi fecimus exhiberi; in illo, qui dat gratias et largitur premia, confidentes, quod prefata ecclesia Vpsalensis per sue circumspectionis industriam ab incommodis preseruabitur et aduersis uotiuisque proficiet prosperitatibus commodi et honoris. Quocirca discretioni uestre per apostolica scripta mandamus, quatinus, eidem archiepiscopo tanquam patri et pastori animarum uestrarum humiliter intendentes, ac exhibentes ei obedientiam et reuerentiam debitam et deuotam, eius salubria monita et mandata suscipiatis deuote ac efficaciter adimplere curetis. Alioquin sententiam, quam idem archiepiscopus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus auctore Domino usque ad satisfactionem condignam inuiolabiliter obseruari. Datum Auinione, XVII kalendas decembris, pontificatus nostri anno primo.

XL. **Domkapitelsdekret om biskopsval per scrutinium.** — Strängnäs, 6 juli 1343.

Venerabili in Christo patri ac domino suo carissimo, domino Hemmingo, diuina prouidencia archiepiscopo Vpsalensi, prepositus et capitulum ecclesie Strengenensis, salutem, seruicium, debitam reuerenciam et honorem. Cum

propter vacacionem diutinam ecclesie pastoris solaciis destitute grauia in spiritualibus et temporalibus dispendia paciantur, conditores canonum deliberacione prouida censuerunt, vt vltra tres menses vacare non debeant ecclesie cathedrales, ne pro defectu pastoris gregem dominicum lupus rapax inuadat. Eapropter, bone memorie ac felicis recordacionis domino Styrberno episcopo nostro vigilia pasche, sicut Deo placuit, viam vniuerse carnis ingresso, et ipsius corpore sabbato proximo subsequenti per nos, vt decuit, cum reuerencia ecclesiastice tradito sepulture, ne ipsa ecclesia nostra viduitatis sue incommoda diucius deploraret, nos, in capitulo nostro conuenientes dominica proxima subsequenti mane, prout moris est, ad eleccionem futuri pontificis nostri canonice celebrandam diem [decimam] nonam mai, id est crastinum beati Erici regis et martiris, cum continuacione sequencium, ad eligendum et faciendum, que eleccionis negotium contingere dinoscuntur, terminum duximus statuendum, vocantes interim et citantes ad dictum terminum omnes et singulos, qui de iure vocari debuerunt, et quorum intererat dicte eleccioni interesse. Verum die predicta, presentibus et assistentibus omnibus, qui prefate eleccioni per nos celebrande debuerunt, voluerunt et potuerunt commode interesse, missa de sancto spiritu et ympno *Veni creator spiritus* sollempniter decantatis, in sacristia ecclesie nostre nos recepimus, de eleccione futuri nostri pontificis tractaturi. Sane post diuersos tractatus inter nos habitos, per quam formam esset in eleccionis negocio procedendum, deliberacione diligenti habita, placuit nobis omnibus et singulis per viam scrutinii procedere et nostre viduate ecclesie de pastore prouidere. Ideoque elegimus de communi assensu omnium tres scrutatores de nostro collegio, videlicet dominos Ingeualdum, Halzstanum et Gregorium, dantes eis vnanimiter potestatem et mandatum speciale, vt secreto et singillatim vota cunctorum, primo sua, duo scilicet tercii, et deinde nostra, inquirerent diligenter et ea in scriptis redigerent et in scriptis redacta mox in communi publica-

rent. Scrutatores autem predicti, potestatem seu mandata sibi per nos tradita acceptantes et ad vnum angulum sacristie superioris se trahentes, primo adinuicem vota sua, duo scilicet tercii, demum vota omnium nostrum, secreto et singillatim inquisiuerunt et in scriptis redegerunt. Hiis igitur diligenter per ipsos completis, ad nos redeuntes, mox eadem in communi publicarunt. Publicacione autem facta, collacionem diligentem fecimus subsequenter, numeri ad numerum, zeli ad zelum, meriti ad meritum. Et repertum extitit, maiorem et saniorem partem capituli in dominum Frenderum direxisse vota sua, dominis Nicholao preposito, Ingeualdo et Gregorio dumtaxat exceptis, qui in dominum Sigmundum vota sua direxerunt. Dicti vero, viso, quod maior pars capituli in personam domini Frenderi consensisset, a primo suo voto recedentes, se statim maiori parti capituli coniunxerunt, in predictum dominum Frenderum expresse consenciendo. Ceterum, volentibus omnibus nobis et consencientibus, quod dictus dominus Frenderus eligeretur in communi, potestatem contulimus voce vnanimi domino Nicholao preposito ecclesie nostre eleccionem ipsam pronunciandi et eundem dominum Frenderum in communi sollempniter eligendi. Qui, potestatem sibi per nos traditam acceptans, inuocata sancti spiritus gracia, nomine suo ac omnium nostrum dominum Frenderum in nostrum et ecclesie nostre elegit episcopum et pastorem, virum vtique prouidum et discretum, litterarum sciencia, vita et moribus merito commendandum, in sacris ordinibus et etate legittima constitutum, populo graciosum ac de legittimo matrimonio procreatum, scientem et valentem iura ecclesie nostre defendere et tueri. Et eleccionem ipsam pronunciauit in communi coram nobis, in hec verba: "In nomine Domini, amen. Cum placuerit vobis omnibus et singulis de capitulo auctoritatem et potestatem mihi conferre, vt dominum Frenderum virum honorabilem, in scrutinio a maiori parte et saniori capituli nostri nominatum, in nostrum et ecclesie nostre episcopum eligerem in communi, idcirco ego Nicholaus prepositus, ex potestate

mihi per vos tradita ac per me acceptata, et de voluntate ac speciali mandato atque consensu omnium vestrum et singulorum de capitulo, inuocata sancti spiritus gracia, ad honorem Dei et gloriose virginis Marie matris eius et specialiter beatorum apostolorum Petri et Pauli, patronorum ecclesie nostre, quorum negocium peculiariter agitur in hac parte, tociusque curie celestis, sepedictum dominum Frenderum vice mea et omnium vestrum eligo in nostrum et ecclesie nostre episcopum et pastorem". Dictam vero eleccionem, sic rite et modo canonico celebratam et coram nobis in communi publicatam, omnes vnanimiter recepimus et approbauimus, acceptam et gratam habuimus, *Te Deum laudamus* sollempniter decantando, dictum electum nostrum in episcopali kathedra intronizauimus, iuxta morem, et confestim eleccionem ipsam coram clero et populo, propter hoc in ecclesia congregato, per prepositum nostrum predictum fecimus publicari. Postmodum vero, eleccione huiusmodi dicto electo per memoratum prepositum de mandato nostro in crastino presentata, videlicet vicesima die mensis maii, et petito ab eo, vt suum eidem eleccioni preberet assensum, idem electus respondit, quod super hiis deliberare vsque in crastinum, videlicet vicesimam primam diem dicti mensis maii, proponebat. Porro, die vicesima prima iam dicta, licet ex humilitate insufficientem se asserens multipliciter excusaret, nobis tamen vehementer precibus instantibus, nolens diuinis disposicionibus contraire, jugo diuine vocacionis ceruicem cordis humilians, inuocato diuine pietatis auxilio, votis nostris et eleccioni de se facte assenciendum duxit non tam timide quam deuote, ipsam eleccionem, officium onusque inpositum, vt prodesse valeat, suscipiens et acceptans. Eapropter reuerende paternitati vestre humiliter et vnanimiter supplicamus, quatinus eleccionem supradictam, sic voto vnanimi et canonice celebratam, auctoritate metropolitica dignemini confirmare, et predicto nostro electo, confirmacione per vos optenta, consecracionis munus velitis fauorabiliter inpertiri, vt Deo auctore nobis et toti dyocesi Strenge-

nensi velud pastor ydoneus preesse valeat et prodesse, nosque ac alii eius subditi sub ipsius regimine possimus coram Deo salubriter militare. Vt autem omnium nostrum et singulorum vota in predictis omnibus et singulis modo premisso cognoscatis euidencius concordasse, ac in peticione huiusmodi nos vnanimes existere et concordes, hoc presens eleccionis nostre canonicum decretum eidem paternitati vestre reuerende transmittimus, iuxta statuta canonica subscriptum et sigillo capituli nostri vna cum nostris propriis sigillatum. Et ut nichil de contingentibus ommittimus [omittamus], sed constituciones canonicas, quantum possumus, obseruemus, duos de nobis electoribus, videlicet venerabiles viros dominos Ingeualdum Magni et Halzstanum Arnulphi, a nobis super hoc speciale mandatum habentes, ad vos dirigimus instructores, vt, si opus fuerit, super eleccionis nostre predicte negocio vos oretenus instruant et informent. Datum Strengenes, anno Domini MCCCXLIII, sexta die mensis julii, hoc est in octaua apostolorum Petri et Pauli. Ego Ingeualdus Magnusson canonicus, vnus de scrutatoribus predictis, omnibus et singulis interfui, et dominum Sigmundum canonicum in scrutinio nominaui; sed quia, publicato scrutinio et collacione habita, inuentum fuit, quod maior pars et sanior capituli in dominum Frenderum direxerat vota sua, de nominacione dicti domini Sigmundi recessi et in dominum Frenderum consensi, et in huius signum per clericum meum dominum Petrum Iohannis huic decreto subscribi feci et rogaui. Ego Halzstanus canonicus, vnus de scrutatoribus predictis, omnibus et singulis interfui, et in dictum dominum Frenderum consensi, ac manu propria huic decreto subscripsi. Ego Gregorius canonicus, vnus de scrutatoribus predictis, omnibus et singulis interfui, et dominum Sigmundum canonicum in scrutinio nominaui; sed quia, publicato scrutinio et collacione habita, inuentum fuit, quod maior pars et sanior capituli in dominum Frenderum direxerat vota sua, de nominacione dicti domini Sigmundi recessi et in dominum Frenderum consensi, ac manu propria huic decreto sub-

scripsi. Ego Nicolaus prepositus predictis omnibus interfui et dominum Sigmundum canonicum in scrutinio nominaui; sed quia, pupplicato scrutinio et collacione habita, inueni, quod maior pars capituli in dominum Frenderum vota sua direxerat, de nominacione dicti domini Sigmundi recessi et in dominum Frenderum consensi, ac manu propria huic decreto subscripsi et sigillum meum apposui. Ego Karulus canonicus predictis omnibus et singulis interfui et in dominum Frenderum consensi, et in signum huius per dominum Nicholaum de Hosaby huic decreto subscribi feci et rogaui. Et ego Laurencius Pauli canonicus Strenginensis predictis omnibus interfui et in dominum Frenderum consensi, et propria manu subscripsi. Ego Laurencius canonicus predictis omnibus et singulis interfui et in dictum dominum Frenderum consensi, ac manu propria huic decreto subscripsi.

XLI. **Modus celebrandi synodum diocesanam.** — Upsala, 1344(?).

Dicta prima et tercia, coniunctim dicatur sollempniter missa de sancto spiritu; cui misse si quis presbiterorum sine necessitate et racionabili causa non interfuerit, puniatur in tribus oris. Postea, dictis sexta et nona, et parata sede episcopi et formis pro canonicis, dyaconus indutus sollempniter, precedentibus duobus acolitis cum cereis et thuriferario, deinde canonicis in cappis choralibus, deinde episcopus cum stola, cappa, mitra et baculo, procedant in chorum. Et dyaconus legat ewangelium secundum Iohannem: *Ego sum pastor bonus etc.* Lecto autem ewangelio, episcopus incipit ymnum *Veni creator spiritus,* qui dum cantatur a clero, jaceat prostratus. Postea surgens dicat hos versus: *Emitte spiritum tuum. Ora pro nobis, sancta Dei genitrix. Fuit homo missus a Deo. Memor esto congregis. Mitte nobis, Domine, auxilium. Domine exaudi. Dominus vobiscum. Oremus:*

"Optime sempiterne Deus, qui nos per misericordiam tuam incolumes in hunc locum specialiter aggregasti, mentes nostras, quas paraclitus, qui a te procedit, illuminet et inducat in omnem, sicut tuus promisit filius, veritatem, cunctosque in tua fide et caritate corroboret, vt exercitacio synodorum corporalium proficiat nobis ad eterne felicitatis augmentum per [Dominum]." Oracio.

"Protege, Domine, famulos tuos, subsidiis pacis et beate Marie semper virginis patrociniis confidentes; a cunctis hostibus redde securos per [Dominum]." Oracio.

"Presta, quesumus, optime Deus, vt familia tua per viam salutis incedat et, beati Iohannis precursoris tui hortamenta sectando, ad eum, quem predixit, secura perueniat."

"Actiones nostras, quesumus, Domine, aspirando preueni et adiuvando prosequere, vt cuncta nostra operacio a te semper incipiat et per te incepta finiatur per Dominum nostrum."

Postea episcopus sedens alloquatur populum simul et clerum, hortans et monens eos de mutua dilectione et concordia. Item hortetur populum de seruanda et facienda clero reuerencia; item, vt soluant eis fideliter solita et debita stipendia, vt oblaciones, decimas, mortualia et huiusmodi. Deinde tractentur negocia.

Secunda die synodi celebretur missa de beata virgine, et postea, sicut in precedenti die omnibus dispositis, legatur ewangelium secundum Lucam: *Designauit Dominus et alios septuaginta etc.* Postea episcopus incipiat antiphonam *Veni sancte spiritus;* deinde versus: *Emitte spiritum tuum. Memor esto congregis;* etc. Oracio: "Mentibus nostris, quesumus, Domine, spiritum sanctum benignus infunde, quatinus, in nomine tuo collecti, sic in cunctis teneamus cum moderacione pietatis iusticiam, vt hic a te in nullo dissenciat voluntas nostra, sed semper, racionabilia meditantes, que tibi sunt placita, et dictis exequamur et factis. Deus, qui ministris tuis et indulgencia consulis et amore dominaris, da spiritum sapiencie quibus dedisti

regimen discipline, vt de profectu sanctarum ouium fiant eterna gaudia pastorum per Dominum."

Postea, episcopo et clero residentibus, fiat sermo. Deinde inquiratur de absentibus, et moneantur presbiteri ab episcopo de vita et honestate clericali seruandis; item, de diuinis officiis diligenter dicendis; item, de sacramentis ecclesie deuote tractandis et ministrandis; item, de subditis instruendis et docendis; item, de stipendiis sibi debitis non nimis cupide et rigide a subditis extorquendis. Postmodum audiantur cause. Postea fiat mencio de denario beati Petri et aliis huiusmodi solucionibus et de cathedracio. Deinde fiat mencio, prout opus fuerit, de festis, et recitentur nomina sacerdotum illo anno defunctorum. Postmodum legantur statuta concilii prouincialis et statuta synodalia. Sicque peractis, que fuerint facienda, inchoetur antiphona *In viam pacis,* ps[almus] *Benedictus Dominus Deus Israel,* versus *Benedictus Dominus die tot.* [Oracio:] "Adesto, Domine, supplicacionibus et viam famulorum tuorum in salutis tue prosperitate dispone, vt inter omnes vie et vite varietates tuo semper protegantur auxilio per Dominum". Postea dicat clerus *Confiteor,* et episcopus faciat absolucionem. Deinde osculetur eos, se ipsorum oracionibus recommendans.

XLII. Magnus Eriksson. — **Fullmakt för tillförordnad regering.** — Upsala, 6 dec. 1344.

Magnus, Dei gracia rex Svechie, Scanie et Norwegie, omnibus et singulis dyoceses Vpsalensem et Arosiensem inhabitantibus, in Domino dilectionem, graciam et salutem. Quia, consideratis regnorum nostrorum tam Svechie et Scanie quam Norwegie profectibus salutaribus, ad quorum vtilitates sedulo reuoluendas de jure propensius obligamur, pensatis eciam periculis et dispendiis pregrandibus, que graui concussionis pondere luctuosa hactenus cumulauerant nostrorum incommoda subditorum, sano ducti consilio, huiusmodi periculis viis et modis accommodis, prout nobis

Deus inspirauerit, cautius duximus obuiandum, quomodo subditi nostri sub pacis et tranquillitatis presidio, gracia et securitate in se' juribus, legibus, libertatibus et consuetudinibus approbatis letius et uberius conquiescere possint et foueri, sollicite procurantes. Verum, quia Domino fauente versus regnum nostrum Norwegie, pro ipsius reformacione et incolarum consolacione, intendimus nos transferre, regimini et ordinacioni regni nostri Svechie et terre Scanie, consiliariorum nostrorum quesito consilio, vt tempore absencie nostre irrefragabili stabilitate solidentur, in modum, qui subsequitur, prouidimus, inuocato pacis et stabilitatis auctore, sine quo nullum rite fundatur exordium; in primis statuentes, ordinantes et prefigentes vobis venerabilem patrem dominum Hemmingum diuina miseracione archiepiscopum Vpsalensem, dominum Nicolaum Abyornæsson, dominum Israelem Birgersson legiferum Vplandiarum, et Johannem Cristinæsson officialem nostrum generalem, consiliarios nostros dilectos; plenam eisdem auctoritate nostra regia committentes facultatem, omnes et singulos articulos et causas, medio tempore absencie nostre penes vos hinc inde emergentes et ad jurisdictionem nostram spectantes, diligenter examinandi, fideliter tractandi et fine debito secundum leges et jura patrie ac statuta nostra sentencialiter terminandi. Ceterum officiali nostro generali, nobis dilecto Johanni Cristinæsson predicto, plenam committimus facultatem, omnis causas, per homines nostros de Gottlandia et Østerlandia sibi propositas corrigendas, corrigere et penitus terminare, cum tribus deputatis proximis in quolibet legiferatu, vbicunque ipsum Johannem contigerit inueniri, nisi forsitan casus adeo difficiles et intricati interim emerserint, quod per ipsos non poterint sufficienter terminari. Tunc enim super huiusmodi casibus terminandis omnes consiliarios nostros Swecie decreuimus consulendos. Quodque per ipsos consiliarios nostros pro hac parte diffinitum, actum et gestum fuerit, ac si per nos ipsos factum esset, inuiolabiliter volumus obseruari. Si vero guerrarum

disturbia (quod Deus auertat) ab exteris principibus regna et dominia nostra hostiliter impugnantibus euenire contingat, propter quas expedicionem generalem de toto regno nostro necesse fuerit euocari, extunc tam milites, militares et alios armigeros, quam ciuitatenses et rurales in dyocesibus supradictis ad obtemperandum et satisfaciendum predictorum nostrorum deputatorum et officialis generalis nostri mandatis et edictis, pro regni nostri defensione, firmiter volumus obligari. Presertim, si aliquem aduocatorum nostrorum penes vos infra reditum nostrum decedere contingat ab hac luce, alium loco sui, qui ipsis conueniencior et apcior videatur, per eosdem deputatos et officialem nostrum generalem volumus ordinari. Eciam si aduocatum nostrum Østerlandie decedere contingat, alium loco sui per predictos deputatos, officialem nostrum generalem et alios consiliarios nostros owanskogh existentes duximus statuendum, ratum et gratum habituri, quidquid per eosdem quatuor actum, gestum et diffinitum fuerit in premissis. Vnde vobis omnibus et singulis, militibus, militaribus, armigeris aliis, ciuitatensibus et rusticis, sub obtentu gracie nostre firmiter precipiendo mandamus, eciam ipsis dominis archiepiscopo, militibus nostris supradictis et Johanni Cristinæsson, officiali nostro, vt premittitur, generali, obedienciam condignam et promptitudinem ad premissorum omnium effectum et prosecucionem, ac si nobis in propria persona, irrecusabiliter curetis exhibere, prout indignacionem nostram et grauem vlcionis nostre rigorem volueritis euitare. Datum et actum Vpsalie in presencia nostra, anno Domini millesimo ccc quadragesimo quarto, die beati Nicolai confessoris.

XLIII. Magnus Eriksson. — **Privilegiebref till undersåtarnes skydd mot olaga skattebördor.** — Akersborg, 7 april 1346.

[Litera priuilegii domini Magni regis Swecie, data omnibus incolis ad leuamen perpetuis temporibus duratura.]

Magnus, Dei gracia rex Suechie, Noruegie et Scanie, dilectis sibi vniuersis archiepiscopatum Vpsalensem inhabitantibus, in Domino dilectionem et salutem. Cum decoris sit regii de subditorum suorum profectibus sollicite cogitare, vt et in pacis securitate gaudeant et suis libere perfruantur, nos spiritu compassionis circa vos mouemur, tribulaciones et onera diuersa, que passi fueratis, eciam non sine cordis amaritudine ad memoriam reuocantes, et petentes propter Deum et peticionem nostram obnixam misericorditer nobis hec remitti. Nouit enim omnipotens Deus, quod neque auiditate neque aliqua ducti vanitate, sed propter difficultates maximas, quas continue habueramus a tempore, quo primum placuit Deo et vobis eligere nos in regem, inuiti et ex euidenti necessitate feceramus. Vtinam datum esset vobis sapere et sane intelligere vexaciones nostras graues, quibus ineuitabiliter afflicti fueramus! Hec autem et alia Deo, qui solus sapienter et prouide ordinat omnia, et matri sue gloriose de cetero relinquentes, ipsorum misericordiam suppliciter postulamus, vt pro eorum honore congruo et vestris profectibus regere poterimus et regnare. Promittimus igitur Deo et vobis bona fide, nos ad dies nostros super aliquibus inposicionibus seu grauaminibus vltra jura nostra legalia non debere aliqualiter vos grauare, nisi contingat aliquos pacis emulos, extraneos vel indigenas, Rutenos vel paganos, (quod Deus auertat) manu valida inuadere regna nostra, seu liberorum nostrorum nupcias celebrari, vel eciam contigerit pro placitis justiciariis nos transire (et nichilominus protunc vobiscum venialiter faciemus, prout aliqualiter sine grauamine vestro poterimus expediri), seu eciam contingat, quod propter aliquas euidentes causas vos tangentes specialiter transeamus, quod volueritis nobis in necessariis libenter preuidere. Et protunc venerabilis pater et nobis dilectus, dominus archiepiscopus Vpsalensis, cum duodecim sui archiepiscopatus pocioribus, sex de militaribus et sex de communitate, de huiusmodi expensarum nostrarum et necessariorum quantitate ponderet et

discernat. Preterea, premissis oneribus et grauaminibus diligenter consideratis, omnibus, qui bona sua patrimonialia seu matrimonialia vel alio modo quomodocunque juste acquisita, pretextu predictorum grauaminum seu aliter vrgente paupertate, ex toto dimiserant et ea ad tempus habuerant tanquam derelicta, tenore presencium misericorditer indulgemus, quatinus in eisdem, si veri proprietarii et possęssores ipsa incolere et iterum inhabitare decreuerint infra fluxum vnius anni, infra regnum, vel duorum, extra regnum existentes, ab omnibus imposicionibus, exhibicionibus legalibus aliisque solucionibus annuis, consuetis et non consuetis, quocunque nomine censeantur, per sex annos continue, a die, qua reinhabitare inceperint, computandos, pro nobis, heredibus nostris, aduocatis et officialibus quibuscunque generalibus et particularibus, liberi remaneant pariter et exempti. Promittimus eciam, vt nos ad dies nostros vos vel heredes vestros de vectigalibus non grauabimus, nisi pro expensis nostris et fisco nostro regio et vectura dicta hwsførsl, sicut fuerat ex antiquo. Hec igitur omnia, omnibus et singulis abiectis consuetudinibus prauis et nociuis, per nos, heredes et successores nostros quoscunque promittimus et volumus inuiolabiliter obseruari, quia, quod nobis licere non patimur, nostris successoribus indicamus, prohibentes sub indignacione Dei omnipotentis et matris sue benedicte, firmiter et districte, ne nos seu quisquam heredum vel successorum hanc graciam nostram vobis concessam aliqualiter reuocet vel infringat. Volumus insuper hanc litteram nostram in ecclesia chathedrali Vpsalensi diligenter reseruari, heredibus et successoribus nostris in signum super priuilegiis vobis datis. Datum in castro nostro Akærsborgh, anno Domini MCCC quatragesimo sexto, feria sexta proxima ante dominicam palmarum, nostro sub sigillo, ex consilio et consensu vnanimi consiliariorum nostrorum Suecie pociorum, qui vna nobiscum ante festum purificacionis beate virginis anni supradicti Lydhosie conuenerunt.

XLIV. MAGNUS ERIKSSON. — **Frälse för vissa socknar.** — Lödöse, 3 maj 1346.

Magnus, Dei gracia rex Suecie, Norwegie et Scanie, dilectis sibi omnibus et singulis parochias Howæ et Lyristadhæ [inhabitantibus], in Domino dileccionem, graciam et salutem. Ad postulacionem vestram humilem et deuotam sinceriter inclinati, vobis duximus irreuocabiliter indulgendum, vt ab omnibus exhibicionibus, imposicionibus et aliis solucionibus quibuscunque, consuetis vel non consuetis, nobis aut juri nostro regio debitis, eciam si generale subsidium de toto regno requiri, vel expedicionem nostram generaliter contingat euocari, liberi sitis penitus et exempti; ita tamen quod nobis vel officiali nostro generali, per parochias vestras in superiorem Sueciam euntibus vel redeuntibus, prout ab antiquo consueti fueratis, decetero in expensis et pabulis equorum preuidere debeatis. Datum Ludosie, anno Domini MCCCXL sexto, die inuencionis sancte crvcis.

XLV. MAGNUS ERIKSSON. — **Fullmakt för konungsnämnd.** — 26 aug. 1346.

[De XII næmpdamæn in Vplandalaxsaghu.]

Vi Magnus, med Gudz naþ konunger Suerikis, Norikis ok Scane, sændom allom mannom, þe som boæ i Vplandæ laghsaghu, helsu med Varom Herræ. For þen skuld, at þet er for oss komit, at þe stund wi hawm aff landeno ok rikeno varit, hawa mange mæn, þe som sku[l]d hawer varit gywin vm nokræ sak, som næfnd vm sattes, waþyæt a moot þerre næfnd, sighiændes, at næfnden hawer þem egh rætt gyort, vndi varn dom oc warræ sannindatletan; nu for þæn skuld, at vi, for rikisins ærindi skuld baþe Swerikis ok Norikis, gitum egh syælue nær varit at vtleta sannynd i þolikom malom, þa hawm wi sat ok skipat i hwarri laghsaghu tolf mæn, som heter konungsnæfnd, æfte samþykkyu ok raþe aldra wara raþ-

giuara, som vt skulu følghiæ all þe þing, maal ok sakir, som i warom stafghæ scriuaþ ok stadd æru. Ok gywom wi þem tolf, som skipaþe æru i iþre laghsaghu, swa som æru þesse: herra Gøzstauus Arwitzson, herræ Aringisl Andresson, herra Magnus Gislæson, hærra Jon Niclæsson, riddæræ; þorsten Styrbyornæson, Fatherus Birghersson, Bendictus Sighurdhæson, Olauus Pætersson, Niclis Skatman, Nicles Jonsson aff Ræflestum, Pætær Ragwaldszson, Laurenz Jonsson, fult wald ok makt af vara veghnæ, sannynd i þolicum malom ok sakum vtletæ. þe hawin ok fullan warn dom þær vm dømæ ok rættæ æfte landzlaghum, rikesens ræt ok varom stafghæ, s[w]a som þe viliæ andzswaræ baþe firi Guþi ok firi oss; forbyuþom ok wi allom þem tolf oc særdeles hwaryom þerræ i sinom staþ harþlikæ, vndi wara wreþe, at þe laten sik egh finnæz wrangæ domæ gyøra, æntyggiæ firi frændzsami skuld, maghsæmd, wild æller vinskap, vndi þe plikt ok plaghu, som vtscriwaþ ær i warom fornæfndæ stafghæ vm þe mæn, som swa [gøræ]. Framleþis viliom vi, at i allom þem sakum, som i præskipte gangæ, som ær konungs rætter, hundares rætter ok malsæghændens, þa skulu þe førnæfnde tolf hundaresrætten upp bæræ aff þem sakum, som þe fællæ ok varom stafghæ til h[øræ], ok sik til kost hawæ, þæn timæ þe vm landet fara i warom ærindom ok almoghænom til gagns, til þæs at almoghen se oþyngder vm þolikæ kostrezlu. Framleþis takum wi samu tolf førnæfndæ næfndæmæn vndi wara væryu ok warn friþ, forbyuþande starklikæ, vndi wara vreþe ok wara konungslekæ hæmd, at ængen man, se hwat manne æller hwat skipilsi han hælzt ær, dyrwes þem tolf æller nokan þerræ a mot varo buþi þæsso med ordhom æller gærningom mysførmæ. Hwa som hær a mot gyør, se swa gyort sum a oss syælwæn. þettæ breff var scriwat aret æfte Gudz byrþ MCCCXL sexto, løghurdaghen næst æfte Sanctæ Bartholomei dagh.

XLVI. Clemens vi. — **Kanikutnämning genom påflig provision.** — Avignon, 2 mars 1347.

Supplicat sanctitati vestre deuotus vester orator, Engelbertus archiepiscopus Rigensis, quatinus, sibi in persona Nicolai de Dolen, nepotis sui dilecti, specialem gratiam facientes, eidem de canonicatu et prebenda ecclesie Vpsalensis, vacantibus ad presens per mortem Olaui Vastonis, qui in Montepessulano diem suum clausit extremum, cum inhibitione et decreto dignemini prouidere; non obstante, quod idem Nicolaus canonicatum ac prebendam et thesaurariam in ecclesia Tarbatensi noscitur obtinere; cum omnibus aliis non obstantibus et clausulis oportunis et executione. — *Fiat, si non sit alterius ius quesitum. R.* Et quod transeat sine alia lectione. — *Fiat. R.* — Datum Auinione, vi nonas marcii, anno quinto.

XLVII. **Kyrklig protest mot världsliga rättskränkningar vid Landslagens utarbetning.** — Örebro, 8 mars 1347.

[Protestatio cleri contra correccionem legisterii.]

In nomine Domini, amen. Cum protestacio, ex certis et racionabilibus causis interiecta, tueri solet protestantem et conseruat ius eidem, idcirco nos, Laurencius de Walendatunum Vpsalensis, Thyrgillus de Husawist Lincopensis, Petrus de Flodhum Strengenensis, Laurencius Bobiergh Arosiensis et Wæmundus Wexionensis et Lincopensis ecclesiarum canonici, coram vobis nobilibus viris, domino Vlphone Abiørnason milite et legifero in Tihæredhum, Algoto Bendiksson Wesgocie et Thirgero Wermælandie legiferis, ad corrigendum, reformandum et ad vnam concordanciam et conuenienciam leges singulorum legiferatuum regni Swecie redigendum per magnificum principem, dominum Magnum, Swecie, Noruegie et Scanie regem nostrum illustrem, Ørabro destinatis, sub

anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo septimo, octaua die mensis marcii, hoc est, feria quinta ante dominicam Letare proxima, in curia predicti domini nostri regis Ørabro personaliter et presencialiter constituti, omnes et singuli, et quilibet nostrum in solidum, dicimus et protestamur et, quantum in nobis est, expresse contradicimus in hiis scriptis, sicut eciam vicesima prima die mensis februarii, anno et loco supradictis, iu vestra presencia contradiximus et protestati fuimus viua uoce, quod propter vestram correccionem, addicionem, diminucionem seu quamcunque aliam in legum vestrarum concordanciam ordinacionem, iuri canonico nostro scripto, statutis nostris synodalibus et prouincialibus, necnon priuilegiis papalibus, regalibus ac aliis quibuscunque, ad tuiciones et libertates clero et ecclesiis regni Swecie concessis et indultis, ac consuetudinibus antiquis, in fauorem ecclesie introductis et hactenus legaliter et canonice obseruatis, in nullo tacite vel expresse possit aut debeat derogari. Sed difficultates et dubia, in dictarum legum vestrarum tractatu emergencia, quorum declaracio excedit vires nostras, prelatorum nostrorum, dominorum episcoporum iudicio et examini sine addicione vel diminucione quacunque reseruamus. Acta fuit et lecta hec protestacio in presencia nobilium et aliorum quam plurimum discretorum, ad presentis negocii expedicionem destinatorum, prout superius est expressum, anno, die et loco supradictis. In huius ergo nostre protestacionis euidenciam firmiorem sigilla discretorum virorum, dominorum Haquini de Glanzhamar, Petri de Asker et Johannis de Kijl scolastici in Ørabro presentibus sunt appensa.

XLVIII. Clemens VI. — **Påfliga resolutioner å kungliga suppliker.** — Avignon, 8 sept. 1347.

1. Supplicat sanctitati vestre deuotus filius vester Magnus, rex Suuecie, quatinus ex speciali deuotione, quam habet ad beatissimam Mariam virginem gloriosam, cotidie

alem ecclesiam noscitur obtinere, cum acceptatione, decreto et clausula anteferri et cum aliis non obstantibus et clausulis oportunis, executione et cetera. — *Fiat etiam de dignitate etc. R.*

8. Item supplicat, quatinus Yuano Marquardi de canonicatu et prebenda ecclesie Zuerinensis vacantibus uel vacaturis simili modo et cum clausulis oportunis et consuetis dignemini prouidere, executione et cetera. — *Fiat. R.*

9. Item, quod absque periculo aliquo seu pena aliqua excommunicacionis, suspencionis et interdicti idem rex mittere possit per quosdam ad Soldanum et terras alias falcones ad vendendum pro exoneratione debitorum suorum, quibus est grauiter oneratus maxime propter malas administrationes et contractus, factos per administratores regnorum suorum tempore pueritie ipsius, non obstantibus quibuscumque iuribus et constitutionibus super hoc tam per vos quam quoscumque predecessores vestros Romanos pontifices editis, que et quibus hic habere dignemini pro expressis. — *Fiat, quociens voluerit, usque ad quinquennium. R.*

10. Item, quod, cum sit in partibus illis magna penuria seu indigentia notariorum, dignetur sanctitas vestra concedere, quod aliquis episcopus, nominandus ex parte dicti regis, habeat facultatem creandi xxx notarios auctoritate apostolica, quos idem rex duxerit nominandos, uel alias de alio numero, prout vestre placuerit sanctitati. — *Fiat de viginti. R.*

11. Item, quod idem rex possit facere celebrari coram se etiam ante diem, quociens propter arduas et ineuitabiles necessitates fuerit oportunum. — *Fiat. R.*

12. Item, quod possit peregrinari ad sanctum sepulcrum cum centum hominibus uel mittere centum homines peregre pro se ipso absque aliqua pena excommunicacionis, suspensionis et interdicti, non obstantibus quibuscumque constitucionibus vestris uel predecessorum uestrorum, quas dignemini hic haberi pro expressis. — *Fiat. R.*

13. Item, quod dominus Magnus Nicolai miles et Bertholdus Caluus possint absolui etiam in eorum absencia cum suis familiaribus, absque eo, quod teneantur apud sedem apostolicam accedere, ab aliquo episcopo dicti regni Suecie, nominando ex parte dicti regis, pro eo, quod iuerunt ad sanctum sepulcrum Domini absque aliqua licencia a sede apostolica obtenta. — *Fiat. R.*

14. Item, quod, [cum] idem rex ex deuotionis causa et pietatis affectu capellam quandam Stocholmis in altero Malminum fundare intendit et dotare, quatinus capellani ibidem constituendi, cum fundata et dotata fuerit, possint omnes pauperes in dicta villa decedentes libere sepeliri [-re] in eadem, etiam irrequisitis rectoribus ecclesiarum dicte ville. — *Fiat, saluo iure parrochialis ecclesie. R.*

15. Item, quod idem rex possit libere recipere clericos omnium et singularum ciuitatum et diocesium regnorum et terrarum suarum ad obsequendum sibi et dictis [omnibus?] succeessoribus suis, absque licentia petita et obtenta a quibuscumque diocesium episcopis et aliorum quorumcunque superiorum clericorum predictorum, quodque clerici insistentes obsequiis suis regis uel successorum suorum possint recipere fructus, redditus et prouentus omnium beneficiorum suorum ecclesiasticorum, existentium in dictis regnis suis, quamdiu insistant obsequiis supradictis; executione et cetera. — *Fiat de fruentibus in forma pro* xx *personis ad vitam dicti regis. R.*

16. Item dignetur sanctitas vestra eidem regi concedere, quod quilibet episcopus regnorum suorum et dominiorum in ciuitatibus et diocesibus usque ad x uel xii illegitime uatos, non obstante quocumque natalium defectu, quem patiuntur, nisi prouenerit ex incestu, cum eis auctoritate apostolica possit dispensare misericorditer, quos idem rex duxerit nominandos, uel alias de alio numero, prout vestre placuerit sanctitati. — *Possit ad nominacionem dicti regis dispensare cum quatuor viginti, ex soluto et soluto, et* xxx, *ex presbitero, diacono vel subdiacono uel coniugatis. R.*

17. Item, quod dominis Magno Lincopensi et Scarensi canonico, capellano et secretario suo, presentium portitori, et Swenoni de Lothosia dicte Scariensis ecclesie canonico concedere dignemini, quatinus possint sibi eligere confessorem ydoneum, qui eos auctoritate apostolica ualeat absoluere ab omnibus peccatis suis et a pena et a culpa, in quantum claues ecclesie se extendunt, et sibi imponere penitenciam salutarem. — *Fiat in forma, scilicet in mortis articulo. R.*

18. Item dignetur sanctitas vestra dispensare cum nobili viro Elauo Elaui, quod possit contrahere matrimonium cum Girde, filia domini Erlingi Widkundi, que [e]idem Elauo attingit in quarto gradu consanguinitatis, cum idem Elauus sit multum generosus et nobilis de regno Norwegie oriundus et ibidem sine scandalo sui generis non possit contrahere in toto ipso regno secundum natales suos nisi cum hiis, que sunt in propinquiori gradu consanguinitatis astricti. — *Fiat. R.*

19. Item, quod sanctitas vestra indulgere dignetur, quod quicunque fidelis uere penitens et confessus accesserit quolibet anno perpetuis futuris temporibus in quolibet festorum infrascriptorum ad capellam ipsius regis in Stocholmis, habeat certas indulgencias secundum solennitates et qualitates ipsorum festorum infrascriptorum, per sanctitatem vestram moderandas, prout eidem sanctitati vestre uidebitur faciendum; videlicet: in festo natiuitatis Domini, Stephani prothomartiris, Johannis euangeliste patroni dicti regis, sanctorum innocencium, Thome Cantuariensis et ipsorum octauas, circumcisionis Domini, epiphanie eiusdem et ipsius octavas, purificationis beate Marie virginis, Mathie apostoli, annunciationis dominice, resurecxionis eiusdem et ipsius octauas, Philippi et Jacobi apostolorum, Johannis ante portam Latinam, assentionis [assumptionis] Domini et ipsius octauas, pentecostes et ipsius octauas, trinitatis, Johannis baptiste, Petri et Pauli apostolorum, Marie Magdalene, Jacobi apostoli, assumptionis beate Marie virginis et ipsius octauas,

Bartholomei apostoli, natiuitatis beate Marie et ipsius octauas, inuentionis et exaltationis sancte crucis, Mathei apostoli et euangeliste, Michaelis archangeli, Simonis et Jude, omnium sanctorum, Catherine, Andree apostoli et ipsius octauas, Nicolai, conceptionis beate Marie virginis et beati Thome apostoli. — *Fiat in quolibet dictorum festorum de quadraginta diebus in octauis et per octauas decem. R.* — Et quod transeat sine alia lectione. — *Fiat. R.*

20. Supplicat sanctitati vestre deuotissimus orator uester Magnus Augustini, ambassiator serenissimi principis domini Magni, Suuecie, Norwegie et Scanie regis illustris, quatinus prouidis et honestis viris Lamberto et Joachim fratribus Germanis concedere dignemini, ut in villa Sundensi Zuerinensis diocesis in omnibus et singulis ecclesiis ipsius loci tam regularibus quam secularibus possint audire missas et diuina officia et recipientur ab eadem secundum formam constitutionis Alma mater ecclesia, non obstante generali interdicto ibidem ex certis causis posito, cui tamen interdicto Lambertus et Joachim nullam causam nec occasionem dederunt; executione et cetera. — *Fiat in forma. R.*

21. Item supplicat idem Magnus, quatinus in personam dilecti sibi Anundi Hergeri, Lincopensis diocesis clerici, nullum adhuc beneficium ecclesiasticum assecuti, graciam facientes specialem, de aliquo beneficio ecclesiastico, cum cura uel sine cura, spectante ad collationem, prouisionem uel presentationem seu quamuis aliam dispositionem . . . episcopi Strenginensis, si quod in ciuitate uel diocesi Strenginensi uacat ad presens uel primo uacauerit, auctoritate sedis apostolice eidem dignemini misericorditer prouidere, cum acceptatione, inhibitione, reseruatione, decreto et clausula anteferri et cum omnibus non obstantibus et clausulis oportunis et executione, ut in forma. — *Fiat et cetera. R.* — Et quod transeat sine alia lectione.

Datum Auinione, vi idus septembris, anno sexto.

XLIX. **Landslagen.** — Omkr. 1350. — Utdrag.

Kunungxbalker.

I. *[Um Suerikis kununxrike, huilikit i sik hauer siu biskopsdöme ok nio laghmanzdöme.]* — Eet kunungxrike, sum hætir Suærike, hauer i sik siu biskopsdöme ok nio laghmanzdöme mæþ landæmærum þera. Första ær ærkebiskopsdömit i Vpsalum, sum hauer i sik eet laghmanzdöme iuir alt Vpland. Annat ær Lynköpungx biskopsdöme, sum hauer i sik tu laghmanzdöme: Östergötland ok Öland. þriþia ær Skara biskopsdöme, sum hauer i sik tu laghmanzdöme: Væstragötland ok Værmeland. Fiærþa ær Strængianes biskopsdöme, sum hauer i sik tu laghmanzdöme: Suþermannaland ok Nærike. Fæmta ær Væstræarus biskopsdöme, sum hauer i sik eet laghmanzdöme: Væstmannaland ok Dala. Siætta ær Væxio biskopsdöme, sum hauer i sik Tiohæræz laghmanzdöme. Siunde ær Abo biskopsdöme.

II. *[Iuir alt Suerike agher ei kunungxlik krona ok ei kununger vara utan een.]* — Iuir alt Suerike agher ei kunungxkrona ællæ kununger vara vtan en; han agher styra ok raþa landum ok Vpsalaöþum, kronunna goz ok allum kunungxlikum ingeldum, eensak sina haua, dulghadrap ok danaarf ok al sakörisbrut siin iuir alt Suerike, sum lagh ok rætter ær.

III. *[Ei ma kununger minzka kronunna ræt for aþrum kununge.]* — Ei ma kununger minzska kronunna ræt for aþrum kununge; gör þet nakar, haui þa þen kununger vald æfter komber þæt meþ ræt ater taka, æn han gitær. § 1. Alle ok þe i hans rike byggia ok boa æghæ honum lyþno halda, buþ hans standæ ok til þiænisto vara, særlika a landæmære land væria, ok ei ytermeer meþ hærfærþ vtan goþuilia þera til faghnum.

IV. *[Nu ær til kunungxrikit i Suerike kununger væliande ok æi æruande.]* — Nu ær til ku-

nungxrikit i Suerike kununger væliande ok ey æruande, æn þe kunung mist haua, þessum lundum, æt fornæmde laghmæn, huar af laghsaghu sinne, skal, mæþ samþykkio aldra þera i laghsaghu boande æru, tolf mæn taka vitra ok snialla, meþ þem a næmdum daghi ok timelika til Moroþingx koma kunung æt vælia. Försto röst agher laghmannin af Vplandum haua, ok þe meþ honum næmde æru, han til kunungx döma; þær næst huar laghmaþer æfte aþrum: Suþermanna, Ösgöta, Tijheræþ, Vesgöta, Nærikis ok Vestmanna. þe agha han til krono ok kunungx döma, landum raþa ok rike styra, lagh styrkia ok friþ halda; þa ær han dömder til Vpsalaöþa. § 1. Huilikin en af inrikis föddum, ok hælzt af kunungæsunum, æn þe til æru, af allum þessum laghmannaröstum, ællæ ok flæstum laghmannum til næmdum, varþer til kunungx takin, skulu fornæmde laghmæn han til kunungx döma.

V. *[þesse æru kunungx eþe, först æt han skal ælska Guþ ok þe hælgho kirkio, ok agher eeþ sin suæria a bok ok hælghodoma.]* — Nu a sama dagh ok staþ agher kununger allum inrikis boandum tryggia eþa sina giua. § 1. Förste *articulus* ær þet, æt han skal ælska Guþ ok þe hælgho kirkio ok ræt henna styrkia, oskaddum allum kunungxlikum ræt, kronunna ok alz Suerikis almogha. § 2. Annar *articulus* ær þet, æt han skal alla rætuiso ok sannind styrkia, ælska ok göma, ok alla vranguiso ok osannind ok allan oræt niþer þrykkia, baþe meþ ræt ok kunungxliko valde sino. § 3. þriþi *articulus* ær þet, æt han skal trygger ok troin vara allum almogha sinum, sua æt han skal ængin fatökan ællæ rikan nakarum lundum fordarua a liif ællæ limi, vtan han se laghlika forwnnin, sum lagh sighia ok rikisins rætter; ei skal han ok nakor goz nakraleþis af honum taka, vtan æfter laghum ok lagha domum, sum för ær sakt. § 4. Fiarþe, æt han rike sino Suerike skal styra ok raþa meþ inlænzskum mannum ok ei vtlænskum, æfter þy, sum gamul lagh ok rikisins ræ-

ter hauer af alder varit; ok ei ma vtlænzskar man i raþ hans takas, ei husum ællæ landum raþa, ok ei Vpsalaöþum ællæ sua gamul kronunna goz, æt ængin minnis ællæ af sanne saghu veet, huru þet först vndir hona kom. § 5. Femte, æt kununger agher göma huus ok land meþ arlikum ingeldum sinum, ok landæmæær þera væria æfter makt sinne, sua æt ænkte af þessum fornæmdum minzskis for þem kununge, sum æfter komber, þy æt han agher vald þet meþ ræt ater taka, for þy at ællæs worþe skyt kunungxdöme greuadöme ællæ minna. § 6. Siætte, æt kununger agher liua viþ Vpsalaöþa, kronunna goz ok arlika lagha vtskylder af landum sinum, ok ængin nyan þunga ællæ alægn a land sit læggia vtan meþ sua forskælum: först, æt vtlænzsker hær, kristin ællæ hæþin, vilia land hans hæria, ællæ nakar inlændis sæter sik a mot kronunne, ok kununger giter sik ei annorlundum vart, ællæ ok kununger skal kronas ællæ Erixgatu sina riþa, ælla barn sit, son ællæ dottor, gifta, ællæ ok kununger þorf viþer huus siin ællæ Vpsalaöþa byggia; i þolikum fallum skal biskoper i laghsaghu huarre ok siæx af hofmannum ok siæx af almoghanum þet mællan siin væghæ, huat hiælp almoghin skal ællæ ma göra kununge sinum. § 7. Siunde *articulus* ær þet, æt kununger skal kirkium, klærkum ok klostrum, riddarum ok suenum, ok huars þera goz ok hionum, alt gamalt frælse, oskaddum kronunna ræt, halda, ok al gamul Suerikis lagh, þeem sum almoghin hauer meþ goþuilia ok samþykkio viþer takit ok staþfæst æru af kunungum for varandum ok kunungxliko valde þera, halda ok styrkia ok væria, sua æt ængin olagh gangin iui ræt lagh; særlika, æt ængin vtlænzskær rættær draghis in i rikit almoghanum til lagh ok ræt, ængin ok þön lagh giuis almoghanum vtan ia ok goþuilia þera. Han skal ok almogha sin allan friþa ok frælsa, særlika þen spaka, sum meþ spækt ok laghum vil liua, sua firi ostyrlikum ok vrangum inlanzskum sum for vtlænzskum; særlika i aminnilse haua ok halda ok styrkia kirkiofriþ, þingxfriþ, quinnofriþ ok heemfriþ. Alder

friþer ökis ok ofriþer forgangis æfter þy, sum kununger ær til. § 8. Nu agher kununger eeþ sin suæria a bok, ok helghodoma i hand sinne halda, ok sua sighia: "Sua biþer iak mik Guþ hullan baþe til lif ok siæl, Sancta Maria ok Sanctæ Erik kunung ok al hælghon ok þe helghodomæ iak a halder, æt iæk skal allæ vptalda ok fornæmda *articulos* halda ok styrkia æfter kunnist ok bæzsto samuiti mino". Ok agher kununger meþ vphaldne hand sinne Guþi ok almoghæ sinum a tryggiæ tro loua eþ sin at halda viþer allan almogha sin, vngan ok gamblan, viþ ofödden ok föddan, viþ okæran sum kæran, viþer frauarande sum næruarande, sum kunungx eeþ hörþo, ok i ængo bryta, vtan hælder ökia meþ allo goþo ok særlika meþ kunungxlikum kærlek sinum. Guz kærleker se meþ kununge varum ok almogha hans. § 9. þaghar han ær af laghmannum ok landzmannum sua valder ok til kunungx dömder ok hauer eþa sina gangit, sum för ær sakt, þa ær han laghliker kununger iuir alt Suerike. Siþan ma han læn giua, rike sino styra ok allo þy för ær sakt, þer til i rike sino af Guþi höxstan dom haua iuir alla domara ok sua almoghans kæromaal, æpter laghum, ællæ æfter vtleta fulla sannind, huat han hælder vil.

VI. *[Huru laghmæn ok landzmæn agha kununge eeþ ganga.]* — Nu agher laghmaþer af Vplandum, ok huar af laghsaghu sinne, ok alder almoghe meþ þem næruarande, þa kununger takx, þessa eþa gangæ. § 1. Förste, æt alder almoghe i Suerike boande skal han for kunung haua, vald hans ok allan kunungxlikan ræt styrkia. § 2. Annar, at vi skulum honum rætta lyþno halda ok buþ hans fulkumna, i allo þy suarlikit ær baþe for Guþi ok mannum, honum æt biuþa ok os æt göra, allum ræt haldnum hans ok varum. § 3. þriþi, æt vi æghum honum trone vara ok hulle þiænistomæn, særlikæ meþ hærfærþ til landamæris, rike ok land meþ honum æt væria. § 4. Fiærþe, æt almoghe, sum af alder varit hauer ok æn ær skatskyldugher, agher ok skal allæ

arlika ok lagha vtskylder sina kununge sinum giua ok vtgöra meþ goþuilia vtan allæ þryzsko, hona [them] æt flytia ok föra æpter kunungx vilia ok sialfra þera ræt. § 5. Siþan skal laghmaþer ok alder almoghe eþa þera suæria a bok ok helghodoma; þa agher laghmaþer hand sina a halda, biþiandi sik ok allum almoghanum sua Guþ hullan baþi til lif ok siæl, iumfru Sancta Maria, Sanctæ Erik kunung ok all helghon ok helghodoma þe han vp a halder, æt þe skulu allæ förra vptalda *articulos* viþ kunung sin halda ok styrkia æþter bæzsta samuiti þera, ok meþ vphaldnum handum Guþi ok kunungi sinum a tryggia tro loua eþa þera æt halda. Ok meþ þessum eþum ok trolouan, sum laghman ok almoghe hauer svorit ok louat kununge sinum, binz baþe vnger ok gamall, ofödder ok födder, okær som kær, frauarande som þe þær varo ok eþa suoro ok tro louaþo.

VII. *[Huru kununger agher Erikxgatu sina riþa.]* — Nu agher kununger Erikxgatu sina riþa, ok lanzmæn agha honum fölghia ok gisla sætia, þe han felogher ok siker ær a, ok eþa æt suæria, þessa sum förra æru saghþe; ok agher kununger i lande ok laghsaghu huarre loua ok iætta, æt han skal þem alla eþa sina halda, sum han suor i Vpsalum, þa han först til kunungx tokx. § 1. Nu agher han rætsylis vm land sit riþa. þa agha þe i Vplanda laghsaghu boande æru fölghia honum iuir laghsaghu þera til Strængianæs. þær agha Suþermæn viþer taka ok honum meþ gruþ ok giislum möta ok fölghia honum til Suintuna. þær skulu Osgöta honum meþ sinum gislum möta ok fölghia ginum land sit til miþian skogh a Holauiþ. þær skulu Smalænningia honum möta ok fölghia honum til Iunabæk. þær agha honum Vestgöta meþ gruþ ok gislum möta ok honum fölghia til Romundaboþa. þær agha honum möta Nærikia ok fölghia honum ginum land sit til Vphughæbro. þær skulu honum Væstmæn möta meþ gruþ ok friþ ok fölghia honum til Östensbro. þær skulu honum Vplænningia möta ok fölghia honum til Vpsala. § 2. þa ær þen kununger

laghlika til landz ok rikis kumin, ok Erikxgatu sina riþit hauer, valder, sum lagh sighia, ok meþ eþum ok orþum, landum ok landzmannum sinum, giort alt þet han þem ok þe honum agha æt göra.

VIII. *[Nu agher kununger i Vpsalum wighias ok kronas.]* — Nu, þa kununger vil, þa agher han i Vpsalum vighias ok kronæs, ællæ ok annar staþ i rike sino, æpter vilia ok fallum sinum, ok þo af ærkebiskope hælzt före værþeliks skuld bæggia þera.

IX. *[Huru kununger agher raþ sit sætia.]* — Nu, þa kununger valder ær, þa agher han raþ sit vælia, först ærkebiskop, ok sua lyþbiskopa sua margha af þem honum fallit ær af þem, sum i hans rike boa, ok aþra klærka, sum honum æru nytte. § 1. Tolf agha i kunungx raþe vara af riddarum ok suenum, ok ei flere. þe fornæmde agha kununge eþ sin suæria. § 2. Först skulu þe suæria a Guþ ok helghodoma þe a halda, æt þe skulu kununge raþa þet, sum þe vita for Guþi æt honum ok lande hans nyt ok ganghlikt ær, þet ei lata for vild skuld, frændsæmio, maghsæmio ællæ vinskap. § 3. Annat, æt þe skulu han styrkia til rikesins ræt meþ alle sinne makt, æt han maghe halda þe eþa han hauer rikeno svorit ok almoghin honum; ok þet sama skulu þe iættæ sik sialua æt halda. § 4. þriþia, æt þe skulu alt þet lönlikt halda, sum kununger vil lönlikt haua, ok huarghin oppinbara, þer honum ællæ hans rike ma skaþi af koma.

X. *[Nu vil kununger a gifto ganga.]* — Nu vil kununger a gifto ganga ok husfru sinne morghongauo giua; þe morghongæf agher giuas meþ samþikkio raþgiuara hans, ok meþ raþe baþe biskopa, riddara ok suena, þe i hans raþe æru, ok ei andrum lundum, huru mykin hon skal vara. Ei agher kununger huus ælla feste giua, vtan giui af landum ok garþum, æpter raþ þera ok samþykkio. § 1. Ei agher þön morghongæf lenger standa æn i henna lifdagha; æfter henna dagha agher hon vndi kronona ganga; ællæ þet ær sua, æt drotning

vil a gifto ganga ællæ vtlændis fara ok ei i rikeno bliua meþ sinne sætu, þa ma þen kununger, sum rikit hauer, henne lösn giua af sins raþz samþykkio, huru mykit þet vara skal. § 2. Haui ængin vald þe morghongæf af henne taka, æ meþan hon ogift ær ok i lande bliuer, vtan þet finz meþ vppinbarum gerningum ok fullum skælum, æt hon sæter sik a mot rikeno i þy, sum ma koma rikeno til skaþa; þa hauer hon forgiort morghongæf ok lösn, ok ei ællæ.

XI. *[Nu huru frælsismæn agha kununge þiæna mæþ wapnum ok hæstum, ok huar wapnasyn skal hauas.]* — Nu, þessum lundum agha frælsismæn sinum kununge þiæna. Huilikin man sum frælst vil haua sit goz, huat han ær riddare ællæ suen, ængum vndantaknum, skal haua firitighi marka hæst, bætre ok ei værre, þær til örsasaþul, vpgiorran hiælm ok full vapn, baþe at likama ok at benum, ængo vndantakno þy, sum en goþer man ma sik meþ væria. § 1. Huarn attunda dagh æpter Sanctæ Peters dagh skal vapnasyn hauas i Vpsalum af allo Vpsala biskopsdöme, i Væstraarus af Væstraarus biskopsdöme, i Strængianæs af Suþermannalande, i Örabro af Nærike, i Liongköpunge af Östragötlande, Kind, þiust, Viþbo, Grenna, þueta, Vist ok Visingxö, i Kalmarnum af Kalmarna foghati ok Ölande, i Ryþæholm af Tioheræþ, i Falkinbærgh af baþum Hallandum, i Skarum af Væstrægötlande ok Dal, i þinguallum af Værmælande. § 2. Kan þet sua vara, æt af bondum vil nakar frælsisman varþa, þa skal han sik reþa innan þen daghin baþe meþ hæst ok vapnum, sua æt þe, sum vapnasynena skulu skuþa a kunungx væghna, skuþin baþe mandom ok fræghþ hans, hæst ok vapn, sua ok, æn han forma þet frælse vppe halda meþ goz, sum för ær sakt. § 3. Allir skulu frælsismæn til vapnasyn koma, ok skal hvar man, huat han ær hælder riddare ællæ suen, sialuer siin vapn a haua ok sialuer a sino örse sitia ok haua baþe vapn ok hæst, sum for ær sakt.

XII. *[Nu æn frælsisman ællis ok ær ei sialuer för.]* — Nu, æn frælsisman ællis ællæ gamall ær ok oför, sua æt han forma ei siæluer þiænist vppe halda, þa skal han siæluer koma til vapnasynena for þem, sum hona skulu skuþa a kunungx væghna, meþ hæst ok vapnum allum, sum þer til höra, ok tee siin fall, ok haui en man meþ sik, sum före han skal þiæna. þa skulu þe, sum vapnasynena fore standa, skuþa hans fall, ok æn þen mannin, sum fore han skal þiæna, ær nyter til rikesins þianist ællæ ei. Kan ok þen mannin viþer han skilias, sum fore han þiæna, þa taki annan i hans staþ meþ samu skælum. § 1. Kan þet ok sua varþa, æt nakar þianistoman af alder ællæ krankdom ær ei siæluer för ok hauer en son ællæ flere, sum þiana andrum mannum ok æru ei daghlika hema nær fæþrenum, þa ma faþerin niuta þera þianist, æn oskipt ær þera mællum, ok ei ælleghis; þo skal en þera a vapnasynena koma huart aar a faþersins væghna, sum för ær sakt.

XIII. *[Nu æn frælsisman vrkar ei længer vndi frælse bliua.]* — Nu kan þet sua vara, æt nakar frælsisman vill vndan frælse ganga; þa ma han þet ei göra, vtan þa vapnasynen hafs. þa skulu þe, sum vapnasynena skuþa, vita hans forfall, ok meþ huat skælum han viþer frælsit skils; ok fari ei af frælse vtan þera orlof.

XIV. *[Nu vm flære æru saman vm disk ok duuk.]* — Nu, æn flere æru frælsismæn æn en oskilde, faþer ok hans syni ællæ ok hans magher, sum hans dottor agher, þa ma en af þem, sum þer ær bæzst fallin til, þianisto vppe halda meþ hæst ok vapnum, sum för ær sakt, ok frælsa þem alla saman, sua lenge þe saman æru vm disk ok duk. Sua brat þe skilias at, þa magho þe ei siþan ater saman fara til þes æt vndir eno frælse længer vara, vtan þiæne huar for sik, sum viþer skilias.

XV. *[Nu huilikin tima vapnasyn skal skuþas i huario landzskapi, ok huat makt þe haua, sum hona skulu skuþa.]* — Uapnsynena skulu skuþa

a kunungx væghna, i huarium fornæmdum staþ ok tima, þe mæn, sum kununger til sæter meþ sino bræue. þe skulu ok skoþa, æt all þe stykke haldas, sum för æru saghþ; þet skulu þe skuþa ok göra, sum þe vilia haua vinskap af kunungė sinum ok þera heþer viþer vagha, ok þet ængum manne stæþia, höghum ællæ laghum, æt þe andrum lundum hauin æn sakt ær, vtan haui hælder bætre æn værre, baþe hæst ok vapn.

XVI. *[Nu æn nakar löne sik vndan kronunna þiænist.]* — Nu, vm þet ær sua, æt nakar diruis sik vndan löna af kronunna þianist, þa hon a biuz til rikesins værn, ællær af vapnsyn, vtan san forfal, sum æru þessin, ok ængin annor: æt antiggia han vtrikis ær, þa hon a biuz, ællæ ligger i sotasiæng, ok þetta meþ goþum mannum pröuas, æt sua ær; huar sum sua gör, ok ei sina orsakan giter giort, sum nu ær sakt, han agher mista frælse sit, sum han hauer haft, ok þet aldre ater fa, vtan han niute særdelis kunungx naþ, ok böte þer til fyritighi marker.

XVII. *[Nu æn nakar ryme vndan kunungx baneer.]* — Ær þet ok sua (sum Guþ forgöme), æt nakar ryme vndan kunungx baneer þen tiiþ man til fiændæ drægher, ællæ fra kunungx æmbizmanne, ællæ ok i resom, sum æmbizman hans vt sændir; huar sum sua gör, haui forgiort baþe liif ok goz, vtan han fa þet af konungx naþum, æt han maghi sit liif lösa. Rymer han sua, æt han ei fangin varþer, fae aldre sin friþ ater, vtan han niute særdelis kunungx naþ. Giuer huwzman nokrum þes skuld, æt han sua gör, ok hin nekar, ligge til tolfmannanæmd af resonne, ok raþe halue næmd huar þera.

XVIII. *[Nu æn nakar varþer fangin i kunungx þiænist.]* — Uarþer nakar man i kronunna þianist fangin, þa agher konunger han lösa, ok hæst ok vapn hans honum ater gelda, ok hans skaþalöso göra. §. 1. Kan þet ok sua wara, at nakars frælsismanz örs fordæruas, innan þet han vt dragher innan rikesins þianist ok ater

komber innan sit heem, þa a kununger þen hæst ater gelda; þo agher þen hæster vp anduarþas kunungx marskalke, æn han liuer, ællæ viti ok þet meþ skælum, æt han sua goþan hæst miste. Dör han annor kosta æn nu ær sakt, þa köpe annan i hans staþ i rikesins þianist.

XIX. *[Um frælsismanz örs dö, för æn vapnasyn hafs.]* — Ær þet sua, æt frælsismanz örs dör, innan þet vapnasynin halz, ok finz þet meþ liuandis vitnum ok fullum skælum þet haua seet ok nær varit, æt han do, þa agha þe honom atta vikna dagh giua sua goþan hæst köpa, sum for var sakt; ok vppa þen dagh honum ær nu giuin, komi for þe fornæmdæ mæn, ok vari þa saklös for kunnunge, vm sua görs; þo agher han siin vapn at te, þa vapnasynin hafs, vm han vil sit frælse niuta.

XX. *[Um frælsisman hauer barn æfter sik.]* — Hauer riddare ællæ suen son æpter sik, een ællæ flere, han skal sit goz frælst haua, til han fæmtan ara ær; siþan skal han, ællæ annar a hans væghna, i rikesins þianist ok þiæna for sit goz, ælla göra skat ok skuld sum bonde, æn han þianist forma ei vppe halda.

XXI. *[Um frælsisman dö, ok husfru hans ær æfter.]* — þeem ænkium, sum husbönder atto, sum frælst þiænto i þera liifdaghum, ok þera barnum, sum ei æru til lagha aar kumin, agher frælse vnnas, oskaddum allum almoghans ræt, meþ sua skæl, æt, æ mæþan hon ænkia siter, þa skal hon fræls vara ok liþugh for alle þiænist, æ til þæn dagh hon a annor giftamaal ganger. Far hon frælsisman, þa frælse han hennæ goz meþ sino; fa hon bonda, þa giui hon skat ok skuld sum bonde. § 1. Hauer riddare ællæ suen dottor æpter sik, þa agher hon sama frælse niuta. § 2. Ær þet sua, æt ænkia ællæ iumfru gör löskalæghe, haui forgiort þetta frælse, sum nu ær sakt.

XXII. *[Nu huilikum lundum biskopa, riddara ok suena ægha til kunungx riþa ælla annar staþ.]* — Ærkebiskoper agher riþa iuir land til kunungx meþ fyritighi hæsta, lyþbiskoper meþ þrætighi hæ-

stum, kunungx æmbizman meþ þrætighi hestum ok ei meer, riddaræ ok suenæ af kunungx raþ meþ tolf hæsta huar þera ok ei meer; riddaræ vtan kunungx raþ, þe skulu riþa meþ attæ hæstæ ok ei meer, suena riddaræ viþerlika meþ siæx hæsta ok ei meer, minne mæn firi sik, sum frælst þiæna, meþ þrem hæstum ok ei meer, vtan þet sæ hærfærþ. þessum lundum agha þe til kunungx riþa. Huar sum hær a mot gör, böte fyritighi marker, ok þæt vari kunungx eensak.

XXIII. *[Nu huru tauerne agho wara ok tauernere.]* — Nu aghæ tauerne a almænningsvæghum vara, rættaræ i storbyum, þer ei gita tauerne varit, væghfarande mannum mat ok hæstæfoþer sælia, huus læna þem, sum beþis meþ goþuilia, stuuu, sömpnhærbærghe, stallaruum i vthusum, þo sua, æt fæ bondans ei vt skiutis. § 1. Tue hærberghæræ agha ok skulu vara i huarium köpstaþ, sum væghfarande mannum skulu sæliæ mat ok öl ok hæstafoþer ok alla þera þorft. Innan huilikum köpstaþ þetta ei görs ok halz, böte þa borghamæstære i þem staþ huar þera firitighi marker, ok huar raþman tiughu marker, ok vari þet kunungx eensak. § 2. Gilt nöt agher köpman ællæ bonde sæliæ fore tolf öra, gamalt faar for fiura ortoghær, mark flæsk ok smör for tua pæninga suænska, gilt höfang for fiura pæninga suænskæ, bröþ ok öl æpter þy, sum þet a rættum torghdagh gelder i næstum köpstaþ; hæstakorn skal köpas af rættum husbondæ, sua æt span korn gelde tuem pæningum meer æn i næsta köpstaþi. § 3. Sæliæ ei bönder ok hærbærghe læna, sum nu ær sakt, þa böte före þre marker, ena kununge, andra hæræzhöfþonga ok þriþia væghfarande mannum. § 4. Ei ægher bonde samu mannum i samu færþ mat æt sæliæ vtan til et maal ok enna nata foþer, ei til nakræ næstning ællæ bort at föra, vtan bönder sialue viliæ; ei ok flerum saman æn skipat ær ok for ær sakt. § 5. Huar sum nakat taker af preste ællæ bondæ, ællæ geste þera huus a mot þera vilia ok þessum varum laghum, varþer þet pröuat til hans meþ fullum skælum, þa agher kununger ok skal lata liif

af honum taka meþ suærþ, höghum sum laghum, for þolikt brut ok vælde. Væl ma ok skulu þolike mæn forwnne fangas af laghmannum, ok sua af mindre domærum, ok ei liif mista, for æn þæt hauer varit fore kununge ok kunungx dome ællæ fore þem, sum kunungx dom haua. Varþer ok nakar af væriande ællæ æghænde i þy sama dræpin, þe þolikt göra, ligge ogilde sum fore suerþe kunungx. § 6. Huat sum ei guldit varþer, for æn gester af garþe far, þæt ær rövat ok ei köpt, æn bonde akære, ok stande sama ræt, sum för ær sakt, þen þolikt gör. § 7. Huilikin gester, en ællæ flere af þem, sum saman æru vm maal ok mat at þy sinne, sum þe gesta, dræper ællæ dræpæ læter ællæ sarghar til bloz ællæ meþ nakrum vræzværkum gör þem bloþuiti ællæ blanaþ, fangas þe a færske gærning, miste liif fore liif i þesso male, sua mange hug ællæ styng a han laghþo. Fangas han ei a færske gerning, kumi felogher fore kunung ællæ fore þen, sum hans dom hauer, ok haui siþan halfs manaþa dagh; böte hand fore saar, bloþuiti ællæ blanaþ, alle þe þet giorþo, ok ogilt alt þet þe fingo a tomptinne af bondanum, hans husfru, barnum ælla hionum; vari gilt, sum för ær sakt, þæt þem giorþis a tompt þera. § 8. Riþer gester vræþer af garþe for þy, æt han fik ei allan sin vilia göra, ok gör han annan tima, for þet sama, drap, bloþuite ælla blanaþ, varþer laghlika till wnnin, stande sama ræt, sum för ær sakt, þy æt han agher ei hæmnas æpter brutlika pæningæ före gæstning sina. § 9. Ællæs vm all maal agher tauernis husbonde, hans husfru, barn ok hion i bonda friþ ok laghum vara, þa þe ei gestas.

XXIV. *[Nu huar sum taker meþ walzvarkum af aþrum.]* — Nu, huar sum taker meþ valzværkum af þem i handum hauer, huus, iorþ, skogh, vatn ællæ vatnuærke, ællæ meþ nakra handa atgærþ onyt gör fore honum, ok vil sik eghna, ællæ ok lösæ pæninga, gelde ater skaþan ok a fyritighi marker til þræskiptis.

XXV. *[Nu huar sum giuer malsæghandæ ræt fra sik.]* — Huar sum giuer malsæghanda ræt fran sik, haui forgiort sin ræt viþer þen saka, ok þæn, sum mals-

æghanda ræt þigger, honum suaris huarte meþ laghum ællæ pæningum; ok ængin man taki annars manz talu til siin, vtan sua sum lagh sighia; huar sum þet gör, böte fyritighi marker, ok þet se kunungx eensak.

XXVI. *[Nu æn frælsisman ælla kona gör suiklika iorþaskipte.]* — Nu, æn frælsisman ællæ kona gör skipte ællæ köp meþ þem, sum a skatgildum iorþum boande æru, opinbarlika sum lagh sighia, ok lönlika þera mællum meþ þem forskælum, æt huar þera skal sit æghæ, dragande suiklika in til siin kunungx ingeld; huar þolikt gör, han ær kunungx fulder þiuuer, huar æpter þy, sum þet ær vært til. Huilikin meþ þoliko varþer vpinbarlika meþ fullum skælum ok laghum til wnnin, stande þiufs ræt, ok þen skatskyldughe gelde ater kununge alla arlika vtskylder af are huærio, sum lagh sighia till.

XXVII. *[Nu huar sum gör gerning a þen, sum kununger hauer i sin friþ takit.]* — Huar sum gerninga gör a þen, sum kununger hauer takit i sin friþ meþ sino vpno breue, for þet, æt han kærþe a han fore kununge, varþer han fangin ok meþ fullum vitnum laghlika til wnnin, han hauer forgiort liif ok lösöra, ok rætter arue taki iorþ hans, ok af þem lösörum taki malsæghande þriþiung ok kununger tua lyti.

XXVIII. *[Huilikin sum bryter kunungx dom ællæ hans vmbizmanz.]* — Huilikin sum bryter kunungx dom, sum kununger hauer giuit ællæ hans æmbizman, ok hauer þer dombref a, böte han fyritighi marker, ok vari þet kunungx eensak. þessæ fyritighi marker skulu vt miætas meþ tolf mannum af þem, sum brutliker ær, först af lösörum hans; rækkia ei lösöra aat, þa miætin huus; rækkia ei huus aat, þa virþin iorþ, þo sua, æt frænder ok skylde mæn hans hauin makt þe iorþ ater lösa innan naat ok aar, sua sum hon staar. Kan ei rækkia baþe for kununge, malsæghanda ok hæræþe, þa briste for allum sua af mark sum af mark, vtan i giældum; þa miætis först malsæghandanum sin fulder rætter, ok siþan fulder kunungx rætter.

XXIX. *[Nu æn nakar kærir a annan vm gæld.* — Nu komber nakar fore kunung, sum bref hauer a annan vm giæld, ok ær han ei til suars, sum kæris til, þa agher kunungin þem, sum akærændin ær, en ællæ tua sætia i þy landskapenu, sum han bo i, sum kæris til; ok fore enum ællæ tuem skal þen, sum akæris, akærandanum ræt göra a þen dagh, sum kunungin a lægger meþ sino breue, ællæ skal han lætæ möta sit quittobref æt vita sik honum haua guldit æpter landzlaghum; ok þet agha þe kununge vmbiuþa, sum nær varo, at sua var giort, meþ sinum breuum.

XXX. *[Huat sak han hauer, sum bærsar i kunungx parkum.]* — Huar sum bærsær i kunungx parkum, huar þe hælzt æru, haui forgiort hæstum ok armbörstum sinum, ok a fyritighi marker; ok ligge til hæræznæmdinna, vm han ei viþer færskæ gerning varþer takin; ok vari þet kunungx eensak.

XXXI. *[Nu agha tolf vita huat sum bryz mote kunungxbalkenum.]* — Nu, æn þet kan sua wara, æt nakat kan brytas mote kununge af þy, sum i kunungxbalkenum staar, þa agha tolf vara til skipaþe i huarre laghsaghu, meþ samþykkio valde ok til næmpde af kununge ok laghmanne i huarre laghsaghu. þe skulu allæ akt ok vilia haua vp at leta ok vppinbara, huar i sino landzskapi, sum þem varþer skipat ræt iuir æt se, allæ þem, sum almoghan ofriþa moot þessum ræt, ok þenna eþ æt suæriæ a Guþ ok hans hælghodoma ok þera iorþrikis heþer, ok sighia sua: „Vi biþium os sua Guþ hiælpæ ok þe hælghodoma, sum vi a haldum, æt vi skulum ængin þen sakan göra, sum saklös ær, ængin ok þen saklösan göra, sum saker ær, æpter þy samuiti ok skælum, sum Guþ hauer os lænt, ok þet ei lata for frændsæmio, maxsæmio ællæ rædde skuld, vinskap ællæ nakra vild; ok bindum ui os siæluæ allæ fornæmdda *articulos,* ok þe sum æn fölghia i þessum balke, vbrutlika halda skula, vndi sama fornæmpdan ræt; sua hialpe os Guþ ok hælghodoma vi a haldum.“ Huem þesse tolf ællæ siu af þem væriæ, varin varþe for

kunungx dome, hæræþe ok malsæghandæ; huem þe fellæ, æru felde vndi kunungx ræfst, æpter hand, hals, liif ællæ goz ok pæninga, kununge ok hæræþe, æpter þy, sum brut æru till.

XXXII. *[Um valdgæstninga.]* — Alle valdzgæstninga agher man kæra, æpter þy, sum honum ær vræt giort, a næstum hælghum dagh for soknamannum ok nagrannum, sua ok a första þinge landz ællæ hæræz, þer han bo i, ællæ ok i næsto siæx vikum for kununge sialuum ællæ þem hans dom hauer æpter þy, æt gerningin var giorþ; kærir ei han, sum för ær sakt, þa ær huars manz kæræ vm valdgæstninga döþ ok ogild. þen, sum akæris, kumi felogher til suars fore þem tolf ok fra þem, ok haui fiughurtan nata dagh. Vil han ei til suars koma, þa fællis han æfter brutum sinum, ok gange rætter iuir han æfter þy, sum han hauer brutit. Nu, æn þen, sum sak gifs, iæua ællæ ræþis nakan af þem tolf orætta vild haua mote sik, æntiggia for skyldskap, maghxæmd, vinskap, feeghþ, auund ællæ ouilia, ok giter þet mærkelika pröuat ok fulkomnat in til eens, tuæggia ællæ þriggia, þa agher man þem af sætia, ok ei flere, ok aþra sua manga i þera staþ sætiæ aat þy sinne, ok ei lenger.

XXXIII. *[Huar sum kunungx domber bryz, þa agher kunungxnæmd vita ok vt taka kunungx ræt ok malsæghanda ok hæraz.]* — Huar sum ei halder kunungx dom, þa skal kunungxnæmd fara hem til hans ok miæta vt af honum kunungx dombrut ok huarium sin ræt, sum vt ær af honum dömder, æfter þy, sum för ær sakt. Giter ei all kunungxnæmpd kumit, þa skulu aat minsto tue af henne koma þiit han boor, ok haua aþra goþa mæn meþ sik af þy hæræþe han bo i, sua æt næmpdin se æ full ællæ at minsto siu; ok agher kunungxnæmpd, for æruoþe ok kost þera, þriþiung of allum dombrutum kunungx hava.

Giftobalker.

VIII. *[Huilikum lundum man agher bröþlöp göra, kirkiogangsöl ællæ vtfærþæöl, þa liik skal*

iorþas, ærue ællæ förstomæssoöl, huru manga mæn skal til biuþa.] — Ængin man, sum kost skal haldæ, æntiggia bröþlöp, kirkiogangsöl, vtfærþaöl, þa liik skal iorþas, ærue ællæ förstomessoöl, ma flere geste biuþa æn hær næmnas: först en biskop ok þem kanunkum honum fölghia, ok tua aþra kanunka, ok atta riddara, fyritighi auakn, tiughu bönder, tio kirkiuherra. § 1. Komber nakar obuþin til nakara af þessum fornæmdum höghtiþum, ær þæt riddare af kununx raþ, böte fyritighi marker, riddare vtan hans raþ þrætighi marker, riddaræ viþerlike tiughu marker, auakn ællæ prester siæx marker, bonde ællæ leghodrænger þre marker. Orkar ei leghodrænger pæninga, böte þen krop, ei hauer ko; han skal æruoþa aar for mark huæriæ, först före malsaghanda ok siþan för kununge. — — —

X. *[Nu vm morghongauo, huilikum lundum hon skal giuas.]* — Riddare giui sinne husfru til morghongauo fyritighi löþogha marker suenska vikt, ok ei meer; suena giuin tiughu marker, ok ei meer, suenska vikt; almænnilike frælsismæn giuin ei meer æn tio löþogha marker; bonde, bofaster man, þre marker suænska pæningæ; löskær man ena mark. — — —

Eghnobalker.

XX. *[Nu huar sum iorþ afhænde sik, þa agher þer hæræzhöfþonge bref a giua.]* — All þe iorþaköp man skal göra a þinge, huat helder man giuer iorþ före iorþ ællæ köpir iorþ före pæninga, huat hon ær mære ælla minne, þær skal hæræzhöfþonge sit bref a giua, at þön iorþ ær laghbuþin ok laghlyst, ok næmna þem i breueno, sum viþer köpas, sua ok alla þem þer varo fastæ aat, ok iorþena, huru mykin hon ær, ok huar hon ligger, ok þen dagh ok þen staþ þe þet köp giorþo a; ok þen, sum iorþena köpte, giui örtogh firi bref. Giuer man iorþ före iorþ, þa skal huar þeræ bref taka af þem hæræzhöfþonga i þy hæræþeno ær, sum iorþin ligger i, sum han fa, ok þer taki ok fastanæ.

XXI. *[Nu æn bref kunno fordæruas, sum*

hærӕzhofþonge gaf.] — Nu konno bref fordæruas, sum hæræzhöfþonge vt gaf; þet agha fasta vita ok tolf mæn, sum þa a þinge varo þe gauos, huat þe gauos ællæ ei. Kan þet köp före laghmanne göras, þa skal laghmaþer sit bref þer a giua meþ samu fororþum, sum för ær sakt, ok bonde giui haluan öre laghmanz klærke for bref hans. § 1. Huar sum laghmaþer ællæ hæræzhöfþonge giua sit bref a iorþaköp ællæ skipte, þa skulu þe næmna þem i breueno viþer köpas, ok sua þem þer æru fasta aat, ok þe iorþ han köpir, ok huar hon ligger, ok huru mykin hon ær, ok huru manga pæninga han före giuer. Skiptas þe iorþum viþer, þa skulu baþæ iorþer næmnas i breueno, þe han taker, ok han honum före giuer, æ huat helder hon ær innan hæræþis ællæ utan; giuas þer pæninga til, þa skal þem i breueno næmna, huat pæningum han tok, huru mange þe varo, ok i huat stykkiom. § 2. Nu haua þe laghmanz bref ok hæræzhöfþonga fangit, koma þe före kununx dom ok beþas kununx dombref, þa agher kununger þera bref staþfæsta, æn þera bref æru bæggia före, sum viþer skiptas, ællæ ok hans bref, sum iorþena före pæninga salde, ok æi ællær.

XXII. *[Nu huru laghman agher bref giua a doma sina, ok hæræzhöfþonge a sina doma.]* — Alla þe doma laghmaþer skal a þinge göra, huat þe helder væþia vndir han ællæ ei, þer skal laghmaþer sit dombref a giua, ok þen domin taker, giui for bref, sum för ær sakt. § 1. Skulu ok all breff kununx, laghmanz ok hæræzhöfþonga, i þolikum malum ok aþrum, a suensko skriuas.

Bygningabalker.

XXI. *[Um bolstaþaskæl.]* — § 4. Dela saman tue byghþe bya vm bolstaþaskæl, þa skulu þe dagh fore læggia ok æghændæsyn haua. Sæmber þem a, þet ær væl; sæmber þem ei, þa skulu þe til þings fara, kærande ok suarande, ok tolf mæn a syn næmna; raþe huar þera halui næmd, ok haui hæræzsyn at ovæþiaþo. þe tolf skulu leta, huilkin þera sannare hauer; siþan þe haua þet seet, þa ægha þe a hæræzþinge vitna, huat sant

ær vm þet maal, Huilkin þera ei vil aat þy lita, haui vald væþia vndi næsta landzþing moot hæræzsyn; væþi bonde þre marker, ok hæræzsyn tolf marker. Nu ær landzsyn a kumin; þa skal þet gilt vara hon gör, ok þer ma ængin væþia a mot; vari gilt þet siu af synamannum göra ællæ flere, ok þe tolf skulu þe syn haua innan næsta landzþing æfte þet þe næmde æru. — — —

XXVI. *[Um vatntæppor ok mölnor.]* — — —

§ 1. — — — Nu haua synamæn suorit, æt han hauer olaghlika byght; þa ær han saker at þrim markum; þa ægher hæræzhöfþonge hans bygning vp döma ok honum halfs manaþa dagh före læggia sialuum vp riua. Nu vil han ei vp kasta innan fornæmdan dagh; þa skal hæræzhöfþonge meþ sik tolf mæn næmna. þe skulu þiit koma ok bygning þa samu vp kasta meþ samu mannum, ok siæx marker af honum vt miæta: þre marker til þreskiptis for olagha bygning, ok þre marker for hæræzhofþonga dombrut. Nu stander han fore ok vær, gör han nakan skaþa þem, sum þiit komber, huat þet ær hælder drap ællæ saar, vari þet tuægilt, sum han gör, ok alt ogilt, sum han faar. Samu lagh vari vm værka ok fiskegarþæ, æn þe olaghlikæ byghþe æru. — — —

þingmalabalker.

I. *[Huru laghmaþer ægher vælias ok vm hans eþ.]* — Nu skal man laghman vælia; þa skal biscoper þet a landzþinge konnogha læta, ok atta vikna dagh læggia, at alle magho koma, sum i laghsagho boa, til sama landzþing. þa skal biskoper meþ sik tua haua af klærka væghna; siþan skal almoghin vælia siæx hofmæn ok siæx bönder; þe tolf meþ klærkomin skulu þre mæn vælia, af þem þer boa i laghsaghu, sum þe vilia anduarþa for Guþi, æt landeno æru rætaste æfte þera bæzsta samuite; af þem þrim ægher kununger en taka, þen Guþ honum i hugh skiuter, ok han forstar almoghanum nyttan vara. þen, sum kununger til laghman væl, han ægher þetta suæria: "Sua biþer iak mik Guþ hiælpa ok þe hælghodoma iak a halder, iak skal viþer fatöka

ok rika iuir allæ laghsaghu mina i domum allum rætto fölghia, ok aldre vrango a mot samuiti mino ok laghum, ok lagh aldre vrængia ællæ vræt styrkia for rædde skuld, vild ællæ pæningagiri, ei for awnd ællæ illuilia, ei for frænskap ællæ vinsæmio; sua se mik Guþ hulder, sum iak sant sigher".

II. *[Huru hæræzhöfþonge ægher vælias ok vm hans eþ.]* — Nu skal man hæræzhöfþonga vælia; þa skal laghman þing stæmna en manaþ, for æn þing skal haldas a rættum þingsstaþ i sama hæræþe. þa skal hæræþe næmna tolf mæn, þolika þe vilia, ok laghman siælfuan þrættande. þe þrættan skulu kununge þre i val læggia, af þem i hæræþe boa; þer taki kununger en af, þen han vil ok veet þer fallnæn til vara; ær ei kununger inlændis, þa taki þen hæræzhöfþonga, sum kununger þet i hænder sæter. þa skal hæræzhöfþonge sama eeþ sum laghman suæriæ.

IV. *[Huru hæræzræte skulu skiptas.]* — Ei ma en man flere hæræzhöfþöngædöme haua æn et, ok han agher haua þriþiung af allum hæræzræt i sakörum af þy hæræþe, ok hæræþ raþe sialft þem tvem lutum ater æru.

V. *[Nu vm all afgæld, sum af almænningum ganga.]* — All afgæld, sum af hæræzalmænningum ganga, skulu skiptas mellan almoghans æfter þy, sum huar ær iorþæghande i hæræþeno, ok kunungenum sin þriþiung.

VI. *[Nu vm þingsdagher komber a helghan dagh.]* — Komber þingsdagher vp a hælghan dagh ællæ fastodagh, lyse hæræzhöfþonge æ förra þingsdaghin, þolikin dagh han vil þing haua; lysir han ei, þa sitin bönder saklöse hema, þer til annar þingxdagher komber, ok hæræzhöfþonge böte þre marker.

VII. *[Nu huru hæræzþing agher hauas.]* — þri skulu þingatima vm arit i huarre laghsaghu vara: förste fran tiughunda dagh iula til nio viknæ fasto, annar fran Botolfsmæsso til Sanctæ Olafs dagh, þriþi fran Mi-

kialsmæsso til aduent; i þessum timum skulu hæræzhöfþonga þing haua a enum dagh i huarre viku a rættum þingsstaþ.

VIII. *[Nu huru landzþing ægher hauas.]* — Landzþing agho haldas sua mang: första skal vara manadaghin næste æfte tiughunda dagh iulæ, annat manadaghin næst miþfastosynnodagh, þriþia manadaghin æfte Sanctæ Pæters dagh, fiærþa vm manadaghin næst æfter Sanctæ Mikials dagh. Ok huar laghmaþer skal þinga en tiþ vm arit i huario hæræþe i sinne laghsaghu; vil han oftare, raþe siæluer, ok þa lyse þet æ fiughurtan natum, för æn han þinga skal.

IX. [*Nu huru man til þings stæmna agher.*] — Nu kære man til annars; þa skal han heem til hans fara meþ tuem bolfastum mannum, stæmna honum til þings ok sighia, huat sak han honom giuer. Komber han til första þing, annat ok þriþia, ok suaræ for sik meþ laghum ællæ lagha botum, þet ær væl. Komber han ei, ok ei forfalzvitne hans, þa ær han saker aat þrim markum for þrysko sina, ok hæræzhöfþonge næmne ginstan heem til hans tolf mæn at taka vt þre marker, ok akærandin kære til hans af nyo it þing, annat ok þriþia. Komber han ei til suara forfallalös, þa vare fælder at huwþsakinne, ok hæræzhöfþonge næmne til tolf mæn, meþ siæluum sik ok læнsmanne, æt taka vt sakena ællæ annat þet þe dela vm, ok a þre marker fore þryzsko hans.

XI. [*Nu ægher ei hæræzhöfþonge þing heem til manz næfna.*] — Nu ægher ei hæræzhöfþonge þing næmna heem til manz æt taka for honum, for æn tolf mæn haua þer vm vitnat, huat han ær laghstæmder ok laghþingæþer, ællæ ei; ok all forfalzvitne suæri vp a samu þinge þe vitna.

XII. [*Huru hæræzhofþonge ægher þing sökia.*] — Hæræzhöfþonge ægher þing sökia i huarium þingxdagh. En skal þingsstaþer i huario hæræþe vara. Huarn siunda dagh skal þing hauas a rættum þingxstaþ, þy at enost flerum sinnum, æt kunungx buþ kan koma

ællæ kunungx bref; haui aldre þing gilt til sökning ællæ til talu utan et i vikunne.

XVI. [*Nu ægher hæræzhöfþonge til þings koma.*] — Huar þingsdagh agher hæræzhöfþonge, ællær þen han hauer sin dom i hænder sat, til þings koma a rættum þingsstaþ, ællæ böte þre marker; ok akærande ok suarande hauin sama vizorþ a næsta þinge, sum þe skuldo haft haua, æn hæræzhöfþonge hafþe a þinge varit, for þy æt all lagha vitne ok eþar skulu æfte domum göras.

XVII. [*Nu komber bonde til þings ok beþis lagha dom.*] — Nu komber bonde til þings ok beþis af hæræzhöfþongæ laghæ domæ, suara han sik ei vita lagh vm þet maal; þa ma han þet vp sætiæ, ok huxa sik vm til næsta þingsdagh. þa ægher hæræzhöfþonge honum lagh döma, ællæ böte þre marker, vtan han före þinge suær meþ eeneþe sinum, æt han ei lagh veet vm þet maal, ok sæter vp vndi laghman sin.

XX. [*Nu huru laghfæld brut skulu takas.*] — Nu varþer man laghfælder for brut sin; þa skal malsæghande til þings fara ok hæræzhöfþonga til sighia. Hæræzhöfþonge skal honum af þinge tolf mæn næmna; þe tolf skulu i bondans garþ ganga. — — —

XXII. [*Nu vm bolfast manz brut.*] — Nu kan bolfaster man i lagh bryta ok vil siæluer vndan flyæ, vari huat sak þet hælzt ma; vil han sialuer ræt göra, vari saklös. Vil han ei, laghbinde han ræter malsæghande viþ sak sina, ok söke til fuldra botæ meþ hæræzhöfþonga ok hæræþe sino. — — —

XXVI. [*Huru man skal væria ællæ fella þen, sum saker ær.*] — Huar sum tolf mæn skulu annan varþæn vita ok annan fældæn, göra ei þet a sama þinge; böte huar þera þre marker, utan þe tolf i kunungs ræfstum næmnas, þe gyrin, sum þer staar. § 1. I allum vitnum, næmdum ok eþum skulu bolfaste mæn varæ.

XXVII. [*Nu huru hæræzhöfþonge skal buþkafla vp skæra.*] — Nu ma hæræzhöfþonge buþkafla

vp skæra mot kunungs breue ællæ buþi, vm stulit varþer i bygdinne, varþer drap giort, ællæ man inne takin meþ annars kunu, ællæ kona valde takin, ællæ varþer man takin af kirkiogarþe, þen sum friþ atte þer haua. — — —

XXVIII. [*Nu giuer lænsman manne skuld vm saar.*] — Nu giuer lænsman aþrum manne skuld, sigher, æt han hauer giort saar ællæ bloþuite, ællæ huat brutum þet hælzt æru, ok sigher han haua hemelika böt viþer malsæghanda, ok hin sigher nei; hauer lænsman þer san vitne til af tuem bolfastum mannum þem þet vilia suæriæ, æt þet varþ syynt ok skærskotat a sama dyghne, haui sama vald han viþer binda sum malsæghande, ok malsæghande haui forgiort sinum ræt, ok þen brutit hauer böte baþe hæræþe ok kununge. Orkar ei lænsman þem vitnum nu æru saghþ, vari bondin saklös.

XXIX. [*Nu komber malsæghande til þings ok giuer nakarum sak, ok vil ater vænda.*] — Nu komber malsæghande til þings ok giuer aþrum sak, ok vænder ater ok vil han ei laghsökia; söke þa lænsman han, sum förær sakt, ok malsæghande haui þer forgiort sinum ræt.

XXX. [*Nu huru hæræznæmd skal vara.*] — Nu vil kununger næmdir sina se; þa skal hæræzhöfþonge næmd næmna, tolf mæn af hæræþeno, halft hofmæn ok halft bönder, þem sum viþerdelomæn ok hæræzmæn sighia ia moot. Han skal sannindamæn i næmd næmna, ok ei osannindamæn, ok ei viþerdelomæn, ok ei þe vildoghe æru. Hæræzhöfþonge skal siæluer i næmd uara, ok ei annar i hans staþ, vtan han forfal haui, sum för ær sakt. Nu næmnis man i næmd, þen þa ær a þinge stadder; syn han ok vil ei ganga, böte þre marker.

XXXI. [*Nu vil man nakan v næmd vrækæ.*] — Nu, æn þen, sum kæræ vil, ællæ þæn, sum suara skal, iæuer nakan vildoghan vara af þem, sum i næmd sitia; þa skal han bort af gangæ, ok annar i hans staþ sætias, sua længe sum þet malit sliz. Huem þesse tolf væria ællæ

fælla, þet stande ok ei ater gange; þe næmd ma ængin a moot væþiæ, forvtan han væþi, for æn hon suorit hauer, ok ei eþ mote ganga, ok ei næmd a mote næmd ganga.

XXXII. [*Nu huru man ma mote næmd væþia.*] — Uil mau mote næmd væþia, for æn hon suorit hauer, þa væþi malsæghande siæx marker, ok huar næmdaman meþ enne mark, vndi kunungs sannindatletan. Tappær næmdin, þa böte tolf marker: taki siæx marker kununger, ok siæx marker malsæghande. Tappær ok malsæghande, þa böte han siæx marker: taki þre marker næmdin, ok þre marker kununger. § 1. Alle vitnismæn fore kununge, laghmanne, hæræþe ællæ hæræznæmd, þe skulu suæria vm all þe vitni, sum þe vitna, ok biþia sik sua Guþ til hiælpæ, æt þe vitna ræt ok sant vm þetta maal. Gangæ þessin vitne ater for kunungs dome, þa böte nio marker til þræskiptis, ok vari aldre þingxbæri, vitnisbæri ællæ eþsbæri, ok hetin skæmdæmæn, ok ei vitnismæn; fastin ok standin vtan kirkio, ok bötin biskope þre marker.

XXXIII. [*Nu kan næmdinne ei a sæmia.*] — Nu kan næmdinne ei a sæmia; huem siu af næmdinne væria, vare varþer; huem þe fælla, vare fælder. Nu, æn þe tolf vilia huarte væria ællæ fælla, för æn þet þingit ær skilt aat, þa böte huar þen i næmdinne ær þre marker til þreskiptis: malsæghanda, kununge ok hæræþe.

XXXIV. [*Nu huru koster ægher haldas for hæræznæmd.*] — Nu, þen tima þessin næmd skal hauas, þa skal kunungx foghate halda kostin for þem, sum kunungx dom hauer, meþ atta hestum, ok for þem hans domincighle hauer, meþ þrim hestum. Ok hæræzhöfþonge skal haldæ kostin for laghmannenum meþ attæ hæstum, ok for næmdinne: huarium hofmanne, sum i nämdinne siter, meþ tuem hestum, ok huarium bonda en hæst. Ok þer fore æt hæræzhöfþonge skal þen kostin haldæ, þa skal han vp bæra allan þen hæræzræt, snm þa falder for þe næmdinne, huar i sino hæræþe. § 1. Döme laghmaþer ællæ hæræzhöfþonge dom, vil nakar væþia mote

honum; þa skal han væþia a sama þinge domin gærs, ællæ haui ænkte vald siþan væþia moot honum.

XXXV. [*Nu vm væþning mote hæræzhöfþonga.*] — Uæþiar man mote hæræzhöfþongæ, þa skal han væþia tolf öra, ok hæræzhöfþonge þre marker, vndi laghman. Tappær bonde, taki hæræzhöfþonge half mark aat maalsæghandaræt, half mark laghman, ok half mark hæræþe. Tappær hæræzhöfþonge, taki bonde mark, aþra laghman, þriþio hæræþe.

XXXVI. [*Nu vm væþning mote laghmanne.*] — Nu væþia bonde ællæ hæræzhöfþonge mote laghmanne; væþi bonde ællæ hæræzhöfþonge þre marker, ok laghman siæx. Tappær bonde ællæ hæræzhöfþonge, taki laghmaþer mark, aþra kununger, ok þriþio hæræþ. Tappær laghman, taki þen, sum væþiaþe, tua marker, tua kununger, ok tua hæræþ.

XXXVII. [*Nu vm dombrut hæræzhöfþongæ ok laghmanz.*] — Huar sum bryter hæræzhöfþonga dom, böte þre marker, for laghmanz dom siæx marker. § 1. Thessin maal ægho a hæræznæmd slitas: all eþzöre ok höghmæle, sum a liif gangæ, ællæ baþe a liif ok goz, all morþ ok morþgæld, all raan, huat þe æru höghre ællæ læghre, all dombrut, baþe laghmanz ok hærazhöfþongæ, vtan þön til kunungxnæmd liggia.

XXXVIII. [*Nu huru sannind ægher letas.*] — Kununger ægher sannind leta; han ma ater bryta allæ skruksoknær ok vpsoknær [ofsoknir], ok laghmaþer ægher lagh skilia. Ok ængin ægher osaker [vrsaker] böta, ok ængin tösuar samu sak.

XXXIX. [*Nu vm kunungx ræfst, huru hon ægher vara.*] — Nu, þen tiiþ kununger siæluer vil siin rættaraþing haua vm alt rikit, ællæ þe sum hans dom haua, þa skal kununger, ællæ þe sum a hans væghna æru, kunnogha þet i huario lanzskapi siæx vikum, for æn han þem halder. Alle skulu koma til þes æt kæræ til þera, sum þem haua vrankt giort, a första þinge, siþan kunungx bref æru læsin, ællæ a kirkiostæmpno, þer ei ær þing til. Ok

þe sum ei þa kæra, sum nu ær sakt, þa skal ænkte dömas vm þe sakir aat þy sinne, vtan þen, sum akæris, ær til suars. Agher ok kununger allum mannum meþ sino breue konnogha, nær han vil þe samu rættaraþing haua. Ok huar sum þa ei komber, þa skal kununger, ællæ þe sum hans dom haua, ei þes siþer döma vm all maal, sum nu ær sakt, sua sum han sialuer til suara vare, vtan han san forfall hauer.

Eþzörisbalker.

XXVIII. *[Nu skal all eþzörismaal hærææzhöfþonge vita.]* — Nu skal vm all eþzörismaal hæræznæmdin vita, huat þer ær sant vm, af þy hæræþe gerningin var giorþ innan.

XXIX. *[Huru hæræzhöfþonge skal biltoghan man læggia.]* — Nu skal hæræzhöfþonge þem a þinge biltogha læggia ok allæ þem vp tæliæ; sigher han ei vita þem vp tælia, þa skal annan dagh vndi taka, ok þet sannasta leta. Siþan skal han a dagh þem til ær takin firi næmd þem vp tæliæ, ok þe han vp tæl skulu biltoghe vara ok ei dylia. Haui ængin vald nokra værn gangæ mote þem malum, sum vndir hæræznæmpd liggia.

XXX. *[Nu ma ei þen skaþan fik vitna ællæ sökia.]* — Nu ma ei þen skaþan fik vitna ællæ sökia ællæ stæmpna vp a þen skaþan giorþe, för æn næmdin hauer han fælt ællæ vart, vtan skal fara til þings ok vppinbara þer malit; siþan skal malit quart standa til kunungs ræfst. Nu, æn næmpdin felle han fore eþzöreno, þa ma hin ei han för sökia, þy æt han ær biltogher. Nu, æn næmpdin vær han, þa ma han siþan sökia, huat þet ær hælder saar, drap ællæ bloþuite ællæ skena. Sua ma ok þen gerningena giorþe, siþan næmpdin hauer han vart for eþzöreño, meþ eþe dylia æfter landzlaghum. Ok al þesse maal, sum kunungs eþzöre æru, skulu slitas a kunungs ræfst.

Höghmalabalker.

VII. *[Nu huar sum resir hær mote kununge ællæ rikisins hærra.]* — Huilikin sum reser hær a mot kununge ællæ rikisins hærra, ællæ forsato gör, æt

han vil han fanga ællæ dræpa, ællæ gör nakra valzgerninga ællæ oræt meþ breuum, raþum, gerningum ællæ hiælp, þa ægher han mista iorþ, goz ok liif, vm han fangin varþer a vppinbare gerning. Nu kan þet honum vitas, ok ei meþ oppinbare gerning fangin varþa; stande þet til kunungsnæmd. Ok siþan suæri huar þera, sum i eþenum standa, sins lestum, sum six i eþe þera; fælla þe han, haui forgiort allo þy, sum for ær sakt; væria þe han, vari saklös.

VIII. *[Um man leþir a fosterland sit hær vtlænzskan.]* — Nu, æn man leþir a fosterland sit hær vtlænzskan, bær auoghan skiold a mot sinum rættum hærra ok hæriar sit æghit fosterland, vtan han fölghe þem kununge rætkumin ær til rikit, þa hauer han, ok alle þe meþ honum varo, baþe liue ok goze foruærkat vndi kronanna æuærþelika ægho. Nu, vm nokrum vitis þolik sak, ok ær ei vppinbart, þa skal kunungsnæmd han væria ællæ fælla; værs han, vari saklös; fællis han, miste baþe liif ok goz.

IX. *[Um bryte, möllare, troskylder suen ællæ husfru sin rætta hærra ællæ husbonda dræper.]* — Nu, æn bryti, möllare ællæ troskylder suen ællæ husfru dræper sin rættan hærra ællæ husbonda ællæ hans husfru, — — — Nu, huar sum þolik sak vitis manne ællæ kunu, ok ær æi vppinbarlika takin viþer, þa væri sik meþ hæræznæmd þer gerningin var giorþ i, ok hæræzhöfþonge hofde eþin, ok siþan suæri huar sins lestum, sum i eþenum standa, biþia sik sua Guþ hullan ok hælghodoma, sum han a halder, at han ællæ hans kona drap ei sin rættan husbonda, ok þy ær han ei værþer liif ok goz mista — — —

X. *[Um man sæter eeld i annars huus meþ vilia.]* — Sæter man eeld i huus annars manz, ok vil brænna baþe by ok bonda, brænnir vp huus eet ællæ flere ællæ garþ allan ællæ by, varþir takin meþ blæsande munne ok brinnande brande, þa ma binda ok til þings föra; siþan agha tolf mæn af hæræþeno skoþa ok sannind leta vm þet maal — — —

XI. *[Um þolikar sakir, huru man skal værias ællæ fællas.]* — Nu, huem þolik sak vitis, manne ællæ kunu, ok varþer ei takin meþ, være sik meþ luktre hæræznæmd þer gerningin giorþis i, ok vari saklös — — —

XII. *[Um man ællæ kona bær forgerninga aþrum.]* — Bær kona ællæ man forgerninga manne, varþer bar ok atakin — — — § 1. þæssin maal, sum nu æru saghþ, æru vrbota maal, sum firi ganger baþe liif ok goz. Huem þolik sak vitis, þa skal laghmaþer ok landznæmd, hæræzhöfþonge ok hæræznæmd, þem væria ællæ fælla, sum för ær sakt, ok suæria huar sins lestum.

Drapæmalæbalker meþ vilia.

VI. *[Um drapære rymer, meþ huat skælum han ægher dagh haua.]* — Rymer drapærin til kirkio ællæ kloster ælla annar staþ, ok varþer ei takin a sama dagh ok dyghne, þa skal hæræzhöfþonge ginstan buþkafla vp skæra ok þing stæmna, ok þen, sum gerningena giorþe, kumi fælogher til suars; kænnis han gerningena ællæ varþer laghlika till wnnin, þa agher han manaþa dagh haua firi kunung koma ok fiughurtan nata dagh fra kununge fara, ok ei længer, vtan han kunungs naþ niuter. Huar sum gerning gör a han innan þen daghin, haui brutit eþzörit.

VII. *[Um drapære vill ei til suars koma.]* — Uill han ei til suars koma a þy sama þinge, þa haui malsæghande sama vald han til draps binda, sum han til suars komin vari; ok haui ængin dagh ok huarghin friþ vtan i kirkio ok klostre.

VIII. *[Um friþlös man siter quar ok vil ei ryma.]* — Nu siter friþlös man quar ok vill ei ryma, ok malsæghande forma ei han taka, sighi þa til hæræzhöfþonga ok kunungs lænsmanne; þe ægha han fanga læta meþ malsæghandanum.

XII. *[Nu meþ huat skælum drapærin ma firi kunung koma.]* — Nu komber drapærin fore kunung, ællæ for þen, sum hans æmbizman ær i Suerike, sina gerning te; þa haui han dagh til hans ok fra, sum för ær

sakt. Kununger ægher honom bref giua i þet hæræþ, sum gerningin var giorþ i, ok i þy sama breue en man næmpna, þen þer skal nær vara a kunungs væghnæ, æt þet maal skælika pröuis; ok hæræzhöfþonge ok hæræznæmd ægher þet sama maal görlika skuþa. — — —

XIII. *[Um drapære böter viþ malsæghanda.]* — Nu hauer han böt, ok malsæghande biþer for honum, þa ægher kununger honum friþ giua, ællæ ok hans vmbuzman, þen þolikt kunungs vald hauer, æt han ma honum friþ giua; ok böte þer æfter kununge atta örtoghær ok þrættan marker.

XIV. *[Um drapære vil ei böta viþ malsæghanda.]* — Nu vil ei drapære böta; þa ægher han ryma rikit ok ei friþ fa, för æn han hauer böt viþer malsæghandæ, æfter þy, sum hæræzhöfþonge ok hæræznæmd haua honum dömt. Ok siþan giui kununger honum friþ, ok han böte kununge attæ örtoghar ok þrættan marker, ok samu leþ hæræþe. þa ægher þen, sum kununger ællæ hans æmbizman til sæter, pröua hans bref ok skæl vm gerning sina, ok æfter þy hans friþ sætia, sum hans maal ær til kumit, ok kunungs ræt samu leeþ.

XV. *[Um lösn drapærans, daxbref ok friþzbref.]* — Nu ægher ei kunungx ræter höghre sætias æn attæ örtoghær ok þrættan marker, ok samu leþ hæræþz. Daxbref lösis af kunungx kanzælære firi half mark, friþzbref firi mark; þe breuin skulu a suensko skriuas, ok all annor bref, sum doma röræ. § 1. Faar han ei friþ af kununge, ok varþer han dræpin, siþan daghrin ær vte, þa ligge ogilder; ok ei ægher goz hans sköflas, huarte lösöra ællæ annat, ok böte kununge ænkte, malsæghandæ ællæ hæræþe, vtan han niþingsværk göre ællæ aþra oquæmelika gerninga þem viþerlika; þe sum ei röræ eþzörit, þe standin i sinne makt.

XXVIII. *[Um ængin kænnis ok ængin laghlika tilwnnin ær innan naat ok aar.]* — Nu kænnis ængin viþer drapit, ok ængin varþer ok laghlika til bundin, innan nat ok aar, æfter þet drapit var giort; þa ær

hæræþe sakt aat fyritighi markum, vtan hæræþe sannan drapæræ vise. þet heter dulghadrap; af þem fyritighi markum taki kununger tua lyti, ok þriþiung þes aruæ, sum dræpin varþ, æn þe inrikis æru. Æru ei þe inrikis, ok koma ei bref ællæ skæl af rættum aruum innan nat ok aar, æfter þet dulgadrapit var vt dömt, sum for var sakt; þa skiptis þe attæ örtoghar ok þrættan marker, sum skils i ærfþabalkenum vm danaarf.

XXIX. *[Um dulghadraap.]* — Nu gifs hæraþe sak for morþgæld; þa skal hæræznæmpd vita þet, æt han do af soot, ok ei af manz handuærkum, ælle ok, æt þer gaf rætter arue sannum sak a stæmpdo þinge innan nat ok aar, ællæ ok þer var viþerganga giorþ innan nat ok aar, ællæ ok þe visin sannan drapæræ meþ sannum vitnum. Hauer hæræþe ænkte af þessum viþzorþum fore sik, sum nu æru saghþ, þa skal þet hæræþe morþgæld böta, fyritighi marker: taki kununger tua lyti, ok malsæghande þriþiung, sum for var sakt. þetta skal æfter mantali vt bötas, huar þen man, sum fæmtan ara ær karlköns, ællæ ok meer. Fore allæ þem, þer morþgæld ægher göras, þa bötis morþgæld, æn þe myrþe varþa, ok ei flere; ok haui þet ængin man frælst. Nu ægher hæræzhöfþonge mantal næmpnæ, ok huar ægher morþgæld göra, sum þer næmpnis. Siter man quar ok gör ei, böte þre öra; siter alder hæskaper quar, böte vt morþgæld, ok a þre marker.

XXX. *[Nu varþer man dræpin i öium ællæ skærium.]* — Uarþer man dræpin i öium ællæ skærium, finder hæreþe drapærin innan nat ok aar, ællæ ær liust ok vppinbart, æt vtlænzskær hær hauer þet giort; þa vari hæræþe saklöst. Ær ei sua, gelde ater hæræþe þer firi dulghadrap fyritighi marker, ok ei mera, þo æt liik seen flere æn et funnen aat eno sinne.

XXXIII. *[Um drapæræ, man ælla kunu, huru man þem i fangilsum skal göma.]* — Huar sum drapære varþer laghlika fangin, huat þet ær hælder maþer ællæ kona, þa skal malsæghande kunungs lænsmanne han i hænder fa. Lænsman ægher han i kunungs hækto sætia

ok þer göma læta, þer til þing ær stæmpt ok hans rætter skal göras. Lænsmaþer skal han til þings föra ok þer malsæghandæ ater fa, ok siþan skal malsæghande han þer [til] vitna ok döma læta ok ræt hans göra, sum för ær sakt.

XXXIV. *[Um præster ællæ annar klærker dræper man.]* — Dræper præster ællæ annar klærker lekman, þa taker biskoper kunungs ræt, ok arue þes döþa malsæghandæ lut af botum.

XXXV. *[Um leekman dræper klærk.]* — Nu dræper lekman klærk, taki þer kununger sin ræt, ok arua hans sin lut af botum.

XXXVIII. *[Um löskær man dræper man.]* — Dræper löskær maþer man, þa agher han fangas af malsæghandæ, kunungs lænsmanne ællæ hæræzhöfþonga, æ huar han faar, vtan i kirkio ællæ kirkiogarþe. þa a han til þings föra ok þer döma læta liif af honum, ok huarte fastis ællæ bötis for han.

XL. *[Nu kan löskær man skeno göra.]* — — — þet ær löskær maþer, sum ei ær bolfaster ok ei orkar fulle boot vppe halda.

Saramalabalker meþ vaþa.

IX. *[Nu huru frelsismanna hion, brytia, landboa ællæ þera hion, magho stikamæz bæra.]* — Huilkin frælsismanna hion, sum æru brytia, landboa ællæ þera suena, möllaræ ællæ innismæn ællæ leghodrængiæ ællæ bondasyni ogipte, bönder ællæ þera suena, vtan þiænistomæn ok fantæ, þe sinum husbonda fölghia, sum frælst þiæna, bær stikamæz, ryting ællæ veþemæz, varþer meþ vitnum meþ takin; böte þre marker kununge, hæræþe ok malsæghanda; ok þen vari malsæghande, sum han taker þer meþ. Orkar han ei botum, þa skal hæræzhöfþonge a þinge stinga knif ginum hand hans. Vitis þet honum, væri sik meþ siæx manna eþe.

L. Magnus Eriksson. — **Kallelse till riksmöte.** — Lund, 29 aug. 1359.

Magnus, medh Gudz nadh Swerichis, Norichis ok Skanes konunger, helsa alla the klærkæ ok lekmæn, som byggia ok boa ii Lincøpun[g]s biscopsdøme, medh Gudhi ok innerlikom kærlek. Vi sendom wt war bref vm alt rikit, sidhan wi spordhom warn aldra kærasta son Erik, hwilkins siæl Gud hafwi ii sinum nadhom, dodhan wara, ok kendoms vidher the land, som vi hanom fangit hafdom medh rikesens radh minne ok samthykt, ok swa vidher them, som ælleghes sik till hans latet hafdho, swa oc til rikesens radh ok rikesens manna, som sampnadhe waro ii Telghiom vm Sancta Jacops dagh nu framlydnum, ok kungiordhum allom mannom varn vilia til alla rikesens men, hwilkin wi ok æn hafwm. Tha thektes thet rikesens radh ok them godhum mannum, som sampnadhe waro ther saman, at the sendu til war hederlikæn fadher, biskop Niclis ii Lincøpung, ok herra Æringils jarllen medh herra Throtta Pætarsson, the ther framkomo, æn tho at flere, the nempde waro, egh kumith gato, medh erchebiscopseus ok rikesens radh brefwm ok ærendom, hwilki os forelaghdho oc aluarlika sagdho ok os ther vm badho, at wi sculden ok wilden ii enum stadh them ok rikesens mannum ther møtæ, som allo rikeno jamt kome, ok aller the gaten till komit, som thørten ok wilden, ther til at wi medh them matten stadga ok skipa riket ii the matto, som cronan ok riket ware aff bewarath, ok aller Swerichis almoghe matte behaldas ok bestanda medh, ok at wi sculden them ok idher wara en retter ok hulder herra, ok ii os hulle men, ok alt thet fulbørda ok fulkomna, som ii warom brefwm scriwat war ok vi ventom at ok til idher komen æru. For then sculd ærum wi iwer eno wrdne ok [medh] them fornempdo[m] sendebudhum rikesens ok androm rikesens radgifvarom ok warom mannom, som nu nær os waro, at wi sculun rikesens radh møta ii Calmarnum fioghurtan nattom efther Sancta Michiæls dagh, nu nest kumber, thes

bidhiandes ok viliandes endelica, ok biudhum vnder wara nadh, at fyra men aff almoghanom ii hwarie laghsaghu ok nempder men af hwariom køpstad, twe kannuka af hwario domkirkio medh sinum biscop ok alle andre af warum ok rikesens mannom, som thet wardhar ok koma wilia fore rikesens æller sinna thærfwa sculd, till Calmarna komin a them sama fornempda dagh. Vilium vi thy ok hafwm thes fulla akt ok hugh medh Gudz nadhum ok rikesens radh hiælp alt thet bætra ok vpræta, som glømt ær, forsumath æller brustet, æ hwat thet kan heltz vara, ok riket sætia ok skipa ii the matto, som thet ma gita bestandit medh, cronan ii sinom ræth ok hedher, kirkior ok klostur ok klærka ii sinum ræth, ok riddaræ ok swena ii sinum ræth, bønder, bokarla ok køpmen hwar vidher sin ræth, ok thet ther medh kerlek swa stadfestas, som thet æwerdelika standa ma medh, Gudhi till hedher ok the helgho kirkio ok allom Swerichis almogha till frid ok frelse. Hafdhom wi ok giærna then stadhen vp i landit bæter lakt, æn wi hafdhen sikri af thessom landzendanum warith, ok thy læti sik thet engin forthryta, som thiit skal koma, sik swa fierran mødha, mædhan ii vitin rikesens fal, ther ii ok ænga andra wara wild, sum them ær kunnukt, som til war sende æru a idræ wægna. Sculin ii ok enkte jaf hafwa vm then hertughen, vtan at vi vilium ok sculum alt thet halda, som war bref sighia ok som daghthingath ær ok wi hafwm warum son ok rikesens mannom sakt. Ok sculu allæ missæmior ok kranker wili wara aff laghder, som ii thæsso ørløghe tymder ær æller vprifin mellan war ok aldra manna, hwar thet heltz wara kan tiimt ii rikeno, oforsumadhom landzens laghum ii them malom, som ørløghet egh røra, epther thy, som daghthingensbrefwen til sighia, som giort war mellan wars sons ok beggias wara men. Gyrin os thet ii æghin os at gøra; thet wilium wi medh idher giærna forsculdæ. Datum Lnndis, anno Domini MCCCLIX, die decollacionis beati Jóhannis baptiste.

LI. Innocentius VI. — **Fullmakt till kungörelse af interdikt.** — Villeneuve vid Avignon, 18 maj 1360.

Innocentius episcopus, seruus seruorum Dei, dilecto filio Henrico Biscop, canonico Lubicensi, nostro et sedis apostolice capellano, salutem et apostolicam benedictionem. Discretioni tue, de qua fidem in maioribus comprobatam in Domino gerimus pleniorem, vt Suetie, Norwegie et Scanie regna, certis ex causis per nos tibi uiue nocis oraculo explicatis, quando tibi uidebitur expedire, super quo tuam conscientiam oneramus, supponere simpliciter uel ad tempus, auctoritate nostra, per te uel alium seu alios, ualeas generali ecclesiastico interdicto, illudque tollere et etiam amouere, non obstantibus felicis recordationis Bonifacii pape viii predecessoris nostri constitutionibus et aliis quibuscumque contrariis, ad premissa plenam et liberam concedimus tenore presentium facultatem. Datum apud Villam Novam Auinionensis diocesis, xv kalendas iunii, pontificatus nostri anno octauo.

Pris i bokhandeln .... 9 kronor

Vid direkt rekvisition hos

Historiska Föreningen, *Upsala* .... 6 kronor

Upsala 1895. Almqvist & Wiksells Boktr.-Aktieb.

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

[redacted]

Gov 1078.95
Medeltidens statsskick omkr. 800-13
Widener Library 005284886
3 2044 080 045 065